Bjørn Andersen

Fra Kosovo til Kosóva

Amerikansk og Europæisk udenrigspolitik

- i Machiavelli's og Clausewitz' fodspor?

BA FORLAG • SØBORG 1999

ISBN 87-90722-01-9 & ISSN 1600-5791

© BA Forlag, Søborg, København.

1. udgave, 1. oplag - Oktober 1999

PDF-version til internettet November 2008; kun enkelte småtinger rettet; i visse tilfælde er der sket ryk fra én side til en anden ift den oprindelige papirudgave fra 1999.

Udgaven er sat op som A5, men kan også læses og skrives ud som A4.

ISBN 87-90722-01-9

ISSN 1600-5791 (Albansk Historie)

BA FORLAG
Bjørn Andersen
Valdemars Allé 63 2860
Søborg

E-mail: post@bjoerna.dk

Webside: http://bjoerna.dk

Indholdsfortegnelse

FRA KOSOVO TIL KOSÓVA 9
Objektivitet og bagklogskab 9
Korrekt? Om sprogbrugen 11
Kilderne 11
Dokumenter 12
Hensigten med bogen 13
Kosovo eller Kosóva? Bogens titel 15
Tak! 16
Fejl og mangler 17

SAMMENFATNING 18
De historiske forudsætninger 18
De social-økonomiske forhold 18
Forholdet mellem Serberne og Albanerne 20
Den politiske scene i Kosóva 20
Den politiske scene i Serbien 22
Opdeling af Kosóva? 22
Væbnet konfrontation 23
Situationen omkring årsskiftet 1998 / '99 23
Fra Raçak til Rambouillet 24
NATO går i luften 25
Forfølgelserne og drabene 26
Miloševic 27
Hvorfor gav Præsident Miloševic op? 27
Machiavelli og Clausewitz 29
Amerikansk udenrigspolitik: Intervention? 29
Interventionsplatformen 30
Vilkårene for intervention 30
Vestlig kultur > < andre kulturer 31
Handlede NATO i humanitær nødværge? 31
Misforståelser og manglende *vilje* til at forstå 32
Flere kulturer? Et multietnisk samfund i Kosóva? 32
Ruslands rolle 33
Sidebemærkning om Albanien 33
Afsluttende - alvorligt mént - efterskrift 34

OPSANG TIL *JYLLANDS-POSTEN* 37
Dr. Goebbels' børn (25.5.1999) 37
Tavshed efter krigen (3.7.1999) 39
Fremtidens regninger (30.7.1999) 42

Kort over Kosóva 43

Madeleine Albright og Hashim Thaçi i Prishtina 45

1. DEL: HISTORIEN 47

Forhistorien frem til 2' Verdenskrig 47
Indledning 47
Illyrerne. Romerne. Sláverne 49
Slaget på Solsortesletten 53
Symbolerne fra Kosóva 55
Manøvrering 56
János Hunyadi og Djurad Brankovic 56
Osmannerne erobrer Serbien og Kosóva 1459 57
Forholdene under Osmannerne 57
Den Serbiske udvandring i 1689 61
Nationalismen udvikles - især fra 1800-tallet og frem 65
Det tredje Kosóva-slag, 1831 65
St. Stefano-traktaten og Berliner-kongressen 1878 67
Prizren 10.6.1878 68
Opstande. Ungtyrkerne 71
Generalopstanden i 1912 73
Balkan-krigene. Den Serbiske erobring i 1912 75
Gavrilo Princip's attentat. 1' Verdenskrig 76
Serbisk kolonisering 78
Kaçak'erne 80
Ahmet Zogu 81

2' Verdenskrig, Tito - og tiden frem til '98 83
Kosóva's befrielse 87
Skismaet i '48 89
'50-erne. Rankovic undertrykker Kosóva 90
Juli 1966: Politisk kursskifte 91
'60-erne og '70-erne: *Socialist Thought and Practice* 92
Socio-økonomisk baggrund 92
Uddannelse og sprog 96
Nationale mindretal - Nationaliteter 98
Ny politik fra '71: Regionalisering. Autonomi 98
Økonomisk politik 99
1981: Studenterdemonstrationer 101
1986: Sinan Hasani's analyse 110
Den komplekse spiral 111
1987: Marts-strejkerne. *Memorandum* 116
1987: *Ingen må slå på folket!* 119
1988: Demonstrationer og reaktioner 119
1989: Autonomien ophæves 119

1990: Kosóva's "uafhængighed" 121
1991: "Illegal" folkeafstemning 123
1992-1993: "Følere"? 124

Helveg Petersen om Præventivt Diplomati 126
Krigen gennemført med andre midler 126
En dækkende forståelse er nødvendig 127
Økonomisk samarbejde? 127
Økonomiske sanktioner 128
Respekten for international ret 129
Indblanding i *indre* anliggender 130
Nødvendigt at *FN* beslutter en militær intervention 131
Der var *ikke* et FN-mandat for aktionen 24.3.1999 132
Enkeltstående tilfælde? 133
Nye regler er nødvendige 134
Hvorfor ikke en forudgående debat? 134
Dansk vendepunkt og Amerikansk vendepunkt 135
En *fungerende* nationalstat er en forudsætning 136
Albanien - og: Kosóva 136
Vigtigheden af at have en historisk *forståelse* 137

Vendepunktet: Forsommeren '98 138
Amerikanerne opfatter UÇK som terrorister 138
Vendepunkt sommeren '98 138
Skema over militære og politiske aktiviteter 139
USIPs, BACs og ICGs indflydelse 144
Holbrooke til Kosóva sommeren '98 146
Kunne Amerikanerne tro på UÇK? 146
UÇKs strategi 147
Amerikanerne og UÇK ser fordelene i at samarbejde 148
Militær involvering? 148
OSCEs observatører 149

Massakren i Raçak 151
Hvad var der sket? 151
Walker beskylder Serberne for at have begået en massakre 151
Den Finske ligsynsrapport 152

Makedonien anerkender Taiwan 153

Forhandlingen? Rambouillet 155
Deltagerne 155
Dagsordenen 156
Forhandlingsforløbet 159

Efterspillet i midten af marts 159
Årsagerne til sammenbruddet 160
Aftaleteksten 162
De *åbne* militære spørgsmål? 164
OSCEs observatører trækkes ud 165
Sidste forhandlingskontakt 165

Krigen 166
1' uge: 24. marts - 30. marts 167
Præsident Miloševic' militærstrategiske kalkyle 168
Operation Hestesko 169
Overgang fra fase 1 til fase 2 172
2' uge: 31. marts - 6. april 173
3' uge: 7. april -13. april 174
4' uge: 14. april - 20. april 176
5' uge: 21. april - 27. april 176
6' uge: 28. april - 4. maj 177
7' uge: 5. maj - 11. maj 179
8' uge: 12. maj - 18. maj 182
9' uge: 19. maj - 25. maj 184
10' uge: 26. maj - 1. juni 185
Jedi-ridderne's plan om en landinvasion 189
11' uge: 2. juni - 11. juni 190
Præsident Clinton mødes med de militære chefer 190
Det Serbiske Parlament bøjer sig 192
Web-Nyhedsartikel 12.6. - 15.6. 1999 199
Serbiske tab i Kosóva 202

2. DEL: TEORETIKERE OG PRAKTIKERE 204

Niccolò Machiavelli 204
Naturligvis - heller ikke! 206
Dolus bonus 208
Miloševic som Machiavelli'st? 208
NATO-landene som Machiavelli'ster? 210
Den politiske ledelse i UÇK 211

Clausewitz: *"Om Krig"* 213
Erling Bjøl's vurdering 213
Clausewitz som specialtilfælde? 215
En alternativ fortolkning. Indledning 216
Naturvidenskab og historievidenskab (krigsvidenskab) 219
Hvad Clausewitz kan lære os på det generelle plan? 221
Matematik og skak. Sikker kalkulering? 223

Vandt jeg? spurgte mesterbokseren Brian Nielsen 224
1. Ringen: Den geografiske begrænsning 227
2. Strategien - og: #3. Ressourcerne 228
4. Kompleksiteten. Polaritet og symmetri 229
Asymmetri og mangel på parallelitet 230
Interesse og interesseløshed 231
Politik og krig 233
Politik og krig - i relation til Kosóva 234
Den politiske og civile udvikling siden Clausewitz 234
Konkret anvendelse af Clausewitz på nutidige forhold 235
Afsluttende om Clausewitz 235

Mao Zedong: *"Om Guerilla-krig"* 237
Tre disciplinære hovedregler og otte punkter 239
Politik og guerilla-krig 241
Den historiske udvikling 243
Modoffensiven 246
Afslutning 248
UÇKs erklæring mod etniske overgreb på Serberne 249

Samuel P. Huntington: *"The Clash of Civilizations"* 251
Paradigmeskiftet efter Murens fald 254
Huntington's *fortolkning*. Civilisationsbegrebet 255
Den Vestlige Civilisations særlige styrke 257
Moralske værdier. Religionens betydning 257
Den Vestlige Civilisations identitetsproblemer 259
Demografiske forhold 261
Handel og økonomisk samkvem 262
Kunne økonomiske relationer have nyttet? 263
Huntington's apokalyptiske fremtidsscenarie 264
Russerne 266
Forholdet til den Muslimske Civilisation 266
Hvorfor fulgte USA ikke Huntington? 268
Hvorfor gjorde de Ortodokse heller ikke som de skulle? 271
Materielle og immaterielle konflikter i Kosóva 273
Flere kulturer - i USA og i Kosóva 276
Aktører på mange niveauer 277
Afsluttende vurdering 278

Samuel Huntington om Kosóva-krigen 280

Strobe Talbott: Den Amerikanske Platform 281
Principperne om Demokrati og Selvbestemmelse 281
Ikke mission, men egen-interesse 281

Tyranni og befrielseskamp 282
Den Serbiske trussel 282
Ikke identitet mellem etniske grænser og statsgrænser 283
Bosnien-Hercegovina 283
Kosóva skal *ikke* indgå i et Stor-Albanien 283
Det nye Europa 284
Jugoslavien 285
Udfordringen 285
Kommentar 285

Henry Kissinger: *"New World Disorder"* 286
Dr. Kissinger 286
Huntington og Kissinger 286
Forholdet til Kineserne 287
Russerne 288
Europæiske aktører 289
Moralske og etiske formål 289
Krigen må føres til ende - men 289

Uffe Ellemann-Jensen: Efter Kosóva 291

3. DEL: LEKSIKON 293
28. juni 293
Accelerator 293
Afgørende slag 293
Angreb og Forsvar 295
Apache: 295
Besa 296
Bi-polaritet 296
Blodhævn, *Kanún* 297
Broerne 300
Deling - "Partitionering" 300
Destabilisering 301
Dolkestødslegender 301
FARK 302
Folkeretten 302
Forsvar 302
G8 og G7 302
Generalisering 302
Geografien ... Terrænet 303
Guerillakrig 304
Historie, historieopfattelse 305
ICTY (krigsforbryderdomstolen i Haag) 305
International Ret 305

Kánon (Dansk), Kanún (Albansk) 306
Katalysator 306
KFOR 308
Konspirationsteori = Sammensværgelsesteori 308
Krig eller humanitær aktion? 309
Kritisk masse eller kritisk mængde 310
Landkrig 310
Landsdowne-konferencen, september 1999 312
LBD 313
LDK 313
Luftkrig > < Landkrig 314
Moral 314
Myter 314
NATO 314
Overgangsrådet 314
Overraskelsesmomentet 315
Paradigme og paradigmeskifte 316
PBD 316
PM 317
Polaritet 317
Pressekonference 317
Spiralmodel 326
Det Spektakulære 326
Strategi og taktik 327
Strategi: Reel og intenderet strategi 329
Suverænitet 330
Symmetri og asymmetri 331
Taktik 332
Teknologi 332
Tiden 333
TMK 334
Transitional Council 334
UÇK 334
UM 334
UNMIK 334
Våbenarterne 334
Æresfølelse 335

4. DEL: PERSONERNE 337

Personlighedens rolle i historien 337
Den personlige baggrund, 1 338
En fortolkningsramme 339
Udnyttelsen af ideologiske strømninger 340

Afbalancering: Dél og hersk 340
Den personlige baggrund, 2 341
Lederens ansvar 341
Et sidespring 342
Visse institutioners egendynamik 344

Personerne, alfabetisk inden for områder 346
Balkan 346
Kosóva 346
Albanien 357
Makedonien 361
Jugoslavien: Montenegro 362
Jugoslavien: Serbien 363
Rusland 373
NATO-organisationen 374
NATO-landene 374
USA 374
England 378
Tyskland 380
Frankrig 380
Italien 381
Grækenland 381
Neutrale lande 382
Finland 382
Østrig 382
FN 382
FN, krigsforbryderdomstolen 383
FN, UNMIK: Missionen i Kosóva 383
FN, KFOR 384
OSCE 384

BILAG 385

KOSÓVA. FAKTISKE OPLYSNINGER 385

NOGLE BYNAVNE PÅ ALBANSK OG SERBISK 389

FORSKELLIGE TYPER VIDENSKAB 390

HENVISNINGER OG LINKS 393

STIKORDSREGISTER 395
Tekniske noter 395

FRA KOSOVO TIL KOSÓVA

Objektivitet og bagklogskab

Der er nok ingen der kan være uhildet når det drejer sig om så gruopvækkende ting som dem er sket i '99 i Kosóva. Hvad der skete hér må bringe ens følelser i kog.

Krigen i Kosóva i 1998 og 1999 vil få stor betydning for den politiske udvikling i Europa og give anledning til mange alvorlige overvejelser - sikkert også til selvransagelse både i Serbien, Kosóva, Albanien og NATO-landene. Dertil kommer at vi i de næste mange år vil blive stærkt involveret i genopbygningen på Balkan.

Jeg vil forsøge at være så objektiv som jeg overhovedet kan - for uden objektivitet er det svært at *forstå* noget - og selv om der er god brug for at man *hjælper* så er der også god brug for at vi prøver at analysere hvad der egentlig er sket og til at finde ud af hvad de dybere årsager har været. Derfor er det nødvendigt at lægge fordommene til side.

Siden jeg senere forsøger mig med Clausewitz kunne jeg henvise til dét sted hvor han forholder sig til bagklogskab. Når man går i rette med de store ånder og feltherrer, så betyder det *ikke* at man ikke selv kunne have begået akkurat samme fejl, men at man - ud fra den samlede viden man har fået - hævder at dé burde have kunnet undgå dem[1]. Og så tilføjer han at det jo netop må være det mest nærliggende at vurdere et forløb ud fra dets faktiske udfald, ikke ud fra alle hånde intentioner.

Hér står vi så - bagefter, eller senere[2] - og kan måske konstatere at Huntington (se s. 251 og frem) har ganske ret i *noget*, når han siger at der må en ny verdensorden til, en ny måde at løse konflikter på. Jeg er ikke sikker på at man skal følge Huntington i alle hans betragtninger og forslag,

---

1) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 156.

2) Bogen "slutter" stort set i august '99, men den videreføres på internettet på adressen http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/ senere ændret til:
http://bjoerna.dk/albansk-historie/fra-kosovo-til-kosova.htm

men man må tænke på en anden måde end før - og på en anden måde end man har gjort i Kosóva-konflikten, og det gælder både Serberne, Kosóva Albanerne og os andre. Måske kan Huntington og andre provokere til en anden måde at tænke på?

Det er desværre karakteristisk at der i hele denne konflikt, fra den "startede" for mange år siden, er grebet fejl *mange* gange - og at man ikke har taget ved lære af dé fejl man havde gjort før i andre konflikter og også i Kosóva-konflikten (se bl.a. nedenfor s. 111 om spiral-udviklingen).

Én af de konklusioner jeg synes det er nærliggende at drage er at UÇK blev *skubbet* til at anlægge en konfrontations- og provokationsstrategi og at denne strategi viste sig at blive overordentlig effektiv, for den førte til at Vestmagterne til sidst *måtte* gå i væbnet konflikt og nedkæmpe Serberne. Det er på den anden side indlysende at Serberne - og Præsident Miloševic - bærer et uhyggeligt ansvar for at udgangssituationen var som den var og for at der ikke blev valgt en ganske anden måde at løse uoverensstemmelserne på.

Måske er der andre undertrykte folkeslag i Verden der vil lade sig inspirere af hvad der skete i Kosóva, måske vil det gå dem godt - måske ikke, men hvis ikke Verdenssamfundet kan finde andre veje til at få løst dybe etniske uoverensstemmelser som dem der var og er i Kosóva, så vil man blive "fanget" den ene gang efter den anden. Der skal noget *helt* andet til hvis man skal undgå væbnede konflikter af denne type. Det vil ikke blive nemt, særligt ikke hvis man ikke *får fat i* hvad der er motoren i den enkelte konflikt, fat i hvori uoverensstemmelserne *egentlig* består, hvem der ønsker en positiv løsning og hvem der ikke gør det (og hvorfor).

Dét der skete i Kosóva giver ikke anledning til nogen særlig optimisme - men man kan håbe på at det nye Balkan-program kan give grundlag for at få løst nogle af de mere grundlæggende problemer på dé kanter, - men skal de løses *for alvor* kræver det at man også fra Vestmagternes side finder ud af at få inviteret Serberne med.

Som Huntington er inde på er der mange grunde til at der kan opstå nye konflikter i forlængelse af de gamle og til at "frie" forhold kan lede til nye uligheder, nye frustrationer og nye konflikter. Det er vigtigt at få håndteret disse forhold på en effektiv måde - og derfor er det ekstra vigtigt at Vestmagterne ikke (selv om de finder det politisk nødvendigt) er med til at

skabe *nye* uligheder og uoverensstemmelser, når det i øvrigt kunne undgås - det er igen Serbernes situation der ligger mig på sinde.

Korrekt? Om sprogbrugen

Forskellige steder bruger jeg udtryk som *hvad Miloševic korrekt havde regnet med* og *Hasani havde nok mere ret end Rankovic* (se fx s. 115), men sådanne udtryk kan selv sagt være problematiske at bruge, især hvis der ikke er tale om iagttagelser og vurderinger der kan afprøves lige så sikkert som inden for naturvidenskaberne. Jeg bestræber mig på at bruge et ord som *korrekt*, når det kan hævdes at *noget* er i overensstemmelse med virkeligheden - og hvis det kan bekræftes eller afkræftes - eller i det mindste sandsynliggøres.

I det andet eksempel (Hasani versus Rankovic) er sagen mere speget, for i dette eksempel gemmer sig en *vurdering* af om den ene eller den anden opfattelse er mere eller mindre dækkende eller adækvat, om den pågældende opfattelse har *noget for sig* eller den ikke har det - og ganske uanset om jeg har sympati for den pågældende persons holdninger eller ej [3)].

Kilderne

Denne fremstilling bygger i høj grad på informationer fra internettet (bl.a. kilder fra området), men udnytter også - *så vidt overhovedet muligt* - hvad Vestlige journalister, kommentatorer og politikere har kunnet snuse op. Nogle gange har vurderingerne vist sig at ramme ved siden af, men det mener jeg ikke man skal bebrejde de pågældende - særligt ikke hvis de har angivet hvad deres vurdering har hvilet på, således at det var nemmere at nå til en *egen* opfattelse. Der er såmænd også flere af mine egne vurderinger jeg bagefter har måttet kassére.

---

3) I visse former for Marxistisk litteratur brugte man ordet *korrekt* til at sige at en bestemt opfattelse eller praksis var i overensstemmelse med *den rette lære*, som man så hævdede var i overensstemmelse med en *korrekt videnskabelig begribelse af virkeligheden og dens udviklingslove*. I praksis var det den *stærkeste* der - videnskabeligt set - havde *ret.* - I det konkrete eksempel er jeg formentlig *i nærheden* af en sådan tænkemåde, men jeg er dog ikke så sikker i mælet som fortalerne for *den rette lære*.

Én af dem jeg har lyttet *meget* til og som jeg har læst meget af har været Karsten Fledelius[4)] som har øst af sin omfattende viden og som har tilføjet den offentlige debat mange synspunkter som det har været nyttigt at kende til. Han har i mange år holdt sig stædigt til at støtte den demokratiske del af oppositionen i Serbien - selv om han af og til har haft svært ved at se helt positivt på de forskellige Albanske og Kosóva Albanske aktører.

Når jeg selv tager mit udgangspunkt et andet sted fører det forhåbentlig til at andre ting og vinkler kommer på bordet, men ikke til en naiv pro-Albansk holdning. Selv om jeg har stor sympati for den fornuftige Albaner (såvel som for den fornuftige Serber), så vil jeg ikke acceptere mange af de mærkværdigheder man excellerer i fra forskellig Albansk og Kosóva Albansk side.

En anden kommentator har haft stor betydning for min fortolkning af forløbet - den svenske Kjell Magnusson - som i sommer offentliggjorde en analyse af forløbet frem til og med Rambouillet-forhandlingerne. Som det fremgår tror jeg han har fået fat i en "lang ende".

Dokumenter

Det kunne være praktisk som bilag at trykke en række af de dokumenter som har aktuel betydning, fx:

- Rambouillet-aftalerne med forskellige bilag.
- Louise Arbour's sigtelser mod Præsident Miloševic m.fl.
- Forskellige aftaler vedr. Serbernes tilbagetrækning fra Kosóva.
- Sikkerhedsrådsvedtagelse nr. 1244 (10.6.1999).
- Landsdowne-Erklæringen fra september '99.

Men da de alle kan trækkes ned fra Internettet (der er henvisninger forskellige steder på min web-side) har jeg valgt at lade være; de fylder temmelig meget - og i internetversionen kan man tilmed "søge" og "kopiere" efter alle kunstens regler. Skulle et dokument forsvinde fra nettet

---

4) Der var mange andre journalister og kommentatorer man kunne nævne. Især måske dem der har vovet skindet og gået ind i løvens hule for at samle informationer til os andre. Én af dem er Per Nyholm i *Morgenavisen Jyllandsposten,* som sammen med en fotograf var på en lang rejse til Kosóva og Serbien da krisen var under optrapning og var på sit højeste.

kan man henvende sig til mig - så finder vi nok ud af noget, for jeg har taget kopier af det meste.

Derimod har jeg s. 317 ff. aftrykt referatet fra én af NATO's pressekonferencer, fordi man her får et indtryk af hvordan forholdet var mellem NATO og pressen - og om hvordan man "håndterede" et fejlbombardement.

Hensigten med bogen

Grunden til at jeg har skrevet denne bog er - som antydet ovenfor - at Kosóva-forløbet er stærkt udfordrende på mere end én måde og at det er vigtigt at få bearbejdet dette forløb fra forskellige vinkler. Det er vigtigt at forstå hvad de forskellige aktører har gjort, hvorfor flere af dem er gået til uhyrligheder, at prøve at komme nærmere til en anden form for kriseløsning end den aktuelle som har ført store dele af Balkan langt tilbage i udvikling (men måske Kosóva frem?) - og at bidrage til en diskussion om hvordan man i det hele taget kan komme videre på fornuftig vis.

Jeg bilder mig ikke ind i at komme "hele vejen" rundt. Det samlede billede vil der være mange om at skulle bidrage til.

Det kunne være fristende at fortælle og diskutere forløbet ud fra de mange øjenvidneudsagn der foreligger på nettet og fra forskellige journalister, men for det første kan man jo selv gå på nettet - og for det andet vil der nok udkomme en lang række reportagebøger i de kommende år som det vil være umuligt at konkurrere med. Jeg gør derfor noget andet, bl.a. ved at hente forskellig ældre litteratur frem fra skabet for at se om man derved kunne komme nærmere til en forståelse.

Som det fremgår har jeg *ikke* forsøgt at skrive Kosóva's historie. Det er der flere grunde til - én er at den Engelske historiker Noel Malcolm har udgivet en fremragende historiebog[5)] for et par år siden (ganske vist findes den kun på Engelsk, men den er meget velskrevet og til at læse for dén der vil og som kan et nogenlunde Engelsk), en anden er at det nok ville flytte fokus fra dét der skete i 1998 og '99 og fra de politiske perspektiver man kan se

5) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998.

her. Men jeg vil dog på et senere tidspunkt forfølge *nogle* af de historiske spor, herom andetsteds.

Noget “historisk” har jeg dog sat sammen - og det hviler for så vidt angår tiden frem til 2' Verdenskrig på *andres* forskning og undersøgelser. Skal jeg fremhæve én forfatter i denne sammenhæng må det uden tvivl være den netop nævnte Noel Malcolm.

Det kunne være endog særdeles relevant at diskutere hvordan vi i Danmark tacklede krisen og krigen, hvordan vi forholdt os til flygtningestrømmen, hvordan partierne argumenterede under debatterne i Folketinget osv., hvordan hjælpearbejdet forløb, men selv om disse temaer er *meget* vigtige har jeg valgt at koncentrere mig om forholdene på Balkan og om den Amerikanske Balkan-politik. Kun i meget få tilfælde har jeg inddraget den Danske vinkel (bortset fra i diskussionen af UM Niels Helveg Petersen’s artikel om *Præventivt Diplomati*).

I bogen inddrager jeg forskellige teoretiske og praktiske forfattere, i nogle tilfælde fordi de giver nyttige informationer eller fremlægger nogle fortolkninger som har “noget for sig”, i andre tilfælde fordi jeg synes at de stiller nogle gode *spørgsmål* eller rejser nogle relevante temaer - eller eventuelt fordi de er blevet læst og benyttet som afsæt af nogle af aktørerne. Det sidste gælder Clausewitz og Mao Zedong såvel som Machiavelli og Samuel Huntington - i alle tilfælde formentlig med en særlig *drejning.*

Ved at se nærmere på disse forfattere (og andre kunne givetvis også inddrages) tror jeg det er blevet nemmere at få fat i de forskellige aktørers tankegange.

Der er mange svar der ikke kan gives endnu, for selv om man i et informationssamfund har mulighed for at få *meget* at vide - også fra *forskellige* sider - så må man erkende at meget af dét man *får* at vide ikke skal tages helt efter pålydende, - og så er der ganske meget som slet ikke foreligger oplyst endnu.

Kosovo eller Kosóva? Bogens titel

Serberne kalder området *Kosovo*, undertiden *Kosovo-Metohija*[6] - evt. forkortet til *Kosmet*. Metohija (som betyder *kirkegods*) er en særlig, stor, del som har tilhørt den Ortodokse Kirke.

Det internationale samfund kalder i almindelighed området for *Kosovo*, det gælder fx Amerikanerne, EU, OSCE og FN.

Albanerne derimod kalder området for *Kosóva*.

Når jeg har valgt konsekvent at bruge den Albanske betegnelse - også når jeg refererer kilder som bruger betegnelsen *Kosovo* - er det fordi de fleste af indbyggerne taler Albansk og fordi krigen (formentlig) førte til en fundamental ændring af Kosóva's statsretlige forhold, selv om Kosóva *formelt* fortsat hører til Serbien og Jugoslavien[7]. I egentlige citater har jeg brugt kildetekstens skrivemåde.

Jeg har overvejet om jeg kunne skrive *Kosovo* når jeg refererede Serbiske eller fx Amerikanske synspunkter - og *Kosóva* når det gjaldt etnisk Albanske - men en sådan teknik ville være svær at operere med eftersom der på samme "tekststed" ofte er flere synspunkter eller synsvinkler repræsenteret.

Accent-tegnet over 2' stavelse skal kun minde den Danske læser om at trykket ligger dér. Man skriver *ikke* sådan i Kosóva.

---

6) Kosovo-Metohija blev officielt brugt af Jugoslaverne frem til 1968 - undertiden forkortet til *Kosmet* - og igen i '90-erne af Serberne. Der står nærmere om navneskiftet i '68 i Bejto Novobrdali's artikel *The Autonomous Provinces in the Political System of Yugoslavia* i *Socialist Thought and Practice*, 1979, nr. 10, s. 80.

7) På Albansk findes formerne *Kosóvë* [Ko-'so-vø] og *Kosóva*. Den første er ubestemt, den anden bestemt. Det kunne svare til at vi brugte *Danmark* og *Danmarken* - men sådan gør vi som bekendt ikke. Undertiden kan man dog på Dansk forbinde et *egennavn* med en bestemthedsindikator, fx *Åh - dén Thorvald! dén Thorvald!* "Oprindelig" var vores efternavne ment som en sådan bestemthedsindikator: Ikke Søren *Jensen*, men Søren *Olsen*. - Når jeg har valgt at bruge den bestemte form - *Kosóva* - er det fordi jeg har set dét i Albansksprogede opslagsværker, men på landkort er man ofte inkonsekvente. Overskriften kan være den bestemte *Kosóva*, mens bynavnene er angivet i ubestemt form, fx *Gjakovë* i stedet for *Gjakova.* Jf. i øvrigt Amerikanernes facon: *The United States of America.*

Hvis der er læsere der vil foretrække at bruge betegnelsen Kosovo skal det ikke skille os ad.

Med hensyn til bynavne har jeg i konsekvens af ovenstående så vidt muligt holdt mig til Albansk skrivemåde - i flere tilfælde er det nemt at genkende et bynavn, men i nogle er skrivemåden helt forskellig, men bagest i bogen er der en dobbeltsproget oversigt (s. 389) som kan hjælpe.

Ordene *Kosovo* og *Kosóva* er afledt af det serbiske *kos* som betyder *solsort*. I dagens Albansk hedder *en solsort: një mëllënjë* [njø mø-løn-jø], hvorimod *kos* betyder *yoghurt*.

Tak!

Tak til de mange der har stillet spørgsmål om Kosóva og Albanien til min e-mail brevkasse. Spørgsmålene har hjulpet til at finde ud af hvad der kunne være brug for i en bog som denne. Også tak til dem der har givet mig forslag eller materiale som cand.scient.pol. Ole Kampmann - der gav mig idéen til at se nærmere på Samuel P. Huntington og som jeg har drøftet *"The Clash ..."* med - og Agnes Lipscomb der gennem nogle år har givet mig sine "gamle" *Newsweek*.

Nogle af de forslag jeg har fået har jeg ikke anvendt i bogen her, men på min web-side om Albanien og Kosóva. Jeg er meget taknemmelig over den hjælp jeg har fået fra forskellig side!

En ganske særlig tak vil jeg rette til Regierungsrat Karl Rossa og Hofrat Dr. Christoph Tepperberg fra Österreichisches Staatsarchiv / Kriegsarchiv i Wien for nyttige informationer om krigen i 1689 - og til den myreflittige forfatter Gunnar Nissen i Aabenraa som har givet mig en række gode oplysninger og forskelligt materiale - og hvis mange bøger om Balkan-forhold jeg har haft stor nytte af gennem årene. Gunnar Nissen vil ikke sættes i bås, men holder af folkene på Balkan på sin egen fredelige måde. Det har min fulde sympati.

Fejl og mangler

Fejl og mangler er der med garanti nogle stykker af; send gerne en e-mail så jeg kan få undersøgt og rettet tingene. Jeg vil bringe forskelligt supplerende materiale og med passende mellemrum orientere om fejl og mangler på web-siden:

http://bjoerna.dk/albansk-historie/fra-kosovo-til-kosova.htm [rettet]

Ét af de emner jeg vil overveje at gøre noget mere ud af er de forskellige diplomatiske initiativer i perioden frem til slutningen af '98, herunder hvordan samspillet var mellem landene på Balkan, hvordan man konkret forholdt sig til Serberne og Præsident Miloševic' styre osv., hvad man gjorde og ikke gjorde i FN-regi osv., men det forekommer mig egentlig mere vigtigt at "se på" opbygningsarbejdet i Kosóva, relationerne til Serbien og udviklingen i Albanien.

Søborg, oktober 1999 Bjørn Andersen

SAMMENFATNING

Krigen i Kosóva kan ikke ses isoleret - for den indgår i et langt historisk forløb ... som tilmed er temmelig kompliceret at forstå, men hvis man vil forstå denne krig og dens komplekse baggrund må man - som Machiavelli og Clausewitz hver især foreskriver - forsøge at se *realiteterne i øjnene*. Fordommene og de forudfattede meninger må man efter bedste evne lægge til side - og det *netop* i en konflikt der er befængt med fordomme og forudfattede meninger.

En Dansk officer sagde under krigen at NATO i for høj grad havde opfattet Præsident Miloševic og hans folk som et spejlbillede af sig selv, - man måtte gå et skridt *længere* hvis man skulle drømme om at kunne håndtere situationen.

Paradoksalt nok vandt NATO krigen selv om man vist ikke nåede til en egentlig eller pålidelig forståelse af hvordan tingene hang sammen i Serbien.

De historiske forudsætninger

Der har i meget lang tid været dybe modsætninger mellem Serberne og Kosóva Albanerne. Serberne mener de har en særlig ejendomsret til området fordi de har dybe historiske rødder i Kosóva - rødder der rækker tilbage til Middelalderen.

Albanerne har på deres side ret i at de *meget* længe har udgjort flertallet af befolkningen - og de mener at de er blevet undertrykt siden den Serbiske erobring af Kosóva i 1912 - bortset fra en periode med selvstyre fra begyndelsen af '70-erne og frem til slutningen af '80-erne. Det var i Tito's sidste "periode".

De social-økonomiske forhold

Kosóva har i mange år været et primitivt landbrugsland med en patriarkalsk familie- og samfundsorden. Efter 2' Verdenskrig var der næsten ingen traktorer - 68 for at være præcis - og landbruget byggede i høj grad

på selvforsyning. Uddannelsesniveauet var meget lavt og størstedelen af befolkningen var analfabeter.

Nogle Kosóva Albanere deltog som Kommunistiske partisaner i Befrielseskrigen mod Tyskerne - men en del af dem havde vanskeligt ved at finde et ben at stå på fordi de havde et temmelig ambivalent, for ikke at sige negativt forhold til Serberne, også til de Serbere der var med i Partisanbevægelsen. Flere andre gjorde også modstand - ikke som Kommunistiske partisaner, men som Albanske nationalister og traditionalister.

Der var store modsætninger andetsteds i Jugoslavien og animositet mod det nye socialistiske styre, men i Kosóva var man de mindst energiske socialister eller Tito'ister af alle, og dét blev forstærket af at Aleksandar Rankovic og andre Serbere udsatte Kosóva Albanerne for benhård styring. Dette affandt Tito sig med frem til midten af '60-erne - muligvis var han enig i at benhård styring var *nødvendig* fordi også han mente at Kosóva Albanerne var "vanskelige".

Efter forskellige tilløb og overvejelser besluttede de Jugoslaviske Kommunister at decentralisere, og dette nød også Kosóva Albanerne godt af. Efter nogle år - det var i midten af '70-erne - opnåede de politisk autonomi og *nogle* begyndte at tale om at næste skridt skulle være en egen republik, men dog inden for Jugoslaviens rammer. Men med den politiske autonomi fulgte, kunne man sige, også et stort ansvar for at udviklingen blev styret i en fornuftig retning.

I Tito-tiden skete der en økonomisk udvikling i Kosóva, men forskellene på de "rige" dele af Jugoslavien og Kosóva blev alligevel større og større. Fødselstallet var temmelig højt og afvandringen fra landsbyerne til byerne var stor, nok nærmest *for* stor - og arbejdsløsheden voksede. Mange unge blev uddannet, ofte til *ingenting* - og forstærket af at relativt mange foretrak at uddanne sig i brødløse humanistiske fag frem for i mere "nyttige" tekniske fag.

Den politiske ledelse i Kosóva var ikke fremsynet eller modig nok og fik under alle omstændigheder ikke styret udviklingen i retning af økonomisk og social fremgang og i retning af en styrkelse af båndene på tværs af de etniske grupper.

Medvirkende til at der var store økonomiske vanskeligheder var at der samtidig var omfattende problemer i den internationale økonomi fra begyndelsen af '70-erne og frem - en tid hvor der blev talt om stagflation som en kombination af stagnation og inflation. Den Vestlige Verden aftog færre varer fra Jugoslavien end det var "ønskeligt" - og de fleste steder var der store beskæftigelsesproblemer som gjorde det vanskeligt at blive gæstearbejder i Europa.

Forholdet mellem Serberne og Albanerne

Serberne og Albanerne blev i stigende grad uenige op gennem '70-erne og '80-erne, og det er rigtigt at sige at Albanerne og den Albanske ledelse i Kosóva direkte og indirekte gjorde livet surt for de etniske Serbere - men Serberne underdrev heller ikke problemerne når dé klagede deres nød.

I Mellemkrigstiden havde der været en vis indvandring af Serbere til Kosóva, men nettobevægelsen gik nu den anden vej - i hvert fald fra '70-erne og frem. Chikanerierne var dog kun én grund - en anden vigtig grund var at det var svært for en energisk Serbisk familie at sé sin fremtid i Kosóva, når der trods alt var bedre muligheder andetsteds - økonomisk set.

I slutningen af '80-erne kom det til kraftige meningsudladninger og protester - Albanske studenter protesterede, Serbiske arbejdere og studerende protesterede, beskyldningerne føg i alle retninger og hverken økonomien eller det øvrige samfundsliv fungerede synderlig godt, Miloševic kom til stede i '87 og udtalte ordene om at politiet, det Albanske politi i Kosóva, ikke måtte slå på Serberne, og man fratog - under voldsomme protester fra Kosóva Albanerne - Kosóva dén autonomi man havde haft siden begyndelsen eller midten af '70-erne.

Den politiske scene i Kosóva

Blandt Kosóva Albanerne udviklede der sig en politisk bevægelse som Dr. Ibrahim Rugova blev den kendteste talsmand for. Man ville ikke involvere sig i det *Serbiske* samfund, men opbyggede et parallelsamfund - både på det økonomiske, det kulturelle og det politiske plan.

Talrige Kosóva Albanere blev afskediget og erstattet med loyale Serbere.

I Kosóva iagttog Albanerne med stor opmærksomhed udviklingen i de forskellige Jugoslaviske republikker, og man håbede givetvis på at man kunne opnå republikstatus inden for Jugoslavien eller endog fuldstændig selvstændighed i "slipvinden". Som bekendt gik det ganske modsat, for Serberne var ikke - under nogen omstændigheder - villige til at give slip på Kosóva.

Forholdene, valget af politisk strategi og reaktionsmønstrene i denne fase var en fundamental forudsætning for hvad der siden skete.

I henved 10 år lærte omverdenen Kosóva Albanerne at kende som kloge og moderate mennesker - og samtidig udviklede befolkningssammensætningen sig mere og mere til Kosóva Albanernes kvantitative fordel: Både nettoudvandringen af Serberne og befolkningstilvæksten blandt Kosóva Albanerne fortsatte - og i slutningen af '90-erne var der over 80, måske 90 % af befolkningen der var Albanere, mens kun omkring 10 - 15 % var Serbere.

I det lange løb slog Ibrahim Rugova's strategi imidlertid ikke til, og andre kræfter indså at man måtte foretage et *paradigmeskifte,* hvis man skulle nå egentlige politiske resultater. En mere militant politik udviklede sig og efterhånden også en guerillaagtig organisation: UÇK.

UÇK kunne næppe have nået hvad der *nu* er nået - autonomi og muligvis selvstændighed - uden de mange og tilsyneladende forgæves år hvor Kosóva Albanerne fulgte Ibrahim Rugova's ikke-linie, ikke-involvering, ikke-aggression. Rugova's strategi og UÇK's bør ikke ses som nat og dag, men som to sider af samme sag - selv om de slet ikke var *tænkt* sådan - og det var *virkelighedens* kombination af dem der gav dét resultat som nu tegner sig. Det var nemlig dén *kombination* der effektivt provokerede både Serberne og Amerikanerne - og resten af NATO - til at gå i aktion.

Den politiske scene i Serbien

Samtidig hermed skærpedes forholdene i Jugoslavien. Serberne havde været i krig med Slovenien og Kroatien - borgerkrigen havde raset i Bosnien, og krigen dér var "endt med" Dayton-aftalen som skabte et "nyt" Bosnien - der bl.a. gav plads til en særlig Serbisk Republik. Der er dem der mener at man *glemte* Kosóva da man forhandlede i Dayton[8)] - men forholdene i Kosóva var ganske anderledes end i Bosnien - og de meget vanskelige forhandlinger om Bosniens fremtid havde givetvis kuldsejlet hvis man også skulle have fundet veje til at løse problemerne i Kosóva, - for slet ikke at tale om at der næppe var noget *retligt* grundlag for at den Vestlige Verden eller FN kunne gribe ind i Kosóva på dét tidspunkt. Eventuelle forventninger til at man i Dayton skulle have kunnet tacklet Kosóva forekommer derfor at være urealistiske og umulige - også selv om en klog mand som Ibrahim Rugova nærede dem.

Mange Serbiske flygtninge kom til Serbien fra områder i Kroatien og Bosnien og forøgede det sociale pres på den Serbiske økonomi som i forvejen var dårlig på grund af krigsomkostningerne og på grund af det internationale samfunds blokeringer.

Der udviklede sig en politisk opposition som imidlertid ikke var synderlig enig - og Præsident Miloševic måtte og kunne i stigende grad regere på en kombination af denne uenighed og den nationalistiske højrefløjs betingelser.

Opdeling af Kosóva?

Der havde været *visse* følere fra Serbisk side om en opdeling af Kosóva, men de blev skarpt afvist fra Kosóva Albansk side. Havde man accepteret forslagene var det ikke sikkert man havde nået en bæredygtig løsning, men *måske* kunne man have undgået de tragiske og skelsættende hændelser i '98 og især '99.

---

8) Én af dem er øjensynligt Dr. Ibrahim Rugova, jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 353.

Væbnet konfrontation

Samlet førte de forskellige faktorer til en voldsom skærpelse af konflikten - og fra det tidlige forår '98 begyndte en egentlig væbnet kamp mellem UÇK og Serbiske militær- og politistyrker. UÇK havde et vist held med sig til at begynde med, dvs. mens man holdt sig til klassisk guerilla-krig, men man led kraftige nederlag da man gik ud i mere storstilede aktioner. Dette var givetvis ikke tilsigtet, men det medvirkede - i forening med de temmelig brutale mod-aktioner som Serberne foretog - til at store og toneangivende dele af det internationale samfund igen vendte sig mod Serberne.

Amerikanerne tvang i oktober '98 Serberne til at acceptere en våbenhvile, men både Serberne og UÇK brugte tiden til at gøre klar til en endnu alvorligere konfrontation i foråret '99 - og ingen af parterne havde øjensynligt til hensigt at "slutte nu". Serberne ville knuse de Albanske terrorister (en betegnelse som Serberne fortsat bruger når de omtaler UÇK), - mens Albanerne *ville* have selvstændighed.

OSCE indsatte observatører som havde særdeles vanskelige arbejdsvilkår, men sandsynligvis lagde en vis dæmper på gemytterne.

Situationen omkring årsskiftet 1998 / '99

Betydelige dele af den Serbiske ledelse ønskede givetvis en konfrontation. Nogle regnede med at USA og NATO ville reagere (fx med bombninger), men en del - sikkert også Præsident Miloševic - mente at sådanne bombninger ikke ville anrette særlig meget skade og at det politiske resultat tværtimod kunne blive positivt for Serberne. Atter andre - heriblandt nogle af de øverste militære ledere - advarede mod en konfrontation, hvad der kom til at koste dem jobbet.

Fra Raçak til Rambouillet

Dele af den nationalistiske højrefløj - med tilknytning til Arkan eller Vojislav Šešelj - eller dele af militæret foretog en "symbolsk" eller "spektakulær" massakre[9)] på ubevæbnede civile landsbyboere i Raçak i januar '99. Måske var kalkylen at massakren kunne sætte en udvikling i skred, fremprovokere et svar fra UÇK og "legalisere" en veritabel nedkæmpning af dem. Der er mange rygter om at massakren var dirigeret fra et sted "højt oppe" og det hævdes at Vestlige efterretningstjenester har aflyttet og afkodet telefonsamtaler som dokumenterer dette.

Uanset hvad motivet kan have været og uanset hvem der udførte massakren førte den til at det internationale samfund blev alvorligt provokeret. Man arrangerede forhandlinger i Rambouillet med udgangspunkt i oplæg man havde haft undervejs gennem *nogen* tid - også før massakren i Raçak.

Samtidig besluttede man sig i UÇK - formentlig stærkt bestyrket af fremstående og erfarne Amerikanske rådgivere - til at vælge og holde sig til en forhandlingsløsning. Enten kunne man komme et godt stykke ad vejen mod selvstændighed med det samme - eller også kunne det måske lykkes over nogle faser, men man anså - givetvis helt realistisk - at selvstændighed forudsatte at man ikke satte dén internationale støtte man *nu* fik overstyr.

Man skubbede andre synspunkter til side - således advarslerne fra Adem Demaçi som flere mente var "fundamentalistisk", men som muligvis var én af de klogeste strateger - og bøjede sig for Madeleine Albright's ønsker om at acceptere det Amerikanske oplæg. I *denne* sammenhæng kan man sige at UÇKs eftergivenhed gav pote - for den var en vigtig og helt nødvendig forudsætning for at USA og NATO besluttede at gå i aktion hen over midten af marts '99.

Serberne på deres side troede formentlig - muligvis ud fra en fejlfortolkning af udsagn fra den Russiske mægler i Rambouillet - at der var længere

---

9) Udtrykket *symbolsk eller spektakulær massakre* er ikke helt dækkende i betragtning af at 45 civile og sikkert aldeles uskyldige mennesker - blev dræbt. Men udtrykket er valgt for at understrege den formentlige hensigt: Man ville gøre noget der var *så* provokerende at en udvikling ville gå i gang.

respit og forsøgte forskellige former for forhaling, selv om man givetvis regnede med én eller anden form for militær konfrontation i den sidste ende. Men som nævnt ovenfor kalkulerede man sikkert med at en sådan militær konfrontation ville fuse ud på grund af indre modsætninger i NATO og på grund af kraftig protest fra Rusland - og i heldigste fald ville man kunne opnå en politisk fordel ved at blive bombet, ved at hele Verden ville se Serberne som de forfulgte og undertrykte.

NATO går i luften

Som nævnt besluttede man sig i NATO for at aktionere og for at realisere dé planer man havde drøftet gennem *nogen* tid. Aktionsmålet var - sagde man - at forhindre etniske udrensninger og en humanitær katastrofe, men samtidig var man kommet dértil at man *måtte* reagere militært hvis man skulle fastholde sin troværdighed over for Miloševic og den øvrige Serbiske ledelse. Det er sandsynligt at denne *anden* grund var nok så betydende da de forskellige mere modstræbende samarbejdspartnere i NATO skulle bringes til at acceptere aktionen.

Aktionsgrundlaget var bestemt af at der i NATO var flere der ønskede en så begrænset aktion som muligt (fx Italienerne og Grækerne), og aktionsmetoden blev derfor bestemt til at være en “ensidig” luftkrig.

Nogle mente tillige at en sådan krig kunne være tilstrækkelig - idet man antog at Præsident Miloševic ville bøje sig forholdsvis hurtigt, når nemlig hans mere nationalistiske bagland *havde* indset at man ikke kunne klare en *så* stor overmagt.

Andre mente at man også måtte - og måske endda *kunne* - iværksætte en landkrig. Politisk var en landkrig ikke videre realistisk, men nogle militærfolk og politikere ønskede at påvirke opinionen til at man skulle gennemføre en sådan krig - og nogle ønskede måske “blot” at *sandsynliggøre* en landkrig over for Præsident Miloševic og Serberne.

At dømme efter hvad der er kommet frem bagefter ser det dog ud som om den øverste Amerikanske ledelse ikke under nogen omstændigheder ville lade sig trække ind i en landkrig, der måske ikke ville blive *helt* uoverskuelig og umulig, men som dog ville koste mange ressourcer og menneskeliv og muligvis give politisk bagslag.

Præsident Miloševic har næppe på noget tidspunkt anset en invasion for at være særlig sandsynlig (men der er dog flere iagttagere der er af dén opfattelse).

Forfølgelserne og drabene

Serberne havde - før Rambouillet - udarbejdet planerne for *Operation Hestesko*[10)], men det kan endnu ikke sikkert siges om disse planer blev opfattet som noget man under alle omstændigheder *ville* gøre, eller som noget man *om fornødent* kunne gribe til.

Man må antage at den Serbiske ledelse - med Præsident Miloševic i spidsen - havde brug for at gøre noget *effektivt* og *synligt* for at vise omverdenen at man mente det alvorligt, at man *ikke ville* opgive Kosóva. Formentlig var man indstillet på at holde inde, hvis NATO på sin side ville indstille bombningerne (evt. under pres *indefra*).

Måske satsede man på at den Vestlige Verden - og muligvis også UÇK og UÇKs støtter i Kosóva's befolkning - ville tage udrensningerne og drabene som en advarsel - men det er også tænkeligt at hensigten var at bringe sig i en langt mere gunstig forhandlingssituation end man var i Rambouillet. Så store dele af Kosóva som muligt skulle kontrolleres inden NATO afblæste aktionen og fandt en vej til igen at forhandle.

Men måske løb udviklingen løbsk for Miloševic? Måske blev NATO-angrebet blot et alibi for at Vojislav Šešelj's og Arkan's paramilitære styrker kunne rykke ind og gøre dét som *dé* insisterede på *måtte* gøres?

---

10) Oplysningerne om Operationen stammer fra Vestlige efterretningskilder. Det er muligt at oplysningerne er "inficerede" eller manipulerede ... det er nok så afgørende at Operationen var tydelig at iagttage *i praksis.*

Miloševic

Selv om Miloševic er den ubestridt øverste politiske leder i Serbien, så er hans stilling ikke upåvirket af de mere ekstreme nationalister. For at kunne bevare sin magt må han acceptere at de ekstreme nationalister *får* et spillerum når vilkårene er til dét. Havde han ikke givet dem et sådant spillerum under NATOs angreb havde han sandsynligvis udløst meget alvorlige reaktioner fra højrefløjen - og samtidig var andre dele af oppositionen sikkert også gået i aktion. Dette kunne føre til en politisk destabilisering i Serbien og måtte derfor imødegås.

Præsident Miloševic er ikke en egentlig diktator, men én der ønsker at besidde magten fordi han ser sig selv som den eneste der kan redde dét der overhovedet *kan* reddes. Han ser sig selv som dén der skal binde alle modsætningerne sammen og derfor søger han altid efter det bedste kompromis der passer med *hans* - *teknokratiske* - forståelse af Serbiens politiske muligheder.

Hvorfor gav Præsident Miloševic op?

Efter flere forhandlingsrunder og forskellige diplomatiske initiativer endte Præsident Miloševic med at *acceptere* at det *militære* spil var tabt.

Formentlig har han vidst at han ville tabe militært fra dét øjeblik hvor han indså at NATOs aktionsgrundlag ville holde, at FN ikke ville eller kunne standse luftbombardementerne - og at Rusland hverken ville eller kunne forhindre bombardementerne.

Inden da havde Præsident Miloševic forsøgt sig med forskellige kunstfærdige og spektakulære manøvrer. Han havde “tryllet” rundt med Dr. Rugova der blev mere end rundtosset - han havde fængslet og bagefter - under medvirken af Pastor Jackson - løsladt 3 Amerikanske soldater og sidst men ikke mindst havde hans folk fået arrangeret omfattende støtteaktioner i Beograd og på broerne. Disse manøvrer skulle formentlig vise - den venlige og uvenlige del af omverdenen og ikke mindst den Serbiske befolkning - at han havde *styr* på situationen og at han gerne ville forhandle, men kun under visse omstændigheder og på et *vist* grundlag: Der kunne blive tale om selvstyre i Kosóva, men inden for Serbiens og Jugoslaviens grænser. Frem for alt lukkede han af for forskellige mæg-

lingsforsøg så længe han troede han kunne opnå noget ved at vente - enten på det militære og ydre politiske niveau, eller på de indre linier.

Eftersom Miloševic fra et forholdsvis tidligt tidspunkt - måske fra cirka midt i bombningsforløbet - indså at Serbien ville tabe den militære konfrontation gjaldt det om at komme overens om en passende mæglingsskitse som var ved at skulle udarbejdes af den Russiske mægler Tjernomyrdin og den Finske Præsident Ahtisaari. Det var en del af plottet - både for NATO-magterne *og* for Præsident Miloševic - at der skulle være tale om et *fait accompli* - jo mere dét kunne understreges, desto bedre, for desto hurtigere kunne krigen standses.

Netop fordi krigen blev ført af *NATO* som en luftbombardementskrig - som *måske* ikke var hélt virkningsfuld på det *militære* plan[11)] - og på den anden side af de *paramilitære Serbiske styrker* som en udryddelseskrig mod civilbefolkningen - var den Serbiske hær fortsat forholdsvis intakt. NATO-iagttagere har bekræftet at de Serbiske styrker ikke havde haft nævneværdige materielle eller personelle tab, da krigen standsede[12)].

Dermed besad Præsident Miloševic stadig et effektivt og muligvis nødvendigt magtinstrument. Var krigen eskaleret, ikke fordi NATO ville foretage en landinvasion, men fordi UÇK - som var blevet styrket ledelsesmæssigt ved tilknytningen af den professionelle General Agim Çeku - var *begyndt* at presse den Serbiske hær[13)], kunne visse personelle tab ikke længere undgås - selv om den Serbiske hær var UÇK langt overlegen. Hvordan hæren - som også omfattede mange reservister - ville reagere på personelle tab var ikke helt til at forudse.

---

11) Den havde formentlig langt større *civil* og *propagandistisk* betydning.

12) I september '99 har NATOs militære øverstkommanderende og det Amerikanske militær fremlagt materiale der - ifølge NATO - viser at Serbien havde betydelige militære tab, men det er påfaldende at man kun har kunnet finde omkring 25 helt ødelagte kampvogne. Resten er tilsyneladende forsvundet ud i den blå luft.

13) Arten og omfanget af dette pres er stærkt omdiskuteret.

Men det er også muligt at de omfattende *civile* tab var med til at gøre udslaget sådan som Ole Wæver og Espen Barth Eide har skrevet i *Weekend-Avisen*[14].

Machiavelli og Clausewitz

Selv om de enkelte parter næppe selv vil acceptere at blive beskyldt for *Machiavellisme* kan det konstateres at man på *begge* sider havde læst godt på Machiavelli - for begge sider satte voldsom kraft ind på at gennemføre dét de ville[15]. Udviklingsforløbet illustrerede tillige Clausewitz' betragtninger om at der er en tæt sammenhæng mellem politik og krig - at krig er *politik* med andre midler og at den militære ledelse må være under kommando af den politiske. Forløbet gennem årene og frem til efteråret '99 er et skoleeksempel på hvordan en krise kan udvikle sig, så at sige eskalere og eksplodere - og hvor det er svært at vide om man inden for overskuelig tid vil kunne nå til en situation som er rimeligt acceptabel. Udviklingen viser altså også hvor svært det er at *kontrollere* kriser og krige.

Amerikansk udenrigspolitik: Intervention?

Ét af de stående temaer i Amerikansk udenrigspolitik er blevet vendt og drejet i den aktuelle konflikt: Skal man intervenere eller ikke? Amerikanerne var vel ikke til at begynde med *meget* interesseret i at involvere sig i Kosóva, selv om man ikke brød sig om den undertrykkelsespolitik Præsident Miloševic udøvede dér, men man lod sig efterhånden overtale af energiske lobbyister om at en kombineret politisk og militær intervention var *ønskelig* - og nåede desuden til dén opfattelse at en sådan intervention var *gennemførlig*. Hermed har den nuværende Amerikanske ledelse endnu engang vist at den er på stor afstand af isolationistisk tankegang - også når den får en moderne form som hos politologen Samuel P. Huntington.

---

14) Jf. Ole Wæver og Espen Barth Eide: *Krigen ingen vandt* i: *Weekend-avisen* 16.7.1999, *Kultur*, s. 2.

15) Selv om der var dem på NATO-siden der mente at man ikke gjorde *nok*, når man ikke var klar til at iværksætte en egentlig landkrig.

Interventionsplatformen

En intervention vil bygge på en særlig historisk specifik *platform* som ikke har dannet sig af sig selv, men som er en *bevidst* konstruktion, nærmest af Machiavelli'sk tilsnit. *Alle* de nævnte elementer skal være på plads - ellers vil man *altid* vælge at gå videre ad *politisk* vej:

1) Interventionen skal opfattes som *politisk nødvendig* af den politiske ledelse. Enten skal denne nødvendighed være af *strategisk art* (fx når Amerikanske olieinteresser er truet) eller den skal være af en anden og evt. mere *ideologisk* art.

2) Interventionen skal opfattes som *mulig* - militært set. Umiddelbart skal den militære ledelse give sin tilslutning, men dén vil ofte være tilbageholdende (fordi den véd at militær indsats kan give bagslag), og især den Amerikanske militære ledelse vil stille krav om at interventionen er *tænkt igennem*: Hvad er målet? Hvad er succeskriterierne? Hvornår og under hvilke betingelser stopper interventionen? Er forholdet mellem politisk indsats og militær aktion tilstrækkelig afklaret? En stærk Præsident vil kunne sætte *sin* politiske vurdering igennem over for de militære indvendinger (hvad der ikke nødvendigvis er et gode - politisk set), en svag ikke.

3) Interventionen skal kunne *sælges* til vælgerbefolkningen. Vælgerne skal bakke op om beslutningen både på kort sigt (fx under en luftfase) og på længere sigt (fx under en vanskelig landfase).

4) Interventionen skal være *tilstrækkelig holdbar* i forhold til gældende international ret - den kan være i "konflikt" med den, men kun i en vis udstrækning og *kun* hvis man kan påberåbe sig en særlig nødsituation.

Vilkårene for intervention

Vilkårene for intervention er for alvor kommet på dagsordenen i denne konflikt. På den ene side har der været et fundamentalt hensyn til civilbefolkningen i Kosóva som uden tvivl var udsat for en hårdhændet behandling af den Serbiske ledelse, på den anden side har man skullet forholde sig til International Ret og til FNs regler om intervention. Man

valgte på NATO-siden at aktionere - selv om man *ikke* havde et mandat hertil fra FNs Sikkerhedsråd - og har derfor skubbet stærkt til de folkeretlige vilkår således at man nu må sige at den Internationale Ret har ændret sig.

Vestlig kultur > < andre kulturer

I dén forbindelse kan man erindre om én af de problemstillinger Samuel Huntington rejser: Hvordan skal man forholde sig til at der i Verden i dag er meget forskellige kulturer eller civilisationer som af og til har et anspændt forhold til hinanden? Er det rimeligt og er det hensigtsmæssigt at Vesten påtrykker den øvrige Verden *sine* civilisatoriske eller kulturelle normer?

Man kunne måske - forsigtigt - svare at netop i en konflikt som den foreliggende hvor flere kulturer var i konflikt med hinanden, var det ekstra vigtigt at det folkeretlige grundlag var i orden ... men svaret ville formentlig - som netop antydet - være at man handlede i en art nødværge og på vegne af en stærkt plaget civilbefolkning i Kosóva, som ikke alene var politisk undertrykt, men som også var udsat for morderiske overgreb og rene massakrer.

Handlede NATO i humanitær nødværge?

En nærmere gennemgang af konflikten synes dog at vise at argumentet om en slags humanitær nødværge er temmelig tvivlsomt, for man kunne højst sandsynligt have gjort noget andet end at deltage i en kriseeskalering. Der var på flere trin i konflikten andre veje at gå, også “nedad”, og - sandsynligvis - havde det været bedre for os alle sammen, også for civilbefolkningen i Kosóva, hvis man havde interesseret sig mere for at opbygge et *samarbejde* med Serberne end for at acceptere at skulle gå i konflikt med dem.

Man behøvede ikke at komme i en situation hvor man *måtte* gribe til nødværge, selv om det må indrømmes at Præsident Miloševic - og hans bagland - skubbede *godt* til. Man kunne - og ikke blot teoretisk set - have opstillet en ganske anden strategi end dén man realiserede (hvad enten den realiserede strategi var omhyggeligt udtænkt eller ej), men det er -

desværre - sådan at det er meget svært at opstille andre og mere fredsommelige strategier, for man er ikke tvunget til dét i samme grad som man var (eller syntes man var) til at udvikle et konfrontations- og interventionskoncept[16)].

Misforståelser og manglende *vilje* til at forstå

En væsentlig grund til at krisen udviklede sig *så* galt var givetvis at Amerikanerne ikke forstod den Serbiske kultur og den Serbiske ledelse, at Kosóva Albanerne ikke *ville* forstå den - og at Serberne på deres side fortsatte en lang og trist tradition med at undertrykke en etnisk gruppe, som de aldrig rigtig har forstået eller kunnet se de menneskelige kvaliteter i. I dén sammenhæng mener jeg Huntington's synspunkt er særdeles relevant.

Den kulturelle forståelse er næppe blevet større efter krigen i '99, for man må antage at der nu er *dybe* sår og mange personlige og nationale traumer der ikke kan klares i et kort tidsrum.

Flere kulturer? Et multietnisk samfund i Kosóva?

På dén baggrund er det ejendommeligt, nærmest aldeles *absurd* at høre at Amerikanerne vedblivende tale om at der *skal* opbygges et multi-etnisk samfund i Kosóva. Dét er de ganske vist ikke ene om at mene - men fastholder man dén tanke er der risiko for at tingene udvikler sig den gale vej. Mulighederne for at opbygge et multietnisk samfund forekommer ikke særlig realistiske oven på de mange tragiske hændelser der fandt sted i krigens løb - og selv om man gør meget i de kommende år for at bygge bro (hvad der i sig selv er både glimrende og nødvendigt), så vil der "nedenunder" gemme sig "uroelementer" som ikke behøver megen anledning for igen at blive aktuelle - Kosóva's historie giver *mange* eksempler på dette.

Der kræves flere årtiers rolig opbygning og social, kulturel og økonomisk udvikling både i Kosóva og i Serbien og økonomisk stabilitet før man kan

---

16) Jf. Jan Øberg som i sin artikel *"Rambouillet-dokumenterne bør offentliggøres"* i: *Information* 12.4.1999 bebrejder den Vestlige Verden at man ikke - i tide - udviklede en positivt stratei i forhold til Jugoslavien.

nå til at etablere én eller anden form for multietnisk samfundsorden og kulturliv. Og dertil kommer at der er *så* mange Kosóva Albanere der er blevet groft forulempet og så mange der er blevet dræbt at der skal lang tids bearbejdning til før de *kan* komme over det.

Hvordan de Serbere der har begået ugerningerne skal kunne blive mentalt rehabiliteret er en ganske anden sag, men den har egentlig også stor betydning - for dem, for Kosóva Albanerne og for os andre.

Ruslands rolle

Konflikten har i øvrigt også bekræftet at det nuværende Rusland er en kolos på lerfødder - på en måde som det Osmanniske Rige var hen over midten af 1800-tallet - men ikke desto mindre spændt op af indre modsætninger og store økonomiske vanskeligheder og uden noget virkeligt potentiale i storpolitikken. I dag er Rusland dybt afhængig af Vesten - men et nyt paradigme, en ny politisk struktur vil *muligvis* udvikle sig i de kommende år *efter Jeltsin*. Men selv om Rusland er en sådan kolos på lerfødder må man værdsætte den meget positive indsats man gjorde for at få mæglingsskitsen på plads i maj og juni.

Sidebemærkning om Albanien

Det var glædeligt at se at *mange* Albanere stillede op til at hjælpe Kosóva Albanerne der var flygtet fra deres hjemstavn og der kan siges *mange* rosende ting om dén solidaritet der blev udvist. Man kan også sige meget positivt om hvordan den øverste politiske ledelse klarede situationen - både Præsident Rexhep Meidani og PM Pandeli Majko.

Men det kan ikke overraske nogen at der også skete mange triste og kedelige ting så at hovedindtrykket ender med at være aldeles blakket.

På det “jordnære” plan var der mange Albanere der udnyttede situationen. De søgte at malke nødhjælpsorganisationerne, forsyninger blev stjålet og solgt på det frie marked, der skete mange overfald, toldere forlangte den ene gang efter den anden bestikkelse for at lade nødhjælpen passere ... og da det “hele” var overstået var der mange tilfælde af at almindelige Albanere plyndrede flygtninge- eller militærlejre.

Oppositionen forholdt sig nogenlunde roligt - for på den ene side har *alle* Albanere - også ledelsen i Det Demokratiske Parti - sikkert stor sympati for at Kosóva bliver selvstændigt, på den anden side er man ikke særlig glad for at Socialisterne løber med de fleste af pointene.

Lige som med det politiske liv i Kosóva er det sådan i Albanien at man langt fra kan enes - og at man har meget svært ved at gennemføre kompromisser hen over midten. Man kan tale om en bi-polaritet - selv om der dog er sket det glædelige at Demokraterne har besluttet at opgive deres boykot af Parlamentsarbejdet.

Man må påregne at det Internationale Samfund i de næste år vil være meget opmærksomme på udviklingen i Albanien og vil understøtte kampen mod den udbredte korruption og nepotisme, mod kriminalitet - og for en positiv økonomisk og social udvikling. Men hvis ikke Albanerne selv tager det nødvendige ansvar for at udviklingen kommer på "skinner" så vil det fortsat gå dem overordentlig ilde. Støtte fra udlandet er vigtig, placering af NATO tropper også (med dét formål at understøtte KFORs forsyninger) - men det helt afgørende er hvad Albanerne gør selv. De **må** blive langt bedre til at sætte sig ud over hidtidige uoverensstemmelser - men det er givetvis langt lettere sagt end gjort. Man skal her erindre sig at der *slet ikke* er det samme forhold mellem borger og stat på dé kanter som der er på vores breddegrader og slet ikke de samme politiske og kulturelle traditioner.

I Albanien - og i Kosóva - spiller familien en overordentlig stor rolle. Ikke den lille kernefamilie, men den *store* familie. Det er dén man er loyal over for, ikke over for staten eller samfundet.

Afsluttende - alvorligt mént - efterskrift

En demokrat *véd* at han ikke har *ret* - ikke set fra *den anden side*, men muligvis heller ikke fra *egen* side når man tænker nærmere efter. Det handler nemlig ikke så meget om at have *ret* som om at vedkende sig sine interesser og disse interesser må - i et demokrati - altid afvejes mod andre interesser.

Politik - *demokratisk* politik - må i sagens natur *altid* udøves på et tvivlsomt og usikkert grundlag, men ikke desto mindre skal der handles og regeres -

og helst effektivt - også i forhold til styrer der ikke er synderlig demokratiske og som muligvis spiller på de indbyggede svagheder der findes i demokratierne.

Der er dem der vil sige at i en konflikt som den med Miloševic om Kosóva er der ikke råd til *fine fornemmelser*: Enhver burde kunne se at Miloševic har båret sig nederdrægtigt ad, og at han måtte stoppes. Han fik - siger man - tilbud om forhandling, men *han* ønskede en konfrontation, og *derfor* måtte den komme.

Men et sådant svar *kunne* være udtryk for en sort-og-hvid-tænkning der i sagens natur ikke kan være særlig demokratisk - eller også *kunne* den være udtryk for manipulation med den offentlige mening. Jo mindre råd man har til *fine fornemmelser*, desto mere problematisk er situationen, analysen, forståelsen og konklusionerne. For slet ikke at tale om konsekvenserne.

Netop i konflikter som den aktuelle - som handler om *kultur* og som består i *kultursammenstød* - er det særlig vigtigt at give plads til eftertænksomheden og plads til at der udvikles andre scenarier end de stærkt konfrontatoriske som jo langt hen ad vejen er på *modpartens* præmisser og slet ikke på vores egne. Man skal vælge sine slagsmål med omhu - også når det gælder storpolitik.

Ønsker man at kriser som den foreliggende får et *demokratisk resultat*, må de også løses på *demokratiske præmisser*.

Hvis det er demokrati vi ønsker, må vi erindre at demokrati ikke er noget man kan tage ned fra hylden når man får lyst, men *noget* der udvikler sig hen over lang tid, som altid skal være der, og at dét vi gør - i Kosóva - på én gang udtrykker og videreudvikler *vores* form for demokrati.

Ganske vist har NATO sejret. Ganske vist ser det ud som om Serbien ikke længere vil kunne undertrykke Kosóva som det har kunnet siden 1912 (med en *vis* undtagelse fra engang i '70-erne og til slutningen af '80-erne) - og måske er der nu omsider blevet *mulighed* for at der kan udvikles et demokrati i Kosóva. Alt dette er ganske udmærket *i sig selv* - men prisen har været overordentlig høj og jeg har mine tvivl om hvor vidt resultatet i Serbien, i Kosóva og i de Vestlige lande bliver tilstrækkelig demokratisk af natur.

Machiavelli lærer os at se *realistisk* på virkeligheden, og formentlig er denne erkendelse - at vi altid gennem vores *praksis* er i færd med at udtrykke og videreudvikle vores demokrati - noget der hører med i en realistisk erkendelse af virkeligheden.

OPSANG TIL *JYLLANDS-POSTEN*

Det var mere end fristende at lade *Jyllands-Posten's* "ledere" om Kosóva-krigen være uomtalte, men da pressens frihed, ansvar og kompetence er et alvorligt problem længere nede syd på - ikke mindst i Præsident Miloševic' Serbien er der god grund til en overvejelse og en kommentar når talen er om Kosóva og Serbien.

Jeg har valgt nogle ledere ud som måske er kraftigt pointerede, men jeg tror dog ikke at avisens chefredaktør vil løbe fra dem. Sandsynligvis mener han at de udtrykker avisens opfattelse på udmærket vis.

Måske kunne jeg have valgt en anden avis - men det blev *Jyllands-Posten* fordi jeg læser den dagligt - for en række udmærkede nyhedsartiklers og reportagers skyld[17)] - og fordi det er en forholdsvis udbredt avis.

Dr. Goebbels' børn (25.5.1999)

"Det er et tegn på venstrefløjens dårskab, at den kan bruge alt, som måtte bekræfte dens ideologiske fordomme - også selv om det strider mod simpel fornuft."

Dét Venstrefløjen er hoppet på - skriver avisen - er en historie om at Rambouillet-aftalen i et særligt Appendix (Appendix B, stk. 8) skulle indebære at NATO ville have fri adgang til Jugoslavisk territorium - og at man så at sige havde ophævet Jugoslavien's suverænitet.

Ikke alene er Venstrefløjen hoppet på denne skrøne, man forsøger også at bilde offentligheden ind at USA havde arrangeret Rambouillet-forhandlingerne på en sådan måde at Præsident Miloševic nødvendigvis måtte sige fra - med krigen til følge.

---

17) Således har jeg i høj grad draget nyttet af Per Nyholm's artikler - bl.a. fra en længere reportagerejse i Kosóva og Serbien da krisen spidsede til og da NATO-aktionerne begyndte.

"Med denne historie trækker man nu offentligheden rundt ved næsen samtidig med, at man får afløb for egen anti-amerikanske galde og bortleder opmærksomheden fra det centrale: at NATO iværksatte sit luftslag i det ene øjemed at garantere to millioner jugoslaviske statsborgeres ret til et sikkert liv der, hvor de er født og opvokset.

Sådan må NATO selvfølgelig ikke optræde. NATO skal være et amoralsk og krigsliderligt foretagende.

Altså må venstrefløjen ud i den noget vanskelige øvelse, der hedder, at ***dens helt på Balkan*** [18]*, en fascistisk disponeret tyran, blev stillet over for så hårrejsende krav - faktisk Jugoslaviens udslettelse som suveræn stat - at staklen selvsagt måtte afvise dem. Joseph Goebbels, den nazistiske propagandaminister, ville have nikket bifaldende."*

Lederen fortsætter med at diskutere *om* den omtalte passus findes i Rambouillet-materialet og konkluderer at den i hvert fald ikke har haft dén betydning som Venstrefløjen hævder. Det pågældende papir blev ikke diskuteret i Rambouillet, det havde en relativt teknisk karakter, og dét at *"gøre det nævnte papir - som serberne altså end ikke lægger frem - til det krigsudløsende ultimatum er at mishandle virkeligheden i en afsporet ideologisk tjeneste, hvilket siger ganske meget om initiativets bagmænd, men intet om NATO."*

Venstrefløjen og "Initiativets Bagmænd" må svare for sig selv - men det irriterer mig at *Jyllands-Posten* hævder at der skulle være en Venstrefløj i Danmark der ser Præsident Miloševic som sin *helt*.

Der er - så vidt jeg er orienteret - temmelig bred enighed over det meste af linien, fra Venstrefløjen, hen over Midten og ud mod Højre - at Miloševic er en katastrofe og at man må ønske for det Serbiske folk at det lykkes med at få ham fjernet.

Det er meget tænkeligt at Venstrefløjen og "Initiativets Bagmænd" har lagt en hel del mere i Appendix B stk. 8 end rimeligt er - og *Jyllands-Posten* har givetvis ret i at den pågældende passus ikke er blevet diskuteret (i hvert fald ikke for alvor), men teksten er dog næppe noget falsum - og den blev

---

18) Fremhævet af mig, BA.

også offentliggjort af en pålidelig kilde i USA - *Balkan Action Council* (BAC) - om hvem man positivt vidste at det *måtte være* i besiddelse af originalteksten.

Hvorfor skal *Jyllands-Posten* falde ned til et debatniveau hvor man beskylder sine politiske modstandere for at være børn af den Nazistiske propagandaminister Joseph Goebbels?

Det kan næppe fremme dialogen, den demokratiske meningsudveksling eller eftertænksomheden at bære sig sådan ad. Var det ikke *demokrati* og *demokratisk meningsudveksling* vi skulle lære Serberne og de andre kræfter på Balkan?

Hvad er det vi lærer Serberne og os andre? Respekt for andres meninger?

Tavshed efter krigen (3.7.1999)

"Der er ganske mange, ikke mindst i det såkaldt intellektuelle miljø, som skylder offentligheden en forklaring på først deres højlydt ytrede mishag med NATO's krigsførelse på Balkan, dernæst deres tavshed i takt med, at NATO's nu fredsskabende styrke rykker frem i Kosovo og finder massegrav efter massegrav, torturkammer efter torturkammer, fængsel efter fængsel dog uden fanger, hvilket efterlader en velbegrundet angst for, hvad der kan være tilstødt dem."

"De, der kan glæde sig - midt i forfærdelsen over forbrydelsernes omfang - er ganske almindelige mennesker, hvis medfølelse og sunde dømmekraft er i behold. Men hvad blev der af pacifisterne, de hændervridende præster og de åh så tvivlende fredseksperter? Hvor er de selvbestaltede moralister og venstrefløjens narrehatte? Hvor er de flæbende brovagter? De har alle stukket piben ind."

"Hvorfor nu denne tavshed i en kreds af mennesker, som jo normalt ikke er tilbageholdende med deres meninger? Sidder de alligevel tilbage med en utryg fornemmelse af, at de denne gang tog fejl? Håber de på, at deres hykleriske råben af i går vil blive glemt ligesom deres feje tavshed af i dag? Måske, ja formentlig.

Men hvor ville det dog være forfriskende, om bare én rejste sig og erklærede, at han eller hun, stillet over for de uigendrivelige beviser på Serbiens og på serbernes fremfærd, fortrød denne eller hin mening og lykønskede demokratierne med at have gjort det rigtige. Man venter og lytter - foreløbig forgæves."

Det er rigtigt at der var mange der udtrykte skepsis over den Amerikanske strategi og over NATO's luftangreb på Serberne - men det er *også* rigtigt at man hele vejen rundt har været stærkt påvirket af den etniske udrensning og de forskellige nederdrægtigheder der blev dokumenteret lige fra massakren i Raçak og frem.

Men at man ikke bryder sig om den Serbiske fremfærd - hverken i de mange år op til krigen - eller under krigen - fører vel ikke logisk til at den *eneste* anstændige måde Vestmagterne kunne handle på var at kaste bomber?

Det er meget ønskeligt - og forhåbentlig heller ikke *så* umuligt - at der kan komme noget fornuftigt ud af krigen. De forskellige politiske kræfter i Kosóva er begyndt at tale sammen - således er de etniske Albanere gået sammen om at formulere *Landsdowne-erklæringen* i september '99 (jf. s. 312) - og man boykotter ikke længere møderne i Overgangsrådet fra Rugova's side.

Men der er dog sket *så* frygtelige ting at det er svært at forestille sig at de forskellige etniske grupper foreløbigt kan komme til at leve fornuftigt med hinanden uden militær og anden mandsopdækning fra FN og NATO.

Det er på dén baggrund svært at forestille sig at det udmærkede mål om et multietnisk samfund skal kunne realiseres. Foreløbig.

Det er rigtigt at der er en del der har kritiseret NATO ud fra dén betragtning at luftbombardementerne fremprovokerede den etniske udrensning i dét voldsomme omfang der blev tilfældet. Hvad enten det er tilfældet eller ej er Serberne ansvarlige for hvad *de* har gjort.

Men det er også rigtigt at Amerikanerne og NATO må bære ansvaret for dén strategi dé har valgt - og derfor også for at have fravalgt andre muligheder.

Jeg véd det ikke. Jeg *tror* det: Jeg tror at man kunne have nået meget længere hvis man havde valgt en anden fremgangsmåde over for Serberne og Præsident Miloševic - og som på et meget tidligere tidspunkt kunne have startet en proces der havde givet alle parter - ikke mindst Kosóva Albanerne - mulighed for at få økonomisk og social fremgang.

Der er dem der ville formode eller frygte at det ville være "systemet" og Præsident Miloševic der ville få fordelene af en sådan alternativ strategi - og et sådant resultat kan eller ikke udelukkes, særligt ikke når man tager erfaringerne med "tvivlsomme" regimer i forskellige lande i betragtning - men på den anden side ville der have været meget større økonomiske, sociale og politiske muligheder hvis man havde fundet udveje til at *investere* i Serbien i stedet for at forsøge at lukke Serberne inde. Det sidste er ganske vist meget forståeligt, men det har skabt store problemer og medvirket til at kriminalisere økonomien og samfundslivet - ikke blot i Serbien, men også i omliggende lande hvor entreprenante kræfter har profiteret af de lukkede grænser og af rationeringerne. Se blot det morads man foreløbig er landet i i Albanien.

I betragtning af at krigen kunne have udviklet sig så meget anderledes[19)] - og langt mere problematisk - forekommer det mere påtrængende at man i fremtiden udvikler større kreativitet i retning af konfliktundgåelse og konfliktløsning end i retning af at løse konflikter med militære midler.

Men sket er sket - nu handler det om at komme videre på en fornuftig måde, dvs. en måde som ikke skaber nye problemer - og på en måde der så hurtigt som muligt får Serberne med i et samarbejde.

Det vil ikke nytte ret meget blot at vente på at der vil udvikle sig en fornuftig Serbisk opposition. Der er *mange* fornuftige Serbere - men der kan næppe danne sig en fornuftig opposition under de nuværende omstændigheder.

Mange kræfter må i den kommende tid bruges på forskelligt nødhjælpsar bejde og på helt konkrete genopbygningsopgaver, men der er brug for at der bliver gennemdrøftet og aftalt en egentlig udviklingsstrategi som kan

---

19) *Jyllands-Posten* skriver 20.9.1999 - forresten også i en leder - *at Vesten var nær ved at tabe krigen* fordi politikerne hele tiden blandede sig i stedet for at følge Wesley Clark med hensyn til at intensivere den militære indsats.

føre til at hele Balkan-området udvikler sig økonomisk og socialt, men også kulturelt og politisk.

Dén måde den politiske proces kommer til at forløbe på vil desuden få stor betydning for "opdragelsen" af kræfterne på Balkan - **og** - hos os selv!

Fremtidens regninger (30.7.1999)

Jyllands-Posten drøfter i en tredje leder spørgsmålet om økonomisk hjælp og militær og politisk integration i anledning af topmødet i Sarajevo, men man er ikke begejstret. Balkan-folkene har fået en nådegave, et lille stykke kage - men ikke noget brød.

"Sådan handler kortsynede politikere, som siden 1991 har leveret deres bidrag til foreløbig fire europæiske krige, og som nu lukker øjnene for, at sydøsteuropæerne vil forblive en trussel mod sig selv og deres omgivelser, så længe de ikke omfattes af de samarbejdende demokratiers disciplin."

For en gangs skyld er jeg meget enig med lederskribenten - som opfordrer til at man gør noget alvorligt for at integrere Balkan-landene.

Dét lidet man *har* gjort har været et signal *"til oppositionen i Serbien, at den heller ikke skal regne med at blive taget alvorlig".*

Enig.

Kortet er fra dén gang da Albanien var en Socialistisk Republik, det er det eneste reproducerbare kort jeg har hvor stednavnene er på Albansk.

Nedenfor et foto fra Madeleine Albright's og Hashim Thacis's møde i Prishtina sommeren '99. Billedet er i øvrigt fra en Serbisk internetside.

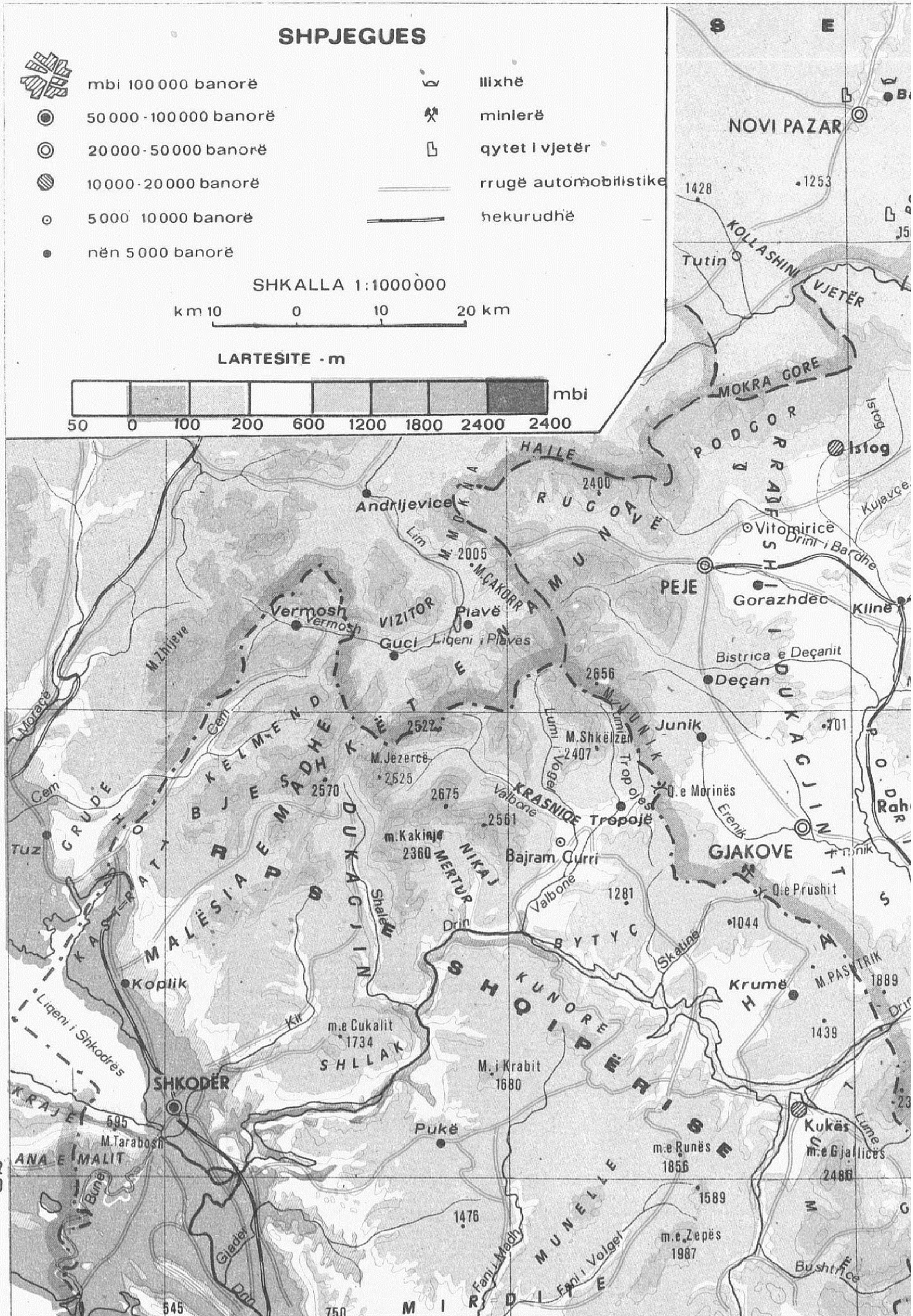

SHPJEGUES
mbi 100 000 banorë
50 000 - 100 000 banorë
20 000 - 50 000 banorë
10 000 - 20 000 banorë
5 000 10 000 banorë
nën 5 000 banorë
llixhë
minierë
qytet i vjetër
rrugë automobilistike
hekurudhë
SHKALLA 1:1000000
km 10 0 10 20 km
LARTESITE - m
mbi
50 0 100 200 600 1200 1800 2400 2400
19 30
20 00
20 30
43 00
42 30
NOVI PAZAR
1428
1253
KOLLASHINI
Tutin
VJETËR
MOKRA GORE
PODGOR
Istog
HAILE
RUGOVË
2400
Andrijevice
Lim
M.MOKRA
2005
M.ÇAKORR
Vitomiricë
Drini i Bardhë
PEJE
Gorazhdec
Klinë
Vermosh
VIZITOR
Plavë
Guci
Liqeni i Plavës
Bistrica e Deçanit
Deçan
2656
M.JUNIK
Junik
701
M.Shkëlzen
2407
Lumi i Vogel
Lumi i Tropojës
Q.e Morinës
Erenik
Tropojë
KRASNIQE
Valbonë
2561
Bajram Curri
GJAKOVE
Q.e Prushit
1281
1044
Skatinë
BYTYÇ
Drin
Krumë
M.PASHTRIK
1889
1439
Kukës
m.e Gjallicës
2486
Lume
Bushtricë
Andrijevë
M.Zhijeve
Moracë
Cem
KELMEND
BJESMADHE
2522
M.Jezercë
2525
2570
2675
m.Kakinje
2360
MERTUR
NIKAJ
DUKAGJIN
Shalë
Tuz
GRUDE
KASTRATI
MALËSIA E MADHE
Koplik
Liqeni i Shkodrës
Kir
m.e Cukalit
1734
SHLLAK
SHKODËR
KRAJE
595
M.Tarabosh
ANA E MALIT
Bunë
Pukë
M.i Krabit
1680
KUNORE
SHQIPËRISE
m.e Runës
1856
1589
m.e Zepës
1987
MUNELLE
Fani i Madh
Fani i Volgel
1476
Gjadër
Drin
545
750
MIRDITE

20 30
21 00
21 30
PROKUPLE
TOPLICË
Toplice
Kurshumli
Banjë
AZAR
1225
1253
ROGOZNE
1319
1504
Leposaviq
KOPAONIK
LLAPI I EPERM
1318
1789
Kosanice
RADAN
1409
Pusia
Iber
Trepçë
1365
Podujevë
Llap
M MAJDAN
JABLLANICË
Leban
VJETËR
Iber Zveçan
MITROVICE
Sitnicë
Vuçiternë
Koçandoli
Batllavë
Jabllanicë
Veternice
Istog
1126
Klinë
Serbicë
DRENICË
FUSHA E KOSOVËS
CICAVICE
1091
Llap
LISICE
GOLLAK
1186
1181
Kujavçe
Obiliq
PRISHTINE
Fushe Kosove
KOZNICE
Novobërdë
1260
Kriva Reka
Kamenice
Drini i Bardhe
Klinë
Gllogovc
Graçanicë
Janjevë
Komoran
Ulpiana
Lipjan
Magurë
Deçanit
PREKORUPE
Mirushë
Drenicë
1071
Ternovci i Mac
Bujanovc
GJILAN
1057
1046
1039
M.CARRALEVË
Shtimje
1177
Morava e Binçës
EPERME
Rahovec
MILLANOVC
FERIZAJ
Kilokote
Zhegër
Viti
Golem
MORAVA E
Orahovicë
Topliuge
Suharekë
M.I NERODIMËS
1721
Preshevë
Prushit
PODGORË
Mushitishtë
Lepenc
Kaçanik
MALI I ZI
RUJAN
ZHEGLIGOVE
M.PASHTRIK
1889
PRIZREN
Drini i Bardhe
Bistricë
M.JEZERCE
2212
Nagor
i Ri
1439
Zhur
OPOJE
2504
KUMANO
Tearcë
MALI I ZI I SHKUPIT
2395
Dragash
Lepenc
Kukës
Lume
1260
SHKUP
Gjorçe Petrov
Araçinovë
TETOVE
Vardar
DERVEN
Restelicë
2486
Reçicë
2748
1238
1067
MAQEDONI
Callapek
Tresvë
Draçevë
Pçinjë
Bushtricë
SUVA GORË
TORBESH
Vardar

1. DEL: HISTORIEN

Forhistorien frem til 2' Verdenskrig

Indledning

Dette er ikke en historiebog i dén forstand, men når det drejer sig om Kosóva spiller Historien en ganske *særlig* rolle, og derfor vil jeg i dette afsnit prøve at give et kort rids. Nogle af tingene har jeg skrevet mere udførligt om i *"Krudttønden i baghaven. Albansk historie # 1"*, som jeg af og til vil henvise til. Se i øvrigt s. 14.

Men inden vi kommer dértil et par ord om hvordan jeg forholder mig til Historien. Her vil jeg tage udgangspunkt i hvad den Albanske forfatter Ismail Kadare[20)] skrev om midt under Kosóva-krigen, og som blev optrykt af *Weekend-Avisen* 28.5.1999. Oprindelig stod Kadare's essay i den spanske avis *El Pais*.

Kadare vender sig mod den grusomme fordrivelse af Kosóva Albanerne, angriber de "falske" oppositionelle i Serbien og de Serbiske studenter i Prishtina, kritiserer den Vestlige Verden for ikke at have lyttet til de mange advarsler og skriver endelig om Kosóva's og Albaniens historie.

Meget af Ismail Kadare's kritik er fuldt berettiget, men hans brug af Historien rejser nogle problemer. Kosóva Albanernes sag var - ideelt set - stærk nok i sig selv, og Kadare falder så at sige i den Serbiske fælde, når han går tilbage til Middelalderen og Skanderbeg for at forklare *sig* - og det Albanske standpunkt.

---

20) Jeg har skrevet nogle få ord om Kadare i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 150 f.

Weekend-Avisen trykte 4.6.1999 mit indlæg om Kadare's essay:

“Ismail Kadare har skrevet spændende og vigtige bøger om Albanerne og om deres historie, men nu gør han næsten det samme som Serberne, når de udnytter historien - og det er især dét der skurrer. Serberne mener de har ret til Kosóva, fordi deres "vugge" stod dér og fordi de kæmpede det berømmelige slag på Solsortesletten i 1389. Kadare mener at Kosóva er Albansk og altid har været det: Albanerne var der før Serberne ... og det var ikke dem, men Serberne der forrådte Balkan. Osv. osv.

Hvad skal vi bruge det til? Hvad skal Albanerne bruge det til?

Det er desværre ganske rigtigt når Kadare skriver at man i samtalerne om Kosóva's fremtidige status vil påberåbe sig historien - men egentlig synes jeg man skulle anstrenge sig for at lægge historien og arkæologien til side. Alle har nemlig ret - og alle har uret, og det fører ikke til noget som helst fornuftigt eller til nogen form for stabilitet. Kan Serberne og Albanerne ikke lægge historien til side, så må vi andre gøre det.

Der er ikke noget galt i at kende historien (tværtimod), men det er uacceptabelt hvis man vil bruge en fjern historie til at begrunde hvem der i dag skal have ret til et givet område. De der boede i Kosóva indtil de seneste fordrivelser har ret til at bo dér - sådan som vi i Vesteuropa har draget læren efter Verdenskrigenes uhyrligheder, og sådan som forståelsen er efter moderne europæisk folkeret. Hvis man vil være med i det europæiske selskab, må man acceptere dette - og mere end det: Aktivt udbrede dette budskab i sit eget land. Men hvordan sikrer vi dette?

Med massiv økonomisk og social bistand!”

Illyrerne. Romerne. Sláverne[21)]

Jeg er ikke sikker på det betyder så meget for den menige Albaner eller Kosóva Albaner, men der er mange Albanske intellektuelle som er optaget af at Albanerne skulle nedstamme fra Illyrerne - og det gælder nok både de Albanere der bor i selve Albanien og dem der bor i Kosóva. Spørgsmålet er blevet diskuteret gennem længere tid, men egentlig er man ikke nået til en afklaring - vel at mærke en afklaring som der er almindelig tilslutning til i den akademiske verden. I forskellige populære værker - også Danske - er der ikke meget tvivl i sindet: Albanerne stammer fra Illyrerne ... og skulle dermed (nærmest) have ejendomsret til dé områder hvor de bor *i dag*!

Siden jeg skrev *"Krudttønden i baghaven"* har jeg set nærmere på et glimrende værk om Illyrerne der er skrevet af den Engelske arkæolog John Wilkes[22)]. Efter læsningen af Wilkes kan man ikke være i tvivl om at tilstedeværelsen af Illyrerne er overmåde solidt dokumenteret - der findes både skriftlige og ikke-skriftlige vidnesbyrd, men desværre er de skriftlige vidnesbyrd mestendels på græsk eller latin, så kendskabet til det Illyriske sprog hviler på et forholdsvis begrænset grundlag.

Der er også nogenlunde vished om at Illyrerne boede i et område fra det nordlige af Grækenland og op i det nuværende Kroatien. Hvad der derimod ikke er nogen vished om er om der er nogen direkte forbindelse mellem Illyrerne og Albanerne. Efter Wilkes' vurdering er denne forbindelse mulig, men langt fra sikker.

Wilkes har været godt omkring i litteraturen og på stedet, men det undrer mig hvorfor han ikke har forholdt sig til de iagttagelser som er blevet gjort af de Danske sprogforskere Holger Pedersen og Kristian Sandfeld[23)].

---

21) Se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 22-31.

22) Jf. John Wilkes: "*The Illyrians",* Blackwell, USA & England, London 1992.

23) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 22 f. og s. 193-197. Det er selv sagt muligt at Pedersen's og Sandfeld's synspunkter er blevet forældede, men dét kan også gælde andre af de forfattere som Wilkes forholder sig til. Ved en senere lejlighed vil jeg forfølge dette spor.

Når det ikke er så let at afklare om der er en direkte forbindelse eller ej skyldes det at forholdene på Balkan var meget tumultariske frem til Middelalderen. Romerne besatte området omkring 228 f.Kr. og kontrollerede det mere eller mindre gennem et halvt årtusinde, dvs. frem til Romerrigets deling i 395 hvor noget gik til det Vestromerske Rige og noget til det Østromerske Rige (det Byzantinske Rige), og i denne periode var der tale om en stigende grad af kolonisering og integration. I slutningen af perioden dukkede Vestgoterne op fra nord, men forsvandt efter en "kort bemærkning" over på den Italiske halvø for endelig at bosætte sig i Sydfrankrig og Nordspanien.

Efter den Vestgotiske invasion fulgte i de næste århundreder nye voldsomme invasioner - sidst af forskellige Sláviske folkeslag fra midten af 500-tallet og op gennem de næste hundrede - to-hundrede år[24)]. Ud over omfattende ødelæggelser indebar invasionerne også grundlæggende samfundsmæssige ændringer fordi den udbredte klassiske latinske landbrugsorganisation - *latifundiet* - der var baseret på at man ejede mange slaver - faldt omkuld, fordi de der drev det - slaverne - enten flygtede eller blev dræbt.

Der var mange fra de "nye" Sláviske folkeslag der - i modsætning til Goterne - *bosatte* sig permanent. Kroaterne mod nord - og Serberne længere mod syd. Først bosat - levede de i en vis forståelse med det Østromerske Rige.

Hvad der skete med Illyrerne i denne periode er meget uvist, og der er mange antagelser om hvad der kan være sket. En udbredt teori i Albanien går ud på at Illyrerne i Nord blev udryddet eller skubbet helt væk, måske bortset fra nogle få som trak op i de utilgængelige bjerge, mens Illyrerne mod Syd - dvs. i Epirus-området - overlevede som en selvstændig etnisk

24) Omkring 547/548 nåede Sláverne Kosóva og nogle fortsatte ad Via Egnatia til Durrës i Albanien. Omkring 580 var der Sláver i Grækenland. Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 24. Om Via Egnatia kan der læses i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 26, 50, 54, 70 og 71 (Ifølge John Wilkes er vejen opkaldt efter en Prokonsul).

gruppe[25]. Men måske trak nogle af de Illyriske stammer over mod det nuværende Rumænien? [26]

Men er der ikke noget *positivt* bevis for den direkte forbindelse mellem Illyrerne og nutidens Albanere, er der måske et *negativt?* Man kan i sagens natur så ikke tale om egentlig *bevisførelse*, men om en *sandsynliggørelse.* Her tager man udgangspunkt i at Albanerne *er* der, og at der ikke kan findes anden oprindelse for dem end den Illyriske. Hvis nemlig Albanerne ikke stammer fra Illyrerne - hvor er de *så* kommet fra? Hvornår er de *så* kommet? Hvilke skriftlige og ikke-skriftlige spor er der for en anden oprindelse?[27]

Albanere tales der om fra midten af 1000-tallet, for der var (angiveligt) Albanere med i en Græsk hær der blev ledet af en Byzantinsk oprørsgeneral, og i slutningen af 1000-tallet omtales at der var Albanere der deltog i kampene med den Normanniske Fyrste Robert Guiscard[28].

Det er diskuteret hvornår og i hvor stor udstrækning Sláverne bosatte sig i Kosóva. Bosættelsen er sket over tid - og formentlig er det først omkring 850 at Bulgarerne "overtager" området - inkl. Kosóva og Makedonien. I Ohrid grundlægger de et Ærkebispedømme. Bulgarerne sidder på det frem til begyndelsen af 1000-tallet hvor Byzantinerne generobrer området og "holder det" i de næste ca. 200 år.

---

25) Hvordan og hvornår adskillelsen mellem Gegerne og Toskerne er kommet i stand har jeg ingen formodning om, men måske er de *ikke* blevet "adskilt" - måske har de altid været forskellige stammer, omend med store ligheder i det overleverede sprog.

26) Der er nogle ejendommelige overensstemmelser rent sprogligt mellem Albansk og Rumænsk. I dén forbindelse er historien om Vlak'erne formentlig særdeles relevant. Vlak'erne var nomader og er flere steder omtalt i historien. Dem vil jeg formentlig "se på" ved en senere lejlighed.

27) Her skal det dog huskes at mange Albanere på dén tid hvor de begyndte at blive opfattet *som* Albanere var hyrdefolk som ikke var hélt bofaste. Dette vanskeliggør mulighederne for at identificere dem arkæologisk.

28) *Muligvis* har allerede den Græske geograf Ptolemæus talt om Albanere. Han levede fra ca. 100 til ca. 170.

Først op mod 1200-tallet skete der en egentlig Serbisk *overtagelse* af området. Serberne "overtog" også den særlige feudale struktur der havde udviklet sig i området i den Byzantinske tid og som var karakteriseret ved at der blev etableret store godser, hvor bønderne - også mange der tidligere havde været selvstændige - blev fæstere og skulle stille med eller som soldater. Samfundet blev styret af godsejere der blev knyttet sammen i en struktur af feudalherrer og vasaller.

Den feudale struktur kunne man finde mange andre steder i Europa og den fortsatte med at udvikle sig frem til Osmannernes erobringer[29)].

Et stærkt Serbisk Rige blev grundlagt i midten af 1100-tallet - og i den følgende tid ekspanderede det - på bekostning af Byzantinerne der var svækket af indre stridigheder og kampe med ydre fjender - via Rascia (nær Novi Pazar) ind i Kosóva og ned i Makedonien. Omkring 1216 var hele Kosóva blevet erobret af Serberne. I de følgende år var der mange stridigheder i området, fx gjorde Prins Dušan[30)] - der boede i Shkodra og som styrede Montenegro og det Nordlige Albanien - oprør mod sin far Kong eller Prins Decanski, kæmpede med ham i Kosóva, og fik ham pågrebet og senere kvalt. Dušan blev kronet i 1331 og døde i 1355. Han havde givetvis intentioner om at blive Østromersk eller Byzantinsk Kejser, men "nåede det" ikke.

Efter hans død var der Serbisk borgerkrig - og dette bevirkede en sådan svækkelse at man i 1371 tabte slaget med Osmannerne ved Marica-floden i Bulgarien - og at Kongedømmet (midlertidigt) faldt sammen. Forskellige Fyrster skaffede sig kontrol over hver deres område. Balsha (muligvis af Albansk afstamning) endte med at beherske et område over mod

---

29) Osmannerne var oprindelig blevet inviteret til Balkan for at bistå ét af partierne i det Østromerske Konstantinopel med tropper. Machiavelli fortæller om dette i *"Fyrsten"*, kap. 13.

30) I de følgende afsnit bruger jeg måske betegnelserne Prins, Fyrste og Konge en smule vilkårligt. Hvis jeg véd at der har været en kroningshøjtidelighed vil jeg oftest bruge betegnelsen *Konge*, ikke for selve højtidelighedens skyld, men fordi en sådan kan symbolisere at andre anerkender den pågældende som Konge. Prins og Fyrste betyder - sprogligt - næsten det samme, der er hér tale om en meget fremstående feudal leder.

Shkodra[31)], Lazar besad et område i det nordlige Kosóva og mineområdet ved Novo Brdo - og Vuk Brankovic[32)] et område mellem Peja og Prishtina. Der var modsætningsforhold mellem disse Fyrster, og der er gode grunde til at formode at især Vuk Brankovic var skeptisk over for Lazar som søgte at skaffe sig et overherredømme.

Mange historikere er af dén mening at slaget i 1371 havde langt større betydning end slaget i 1389 fordi det var dér Osmannerne for alvor fik fodfæste på denne del af Balkan[33)].

Slaget på Solsortesletten[34)]

De fleste har i forbindelse med Kosóva-krigen hørt om *Slaget på Solsortesletten* som fandt sted i 28.6.1389[35)] og som - efter den almindelige TV-udgave - førte til at Serberne led nederlag til Osmannerne eller Tyrkerne og til at de var undertrykt af dem i de følgende 4 - 500 år.

Det kan der siges meget om, men det vigtigste er formentlig at vores viden er temmelig begrænset og at en væsentlig del af dét der siges nuomstun-

---

31) Fyrst Balsha blev dræbt i 1385 og blev efterfulgt af Gjergj II Balsha som blev Osmannisk vasal - muligvis fordi denne status kunne give ham en vis styrke i forhold til den Bosniske Konge og andre Fyrster i nærheden - som fx Dukagjin'erne mod Øst. I 1388 bistod han Osmannerne i et mislykket angreb på Bosnien. Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 59. I *"Krudttønden i baghaven"*, s. 33 skriver jeg at Balsha tænkeligt deltog i slaget i 1389 (og på Lazar's side), men dette afvises overbevisende af Malcolm ("*Kosovo"*, s. 62): Han må have været et *andet* (bestemt) sted.

32) Vuk Brankovic holdt sig - efter 1389 - i en tid fri som selvstændig Fyrste indtil også han blev Osmannisk vasal, omend en temmelig lunken. Det skete efter at Osmnannerne havde frataget ham Skopje omkring '92. Han døde omkring '97 - muligvis i Osmannisk fængsel, Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 82.

33) Jf. fx Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 58.

34) Der er fortalt nærmere om slaget og om hvad der fulgte i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 32-45.

35) Dvs. efter ny tidsregning. Efter gammel tidsregning fandt slaget sted 15.6.1389.

der hviler på en opfattelse som stammer fra 1800-tallet[36]. Hvis vi slet og ret tog denne opfattelse for pålydende ville det svare til at vi brugte Ingemann's romaner som gyldig beskrivelse af hvad der skete i Danmark i Middelalderen.

Slaget er i dag et anliggende for Serberne - og Albanerne skriver meget lidt om det.

Serberne fandtes imidlertid - kan man tro - på *begge* sider, flest nok på fyrst Lazar's. Det er sandsynligt at der også har deltaget Albanere - og lige som det var tilfældet med Serberne: På begge sider. Men hvad der mere præcist er sket er ikke til at sige i dag - således ved man ikke præcist om hvordan de to hærførere, den Serbiske Fyrste - Lazar - og den Osmanniske Sultan Murad, omkom. De udsagn der foreligger er ikke til at stole på[37]. Op gennem historien - og ikke mindst i 1800-tallet - udkrystalliseredes imidlertid en *myte* om den ærlige og helgenagtige fyrst Lazar der blev henrettet efter slaget af Osmannerne, der tales om de 7 brødre der red i døden, og der tales om den Serbiske ridder Miloš Obilic[38] der dræbte Sultan Murad for at rense sig for uretfærdige beskyldninger for forræderi[39].

Slaget var givetvis et vigtigt slag og betød et vendepunkt for udviklingen på Balkan[40] - men det ville være meget forkert at betragte slaget som et

---

36) Én af dem der skrevet om *Slaget* og var med til at forme 1800-tallets bevidsthed var digteren Vuk Karadzic (1787-1864).

37) Det fremgår også nogenlunde af *"Krudttønden i baghaven"*, men min skepsis over for kildematerialet er blevet styrket yderligere ved læsningen af Noel Malcolm's *"Kosovo"*.

38) Der muligvis hed noget lidt andet. Noel Malcolm konkluderer - efter en grundig diskussion af forskellige muligheder - at hvad man omtrentligt *kan* sige er at Murad blév dræbt af en - muligvis - *Ungarsk* ridder, hvis navn lød som eller endte med at blive videregivet som: *Miloš Kobilic*. Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 74.

39) Sultanen blev begravet i Bursa i Tyrkiet, mens blod og indvolde blev begravet i en moské på Kosóva-sletten (ca. 10 km fra Prishtina). Familien Tyrbetar (Gravens Vogter) har i omkring 300 år passet graven. Per Nyholm besøgte graven marts '99, jf. *Morgenavisen Jyllands-Posten*, 21.3.1999, *Indblik*, s. 5.

40) Der er dog dem der mener at vendepunktet snarere var ved et slag i 1371 hvor en række Makedonske Fyrster led nederlag til Osmannerne og gav sig ind under Sultanen.

slag mellem de Gode og de Onde, for slet så entydig var situationen og udfaldet ikke. Så vidt man kan se var der en temmelig lang periode hvor det Serbiske Kongerige fortsatte med at eksistere og hvor den Serbiske Fyrste, Stefan Lazarevic, måtte betragtes som en selvstændig Fyrste eller Konge der i lange stræk var vasal for den Osmanniske Sultan, men som i en anden periode - hvor det Osmanniske styre var svækket - var vasal for den Tysk-Ungarske Konge (senere Kejser) Sigismund. Stefan havde af Sigismund fået Beograd som lén i 1403 og flyttede sit magtcentrum dérhen.

I mange henseender kunne man betragte tiden under Stefan Lazarevic som en Serbisk Guldalder.

Stefan døde i 1427 og udviklingen i de følgende år førte til at Osmannerne efter talrige stridigheder overtog den fulde magt over området - herunder af Kosóva.

Symbolerne fra Kosóva

På et langt senere tidspunkt skriver den Danske Jugoslaviens-kender Gunnar Nissen om at han - ganske vist i Montenegro - så symbolerne fra Kosóva:

"Når vi går korzo i skumringen, ser vi gamle mænd i montenegroinske dragter. På huen står symbolerne fra Kosovo: det sorte silkebånd betegner sorgen, det røde bånd blodet, og den deles af et kors i fire felter med et C i hvert (det kyrilliske tegn for S). Det betyder: "Samo sloga Srbina spasava" ("kun enighed redder serberen")"[41].

41) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 296.

Manøvrering

Omkring midten af 1400-tallet kunne man se hvordan den Albanske Fyrste, Skanderbeg[42)], gennem mange år med held kunne bekæmpe Osmannerne og opretholde et selvstændigt styre. Når det brækkede sammen til sidst var én af de vigtigste forklaringer at de lokale Albanske (og Serbiske?) Fyrster ikke kunne enes om at gå mod Osmannerne.

Det mest karakteristiske for perioden fra midten af 1300-tallet og frem til slutningen af 1400-tallet var at alle søgte at *manøvrere* bedst muligt og hver især, men at det ikke kunne lykkes at opstille en fælles strategi. Strategi-begrebet stammer ganske vist fra en langt senere periode, men man vidste udmærket om at man *kunne* slutte sig sammen til fælles fordel, at man kunne indgå længerevarende eller korterevarende alliancer til fælles fordel.

János Hunyadi og Djurad Brankovic

Osmannerne var også i kamp med den Ungarske János Hunyadi - som havde et vist samarbejde med Skanderbeg - og det lykkedes gennem længere tid at fastholde Stefan Lazarevic' efterfølger - den Serbiske Djurad Brankovic - på den Osmanniske side. Han lagde Hunyadi forskellige hindringer i vejen - men næppe uden videre, givetvis for gode ord og betaling fra Osmannerne.

Hunyadi stammede fra Transsylvanien og var rigsforstander i Ungarn. Han og den Polske Konge (som også var blevet Konge af Ungarn) var enige om at Osmannerne måtte drives ud af Balkan og kæmpede flere gange med dem, således i 1444 og 17.10. 1448. Det sidste slag udspillede sig - af alle steder - i *Kosóva*. Skanderbeg skulle have deltaget - på Hunyadi's side - men nåede ikke frem på grund af stridigheder med Venezia som søgte at ekspandere i kystområdet.

Hunyadi blev pågrebet af Djurad Brankovic som tvang ham til en række indrømmelser - han skulle betale en større løsesum og love aldrig at passere Serbisk territorium igen.

---

42) Se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 46-56.

Djurad Brankovic befandt sig ganske sikkert i en prekær strategisk situation og gjorde hvad han kunne for at *manøvrere*. Han søgte at konsolidere og udvide sit Kongedømme, han prøvede at komme overens med den Osmanniske Sultan - og deltog som vasal i erobringen af Konstantinopel i 1455.

Sultan Mehmet (med tilnavnet *Erobreren*) var imidlertid blevet så stærk at han ønskede at indføre et centralt og direkte styre af hele sit område og besluttede sig for at eliminere nogle af sine vasaller, hvoriblandt Brankovic. Sultanen gik til angreb - og Brankovic retirerede til én af sine fæstninger og tilkaldte hjælp fra ... - Hunyadi! Men det endte alligevel med et Serbisk nederlag, Osmannerne erobrede Novo Brdo og tvang Serberne til at overgive sig.

Der var yderligere nogle fægtninger, men efter at både Hunyadi og Brankovic døde i '56 holdt det Serbiske Kongedømme eller Fyrstedømme ikke længe. Brankovic' sønner kunne ikke enes - og det var herefter forholdsvis nemt for Osmannerne endeligt at erobre hele området - inkl. Kosóva.

Osmannerne erobrer Serbien og Kosóva 1459

Når Balkan "endte" med at blive Osmannisk - Serbien blev helt underlagt Osmannerne i 1459 - skyldtes det flere ting. For det første kunne man som nævnt ikke enes om at gå sammen mod Osmannerne, for det andet var Osmannerne temmelig stærke - men også dygtige til at udnytte modsætningerne mellem de Balkanske Fyrster og til at samarbejde med nogle af dem.

Forholdene under Osmannerne

Der er naturligvis forskellige vurderinger af Det Osmanniske Styre, men det er dog en almindelig opfattelse blandt Vestlige historikere at det i de første par hundrede år var et forholdsvis moderne styre[43)] - ikke mindst sammen

43) Følgende er temmelig enige hvad dette angår: Barbara Jelavich i: *"History of the Balkans"* 1-2. Cambridge University Press. Cambridge 1983. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998. Henning Mørk: *"Balkan under tyrkisk herredømme 1350-*

lignet med styrerne rundt omkring i Europa. Osmannerne respekterede i vidt omfang eksisterende forhold, men indførte forskellige former for regulering af samfundslivet og af beskatningen af bønderne. Bønderne fik det relativt bedre.

Én af Osmannernes væsentligste interesser var at skaffe penge og soldater - pengene bl.a. til at finansiere hæren og dermed styrets magtgrundlag, og der udviklede sig to hovedklasser - én der tilhørte det militære system og som var skattefri, og én der var det modsatte.

For at skaffe soldater benyttede man sig af *devshirme*-systemet som indebar at man mere eller mindre tvangsmæssigt indrullerede drenge og gav dem en Osmannisk uddannelse[44)]. I 1500-tallet var det ca. en dreng pr. 40 husholdninger der blev indrulleret. Befolkningernes holdning til systemet var ganske ambivalent, for på den ene side var det udtryk for en stærk undertrykkelse - på den anden side indebar indrullering ganske anderledes "karrieremuligheder" end man ellers havde. Nogle af dem der blev indrulleret opnåede overordentlig høje militære og administrative poster i det Osmanniske styre[45)] - flertallet har haft mere ydmyge poster, men i det store og hele var de alle forsørget resten af deres liv og temmelig mange af dem kom til at tilhøre den "bedre" del af befolkningen.

Økonomisk set var der - i det store og hele - fremgang i Kosóva, og man havde frem til midten af 1500-tallet direkte handelssamkvem mellem bønder i Kosóva og handelsfolk i Dubrovnik (Ragusa). Der var handel med mange forskellige varer - fra Kosóva udførte man skind, huder og uld og til gengæld indførte man forskellige tekstiler, sukker, krydderier og spejle. Man havde fortsat minedrift - men der var forbud mod eksport af sølv som skulle bruges af styret i Istanbul. Efter en del år sygnede minedriften hen - sikkert fordi driften blev mere og mere uøkonomisk i takt med at sølvet blev sværere og sværere at få fat på med den eksisterende teknologi.

1800". Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 1999.

44) Systemet er omtalt i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 46 og 177.

45) Omkring 40 Albanere og Kosóva Albanere blev således storvesirer.

Byerne voksede og der udviklede sig centre i Vuçiterna og i Prizren. Omkring 1610 var der 8.600 huse i Prizren - i 1670 10.000, mens Prishtina havde ca. 2.000[46)].

Osmannerne havde ikke nogen ambition om at få de "nye" befolkninger til at blive Muslimer, men ikke desto mindre var der en del der konverterede (ikke så meget blandt Serberne som blandt Albanerne) fordi de derved opnåede forskellige økonomiske og sociale fordele[47)]. Konverteringerne begyndtes i byerne[48)]. I 1500-tallet var der næsten ingen Muslimer på landet hvor en stor del af befolkningen boede.

Osmannerne overtog nogle kirkebygninger (og omdannede dem), men mange forblev Kristne - som i Ohrid (i Makedonien)og i flere tilfælde opnåede man tilladelse til at udvide som i Peja hvor det Ortodokse Patriarkat blev genetableret i 1557 - i øvrigt på foranledning af storvesiren Mehmet Sokolovic, der stammede fra Bosnien. Hans bror - Makarije (død 1574), som var forblevet Ortodoks - blev indsat som patriark. Når Osmannerne på dette tidspunkt valgte at støtte den Kristne Kirke var det ud fra en kølig kalkyle: Man ville gerne samarbejde med de Kristne på Balkan fordi man regnede med at det kunne give forskellige politiske og økonomiske fordele[49)].

Efter den første periode på et par hundrede år "degenererede" styret. Der var mange intriger og magtkampe. Der var en udbredt trafik med køb og salg af embeder (også af embeder i den Ortodokse Kirke) - og man fik i stigende grad økonomiske problemer, der igen svækkede mulighederne for at opretholde et stabilt og stærkt militært apparat.

---

46) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 136.

47) En særlig fordel opnåede Kristne krigsfanger der ved at konvertere kunne blive frie bønder.

48) Noel Malcolm oplyser at procenten af Muslimer udgjorde fra godt 50 % og til omkring 90 % i nogle byer: Peja, Vuçiterna, Prishtina og Prizren (angivet i faldende orden) - mens den kun udgjorde ca. 15-20 % i hhv. Janjeva - Syd for Prishtina - og Trepça - en del Nordligere, nær Mitrovica. Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 105. Procenterne kan ikke slet og ret tages som udtryk for konvertering, for en del af Muslimerne var Osmanniske embedsmænd og officerer der var rejst til Kosóva.

49) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 110.

Der var på forskellige tider uro og oprør, men kun sjældent kampe med et egentlig politisk program. Når der dog er eksempler herpå drejede de sig mest om at bevare den relative autonomi man havde i et område eller i en klan. Oprør og mindre opstande skyldtes generelt protester mod høje skatter eller mod bestemte ledende embedsmænd som undertrykte befolkningen. Men dertil kom at der var en hel del der supplerede de almindelige indkomster fra landbrug og handel - eller som Osmanniske hjælpetropper - med røverier i lavlandet[50)] og det gav anledning til en del uro.

Der er vidnesbyrd om at klanledere ved flere lejligheder er mødtes - således omkring år 1600 - hvor man har drøftet mulighederne for at komme fri af det Osmanniske styre og eventuelt alliere sig med Venezia. Men overvejelserne løb ud i sandet.

Den Serbiske udvandring i 1689

Det er den almindelige opfattelse blandt Serbiske historikere[51)] at Serberne i den Osmanniske periode i stigende grad blev undertrykt og gjort til trælle, mens Albanerne undgik det og tilmed i flere tilfælde kom til at indgå i den herskende klasse.

Hvis det er rigtigt kan der være flere årsager. Én af dem er at Serberne i Middelalderen i højere grad var fastboende end Albanerne og dermed også lettere at indpasse i en feudal struktur. En del Albanere tilhørte noma-

---

50) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 119.

51) Som fx Dušan T. Batakovic der bl.a. har skrevet: *"Kosovo-Metohija: The Serbo-Albanian Conflict".* Nedtaget fra Internettet i '98 (artiklen er vist ikke længere tilgængelig dér). En del af de faktuelle oplysninger på de følgende sider - såvel som de "Serbiske" synspunkter - stammer fra denne artikel.

Batakovic opfatter teorien om at Albanerne nedstammer fra Illyrerne som en behændig konstruktion der er gjort til mytologisk grundlag for en politisk opfattelse. Når der er Tyske og Østrigske videnskabsmænd der har støttet teorien mener han det har politiske grunde: Man ville ideologisk bekæmpe dannelsen af et Stor-Serbien.

Batakovic er ikke nogen ynder af Præsident Miloševic og mener at han i ''80-erne og frem nærmest er blevet styrket af Kosóva Albanerne - og at Miloševic og Rugova - omend fundamentalt uenige - i virkeligheden har hjulpet hinanden. Batakovic taler (dvs. i '98) for at man sadler om fra begge sider og begynder en demokratisk dialog.

destammer og -klaner, som først på et relativt senere tidspunkt er blevet fastboende - men det er sandsynligt at Serbiske historikere overdriver dette moment.

En anden grund er at relativt flere Albanere - fra 1500-tallet og frem - er blevet Muslimer, næppe af religiøs overbevisning som af bekvemmeligheds grunde, for konverteringen gav dem - som tidligere nævnt - mulighed for at opnå økonomiske og andre fordele[52)].

Serberne fastholdt (i stor udstrækning) deres religion og kultur, og dén støttede sig organisatorisk og "politisk" på den Ortodokse Kirke og på klostrene. Kirkerne og klostrene var blevet bygget i Middelalderen, men selv om området var underlagt Osmannerne kunne man fortsat, omend med større og større vanskelighed, udøve sin virksomhed dérfra - og dermed fastholde sin kulturelle og i nogen grad også sin politiske identitet.

Ikke alle Albanere blev Muslimer og ikke alle Serbere forblev Ortodokse, og der er flere eksempler på at Serbere har giftet sig med Albanere og er blevet optaget i Albanske klaner. (Det omvendte har givetvis også været tilfældet)[53)].

Osmannerne forsøgte - over et par omgange - at ekspandere og belejrede Wien i 1683, men måtte opgive forehavendet - styrkeforholdene var ændret, og i de efterfølgende år kæmpede en *Hellig Liga*[54)] med Osmannerne. I 1689 sendte den Tysk-Østrigske Kejser tropper mod Osmannerne - og de kom bl.a. til Kosóva og videre til Makedoniens vigtigste by Skopje.

---

52) Denne proces er bl.a. beskrevet af Barbara Jelavich i: *"History of the Balkans"* 1-2. Cambridge University Press. Cambridge 1983.

53) Serbiske historikere har det ofte svært her, og der er tendens til at de Kosóva Albanere der var Kristne er *modige*, mens de andre er *renegater*. Og tilsvarende med hensyn til Serbere der forbliver Kristne og de (noget færre) der konverterede til Islam, de er ....

54) Til at begynde med var enigheden mellem de Europæiske lande til at overse og det var først efter at man - under Johan Sobieski's militære ledelse - havde slået Osmannerne eftertrykkeligt ved Wien at Paven kunne samle Liga'en, dog fortsat uden Frankrig der under Ludvig XIV så en fordel i en "afbalancering" af kræfterne. Han var mere bekymret over Habsburgerne end over Osmannerne.

Serberne greb den gunstige lejlighed, rejste sig og støttede indmarchen og krigen mod Osmannerne[55)].

Det gik imidlertid - men først efter nogen tid og efter at man havde rekrutteret en hel del Serbere og Albanere - aldeles galt for Østrigerne og Serberne både militært og på anden vis. Ikke alle indbyggere var lige begejstrede for indmarchen, bl.a. fordi nogle af de Østrigske hjælpetropper plyndrede kraftigt, - man mødte i stigende grad Osmannisk modstand både fra regulære og irregulære tropper - og der udbrød pest i hæren.

Skopje kunne ikke holdes og man brændte den derfor af. Den Østrigske General - Grev Eneo Piccolomini[56)] - døde af pesten, hans foreløbige efterfølger - Hertug Christian Holstein, der var ældste officer og havde rang af Generalmajor[57)] - havde ikke megen succes, mange af dem Piccolimini havde hvervet i Kosóva deserterede, en Tysk oberst led nederlag til

---

55) Der er forskellige modstridende beretninger om hvad der skete. Mange Serbere mener at kun Serberne gjorde oprør - og *så* mange Albanere var der jo heller ikke. Dé der var skal have støttet Osmannerne. Til gengæld er der Albanere der mener at det forholdt sig lige modsat og de fremhæver dén rolle som den etnisk Albanske Katolske Ærkebiskop Pjetër Bogdani skal have spillet. Det siges også - fra Albansk side - at det heller ikke var *så* mange Serbere der flygtede sammen med Patriarken .... Se nærmere hos Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 140 ff.

56) Som navnet antyder af Italiensk afstamning. En anden General Piccolomini - Octavius - ledede i 1620'erne tropper der besatte Jylland. Octavius skal være afbildet i et panel på alterbordet i Henne Kirke nær Ribe, jf. Gyldendal og Politikens *"Danmarkshistorie"* bd. 8, Kbhvn. 1989, s. 136. Octavius var ikke far til "vores" Piccolomini, for han døde barnløs, men nok i slægt med ham. Som man kan se af Piccolomini'erne og af Holstein så kom adelige officerer langt omkring. I 1689 udlejede den Danske Konge omkring 7.000 tropper til den Engelske Konge og noget senere omkring 1.000 mand til den Tyske Kejser.

57) Et *sådant* navn kan nok interessere en Dansker - måske kunne der findes arkivalier som kan belyse forløbet? - Jeg har været i forbindelse med Noel Malcolm (forfatteren til *"Kosovo. A Short History"* (1998)) som foreslog en henvendelse til *Kriegsarchiv* i Wien. Regieriungsrat Karl Rossa og Hofrat Dr. Christoph Tepperberg fra Österreichiches Staatsarchiv / Kriegsarchiv har været mig behjælpelig med informationer om Herzog Georg Christian von Holstein. Han blev født 31.12.1653 som søn af Herzog Alexander Heinrich II og Dorothea Maria, blev officer og avancerede til Generalmajor under Piccolomini. Han udmærkede sig 24.9.1689 i slaget ved Niš. Han blev dræbt i et felttog i 1691 under et angreb på en Osmannisk lejr. - I den kommende tid vil jeg prøve at finde yderligere materiale der kan belyse Hertug Georg Christian von Holstein's virke i Kosóva.

Osmannerne, og Holstein gik muligvis derfor i panik, rømmede Prishtina og retirerede mod nord[58].

Man overvejede at knytte de Albanske klaner til sig ved at tilbyde dem autonomi - men gennemførte ikke planen, nøjedes i stedet med at kalde til oprør mod Osmannerne.

Den Græsk-Ortodokse Patriark, Serberen Arsenije III, havde forhandlet til forskellig side fordi han helst ville undgå at komme under Romersk-Katolsk indflydelse - så også han forsøgte at *manøvrere* -, men makkede ret da Østrigerne truede med at skifte ham ud som Patriark. Han frygtede massiv Osmannisk gengældelse og fulgte - sammen med adskillige andre Serbere, i alt måske 30.000 - med de Østrigske tropper mod Nord.

Man regnede givetvis med at denne flugt skulle være midlertidig, og at man i løbet af forholdsvis kort tid kunne vende tilbage - både til ejendommene og til kirkerne og klostrene, men det gik ikke helt sådan. *Nogle* vendte tilbage - men temmelig mange blev i det Østrigske Rige og blev efter nogen tid placeret - omkring 10.000 fra Kosóva - i det nuværende Vojvodina.

Som man kan forestille sig efterlod Serberne i nogen grad et vakuum, og det er sandsynligt at det i de følgende årtier er blevet fyldt op af Albanere. Nogle kom fra bjergområderne hvor de havde levet som hyrdefolk, andre indvandrede formentlig fra det nuværende Albanien og Makedonien, og resultatet blev at dén etniske balance blev noget forrykket til Albanernes fordel[59]. Som nævnt var der pest i området og dét har været en vigtig årsag til at *hele* befolkningen blev decimeret - og at der var gode muligheder for at flytte dertil i de følgende år.

Der er mange Serbere der er af dén mening at Albanerne - uretmæssigt - udnyttede situationen, og at de (fortsat) ikke har ret til dét land som de nu har udgjort befolkningsflertallet i gennem 300 år.

---

58) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 156 f.

59) Noel Malcolm konstaterer at en del Kosóva Albanere har klannavne der tyder på at de stammer fra Nord-Albanien - og han formoder at der er sket en vis indvandring i løbet af 1700-tallet, jf. *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 115.

I de følgende år - op gennem 1700-tallet - var der fra tid til anden uro, og Østrigerne forsøgte igen i 1739 en ny invasion, som blev understøttet af at den nye Patriark - Arsenije IV - iværksatte en opstand med omkring 3.000 fra bjergklanerne og fra Serberne. Også denne invasion og opstand mislykkedes - mange blev dræbt og Patriarken selv flygtede sammen med flere af dem der støttede ham, bl.a. medlemmer af Këlmendi-klanen[60)].

Nationalismen udvikles - især fra 1800-tallet og frem

Andetsteds vil man kunne læse om udviklingen af den Serbiske nationale bevægelse fra slutningen af 1700-tallet og som havde stor betydning for den politiske selvstændighedsbevægelse.

Serbien's og Kosóva's udvikling forløb i denne periode temmelig forskelligt, for Serbien opnåede mere og mere politisk selvstændighed - i lange stræk i samarbejde med det Russiske Kejserrige som udnyttede "Det Serbiske Spørgsmål" storpolitisk både i forhold til Østrig og Osmannerne -, mens Kosóva forblev en del af det Osmanniske Rige frem til sammenbruddet i begyndelsen af 1900-tallet.

Sammenhængende hermed var at det Kosóva Albanske samfund var klanstyret og at klanlederne ikke var fuldt integreret i det Osmanniske Rige, men på den anden side foretrak de den relative selvstændighed de havde dér frem for at kæmpe for andre politiske forhold som de måtte anse for at være temmelig tvivlsomme.

-

En meget hurtig og klar oversigt over forløbet i Serbien og Kroatien fra 1800-tallet, hen over Balkan-krigene og Verdenskrigene og frem til Tito's Jugoslavien og det efterfølgende sammenbrud kan man finde i Erling Bjøl's bog *"Hvorfor krig?"* [61)]

---

60) Nogle af dem slog sig ned ved Beograd og man kunne omkring 1900 fortsat finde nogle déromkring der talte Albansk, jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 169.

61) Jf. Erling Bjøl: *"Hvorfor krig?"*, Gyldendal, Kbhvn. 2. oplag, 1998, s. 107-110.

Det tredje Kosóva-slag, 1831

I slutningen af 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet er der en del eksempler på at lokale stormænd er trådt op mod det mere og mere svækkede Osmanniske styre. Én af dem var Osman Pasha Pasvanoglu, en anden Ali Pasha af Tepelena[62] - og endelig var der en række stormænd fra Bushati-familien. De forskellige stormænd var temmelig forskellige og brugte forskellige fremgangsmåder, men de lignede hinanden i at de ønskede autonomi og var parat til at kæmpe for den, men også i at de var parat til at *manøvrere* - og til at handle til forskellig side.

Noel Malcolm[63] fortæller om Mustafa Pasha Bushati - der tidligere havde bistået Osmannerne mod Ali Pasha af Tepelena og som havde styret en stor del af Albanien, men som var blevet tilsidesat af Storvesiren. I 1831 skulle han acceptere at der blev placeret en stor regulær Osmannisk styrke i Shkodra og at Albanerne skulle afvæbnes. Han besluttede - i samråd med lederne i Shkodra og med flere af Pasha'erne i Kosóva - at sætte sig imod, men dette havde Storvesiren forudset for han var allerede på vej med en hærafdeling for at gennemføre dét han ønskede.

Mustafa Pasha Bushati forsøgte at opnå støtte fra fyrst Miloš Obrenovic - der styrede det nye - delvis selvstændige - Serbien, men blev svigtet. Miloš Obrenovic gav ham ikke de midler han havde lovet og han underrettede tilmed Sultanen om Mustafa Pasha Bushati's forehavender. Derimod lykkedes Mustafa Pasha Bushati med at indgå en alliance med den Bosniske Husein Gradacac, men han blev nedkæmpet i Kosóva af Osmannerne før den Bosniske undsætning kunne nå frem og måtte trække sig tilbage til Shkodra.

16.7.1831 var Hussein's tropper nået frem og det kom til et slag - *Det tredje Kosóva-slag* - ved Lipljan. Adskillige af dem som Osmannerne havde rekrutteret i Prizren deserterede og gik over til Hussein, hvad der førte til *hans* sejr. Storvesiren måtte flygte til Skopje og mange af hans tropper blev slået ihjel.

---

62) Der er fortalt om dem i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 58-67.

63) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 183 ff.

Malcolm skriver at meget kunne være gået helt anderledes hvis Hussein havde fulgt sin sejr op, men det gjorde han ikke - han trak sig efter at have fået mange løfter fra Osmannerne tilbage - hvad der gav mulighed for at Osmannerne kunne belejre Shkodra-fæstningen og tvinge Mustafa Pasha Bushati til overgivelse i oktober samme år.

Fra dét tidspunkt havde Osmannerne i det store og hele kontrol over området, inkl. Kosóva, frem til styrets sammenbrud i begyndelsen af det følgende århundrede, men der er adskillige eksempler på protester og skærmydsler.

På dét tidspunkt - omkring midten af 1800-tallet - var befolkningen overvejende etnisk Albansk (selv om der er en del problemer med folketællingsmaterialet)[64] - og forholdet mellem Serbere og Albanere i Kosóva var tilsyneladende rimeligt godt.

Op gennem 1800-tallet skete der en vis økonomisk udvikling, der var nogen industrialisering og der blev etableret jernbane med Mitrovica og Ferizaj som knudepunkter (men banen blev nok så meget anlagt og placeret af militære grunde som af civile).

I en kort periode gennemførte en dygtig og fremsynet Osmannisk Pasha administrative reformer hvor der indgik rådgivende forsamlinger, men kort efter fulgte Osmannerne en anden og mere undertrykkende politik og dét - i forbindelse med skatteudskrivninger - udløste et større oprør i 1866, som dog ret hurtigt blev slået ned [65].

---

64) Som bl.a. Serbiske historikere skriver er det tænkeligt at en del Albanere nok *talte* Albansk, men nedstammede fra Serbere der først havde konverteret til Islam og på et senere tidspunkt var begyndt at tale dét sprog som flertallet i dét område talte, nemlig Albansk. Mange Serbere var således blevet Albaniserede religiøst, sprogligt og sikkert også kulturelt i en bredere forstand.

65) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 191 f.

St. Stefano-traktaten og Berliner-kongressen 1878

I slutningen af 1800-tallet krigedes Serberne med Osmannerne, for Serberne og Montenegrinerne ønskede at ekspandere og forsøgte at erobre Sandzak (omkring Novi Pazar), men blev slået tilbage.

Året efter fulgte Serberne en opfordring fra Russerne om at gå mod Osmannerne - som Russerne var i krig med - og Serberne var ved våbenhvilen mellem Russerne og Osmannerne 31.1. 1878 nået ned i Syd-Kosóva hvor de blev stående i flere måneder, men hvor de blev angrebet af Albanske guerillaer.

Krigen førte i marts '78 til St. Stefano-traktaten som ville have medført dannelsen af en meget stor Bulgarsk stat og at Serberne ville have fået store dele af Kosóva, nemlig områderne omkring Vuçiterna og Mitrovica - men da stormagterne ikke ville acceptere en *så* omfattende ændring af styrkeforholdene, blev der afholdt endnu en konference et par måneder efter, denne gang i Berlin.

Berliner-kongressens aftaler indebar et noget mindre Bulgarien end i den første traktat, at Makedonien - i overensstemmelse hermed - forblev Osmannisk, at Serbien fik et område nord for Kosóva, men ikke noget af selve Kosóva - og at Østrig fik overladt Bosnien-Hercegovina (Østrig annekterede området i 1908) og ligeledes kom til at kontrollere Sandzak.

Montenegro fik et lille område ved Gusinje Nord for Albanien - og dette sidste har spillet en meget betydelig rolle for al dén uro der var i de næste mange år og som i den sidste ende var med til at undergrave hele det Osmanniske styre. Det var et så alvorligt overgreb over for Albanerne at et *Albansk* område blevet givet til *Sláver* - at det fremprovokerede alvorlige protester og uro[66)].

Ligesom krigene i slutningen af 1600-tallet og hen i 1700-tallet førte til Serbisk udvandring fra Kosóva, så gik der i slutningen af 1800-tallet en bevægelse den anden vej - for en del etniske Albanere der boede i det sydlige Serbien blev forjaget fra 1878 og frem, flyttede til Kosóva og

---

66) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 201.

bosatte sig dér ("nye" Albanere bosatte sig dog igen i det Sydlige Serbien efter 1912 hvor hele området - inkl. Kosóva - var blevet Serbisk).

Prizren 10.6.1878[67)]

Prizren i Kosóva blev midt mellem drøftelserne i St. Stefano og Berlin mødestedet for repræsentanter for de forskellige Albanske områder.

Formålet med mødet var at forhindre at de etnisk Albanske områder blev gjort til kastebold for de forskellige Balkan-interesser, ikke mindst de Serbiske og Montenegrinske, ligesom man ville forhindre egentlig besættelse. Mødet var fremprovokeret af krigen og af hvad der var sket i St. Stefano tidligere på året.

Repræsentanterne tænkte i det store og hele temmelig *traditionalistisk* - for man ønskede at forblive inden for det Osmanniske Rige og at forblive under Sultanen som man mente man var loyale over for, men nogle af repræsentanterne - bl.a. Abdyl Frashëri der stammede fra det sydlige Albanien - stræbte efter en vidtgående selvstændighed inden for Riget. Man havde ikke noget reformprogram på dagsordenen - dértil var udviklingen ikke kommet, drøftelserne drejede sig om helt fundamentale suverænitetsmæssige anliggender[68)].

Til at begynde med var man fra Osmannisk side forholdsvis positiv over for Prizren-initiativet, formentlig fordi man fandt at det kunne have en positiv funktion i forhold til Stormagtsforhandlingerne - og vel også fordi initiativtagerne optrådte loyalt over for Styret.

Da man i Berlin havde besluttet at der skulle afgives et etnisk Albansk område til Montenegro udløste det stor brede blandt Albanerne, og da en Osmannisk Pasha - Mehmet Ali Pasha (i øvrigt Tysk født) - kom til Gjakova på vej til grænsen kom det til demonstration og uro som udviklede sig til belejringskrig og skudveksling gennem flere dage. Mehmet Ali Pasha og mange andre på begge sider blev dræbt - i alt omkring 300.

---

67) Se nærmere om Prizren-bevægelsen i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 75-76.

68) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 220 ff.

Hen gennem '79 fik Abdyl Frashëri større tilslutning blandt de etniske Albanere til sit program om autonomi - og det Osmanniske Styre var stærkt ambivalent. I maj '80 har man tilsyneladende været parat til at acceptere en vis, begrænset autonomi - men man gik fra dette standpunkt fordi stærke kræfter mente at begrænset autonomi hurtigt ville udvikle sig til fuldstændig autonomi, ligesom der var nogen der ventede at de dybe uoverensstemmelser mellem Albanerne ville føre til militær intervention udefra. Man besluttede sig derfor til i stedet at undertrykke Prizren-bevægelsen - der fungerede som en slags lokalRegering i området og som skaffede sig større og større kontrol.

Osmannerne sendte tropper mod Albanerne og erobrede byer som Prizren, Gjakova og Peja. Abdyl Frashëri blev pågrebet i Elbasan og dømt - først til døden, senere ændret til livstidsstraf[69)]. Mange andre - flere tusinde - blev også pågrebet og sendt i forvisning i Lille-Asien.

Stormagterne bøjede sig dog i nogen grad for de Albanske krav og besluttede at Montenegro skulle have et kystområde ved Ulcinj (som også havde en Albansk befolkning) - i stedet for dét område ved Gusinje som man oprindelig havde aftalt.

Prizren-bevægelsen har haft meget stor betydning for udviklingen af den nationale bevidsthed blandt Albanerne - og er blevet diskuteret ved mange lejligheder. I Jugoslavien har man anskuet bevægelsen som en organisation der byggede oven på en national bevægelse og førte dén videre og dermed både bidrog til at svække det Osmanniske Rige og til at styrke andre nationale Balkan-bevægelser[70)]. Jeg tror ikke dét standpunkt er helt "rammende" - der har snarere været tale om at forskellige faktorer har virket sammen, på den ene side en stærk trang til *lokal* suverænitet som blev repræsenteret af de traditionalistiske klanledere m.fl. og på den anden side en begrænset radikalisme der blev udtrykt af intellektuelle som Abdyl Frashëri. Hen over tiden - og stærkt påvirket af hvordan andre agerede, dels Stormagterne, dels Serbien og Montenegro, dels forskellige aktører

---

69) Han blev løsladt på grund af sygdom og mod at love ikke længere at befatte sig med politik. Han døde i '92, 52 år gammel.

70) Jf. omtalen af Ali Hadri's arbejde *"The Prizren League in Yugoslav Historiography"* i *Socialist Thought and Practice*, 1979, nr. 3, s. 105. Professor Hadri var leder af det Historiske Institut og blev i '81 tvunget til at nedlægge sin post.

i det Osmanniske Rige, skete der en radikalisering samtidig med at der skete en mobilisering. Faktorerne bygger næppe oven på hinanden, men har indvirket på hinanden og medvirket til at udvikle hinanden.

Opstande. Ungtyrkerne

Der var flere oprørsforsøg i perioden frem til det Osmanniske Riges sammenbrud[71)], men det er karakteristisk at de i det store og hele havde lokal karakter, for Albanerne - i Albanien og Kosóva - kunne ikke forene de forskellige klansinteresser og lokale interesser i et samlet opgør med Osmannerne - og ved flere lejligheder var formålet med protesten eller oprøret at man blandt Albanerne ville imødegå Osmanniske moderniseringstiltag. Man ønskede autonomi fordi man ville fastholde den eksisterende samfundsorden, aldeles ikke for at videreudvikle det Osmanniske samfund.

Ét mislykket oprør - der netop var vendt mod en sådan modernisering - fandt sted i 1893 hvor præsten Haxhi Zeka forsøgte sig sammen med en yngre tidligere Osmannisk officer Bajram Curri. Curri spillede flere gange siden en politisk rolle i den Albanske historie.

Nogle år efter samledes kræfterne - Haxhi Zeka[72)] gik i forbund med Riza Bey Kryeziu - godsejer fra Gjakova - og man samlede omkring 500 i Peja hvor man erklærede en generel *Besa* (jf. s.299). Formålet med *Peja Ligaen* var at sikre suveræniteten og var *ikke* vendt mod Sultanen, men nok mod tendenser til modernisering eller Vestdrejning af Styret.

I 1903 forsøgte Osmannerne sig med en modernisering som indebar at den Albanske befolkning skulle afvæbnes og at der skulle indsættes et nyt politi - et gendarmeri hvori også indgik Kristne. Dette og etableringen af et nyt Russisk konsulat (som i sagens natur var Serbisk orienteret) opfattede Albanerne som stærkt truende, og det førte til at nogle tusinde Kosóva

---

71) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 83-86.

72) Haxhi Zeka blev dræbt i 1902 - muligvis var drabsmanden / drabsmændene inspireret af Serberne.

Albanere under ledelse af Isa Boletin[73)] gik til angreb på den Osmanniske garnison i Mitrovica. Der var heftig skudveksling, men angrebet mislykkedes og Albanerne måtte trække sig tilbage.

Den (nye) Russisk konsul var til stede og blev den følgende dag dræbt af en Albaner - ved navn Ibrahim - fra den Osmanniske garnison da han ville "orientere sig". Dette hændelsesforløb førte til at Osmannerne besluttede at være mere tilbageholdende med at reformere i Albanske områder[74)].

Den Ungtyrkiske bevægelse tog form i begyndelsen af 1900-tallet og der udviklede sig en ejendommelig og paradoksal forståelse mellem dem og Albanerne. Ungtyrkerne stræbte efter at modernisere det Osmanniske Rige fra grunden hvad der indebar en stærk centralisering - mens Albanerne ønskede autonomi og decentralisering, men måske hang alliancen sammen med at Ungtyrkerne havde deres grundlag i Hæren som rummede mange Albanske officerer og soldater. I hæren var man ikke i tvivl om at styret måtte *revitaliseres* og omdannes for at det kunne modstå de mange og stærke ydre fjender Osmannerne havde på dén tid - og som også senere viste sig i klar figur i Balkan-krigene?

Kosóva Albanerne frygtede at komme under Østrigsk og Serbisk indflydelse og var meget negative over for planer om at bygge en jernbane der skulle gå fra Bosnien og til Mitrovica og en anden linie der skulle gå fra Serbien og via Kosóva føres videre ud til Adriaterhavet i Albanien. Man så disse jernbaneplaner som et led i Østrigernes og Serbernes militære og territorielle aspirationer og reagerede kraftigt i sommeren 1908. Osmannerne sendte en gendarmerichef til området for at undertrykke protesterne, men i virkeligheden var han Ungtyrk og havde ganske andre og muligvis temmelig sammensatte hensigter. Han forenede sig med forskellige ledende Albanere - bl.a. Bajram Curri - og Albanerne krævede af Sultanen

---

73) At Isa Boletin var loyal over for Sultanen fremgår af at han på et senere tidspunkt blev chef for Sultanens personlige, Albanske, garde. Noel Malcolm skriver at dette skete i 1902, men det er muligvis en trykfejl, for det strider noget mod at han ledte angrebet på garnisonen i Mitrovica i 1903, jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 240.

74) Jf. Franz von Jessen: *"Mit Livs Egne, Hændelser, Mennesker"*, 2' del 1902-1904, Hagerup, Kbhvn. 1945, s. 184 - og Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 234.

at man opgav forskellige moderniseringsforsøg og vendte tilbage til den traditionelle samfundsorden[75)].

De mere grundlæggende uoverensstemmelser mellem Ungtyrkerne og Albanerne begyndte nu at udvikle sig, og det blev mere og mere åbenbart at Ungtyrkerne havde politiske mål der gik i en helt anden retning end Albanernes.

Der var flere større og mindre rejsninger efter 1908 - hvor Ungtyrkerne gennemførte deres revolution[76)] - og de skyldtes typisk skatteudskrivninger eller indkaldelser af Albanere til militærtjeneste, således i 1909 og 1910 - men det var først i 1910 at de Kosóva Albanske kræfter (under ledelse af bl.a. Isa Boletin fra Mitrovica og Idriz Seferi fra Gjilan-området) forenede sig, men det lykkedes dog for Osmannerne at nedkæmpe oprøret. Boletin og Idriz flygtede til Montenegro sammen med omkring 5.000, men mange blev fanget og hængt eller tvangsudskrevet til militærtjeneste.

Osmannerne indførte krigslovgivning i Nord-Albanien og Kosóva, indsamlede våben og søgte at holde befolkningen i et fast greb.

Uroen fortsatte i april 1911 hvor der udbrød et oprør på Shkodra-egnen på grænsen til Montenegro[77)]. Isa Boletin var nok indblandet i det, men det var styret af Romersk-Katolske klaner som blev støttet af den Montenegrinske Fyrste. Han så sin interesse i at destabilisere området for at han om muligt kunne få en territoriel gevinst. Modsat havde Serberne om ikke været allieret med Osmannerne, så dog holdt god forbindelse med dem - og givetvis af grunde der svarede ganske til Montenegrinernes: Man ønskede ikke at der skulle opstå et selvstændigt Albanien - med eller uden Kosóva.

---

75) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 237 f.

76) Overgangen fra Osmannisk styre og til Tyrkisk skete ikke med ét, der var en slags overgangsperiode frem til slutningen af Balkankrigene. Fra og med 1912 bruger jeg ikke længere betegnelsen Osmannerne m.v., men Tyrkerne.

77) Jf. Theron J. Damon: *"The Albanians"* i *National Geographic Magazine* 1912, s. 1099a. Artiklen bringer i øvrigt mange fotos fra dén tid.

Generalopstanden i 1912

Der blev holdt valg til det Osmanniske Parlament i 1912 hvor Ungtyrkerne søgte at undgå at de radikale Albanere og Kosóva Albanere blev valgt eller genvalgt. Allerede i 1908 var Hasan Prishtina (jf. s. 352) blevet valgt - og han kom til at spille en betydelig rolle i de følgende år og er fortsat en person som man sætter meget højt blandt Kosóva Albanerne.

Situationen var blevet så tilspidset at Kosóva Albanerne enedes om at stå sammen om en generalopstand i 1912 - og for at den skulle lykkes, aftalte man en omfattende *Besa* (jf. s.299) ligesom i slutningen af 1800-tallet. Blandt lederne var foruden Hasan Prishtina: Nexhip Draga, Bajram Curri, Riza Bey Kryeziu og Isa Boletin.

Til at begynde med gik revolten ikke så godt, for den blev kraftigt bekæmpet af Osmannerne, men den spredte sig ikke desto mindre over det meste af Kosóva - og man fik samlet omkring 45.000 under våben, hvilket var en så stor styrke at Osmannerne ikke vovede at forsøge at nedkæmpe den, men i stedet gik i forhandling med den.

Hasan Prishtina fremlagde til denne forhandling *14 punkter* som betød en vidtgående autonomi for de Albanske områder inden for Osmannerriget. De *14 punkter* var udtryk for et politisk kompromis blandt de etniske Albanere - for mens Hasan Prishtina og flere andre formentlig ønskede sig en form for modernisering, så foretrak de en langsommere udvikling sammen med de mange traditionalistiske klanledere - som fx Isa Boletin - frem for at være underlagt det Ungtyrkiske styre. Der var i øvrigt dem blandt lederne der mente at man burde fortsætte successen og søge at befri Sultanen som de - med rette - fandt var i Ungtyrkernes vold.

Efter nogen tid besluttede det Ungtyrkiske styre at bøje sig for kravene - men denne store politiske sejr bekræftede for alle andre at Osmannerriget var *meget* svækket, og denne erkendelse var en vigtig årsag til at man fra alle sider kastede sig over Riget i 1912[78)]. Det hører med til historien at man fra både Serbisk og Montenegrinsk side havde gjort en betragtelig indsats for at destabilisere det Osmanniske styre i Kosóva - og man havde

---

78) Denne konklusion stammer fra *tiden*, men den deles af Noel Malcolm, jf.: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 249.

fra Serbisk side i løbet af 1912 en del underhandlinger med fremtrædende Kosóva Albanere med samme formål.

Balkan-krigene. Den Serbiske erobring i 1912

Den første Balkankrig[79)] var en krig mod Osmannerriget, den anden en krig mellem sejrherrerne - og de endte med at Serberne kunne sætte sig på Kosóva, at Makedonien blev delt i en Bulgarsk del og i en Græsk del (en deling der kan genfindes i dag), at der blev dannet et selvstændigt Albanien og at Montenegro skaffede sig det omstridte område Øst for Shkodra-søen.

Ganske vist havde Serberne og Grækerne været enige om at man skulle dele Albanien - hvad der ville give Serberne adgang til havet og hvad der ville give Grækerne kontrol over hele det område hvor der var etniske Grækere i ét eller andet omfang - men en så radikal løsning ville Stormagterne ikke acceptere. Man ønskede ikke fra Østrigsk side at Serbien skulle blive *så* stærkt.

Straks i begyndelsen af den første Balkankrig, i oktober 1912 - før krigen var officielt erklæret - gik Serberne på strandhugst i Kosóva, men selv om man måske troede at man havde "købt" nogle af de Kosóva Albanske ledere - som Isa Boletin - tog man aldeles fejl. Kosóva Albanerne rejste sig i vidt omfang mod Serberne.

Serberne udgjorde imidlertid en ganske betydelig talmæssig overmagt og slog først forskellige Kosóva Albanske styrker, så en Osmannisk hær i et slag ved Kumanovo - og i løbet af 1-2 måneder havde man erobret hele Kosóva dels på regulær militær vis, dels ved at benytte paramilitære styrker der førte sig aldeles brutalt frem - akkurat som det skete i 1999.

The Carnegie Endownment skrev om 1912-13: *"Afbrænding af landsbyer og de slagne folks exodus er ganske normalt i krige og opstande på*

---

79) Om Balkan-krigene og 1' Verdenskrig kan man også læse i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 83-97.

Balkan. Sådan gør man dér. Hvad ét folk har lidt, påfører de de andre når lykken er vendt".[80)]

Kosóva Albanerne affandt sig ikke ganske med skæbnen, for der var flere tilfælde hvor man forsøgte sig med nålestiksaktioner mod Serberne eller endda med større aktioner. Hen i sensommeren '13 forsøgte Isa Boletin, Bajram Curri og andre et oprør i området nær Gjakova, men blev nedkæmpet af Serberne.

De "filosofiske" begrundelser for Serbernes erobring af Kosóva var (i '13) at man var *mere* civiliseret og derfor havde en *moralsk* ret, at området var gammelt Serbisk område og at der *havde* været flertal af Serbere[81)]. Men når Stormagterne bøjede sig havde det magtpolitiske grunde.

Gavrilo Princip's attentat. 1' Verdenskrig

Situationen var grundlæggende ustabil efter Balkan-krigene, modsætnings-forholdene var meget alvorlige - og der skulle, som begivenhederne viste, ikke meget til før en ny konflikt ville udvikle sig.

Mange Serbere følte sig stærkt krænkede og provokerede af Østrigerne som de mente invaliderede de Serbiske interesser, - én af dem var den Serbisk-Bosniske student Gavrilo Princip der begik attentatet på den Østrigske tronfølger i Sarajevo i sommeren 1914.

Attentatet kan ses som den *umiddelbare* anledning til 1' Verdenskrig[82)], men det var langt fra årsagen til krigen. Østrigerne ventede kun på et påskud til at stække Serberne og derfor stillede de også Serberne over for

---

80) Oversat fra Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 74.

81) Gengivet efter Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. xxxi.

82) Attentatet fandt i øvrigt sted på årsdagen for *Slaget på Solsortesletten* 28.6. 1914.

et nærmest *umuligt* ultimatum[83]. Det var hverken første eller sidste gang der på Balkan er stillet et ultimatum som det var vanskeligt for ikke at sige umuligt at opfylde.

Med Erling Bjøl's ord *"endte* [i Wien] *langvarige overvejelser med, at Regeringen besluttede at benytte lejligheden til at give Serbien en lektie. Især efter dets sejre i Balkankrigene blev* [Serbien] *mere og mere opfattet som en trussel mod det multietniske østrig-ungarske riges eksistens."*[84]

I den første tid klarede de Serbiske styrker sig nogenledes, men da Bulgarerne gik ind på Centralmagternes side i oktober '15 og indledte et angreb på Serbien påførtes Serberne massive nederlag, fx i et slag i nærheden af Prishtina i november '15.

Mange Serbiske tropper blev fanget af Østrigerne og Tyskerne og resten - måske omkring 150.000 - mens næsten lige så mange - omkring 140.000 mand med fanger og tros - undslap i december '15 gennem Kosóva via Nordalbanien og Shkodra ... hvor Adriaterhavskysten var spærret ... og videre til Durrës og Vlora. Her blev de samlet op og ført til det nærliggende Korfu for at blive reorganiseret og for ½ års tid senere at blive ført til Thessaloniki.

Flugten gennem Kosóva og Albanien viste noget om hvordan "sagerne" stod. Serberne afbrændte landsbyer for ikke at efterlade forsyninger og en hel del civile Serbere søgte at følge med hæren for at undgå at blive dræbt af Albanerne. Der blev rapporteret om *mange* tilfælde hvor Albanske guerilla'er - muligvis også røverbander - angreb de flygtende enheder[85], mange Serbere omkom undervejs både på grund af angrebene og på grund af sygdom og svækkelse. En del døde dog først efter ankomsten til Korfu.

---

83) Gavrilo Princip tilhørte en national frihedsbevægelse. Han blev pågrebet af Østrigerne og fængslet. Døde i april 1918 i militærfængslet i Theresienstadt efter langvarig dårlig behandling, jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 96. Gunnar Nissen skriver også om Gavrilo Princip.

84) Jf. Erling Bjøl: *"Hvorfor krig?"*, Gyldendal, Kbhvn. 2. oplag, 1998, s. 186.

85) Jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 99.

I mellemtiden blev store dele af Kosóva besat, mod Nord af Østrigerne, mod Syd af Bulgarerne - og flere af de Kosóva Albanske ledere som Bajram Curri og Hasan Prishtina samarbejdede med Østrigerne. Isa Boletin var blevet dræbt af under internering i Montenegro.

Også størstedelen af Albanien var besat men der blev *ikke* - som på et tidspunkt under 2' Verdenskrig - gjort forsøg på at forene de etnisk Albanske områder.

Serberne - der stod på de Allieredes side - vandt Kosóva tilbage, ikke så meget på grund af egen indsats dér, som fordi de Allierede - især Franskmændene og Italienerne - erobrede det fra Østrigerne og Bulgarerne der var på det tabende hold.

I november '18 udbrød der et Kosóva Albansk oprør mod Serberne som nedkæmpede det meget brutalt. Der tales om at omkring 800 Albanere blev massakreret i Gjakova - og at myrderierne fortsatte i begyndelsen af '19. Italienske kilder taler om at Serberne har dræbt omkring 6.000 i januar - februar '19 og at knap 4.000 huse er brændt ned[86)].

Serbisk kolonisering

Serberne forsøgte i "Mellemkrigstiden" en regelret *kolonisering* af Kosóva[87)]. Omkring 60.000 Serbere indvandrede i perioden mellem 1918 og 1940, man forbød anvendelsen af Albansk i officielle sammenhænge og i skolen (omend kun 30% gik i skole), og temmelig mange Albanere (fra Serbien og Kosóva) emigrerede til USA - nogle til Tyrkiet og også nogle - men nok få - til Albanien[88)].

---

86) Jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 107 - og Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 273.

87) Serberne var ikke de eneste der gik sådanne veje. Italienerne gjorde i Mellemkrigstiden - under Mussolini - forsøg på at erobre områder og at kolonisere i Afrika - og man gjorde flere forsøg på at "overtage" Albanien, kulminerende med en besættelse ved Påsketid '39, jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 103-106.

88) Om Mellemkrigstiden "set fra Albanien" kan man læse i *"Krudttønden i baghaven"*, s. s. 99-106 - herunder om spændingsforholdet mellem Italien, Albanien og Jugoslavien (Serbien).

Der var i øvrigt en del drøftelser om en mere storstilet emigration til Tyrkiet - først blev der talt om ca. 200.000, senere indgik man en aftale om 40.000 - men aftalen blev ikke realiseret på grund af 2' Verdenskrig[89)].

De indvandrede Serbere blev begunstiget på mange måder - også i forhold til de Serbere der allerede boede i Kosóva. Serberne beslaglagde jorder der ikke var i brug - vist nok bl.a. jorder der midlertidigt lå brak som led i en vekseldrift - og gav dem til "nybyggerne", ligesom de begunstigede "nybyggerne" når de gamle godser skulle udstykkes. Byerne voksede - ikke mindst som følge af den Serbiske indvandring - og Serberne udgjorde på dén tid omkring 1/3 af Prishtina's befolkning.[90)]

Men egentlig lykkedes koloniseringen ikke - og en del af grunden var den betydelige uro der hele tiden var i Kosóva. Ikke mange Serbere havde lyst til at bosætte sig dér uanset at man kunne opnå forskellige økonomiske fordele.

Kosóva Albanerne var ikke ganske enige om hvordan man skulle tackle dét at være en del af Serbien eller Jugoslavien, for man havde forskellige sociale interesser. Godsejerne var for en del samlet i *Xhemijet* [91)] der blev ledet af Ferat Draga, der var kritisk over for den Serbiske fremfærd og hårde kolonisering, men han forsøgte gennem en del år at spille et politisk spil i det Jugoslaviske Parlament og samarbejde med Serbiske kræfter dér - men hans strategi lykkedes ikke, hans parti brækkede fra hinanden og han blev selv i stigende grad selv forfulgt af Serberne og sat ud af spillet.

En del Kosóva Albanere var af dén opfattelse at man aldrig kunne få tilfredsstillende forhold så længe man hørte under Serbien eller Jugoslavien, og én af dem var Hasan Prishtina. Han forsøgte sig ad forskellige veje - først ved i Shkodra at danne en *National Forsvarskomité* i '18 (kendt under navnet *Kosovo Komitéen*), så ved at prøve at påvirke den Amerikanske Regering til at tage affære, senere ved at henvende sig til Fredskon-

---

89) Jf. Dušan T. Batakovic: *"Kosovo-Metohija: The Serbo-Albanian Conflict"* (Internettet) og Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 285.

90) Jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 127-128.

91) Albansk "lydskrift" for det Tyrkiske *Cemiyeti* = Sammenslutning.

ferencen i Versailles - og endelig ved i '29 at klage til Folkeforbundet over den Serbiske eller Jugoslaviske undertrykkelse. Ingen tog sig for alvor af Prishtina's henvendelser, ej heller Folkeforbundet der besluttede at afvise klagen i '29 ud fra Jugoslaviske argumenter om at Hasan Prishtina var en revolutionær der stræbte efter at løsrive Kosóva fra Serbien (Jugoslavien).

Kaçak'erne[92)]

Efter Hasan Prishtina's opfattelse var der ikke meget andet at gøre end at organisere og støtte de guerilla- eller Kaçakaktioner[93)] mod Serberne - der var påbegyndt allerede før Verdenskrigen. Kosovo Komitéen opstillede tidligt nogle enkle regler for hvordan Kaçak'erne skulle træde op:

1) Ingen (bosiddende) Serber må generes med mindre han bærer våben mod en Albaner.

2) Intet hus og ingen kirke må nedbrændes[94)].

Reglerne blev formentlig ikke overholdt fuldt ud - og slet ikke efter at Serberne fra engang i '20 indsatte paramilitære styrker til at bekæmpe Kaçak'erne. Serberne forsøgte også på anden vis at bekæmpe dem - man truede med at hævne sig på landsbyer hvor der var Kaçak'er, man opfordrede til overgivelse inden en vis frist mod at give frit lejde (men desertører skulle aftjene resten af deres værnepligtstjeneste) og man internerede hustruer og børn til Kaçak'er der ikke ville overgive sig.

En del af de ledende Kosóva Albanere havde søgt tilflugt i det nye Albanien og organiserede aktioner dérfra - nogle af dem havde endog fået politiske funktioner: Hasan Prishtina var blevet medlem af det Albanske Parlament og Bajram Curri var i '20 blevet Forsvarsminister - så Serberne overvejede at aktionere militært mod Albanien, især mod Shkodra-

---

92) Én af de mest kendte Kaçak-ledere var Azem Bejta der opererede helt frem til '24 hvor Serberne indkredsede ham og dræbte ham.

93) Kaçak er et ord der stammer fra Tyrkisk og betyder *flygtning* eller *desertør* (hvilket også er betydningen i moderne Albansk).

94) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 274.

området, for at få bugt med modstanden i Kosóva - men valgte dog en anden teknik, nemlig at samarbejde med én af de lokale klanledere fra Mirdita om at gå mod Albanien. Der var noget fægtning frem og tilbage, hvor Ahmet Zogu som indenrigsminister ledede de Albanske styrker. Forløbet fik en vis betydning for de samtidige fredsforhandlinger i Versailles om grænsedragningen (som ikke blev til gunst for Albanien).

Ahmet Zogu

I slutningen af '21 blev Hasan Prishtina valgt til Premierminister i Albanien og han indså det var nødvendigt at skille sig af med Ahmet Zogu, forsøgte det også, men måtte selv vige pladsen da Zogu marcherede mod Tirana i spidsen for en del tropper. Nogle måneder senere var det Hasan Prishtina og Bajram Curri der førte tropper mod Zogu, men dette førte ikke til noget - bl.a. fordi én af deres ledende officerer lod sig overtale af den Engelske Ambassadør til at trække sig tilbage med sine tropper.

Zogu kunne dermed blive i sit ministerium - indtil der i '24 var opstået så meget uro hvor forskellige kræfter forenede sig om at tvinge ham fra posten og til at danne en Regering under Fan Noli[95)].

Noli søgte at gennemføre en omfattende landbrugsreform der på den ene side var temmelig påtrængende, men som på den anden side indebar at han rejste mere modstand end han kunne klare. Dén folkelige opbakning han selv kunne skaffe sig var ganske utilstrækkelig.

Noli-Regeringen kunne derfor væltes i '25 af Ahmet Zogu der var vendt tilbage i spidsen for et par mindre hære af loyale Albanere, Jugoslaver og forskellige hjælpetropper - hvoriblandt Russiske. Zogu's tilbagevenden var støttet og formentlig også i høj grad finansieret af Serberne, men Zogu hentede givetvis også en stor folkelig støtte i det Nordlige Albanien og blandt dem der ikke ønskede en omfordeling af jorden.

Folkeforbundets afvisning ('29) af Hasan Prishtina's klager over den Serbiske forvaltning af Kosóva bestyrkede Zogu i at det ikke kunne lade

95) Se nærmere om ham i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 102.

sig gøre at forene Kosóva og Albanien - og at man derfor kunne ofre Kosovo Komitéen, skriver Miranda Vickers[96)].

Zog har dog næppe for alvor troet på en forening af Kosóva og Albanien selv om han ønskede den - for han kendte udmærket de Serbiske standpunkter og han regnede givetvis også med at den Serbiske Konge sad forholdsvis fast i sadlen efter sit statskup i '28[97)] - selv om han selv (og Italienerne) gjorde hvad der kunne gøres for at destabilisere ham.

Det har derimod haft stor betydning at han havde et *gammelt og indgroet fjendtligt forhold* til Kosovo Komitéen, Hasan Prishtina og Bajram Curri - både politisk og personligt. Han behøvede ikke ydre anledninger til at ønske Komitéen og Prishtina dérhen hvor peberet gror - kun at han havde styrke og opbakning nok til at han kunne gennemføre en eliminering. Hvis Folkeforbundet's afgørelse viste ham noget var det måske at der ikke var international opbakning bag Hasan Prishtina - han og Komitéen *kunne* ofres. Med hensyn til Prishtina gik han så vidt at han fik ham myrdet i '33 (Prishtina havde dog forsøgt det samme med Zog).

---

96) Jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 128.

97) Kongen blev myrdet nogle år senere - i Marseille og sammen med den Franske UM, jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 104-106.

2' Verdenskrig, Tito - og tiden frem til '98

Italienerne, Tyskerne og Bulgarerne besatte Kosóva i begyndelsen af 2' Verdenskrig og delte området mellem sig sådan at Tyskerne satte sig på mineområdet mod Nord - inkl. Trepça[98)] - at Bulgarerne satte sig på et område der lå tættest på Makedonien og Italienerne på hovedparten som lå tættest på Albanien. Italienerne havde allerede besat Albanien i Påsken '39 efter lang tids økonomisk bistand og intervention[99)].

Modstanden mod besættelsen var til at begynde med behersket. Kommunisterne - som der ikke var mange af i Kosóva, og mange af disse var etniske Serbere - var bundet af Pagten mellem Hitler og Stalin.

Først med det Tyske angreb på Sovjetunionen i juni '41 begyndte Kommunisterne en væbnet modstandskamp. Ét af målene var Trepça-minerne men man lykkedes ikke med at forhindre produktionen dér, kun at genere den en smule.

De Kommunistiske partisaner - i Kosóva - foretog *nogle* heldige aktioner mod Tyske og Italienske militærafdelinger, fx dræbte man omkring 30 Tyske soldater ved et bagholdsangreb nær Prishtina i januar '43, men man havde også mange tilbageslag - og flere af lederne blev fanget og henrettet eller dræbt i kamp.

Den Kosóva Albanske befolkning var ikke overdreven positiv over for de Kommunistiske partisaner, og der kendes flere tilfælde af at man foretrak at samarbejde med Italienerne eller Tyskerne end med dem - muligvis fordi man opfattede dem som Serbere og fordi man ønskede selvstændighed

---

98) Trepça-minerne leverede dagligt omkring 500 tons bly og zink til de Tyske ammunitionsfabrikker - med hensyn til bly dækkede man 40% af det Tyske forbrug, jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 300.

99) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 103 - 106.

frem for alt - eller man ønskede at få land tilbage som i Mellemkrigstiden var givet til Serbiske eller Montenegrinske tilflyttere[100)].

Forholdene ændrede sig afgørende i september '43 hvor Italienerne kapitulerede over for de Allierede. Nogle Italienske soldater indgik i Partisanbevægelsen, nogle deserterede - men de fleste blev interneret af Tyskerne eller Bulgarerne.

Tyskerne forsøgte (som Italienerne havde gjort det) at etablere et politisk samarbejde med ledende Kosóva Albanere, men adskillige af disse var mere optaget af at opnå selvstændighed i forhold til Serbien - der på dette tidspunkt *også* var behersket af Tyskerne - end af positivt at støtte den Tyske sag. *Nogle* støttede dog den Tyske sag aktivt og det lykkedes Bedri Peja (tidligere parlamentsmedlem i Albanien) at rekruttere omkring 6.500 etniske Albanere til en frivillig SS-division - *Skanderbeg-divisionen*. Dette skete i begyndelsen af '44, dvs. på et tidspunkt hvor det stod klart at Tyskerne var hårdt trængt, - og selv om tallet var meget skuffende for Tyskerne (og for Bedri Peja) forekommer tallet at være temmelig højt ud fra en politisk målestok - den samlede situation taget i betragtning. Divisionen var en tid placeret i Gjakova hvor den havde bevogtningsopgaver[101)].

Der var en del etniske Serbere fra Kosóva der i denne periode flygtede mod Nord for at undgå overgreb fra etnisk Albansk side - som ikke kunne tilskrives de Kommunistiske partisaner, men derimod "traditionalistiske" Kosóva Albanere. En ledende Tysk officer anslog at omkring 40.000 var flygtet fra Kosóva siden '41[102)].

---

100) Jf. Dragoljub Moracič's referat af artikler i det Kosóva Albanske tidsskrift *Përparimi* [betyder *Fremskridt*] nr. 2/1979. Referatet står i *Socialist Thought and Practice*, 1980, nr. 4, s. 80-83.

101) Divisionen kom næppe til at spille nogen større militær rolle - derimod deltog den i jagten på og deporteringen af Albanske jøder. Tyskerne var temmelig kritiske med hensyn til divisionens kampmoral - og omkring 3.000 udtrådte igen i løbet af det næste 3/4 års tid, jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 310.

102) jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 305.

Foruden denne “traditionalistiske” bevægelse som ikke rettede sig mod Tyskerne, men mod Serberne, udviklede der sig bevægelser af forskellig observans der var vendt mod Tyskerne - delvis i samarbejde med tilsvarende kræfter i Albanien. Nogle støttede Kong Zog (jf. den Albanske *Legalitet*), men de fleste var modstandere af såvel Kong Zog som af Tyskerne og Serberne og ønskede national selvstændighed (jf. den Albanske *Balli Kombëtar*). Den vigtigste - men næppe den største - partisanbevægelse var imidlertid den Kommunistiske, men dén var ikke anti-Serbisk - og den havde derfor adskillige problemer med at “tackle” det sammensatte Kosóva-spørgsmål og med at få *folkelig* opbakning. Var den trådt op med et mere nationalt betonet program - traditionalistisk eller ej - havde tingene udviklet sig ganske anderledes, for Kosóva Albanerne, Jugoslaverne og alle os andre[103)].

I august ‘43 forsøgte de Kommunistiske og de ikke-Kommunistiske[104)] partisaner *i Albanien* ved et møde i Mukje at forene kræfterne på tværs af partiskel, men det mislykkedes - delvis fordi Kommunisterne ikke havde tilstrækkelig tiltro til de “borgerlige”, men i høj grad fordi de “borgerlige” ønskede at Kosóva skulle være selvstændig efter krigen - hvilket var i modstrid med dén politik som de Jugoslaviske og de Albanske Kommunister var enige om at føre [105)].

Omkring årsskiftet ‘43 / ’44 var der en *Kommunistisk* konference i Bujani[106)] med omkring 50 deltagere - hvoraf de fleste var etniske Albanere - som

---

103) Men ifølge Mahmut Bakali: *“Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo”* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, s. 15, deltog omkring 50.000 i Partisanhæren. Om dette tal er rigtigt ved jeg ikke - ej heller om nogle af disse 50.000 i virkeligheden kom fra det øvrige Serbien eller fra Albanien, men ikke fra Kosóva.

104) De ikke-Kommunistiske var samlet i *Balli Kombëtar* - som til at begynde med bestod af personer der havde været i opposition til Ahmet Zogu. Mod slutningen af krigen indtog man af og til temmelig “sammensatte” standpunkter fordi man i stigende grad blev optaget af at bekæmpe Kommunisterne. Adskillige i *Balli Kombëtar* var pro-vestlige. Det ligger dog uden for denne bogs rammer at komme dybere end på dette.

105) Jf. Sir Reginald Hibbert’s notat i Miranda Vickers & James Pettifer’s *“Albania. From Anarchy to a Balkan Identity”*, s. 292. Bogen er nævnt på “Litteratur”-siden på min web-adresse:http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

106) En landsby der ligger tæt på byen Bajram Curri i Albanien.

diskuterede Kosóva-spørgsmålet , som fastslog at man i modstandskampen måtte kæmpe sammen med Jugoslaverne, men som også konkluderede at Kosóva efter krigen måtte forenes med Albanien. Dette var selv sagt i åbenlys modstrid med Jugoslavernes interesser - så Tito anstrengte sig for og lykkedes også med at få afværget kravene, men at sagen var alvorlig og kunne have fået en anden udgang er der ingen tvivl om. Så sent som i '87 tales der med store bogstaver om at konferencen i Bujani nåede til helt uacceptable konklusioner, og at de *én gang for alle* var blevet erklæret ugyldige af Kommunistpartiet i 44[107)].

I '45 indgik Albanerne og Jugoslaverne en aftale om at Kosóva skulle forblive som en del af Jugoslavien - hvad der blev bekræftet af den Regionale Befrielseskomité for Kosovo-Metohija 10.6.45[108)] - men når Enver Hoxha accepterede dette skyldtes det muligvis at man satsede på at etablere en føderation mellem Bulgarien, Jugoslavien og Albanien. Med en sådan føderation ville selve spørgsmålet om Kosóva's tilknytning ikke være *så* vigtigt - Enver Hoxha's accept var muligvis påvirket af at han havde fået stillet en massiv økonomisk støtte fra Jugoslavien i udsigt.

Der var Engelske forbindelsesofficerer "på begge sider" i både Albanien og Jugoslavien, for selv om man blev klar over at det var de Kommunistisk ledede hære der var de mest effektive, ville man dog gerne støtte anti-Kommunistiske kræfter så længe der var ræson i dét.[109)]

---

107) Jf. Centralkomitéens *"Resolutions Concerning the Effectuation of the Positions of the League of Communists of Yugoslavia in the Development of Socialist Self-Management, Brotherhood and Unity and Togetherness in Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1987, nr. 5-7, s. 70.

108) Jf. Centralkomitéens *"Resolutions Concerning the Effectuation of the Positions of the League of Communists of Yugoslavia in the Development of Socialist Self-Management, Brotherhood and Unity and Togetherness in Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1987, nr. 5-7, s. 70.

109) En lille antydning findes i Sir Reginald Hibbert's notat i Miranda Vickers & James Pettifer's *"Albania. From Anarchy to a Balkan Identity"*, s. 293-294. Bogen er nævnt på "Litteratur"-siden på min web-adresse:http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

Peter Dalhoff-Nielsen citerer i *"Apartheid i Europa. Undertrykkelse og frihedskamp i Europa"*, s. 57 ff. Michael Lee som var Engelsk forbindelsesofficerer. Han beretter om et møde med partisaner i Kosóva der tilsluttede sig Kong Zog og som var stærkt anti-Kommunistiske (jf. *Henvisninger*).

Den Tyske hær og dens hjælpetropper blev trykket alvorligt tilbage i løbet af sommeren og efteråret '44, og man besluttede derfor at trække sig ud af Jugoslavien, Grækenland og Albanien - i stor udstrækning gik transporterne fra Grækenland og Albanien gennem Kosóva. Man evakuerede omkring 350.000 mand vist nok uden nævneværdige vanskeligheder.

I oktober-november '44 opstod der problemer mellem partisanerne og Kosóva Albanerne. En Albaner var blevet provokeret af en partisan og havde dræbt ham, og i løbet af nogen tid udviklede dette sammenstød sig til et større opgør hvor så mange som 300 Albanere blev dræbt. Og dette igen var en gnist der udløste en egentlig opstand i Orahoviça - der siden spredte sig til Gjilan, Drenica og Trepça og som først blev slået ned det følgende efterår. I alt 30.000 partisansoldater var involveret[110)]. Blandt dem der hjalp med at få tingene under kontrol var nogle Albanske partisanafdelinger.[111)]

Kosóva's befrielse

Da Kommunisterne stod temmelig svagt i Kosóva, og da man ikke havde tillid til befolkningen efter opstandene valgte man at etablere et militærstyre i stedet for et civilt styre i februar '45.

---

110) Jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 161. Her fremgår også at en *Imer Berisha* var den åndelige leder af oprøret og at han advokerede for en forening af Kosóva med Albanien og dele af Makedonien. Navnet *Berisha* antyder at hans familie stammer fra det nordligste Albanien.

Noel Malcolm beretter om noget andet, men i samme område: En Partisanleder - Shaban Polluzha - var blevet beordret til at rykke til fronten ved Srem (nær Beograd) med sine 8.000 mand, men han nægtede fordi han ville forsvare Drenica der var hans hjemegn mod angreb fra Serbiske paramilitære Cetnik'er. Det udviklede sig til væbnet kamp med andre partisaner der pågik i nogen tid - frem til marts. 44 landsbyer blev ødelagt og omkring 20.000 sluttede sig til Polluzha. Til sidst blev modstanden fuldstændig nedkæmpet. Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 312.

111) *"Tito fortalte mig [1955?], at albanerne havde ydet god hjælp mod de italienske fascister. Tito sagde også, at de havde sendt [Svetozar] Vukmanovic-Tempo og at han nærmest ene mand havde organiseret arbejderpartiet i Albanien"*. Jf. Nikita Khrusjtjov: *"Uofficielle erindringer"*, Munksgaard, Kbhvn. 1991, s. 135. Svetozar Vukmanovic-Tempo var montenegriner og én af Tito's nærmeste.

Det blev drøftet om der skulle opbygges en bredere statssammenslutning end dén der blev resultatet - en sammenslutning der også skulle omfatte Albanien og måske Bulgarien, men selv om der var Albanere der ønskede en sådan sammenslutning - først og fremmest Koçi Xoxe [112)]- endte det med at man sprang fra. Man ville ikke "sluges" af Jugoslaverne - men dermed skiltes man også fra Kosóva Albanerne, som siden 1912 havde hørt til Serbien og Jugoslavien[113)].

Kosóva Albanerne i det Serbiske Kommunistparti havde ingen intention om at slutte sig til Albanien (hvis det ellers havde været muligt) og valgte at forblive som en del af Jugoslavien, og dét er senere - i officiel Jugoslavisk litteratur - blevet formuleret dérhen at Kosóva Albanerne *positivt* ønskede at høre til Jugoslavien: *"[Kosovo emerged in Yugoslavia] on the basis of the freely - expressed will of the population, of the nations and nationalities of Kosovo, and the freely expressed will of the peoples of Serbia"*[114)].

Jeg tror det er løgn - men at det som med alle store løgne er sådan at der er et element af sandhed i den.

Som nævnt senere var Kosóva på dette tidspunkt et tilbagestående landsbysamfund med stærkt patriarkalske træk. Man forsøgte at komme i gang med en reform af landbruget, både af økonomiske og politiske grunde, men stødte på stærk modstand fra Kosóva Albanerne hvad der gjorde det endnu vanskeligere at komme overens med hinanden[115)].

En fremtrædende Kosóva Albaner fra Befrielseskampen og fra efterkrigstidens opbygning af det Jugoslaviske samfund var Fadil Hoxha, hvis krigsdagbog blev genudgivet så sent som i '79 på såvel Albansk som

---

112) Se nærmere om ham i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 121-122, 131.

113) Se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 111 og s. 120-123.

114) Således udtrykkes det fx af CK i: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 106.

115) Jf. Dragoljub Moraciċ's referat af artikler i det Kosóva Albanske tidsskrift *Përparimi* nr. 2/1979. Referatet står i *Socialist Thought and Practice*, 1980, nr. 4, s. 80-83 - se særligt s. 83.

Serbo-Kroatisk[116]. I bogen fremhæves samarbejdet mellem partisaner af Albansk, Montenegrinsk og Serbisk oprindelse[117] - og det er der ingen grund til at betvivle.

Skismaet i '48

Til at begynde med var der et nogenlunde fordrageligt forhold mellem Stalin og Tito - mellem Sovjetunionen og Jugoslavien - men det ændrede sig forholdsvis hurtigt.

Til at begynde med var Stalin indforstået med at Jugoslavien kunne kontrollere hele området ud til Adriaterhavet - og ifølge Milovan Djilas også "sluge" Albanien - men i løbet af nogen tid blev det klart for Stalin og Russerne at Tito og Jugoslaverne ønskede at styre deres egen udvikling, at de ikke ville være et Sovjetrussisk vasalregime og at de dermed blev et meget uheldigt forbillede for kræfter i andre lande i Østblokken. I virkeligheden var det det samme Enver Hoxha gjorde i Albanien - også han ville have kontrol over hvad der skete i hans eget land. Men skulle dét være modellen ville det være ensbetydende med - mente man i Moskva - at hele Østblokken ville blive destabiliseret.

Stalin så ingen anden udvej end at ekskludere Jugoslavien af det "gode" Kommunistiske selskab i sommeren '48, hvad der førte til en temmelig alvorlig ideologisk og økonomisk krig.

Enver Hoxha og de Albanske Kommunister meldte sig meget hurtigt på Stalin's side mod Tito, hvad der var flere grunde til - men uanset grundene gjorde det ikke situationen bedre for Kosóva Albanerne, for de blev nærmest "fanget" mellem Enver Hoxha & Stalin på den ene side og Tito & Rankovic på den anden.

---

116) Jf. omtale i *Socialist Thought and Practice*, 1980, nr. 2, s. 113 f.

117) Fadil Hoxha har været medlem af Jugoslavien's Præsidentskab og af ledelsen af det Kommunistiske Parti (Den Kommunistiske Liga). Nærmest *persona non grata* efter '87. I juni dette år indledte Centralkomitéen for det Jugoslaviske Kommunistparti en slags undersøgelse mod ham, Jf. Centralkomitéens *"Resolutions Concerning the Effectuation of the Positions of the League of Communists of Yugoslavia in the Development of Socialist Self-Management, Brotherhood and Unity and Togetherness in Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1987, nr. 5-7, s. 86.

Umiddelbart skulle man tro at Albanerne ville vælge at stå sammen med Jugoslaverne - hvad de havde gjort frem til bruddet - men Enver Hoxha var blevet stærkt bekymret for at blive domineret af Tito, lige som Tito var blevet bekymret for at blive domineret af Stalin.

Om Enver Hoxha i denne forbindelse har gjort sig nogle tanker om hvad der ville ske med Kosóva ved jeg ikke, men det er muligt at han har troet at Tito ville "falde" som følge af det betydelige pres som Stalin og de andre omliggende lande udøvede - og som følge af det voldsomme interne pres der ville opstå i forlængelse af den ydre kritik. Måske har han i forlængelse af dét regnet med at Kosóva kunne falde til Albanien. Hvis dét var tilfældet var det en fejlkalkyle.

'50-erne. Rankovic undertrykker Kosóva

De 20 år fra Befrielsen og frem til midten af '60-erne var særdeles vanskelige år for Kosóva Albanerne. Nok havde man den samfundsmæssige udvikling på programmet i hele Jugoslavien, men man fulgte en "klassisk" socialistisk og centralistisk udviklingsteori hvor der blev lagt relativt stor vægt på industrialiseringen og på udvikling af den tungere eller primære industri - og relativt mindre vægt på udviklingen af landbruget (især den private del af det) og udviklingen af forbrugsvareproduktionen.

I Kosóva fulgte man tilmed denne centralistiske linie på en særlig dogmatisk og bureaukratisk måde, og det var med til at skubbe befolkningen - som i forvejen var skeptisk eller fjendtlig - yderligere fra sig, og det kom også til en del skærmydsler og uroligheder - således i '56 (hvor der var uro i mange socialistiske lande - fx Polen og Ungarn for at nævne nogle af de vigtigste).

Mellem '54 og '57 udrejste så mange som 195.000 Kosóva Albanere og i '66 var tallet vokset til 235.000 - givetvis fordi man fandt mulighederne vanskelige og vilkårene utålelige[118)].

118) Jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 191.

Juli 1966: Politisk kursskifte

Men den centralistiske model viste efterhånden sine begrænsninger og sine problematiske sider forskellige steder i Jugoslavien, og man besluttede derfor i den øverste ledelse - på et meget omtalt møde på øen Brioni - at man måtte skifte kurs og at man måtte sætte den meget mægtige Serbiske Indenrigsminister og Sikkerhedschef Aleksandar Rankovic fra bestillingen. Dette kursskifte indebar bl.a. at man blødte op over for Kosóva Albanerne.

I de følgende år blev Kosóva derfor i stigende grad "Albaniseret" (lige som man også blødte op i andre dele af Jugoslavien) - ligesom man prøvede at reformere den skrantende økonomi ved at indføre forskellige former for markedsstyring - "Markedssocialisme" var der nogle der kaldte det.

Alle nationaliteter havde - sagde forfatteren og politikeren Sinan Hasani på et langt senere tidspunkt - følt virkningerne af en statisk og bureaukratisk centralisme, men antagelig havde Kosóva Albanerne følt den i ganske særlig grad[119)]. Også den Kommunistiske Centralkomité sagde - nogle måneder efter at Hasani's udtalelse var faldet - at Kosóva Albanerne var blevet voldsomt undertrykt fra 2' Verdenskrig og frem til midten af '60-erne, men at man dog havde gjort op med denne undertrykkelse og skabte et nyt politisk grundlag[120)].

Gennem hele Tito-tiden udviklede man den særlige Jugoslaviske model som bestod i: Alliancefrihed, Arbejderselvforvaltning, Decentralisering (især fra '66 og frem) og Ytringsfrihed. På mange måder en smuk model - men med mange indbyggede problemer af både økonomisk, kulturel og politisk art.

---

119) Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 17.

120) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 98.

'60-erne og '70-erne: *Socialist Thought and Practice*

Der findes en del materiale som belyser de Jugoslaviske (eller Serbiske) synspunkter om Kosóva i efterkrigstiden. Fx er der forfattere der har foreslået at man skulle se at komme af med Kosóva Albanerne, men beholde Kosóva, men i Tito-tiden - og i nogle år efter Tito's død i '80 - var det ikke dén slags forslag der var tilslutning til fra den politiske ledelse i Jugoslavien, for at sige det mildt - og da Vojislav Šešelj på et tidspunkt lufter synspunkter i dén retning ryger han i fængsel.

Jeg har gennemgået tidsskriftet *Socialist Thought and Practice* fra perioden '76 til '88 for at finde direkte og indirekte omtale af forholdene i Kosóva. Tidsskriftet var et officielt jugoslavisk månedsskrift der skulle belyse og diskutere den politiske udvikling i Jugoslavien.

Der er meget af stoffet der er den rene ørkenvandring at komme igennem. Der er mange gentagelser og besværgelser. Der er megen snakken uden om - og det er begrænset hvor meget man kan betegne som sober analyse. Men enkelte steder kan det ses at man har fat i noget der har central betydning.

Jeg vil ikke forsøge at give en fuldstændig beskrivelse af de forskellige artikler og synspunkter, men vil trække dét frem som belyser de faktiske forhold i Kosóva eller dén politik man ønsker at gennemføre på et givet tidspunkt.

Socio-økonomisk baggrund

Kosóva var ved udgangen af 2' Verdenskrig et meget tilbagestående samfund målt med almindelig Europæisk målestok:

- Den gennemsnitlige indkomst var meget lav. I midten af '70-erne var man nået til at gennemsnitsindkomsten udgjorde 34 % af gennemsnitsindkomsten i hele Jugoslavien[121)].

121) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 1, s. 36.

- En stor del af befolkningen boede på landet og var beskæftiget i et landbrug der teknologisk var meget tilbagestående og som fungerede som en selvforsyningsøkonomi.. Så sent som i '52 var der tilsammen 68 traktorer - et tal der voksede til godt 2.000 i løbet af de næste 20 år[122)].

Område	**Landbobefolkningen i pct. af hele befolkningen**		
	1948	**1971**	**1978**
Jugoslavien	**66,9**	**38,2**	**30,2**
Slovenien	42,6	20,4	13,5
Kroatien	62,0	32,4	24,6
Bosnien - Herzegovina	71,9	40,0	30,2
Montenegro	71,6	35,1	27,0
Serbien m/ Kosóva og Vojvodina	**72,3**	**44,0**	**36,2**
Vojvodina	**69,1**	**39,0**	**32,8**
Selve Serbien	**72,1**	**44,2**	**35,7**
Kosóva	**80,4**	**51,4**	**42,9**
Makedonien	70,7	39,9	32,6

Kilde: *Statistisches Taschenbuch Jugoslawiens 1980*, Statistisches Bundesamt, Beograd 1980, s. 36. - Områderne stod alfabetisk i *Taschenbuch* - i dette skema har jeg rubriceret "geografisk". BA.

Landsbysamfundet var temmelig patriarkalsk, hvad der bekymrede sociologer og politikere, men man indså at der *kun* kunne ske en udvikling

122) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 1, s. 20.

i denne henseende, hvis de økonomiske strukturer blev ændret[123]. Omkring 80 % af befolkningen boede på landet ved slutningen af 2' Verdenskrig, omkring 1980 kun godt 40 %[124].

- Der var ikke meget industri, men nogen råstofudvinding - især i det Nordøstlige område op mod Serbien. Her findes fx de berømte Trepça-miner[125], hvor der omkring 1980 arbejdede 15.000. En egentlig industrialisering begyndte først i slutningen af '50-erne, men med hovedvægten på råstofudvinding og produktion af el (bl.a. ved Obiliç) på basis af brunkul[126]. En stor del af el-produktionen - måske 2/3 - blev eksporteret til andre dele af Jugoslavien. Først omkring '67 oversteg den samlede industriproduktion (dvs. inkl. råstofudvindingen) landbruget i produktionsværdi[127].

- Størstedelen af befolkningen 80-90 % kunne ikke læse eller skrive. Der var til sammen måske 10 Kosóva Albanere med en akademisk uddannelse da 2' Verdenskrig begyndte. I 1980 var analfabetismen 15% i hele Jugoslavien, 17 % i Serbien - men 32 % i Kosóva[128].

---

123) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1978, nr. 10 , s. 35.

124) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 16.

125) Der er en del naturressourcer, fx. af brunkul (lignit), bly, nikkel, zink, magnesium og sølv. Trepça-minen var i Tito-perioden én af Kosóva's vigtigste virksomheder, men eksisterede allerede i mellemkrigstiden hvor den var Engelskejet. Her udvindes bly. Brunkullene findes bl.a. i nærheden af Prishtina.

I Middelalderen var Kosóva en vigtig del i Det Serbiske Kongerige fordi man fik en væsentlig del af sit korn herfra - men der blev også dyrket vin, og man producerede silke og uld. Ligeledes udvandt man allerede dengang mange metaller.

126) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 1 , s. 16 f.

127) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1978, nr. 10 , s. 34.

128) Jf. Josip Tito's tale på Prishtina Universitet 4.4.1975, jf. *"Tito's taler"*, Samleren, Kbhvn. 1979, s. 117 - og *"Statistisches Taschenbuch Jugoslawiens 1980"*, Statistisches Bundesamt, Beograd 1980, s. 38.

- Befolkningstilvæksten var høj - og stigende. Den skyldtes et stort antal børnefødsler og en faldende dødelighed. I perioden fra '48 til '77 steg den samlede befolkning i Kosóva med godt 750.000, og Kosóva's befolkning udgjorde 6,8 % af Jugoslavien's befolkning i '77 mod 4,6 % i '48. Der blev set med en vis bekymring på det relativt store antal fødsler, men man indså at et fald kun ville ske som følge af ændring i den økonomiske struktur, herunder gennem afvandring fra landbruget, bedre uddannelse og overgang til byerhverv[129)]. Man håbede på at den gamle patriarkalske struktur ved samme lejlighed kunne tabe i betydning. Kosóva's befolkning var relativt ung omkring '71 - over 50 % af befolkningen var på dét tidspunkt under 20 år[130)].

Der var ikke stor lyst til at blive en del af et socialistisk samfund.

Det lykkedes op gennem '60-erne at få sat en udvikling i gang, men den byggede ikke for alvor på Kosóva Albanerne selv, men på betydelig tilførsel af ressourcer fra andre dele af Jugoslavien. I perioden fra '66 til '70 fordelte den Jugoslaviske udviklingsfond (etableret i '61) i alt 8.926 mio. dinarer, og heraf gik så mange som 2.677 til Kosóva - hvad der svarer til 30 %[131)]. Det var det samme man gav den langt større provins Bosnien-Hercegovina og mere end hvad man gav henholdsvis Makedonien og Montenegro - og grunden var angiveligt at man lå *så* langt tilbage i Kosóva - selv om der var dem der mente at pengene blev investeret for at få fat i råstofressourcerne og ikke *så* meget for at hjælpe befolkningen i Kosóva. I perioden fra '71 til '75 fik Kosóva endda yderligere støtte målt både procentuelt og i absolutte tal[132)]. Omkring '80 taltes der om at Kosóva fik

---

129) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1978, nr. 10 , s. 35.

130) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1978, nr. 10 , s. 36.

131) Jf. Vajo Skendzic: *"Accelerated Advancement of the Underdeveloped Regions in Yugoslavia"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 2, s. 83.

132) Jf. Vajo Skendzic: *"Accelerated Advancement of the Underdeveloped Regions in Yugoslavia"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 2, s. 87.

43 % af Fondens midler[133)] og om at 70 % af de samfundsmæssige ressourcer der blev brugt i Kosóva kom *udefra* og ikke fra Kosóva selv[134)].

Efterhånden som årene gik blev afvandringen fra landbruget større og større (måske ikke så meget på grund af den teknologiske udvikling dér - som fordi landbruget ikke kunne brødføde en så stor befolkning), og da industrien i Kosóva ikke kunne aftage denne arbejdskraft, var der temmelig mange der valgte at søge udenlands som gæstearbejdere. Men nogle flere end "ellers" har muligvis foretrukket at gå videre i uddannelsessystemet i stedet for at gå ledig - det var i hvert fald et synspunkt der blev fremført i begyndelsen af '80-erne.

Uddannelse og sprog

Uddannelsesniveauet blev løftet, der blev bygget mange skoler og ansat mange lærere - men det var først i 1968 - dvs. efter 20 års socialistisk styre - at der blev etableret en *højere* uddannelsesinstitution i Kosóva, nemlig et lærerseminarium i Prishtina, og ret hurtigt derefter kom der også et universitet.

Man indførte regler om at al undervisning skulle ske på modersmålet, hvad der var en indrømmelse til Kosóva Albanerne, men at man også skulle kunne et andet Jugoslavisk sprog - fx forestillede man sig at Kosóva-Serbere skulle undervises på Serbisk og i Albansk, og at Kosóva Albanere skulle undervises på Albansk og i Serbisk. Men reglen om at man skulle kunne et andet Jugoslavisk sprog fik - så vidt jeg ved - ikke den store succes[135)].

---

133) Jf. Albert Dushi: *"Socialist Autonomous Province of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 5, s. 75.

134) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 115.

135) Hvad der også fremgår af CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 111. Her står: *"In some cases, there was insistence that the nations and nationalities in Kosovo were obliged to know the Albanian language, if they wished to hold certain job posts. On the other hand, the children and the youth of other nationalities, as well as their parents, did not feel the necessity to learn the Albanian language. It became evident that it was not sufficient to declare linguistic*

Sprogproblemet er selv sagt vigtigt, for modersmålet er et vigtigt grundlag for dén kultur man tilhører og for den personlige udvikling. Der er ingen tvivl om at Albansk blev undertrykt i en lang periode - til et sted hen i '60-erne[136)]. Det blev ikke brugt i offentlig, endsige i officiel kommunikation. Her skal det erindres at Serbisk og Albansk er to *meget* forskellige sprog. Serbisk er et slávisk sprog, mens Albansk nok er et indo-Europæisk sprog, men det udgør sin egen klasse[137)]. Når man valgte at undertrykke Albansk var det for at undertrykke en Albansk nationalisme - man ville have Kosóva Albanerne integreret i det Serbiske og dermed i det Jugoslaviske samfund, og dertil brugte man altså også en sprogpolitik.

Sprogpolitikken fik imidlertid ikke til resultat at Albansk uddøde som sprog - derimod at kløften mellem Albanerne og Serberne blev både bredere og dybere[138)].

Nationale mindretal - Nationaliteter

Man talte i en lang periode ikke om nationaliteter, men om nationale mindretal, men det ændrede man på i '61[139)]. Med Tito's ord var det en fejl

---

tolerance. It is necessary for the educational, social service, political and social organizations to create an atmosphere and conditions for learning and knowing a non-mother tongue and for bilingual education in multinational environments."

Gunnar Nissen har fortalt mig at temmelig mange Kosóva Albanere - efter hans erfaring - er gode til Serbokroatisk - men dette gælder måske ikke så meget for de nye generationer som for de ældre?

136) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 1, s. 26 hvor dette indrømmes åbent.

137) Se evt. nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 193-197.

138) I Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 1, s. 32 tales om at [Serbisk] bureaukrati og dogmatisme havde ført til voldsomme tilbageslag og til at man havde skubbet Albanerne fra sig.

139) Jf. Dušan Popovski: *"Respect for The Rights of Ethnic Minorities"* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 2, s. 69.

at tale om minoriteter og majoriteter[140]. Ved samme lejlighed slog man igen fast at nationaliteternes sprog skulle være ligeværdige, men allerede i '48 havde man - med hensyn til Kosóva - *bestemt* at både det Serbiske og det Albanske sprog skulle bruges ligeværdigt i administrative forhold[141], men *realiseret* det havde man ikke - tværtimod.

Ny politik fra '71: Regionalisering. Autonomi

På et tidspunkt hen i '60-erne indså man det uhensigtsmæssige i den politik man førte over for nationaliteterne, ikke alene i Kosóva, men også andre steder i Jugoslavien, og sadlede om, og fra '71 satsede man i højere grad på udviklingen i de *enkelte* regioner. Som alle véd fik man aldrig fundet en holdbar løsning, for datidens Jugoslavien er braset sammen under voldsomme regionale og etniske konfrontationer.

Omlægningen indebar at man ændrede forfatningen i '74 hvorved Kosóva *i realiteten* blev en autonom provins i Serbien (med status som Vojvodina i det nordlige Serbien), dvs. en enhed med eget Præsidentskab og Parlament, egen Regering, nationalbank og forfatningsdomstol - men selv sagt uden egen udenrigs- eller forsvarspolitik[142].

Når man fx etablerede et universitet i Kosóva var det for at vise at man nu for alvor stræbte efter lighed mellem nationaliteterne[143].

Tito besøgte Universitetet i '75 i anledning af at man tildelte ham en æresdoktortitel. Han benyttede lejligheden til at beskrive situationen - som han så som meget vanskelig og kompleks. I Kosóva har der gennem

---

140) Jf. artiklen *"Tito in Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1978, nr. 11-12, s. 91. Tito besøgte Kosóva 4 gange, i '50, '67, '71 og '75.

141) Jf. Bejto Novobrdali: *"The Autonomous Provinces in the Political System of Yugoslavia"* i *Socialist Thought and Practice*, 1979, nr. 10, s. 78.

142) I 1946 havde Kosóva fået status som *autonom region*, men det var kun formelt - reelt var der ikke tale om autonomi. Fra '63 var Kosóva *formelt* en autonom *provins*, jf. Bejto Novobrdali: *"The Autonomous Provinces in the Political System of Yugoslavia"* i *Socialist Thought and Practice*, 1979, nr. 10, s. 79 og s. 83.

143) Jf. Mahmut Bakali: *"Thirty Years of the Socialist Development of Kosovo* i *Socialist Thought and Practice*, 1976, nr. 1, s. 34.

århundreder været stærke modsætninger af social, økonomisk, politisk og national art, siger han. Kosóva er stærkt underudviklet i forhold til de andre dele af Jugoslavien, selv om man er begunstiget af store mængder af råstoffer, men borgerskabet i Mellemkrigstidens Jugoslavien var ikke interesseret i at der skulle ske en økonomisk eller social udvikling i Kosóva, og de nationale ledere i Kosóva var heller ikke interesseret for det ville undergrave deres position. Siden 2' Verdenskrig er der sket store fremskridt, men der har også været perioder af stilstand - og situationen og problemerne er ikke altid forstået lige godt[144)].

Økonomisk politik

I tiden fra 2' Verdenskrig og frem til begyndelsen af '70-erne ønskede man nok at Kosóva skulle udvikles, og der blev investeret store midler i industrialisering og i etableringen af en offentlig sektor - men industrialiseringen havde især til formål at udvide og effektivisere råstofudvindingen og produktionen af el som også var til gavn for det øvrige Jugoslavien. Om udnyttelse eller udbytning af Kosóva Albanerne var der dog ikke tale - mener Sinan Hasani[145)].

Medvirkende til at udviklingen af den øvrige økonomi gik så trægt var at mange Kosóva Albanere ikke var synderlig interesserede i at engagere sig i dén form for økonomisk udvikling som Jugoslavien var kendt for - nemlig etableringen og driften af selvstyrende virksomheder som så at sige tilhørte samfundet. Interessen lå et helt andet sted, nemlig i at udvikle små og mellemstore private virksomheder og familieforetagender.

---

144) Jf. citat i Albert Dushi: *"Socialist Autonomous Province of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 5, s. 71-72. Jf. desuden CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 95. Hele Tito's taler er oversat til Dansk af Poul Dam og findes i antologien *"Tito's taler"*, Samleren, Kbhvn. 1979, s. 116-122. Af denne udgave fremgår at Tito *også* mente at Albanerne i Kosóva kunne hjælpe til at forbedre forholdene til Albanien - hvis ellers de ydre omstændigheder (forholdene i Albanien?) var til det - jf. s. 119.

145) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 27.

I tiden efter 2' Verdenskrig forsøgte man at få Serbere til at flytte til Kosóva - dvs. især i dén periode hvor Aleksandar Rankovic var ved roret i Serbien - men forsøget lykkedes ikke "i det lange løb" - og gennem '70-erne, dvs. i decentraliseringsperioden og i autonomiseringsperioden, var der snarere tale om en nettoudvandring af Serbere. Nogle mener at Serberne blev chikaneret ud, men en vigtig grund var at de økonomiske udsigter og fremtidsmuligheder ikke var særlig store[146)].

Med til at skubbe på denne udvikling var også udbredelsen af allehånde rygter og opfindelsen af "sager" der skulle dokumentere at Albanerne undertrykte Serberne. Noget var der givetvis om rygterne og sagerne, men de blev vildt overdrevet - og nogle af sagerne synes at være "fabrikationer" eller "drejninger" [147)]

Tito udtalte i '79 at selv om der var sket økonomiske fremskridt i Kosóva, så gik udviklingen langsommere end i andre dele af Jugoslavien, og det var derfor - efter hans mening - nødvendigt at man alle steder i Jugoslavien så det som en vigtig opgave at støtte udviklingen i Kosóva, - men der skulle komme noget ud af det og indbyggerne i Kosóva skulle være meget opmærksomme på at de *blev* støttet og *hvorfor* de blev det[148)].

1981: Studenterdemonstrationer

I marts '81 var der omfattende studenterdemonstrationer i Prishtina, først om temmelig begrænsede forhold - utilfredsstillende kantine- og kollegieforhold; der var fundet en kakerlak i en tallerken suppe - senere var kravene langt mere vidtgående og af politisk karakter - der fremførtes

---

146) Jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 152.

147) Således sagen i '85 om Djordje Martinovic - der omtales af Tim Judah i *"The Serbs"*, omkring s. 157 og af Noel Malcolm i *"Kosovo"* s. 338.

148) Jf. citat i Albert Dushi: *"Socialist Autonomous Province of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 5, s. 73.

voldsom kritik af at arbejdsløsheden var så stor, og man krævede republikstatus[149)].

Til at begynde med var det alene studerende der demonstrerede, men efterhånden gik også mange arbejdere i aktion.

Myndighederne svarede igen ved i april måned at placere kampvogne i gaderne i nogle af byerne og senere at erklære undtagelsestilstand og man bekræftede på dén måde at der var uendelig langt mellem dem der demonstrerede og dem der ledede. *Nogle* blev dræbt og såret - men antallet er ukendt og skønnet svinger fra det officielle på 10 dræbte og op til omkring 1.000 dræbte.

Flere tusinde blev anholdt og efter nogen tid var der officielt 479 der blev dømt, men én avis i Beograd hævdede at over 4.000 blev dømt, hvoraf 1.200 til længere fængselsstraffe. Flere af de demonstrerende studenter fra dengang genfinder man i dag i det politiske billede i Kosóva - adskillige af dem har langvarige fængselsstraffe bag sig.

Få måneder efter fremkom et længere interview med forfatteren Sinan Hasani - som på dét tidspunkt var Vicepræsident for det Jugoslaviske Parlament - i *Socialist Thought and Practice*. Hensigten med interviewet var angiveligt at kaste lys over begivenhederne i foråret og at rette kritik mod såvel demonstranterne som den daværende Kosóva Albanske politiske ledelse.

17.11.1981 vedtog Centralkomitéen for Det Kommunistiske Parti i Jugoslavien et omfattende dokument om politisk stabilisering og økonomisk udvikling af Kosóva som grundlæggende er i overensstemmelse med Sinan Hasani's opfattelse. Der er nogle forskelle - men mere i form af skærpelser. I det følgende refereres standpunkterne under ét:

Efter Hasani's opfattelse gik demonstranterne alt for vidt. De optrådte vandalistisk - ødelagde offentlig ejendom og også ejendom der tilhørte private Serbere. Og *når* de gik så vidt skyldtes det at de var inspireret af forskellige fjendtlige elementer - både af personer af borgerlig herkomst og

---

149) Jf. bl.a. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 357.

af personer der var tilhængere af Enver Hoxha's dogmatiske socialisme - men der var også en del Kosóva Albanske ledere som ikke var deres opgave voksen og som gennem årene havde arbejdet dårligt, meget dårligt. Både de ydre og de indre årsager var medvirkende til at der udviklede sig en meget uheldig Albansk nationalisme[150)].

Der havde også tidligere været demonstrationer - således i '68[151)] - men det havde i nogen grad været de samme eller tilsvarende "ting" der havde været på bordet: Nationalistiske krav om dannelsen af en republik som *givetvis* ville føre til løsrivelse og eventuelt til sammenlægning med Albanien mener man i Centralkomitéen[152)]. Albanien anså man for at være en anakronistisk formation af Stalinistisk tilsnit der byggede på en primitiv Landbrugskommunisme fikset op med nogle falske lighedsforestillinger[153)]. Og det var karakteristisk, mente man, at nogle af demonstranterne - både

---

150) Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 13.

151) I '68 var der omfattende studenterdemonstrationer over det meste af Jugoslavien, akkurat som forskellige steder i Vesteuropa. Præsident Tito tilkendegav i en meget omtalt TV-udsendelse at han støttede studenternes krav og lovede eller truede med at træde tilbage hvis ikke der skete fremskridt. Men han tog ikke her stilling til de særlige forhold i Kosóva.

Der er dem der mener at Tito fik lukket luften ud af studenterbevægelsen ved at komme på scenen på det helt rigtige tidspunkt og som en slags *deus ex machina* - jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 160. En *deus ex machina* var - på teatret - en gud eller frelsende engel der førtes ind fra kulisserne for at klare problemerne.

I Kosóva blev der fængslet omkring 44 efter demonstrationerne.

152) Det kan godt være at der kun blev fremført krav om dannelsen af en republik *inden for* Jugoslavien's grænser, men dette ville helt sikkert føre til udtræden og løsrivelse fra Jugoslavien - siger CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 105. Måske er her igen tale om et eksempel på hvordan man tillægger modstanderen motiver og synspunkter så at denne og disse des lettere kan imødegås.

153) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 107.

i '68 og nu i '81 - fremførte irredentiske krav - krav der viste at man opfattede Kosóva som underlagt et fremmedherredømme[154)].

Til alt dette kunne man bemærke at der nok var en del - særligt blandt de unge - der ønskede at Kosóva skulle sluttes til Albanien, men at langt flere - både blandt de unge og de ældre - formentlig *ikke* ønskede en sådan udvikling fordi man anså Albanien som tilbagestående og lukket; man ønskede generelt en høj grad af autonomi - men ikke en sammenslutning med Enver Hoxha's Albanien. Hasani - og flere med ham - har givetvis tillagt demonstranterne (og befolkningen) langt mere vidtgående krav end der var basis for for dermed lettere at kunne imødegå dem[155)].

Forresten er der noget hold i dét som Redzai Suroi retorisk spurgte om engang i slutningen af '82: Hvad er det for rettigheder som Albanerne i Albanien har - og som Albanerne i Jugoslavien ikke har?[156)]

Der var adskillige i Jugoslavien der var opmærksomme på at Serberne i nogen grad fremprovokerede de nationalistiske følelser i Kosóva, og som påpegede at der var Serbere der ikke var helt tilbageholdende med at fremføre Serbisk nationalistiske synspunkter. Det ville dog kun gøre det hele værre hvis man besvarede dén slags synspunkter med tilsvarende, men modsatte synspunkter. Sådan blev det fx udtrykt i '77 af Sloveneren Edvard Kardelj, der til sin død i '79 var én af de mest fremstående Jugoslaviske politikere - én af dem der formulerede det særlige Jugoslavi-

---

154) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 19 og s. 30. Jf. desuden CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 105.

155) Miranda Vickers antyder at udenlandske observatører var af dén opfattelse at demonstranterne m.fl. var økonomisk og socialt motiveret - og at de ikke stræbte nationalistisk, jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 205.

156) Jf. Redzai Suroi: *"The Concerns of Tirana"* i *Socialist Thought and Practice*, 1982, nr. 12, s. 78. Indlægget blev oprindelig holdt på den 12' Partikongres i Kommunistpartiet.

ske standpunkt og som havde en stor del af æren for udviklingen af *selvforvaltningen*[157].

Hasani og Centralkomitéen er inde på at man[158] har anlagt en forkert økonomisk politik i Kosóva - men her er der tale om en kritik der også retter sig mod kræfter uden for området. Man har ganske vist tilført meget store midler fra den Jugoslaviske udviklingsfond til den slunkne kasse i Kosóva - men man har i alt for høj grad placeret midlerne i råstofudvinding og i industrigrene som ikke gav særlig meget beskæftigelse[159]. Man har negligeret den almindelige fremstillingsvirksomhed (formentlig tænkes på produktionen af forbrugsvarer) og udviklingen af små virksomheder - og på landbrugsområdet har man gjort lige sådan: Man har ikke satset på en udvikling dér - og man har ikke gjort noget positivt for de private landbrugsvirksomheder[160], hvad der ellers var vigtigt for at man kunne opnå en balanceret udvikling - ikke mindst med hensyn til beskæftigelsen: Der er for stor søgning efter jobs i industrien[161]. Foruden den forkerte økonomiske politik har der også udviklet sig en uheldig ledelsesstil - og sammenlagt var produktiviteten i de Kosóva Albanske virksomheder derfor

---

157) Hans synspunkt er citeret af CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 112.

På Dansk findes hans bog *"Demokrati og Socialisme"*, Samleren, Kbhvn. 1984 - i oversættelse af den Danske Jugoslavien-kender Gunnar Nissen.

Nissen fortæller at det var Kardelj og montenegrineren Milovan Djilas som fandt på *selvforvaltningen* og at det lykkedes dem at overtale en noget overrasket Tito - se Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 119. Om Djilas kan man læse en smule i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 122-124 og temmelig meget hos Nissen.

Se også Personbeskrivelserne senere i denne bog. Der er en "notits" om Djilas.

158) Og her tænkes givetvis på Mahmut Bakali m.fl. (se div. tidligere fodnoter).

159) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 24 f.

160) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 116-117.

161) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 123.

alt for lav[162] - muligvis endda *faldende*[163]. Det var dertil en udbredt opfattelse at Kosóva Albanerne's arbejdsmoral var overordentlig lav og også én af grundene til at udviklingen gik i en uheldig retning[164].

Sinan Hasani kritiserer dén universitetspolitik man havde fulgt i Kosóva. Selv om der var stort behov for teknikere og naturvidenskabsfolk havde man accepteret at langt de fleste studerede forskellige former for samfundsvidenskab[165]. I virkeligheden uddannede man til arbejdsløshed og til utilfredshed, mener Hasani - i stedet for at uddanne de unge til noget der er brug for med henblik på at udvikle Kosóva økonomisk. Man har uddannet alt for mange unge mennesker til *ingenting*.

Udviklingen har betydet en voldsom omlægning fra et tilbagestående landbrugssamfund til et industrisamfund som ikke kunne opsuge så megen arbejdskraft som landbrugssamfundet leverede - og slet ikke alle de mange unge mennesker der var vokset op og nu søgte beskæftigelse[166]. Akkurat som Samuel Huntington - som diskuteres senere, jf. s. 261 - er man af dén opfattelse at en vigtig årsag til social uro er tilstedeværelsen af et stort antal unge mennesker, evt. under uddannelse, men uden sikkerhed for job og et fornuftigt udkomme.

---

162) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 24 f.

163) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 116.

164) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 347.

165) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 31.

166) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 85.

Område	Index for arbejdsproduktivitet i industrien	
	1979 i forhold til 1952	**1979 i forhold til 1978**
Jugoslavien	**330**	**104**
Slovenien	333	106
Kroatien	339	103
Bosnien - Herzegovina	313	106
Montenegro	293	104
Serbien m/ Kosóva og Vojvodina	**351**	**103**
Vojvodina	**346**	**105**
Selve Serbien	**383**	**103**
Kosóva	**220**	**96**
Makedonien	352	106

Kilde: *Statistisches Taschenbuch Jugoslawiens 1980*, Statistisches Bundesamt, Beograd 1980, s. 90 - Områderne stod alfabetisk i *Taschenbuch* - i dette skema har jeg rubriceret "geografisk". Produktiviteten i 1979 er sat i forhold til produktiviteten i *samme* område i 1952 og 1978. Skemaet viser kun arbejdsproduktiviteten i industrien - som er "skævt" struktureret. Men tallene er klare nok: (1) Udviklingen er gået relativt langsomt i Kosóva - og (2) endda gået tilbage i 1979 i forhold til 1978. BA.

Studenter på videregående uddannelser i 1978 / 79 fordelt på hovedområder; pct. af samtlige i pgl geografiske område	Matematik og naturvidenskab	Teknik	Medicin	Landbrug og skovbrug	Samfundsfag og humaniora
Jugoslavien	5	23	7	5	59
Serbien (ex. Kosóva og Vojvodina)	6	26	9	6	52
Kosóva	8	15	5	2	69

Kilde: *Statistisches Taschenbuch Jugoslawiens 1980*, Statistisches Bundesamt, Beograd 1980, s. 135. Tallene er beregnet ud fra oplysninger i *Taschenbuch.* Tallene viser at der er karakteristiske forskelle på uddannelsesmønsteret. BA.

Samtidig har man været alt for "liberalistisk" ved at tilknytte så mange lærere fra Albanien - for dermed har man åbnet for propagandistisk virksomhed vendt mod det Jugoslaviske samfund. *Når* man tilknyttede så mange fra Albanien var det fordi man i en række fag ikke havde tilstrækkelig mange kvalificerede lærere der beherskede Albansk[167)].

Man opfatter i Centralkomitéen ikke demonstrationerne som nogen tilfældig bevægelse, men som en grundigt planlagt og organiseret virksomhed der har til formål at trække Kosóva ud af Jugoslavien - og - lige som Hasani - mener man at dette kun har kunnet lade sig gøre fordi man havde en udygtig politisk ledelse i Kosóva[168)] og fordi det ikke gik så godt med den Jugoslaviske økonomi - og i særdeleshed i Kosóva[169)].

---

167) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 32 - 35.

168) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 83.

169) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 84.

De to ting hænger imidlertid sammen for ledelsen i Kosóva havde det med at række hånden ud og forlange i stedet for selv at give et solidt bidrag. Kosóva Albanernes ledelse satsede ikke på at stå på egne fødder, men på at få dét forærende af det øvrige Jugoslavien som man manglede idet man påberåbte sig særligt vanskelige omstændigheder osv.[170)]

Hasani kritiserer den Kosóva Albanske ledelse for at have været mere interesseret i at gøre personlig karriere end i at udrette noget, mere interesseret i at hjælpe slægt og venner og mere optaget af ydre tegn på magt såsom forskellige statussymboler og repræsentation end i at gøre noget nyttigt for befolkningen[171)].

Centralkomitéen kritiserer den Serbiske og den Jugoslaviske ledelse for ikke i tide at have grebet ind over for udviklingen i Kosóva - man burde have forudset hvad der ville ske og have taget sine forholdsregler, fx ved at anlægge en anden økonomisk politik og ved at sikre sig en anden ledelsesstil[172)].

Men den alvorligste kritik rettes mod den Kosóva Albanske ledelse under Mahmut Bakali og Xhavid Nimani - dén har gennem 10 år gjort stort set alle de fejl man kan tænke sig. Den har adskilt sig fra folket, den har glemt befolkningens behov, den har udviklet et sandt centralistisk bureaukrati, den har tabt enhver form for initiativ - fx med hensyn til at motivere til en udvikling af virksomhedsautonomien [self-management-systemet] - og så har den selv sagt ikke forstået en brik af hvad der skete og i stedet forsøgt sig med påstande om at demonstranterne ikke kom fra Kosóva, men fra andre dele af Jugoslavien[173)]. Endelig har denne håbløse ledelse ikke arbejdet for at integrere Kosóva med resten af Jugoslavien, men derimod opført sig mere og mere isolationistisk - dvs. bortset fra at man som sagt

---

170) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 84 f.

171) Jf. Interview med Sinan Hasani i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 8, s. 22-23.

172) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 87.

173) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 89 og 101.

fortsat ønskede at få tilført store mængder af ressourcer fra det øvrige Jugoslavien[174)].

Det var så dé indre årsager og de indre aktører - så er der dem udenfor, især dem i Albanien. Man er i Jugoslavien ikke i tvivl om at Albanerne har pustet godt til ilden - eller mere end det, for Albanerne beskyldes for at have dannet en alliance af alle *mulige* kræfter der er fjender af Jugoslavien, lige fra Marxister-Leninister til Fascister og tilhængere af den Kroatiske Ustaša-bevægelse[175)]. Der gives eksempler på at Albanerne har trådt Jugoslaverne over tæerne - fx at man har blandet sig utilbørligt i hvem der kunne deltage i en delegation til højtideligholdelsen af 500 året for Skanderbeg's død (dvs. i '68) og at man fra Albansk side flere gange er fremkommet med provokerende synspunkter om Kosóva's fremtid - således i forbindelse med 100-året for Prizren-bevægelsen (dvs. i '78).

Det er egentlig slående at de konkrete eksempler er i *småtingsafdelingen*, hvad der understreger at de virkelige problemer med hensyn til håndteringen af Kosóva-problemet ikke kommer *udefra*, men indefra - fra Kosóva, fra Serbien og fra det øvrige Jugoslavien[176)]. Hvis det ikke havde forholdt sig sådan i virkeligheden havde man nok heller ikke accepteret at så mange Albanere rejste ind i Kosóva for at varetage forskellige undervisningsjobs, bl.a. på Universitetet i Prishtina[177)]. Men det er ikke sikkert at den Kommunistiske Centralkomité opfattede sine eksempler som *småting* -

---

174) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 103.

175) Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 125.

176) Tilsvarende gælder med hensyn til eksempler i '83, jf. Nijaz Dizdarevic: *"Relations with Neighbours"* i *Socialist Thought and Practice*, 1983, nr. 7-8, s. 56 - og Ali Šukrija: *"The Anti-Yugoslav Policy of Enver Hoxha"* i samme nr. 58-66. Førstnævnte var Formand for Forbundsrådet for Internationale Forbindelser og sidstnævnte var medlem af Præsidentskabet for Centralkomitéen i Kommunistpartiet. I den sidste artikel siges det at man gerne ser et fortsat kulturelt samarbejde, men ikke alene mellem Kosóva og Albanien, men mellem *hele* Jugoslavien og Albanien (s. 65). Den "gamle" etnisk betonede model kan man ikke acceptere længere.

177) Én af de Albanere der gennem nogle år har undervist i Kosóva er den nuværende Albanske Præsident, fysikeren Dr. Rexhep Meidani.

og man endte også med at skrive at der ikke kunne være tale om nogen *demokratisk dialog* med Albanerne, eftersom det var Albanernes opfattelse af Jugoslavien skulle brydes ned[178)].

Det er meget muligt at der *var* Albanere der pustede til ilden, og at der *var* nogen der prøvede at gøre hvad de kunne for at underminere det Jugoslaviske system, men egentlig tror jeg at den Albanske ledelse i tiden fra den Russiske invasion i Tjekkoslovakiet ('68) og frem til Enver Hoxha's død ('85) - eller muligvis -Murens fald ('89) - var mere interesseret i at Jugoslavien fungerede som stat, end i at Jugoslavien begyndte at falde fra hinanden, - ganske uanset at man i den samme periode kom med kraftige *ideologiske* udfald, for disse udfald tjente nok så meget til at styrke det Albanske styre indadtil i Albanien som det tjente til at genere Jugoslaverne.

Miranda Vickers er inde på noget lignende når hun skriver at den Albanske ledelse (under Enver Hoxha og efterfølgeren Ramiz Alia) næppe var interesseret i en forening af Kosóva og Albanien. Man vidste at der havde udviklet sig temmelig store sociale forskelle, og at en forening ville have ført til en destabilisering af Albanien og formentlig også til et systemsammenbrud. Dette skyldtes at Kosóva Albanerne - den relative tilbagestående i Jugoslavien til trods - materielt set havde det bedre end Albanerne, at man havde en helt anden samfundsstruktur og økonomisk struktur og at de var væsentlig mere kosmopolitiske end Albanerne[179)] - det sidste ikke mindst fordi mange Kosóva Albanere havde været eller var gæstearbejdere i Tyskland m.fl. steder.

1986: Sinan Hasani's analyse

Begivenhederne i '81 og den efterfølgende udvikling gav Sinan Hasani en del at tænke over og han udarbejdede værket *"Kosovo - Istine i Zablude"* der betyder noget i retning af: *Kosovo: Sandhed og Vildfarelser* der udkom

---

178) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 135. Formelt står der ikke at man ikke vil føre en dialog med Albanien, men derimod at man ikke vil diskutere med "en opponent" som har svoret at ødelægge Jugoslavien; jeg tror ikke man kunne tvivle om hvem der tænktes på.

179) jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 212.

i Zagreb i '86, en moppedreng på over 350 sider. Det afsluttende kapitel er oversat til Engelsk og findes i *Socialist Thought and Practice* [180]. Måske siger Hasani ikke *så* eget nyt, men der er nok tale om et mere udfoldet forsøg på at se tingene fra flere sider end i interviewet et par år før - og Hasani er mere indstillet på at imødegå mere eller mindre "reaktionære" nationalistiske ønsker på en positiv måde end ved at skærpe vilkårene for alle Kosóva Albanerne[181]

Hasani nævner de samme faktorer som tidligere og som også Centralkomitéen fremhævede, og man kan herudfra opstille en samlet model som billedligt ligner en *kompleks spiral* hvor det ikke er til at sige hvad der kom først, men hvor det er åbenlyst at tingene hænger sammen, og at der må sættes ind flere steder hvis ikke spiralforløbet skal fortsætte den *forkerte* vej.

Den komplekse spiral

Elementerne i det følgende er hentet direkte fra Hasani - nogle steder er der dog "bygget videre" på hans oplysninger og synspunkter (afsnit der ikke skal henføres direkte til Hasani's udsagn begynder med et #).

Udviklingen i de år der fulgte efter '86 må desværre siges at have bekræftet opfattelsen af at der burde have været grebet alvorligt ind på flere punkter - men man må konstatere at hverken Serberne eller Kosóva Albanerne déngang var interesseret i for alvor at bryde forløbet, selv om det må indrømmes at de ydre omstændigheder vanskeliggjorde dette. Den manglende vilje fra begge sider var afgørende faktorer for konfliktforløbet - helt frem til i dag.

"Først" er der **den socio-økonomiske situation i sin helhed**: Man har en tilbagestående økonomi. Det havde man i '45, og det havde man også i

---

180) 1986, nr. 4, s. 3-16. Kapitlet er trykt under overskriften: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice".*

181) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 10.

'86[182] - og dette hænger sammen med **dén måde man har søgt at udvikle samfundet på**. Der *har* været en økonomisk og social udvikling, men den er alt for begrænset når man sammenligner med udviklingen i det øvrige Jugoslavien. En væsentlig grund her er at man har satset for meget på at udvikle råstofudvindingen (minedriften, el-produktionen) og at man ikke har satset tilsvarende på at opbygge produktion af forbrugsvarer og på at etablere mindre erhvervsvirksomheder. Parallelt med dette var der store vanskeligheder med at opsuge arbejdskraften og der var derfor stor og stigende arbejdsløshed[183] - # et forhold der selv sagt blev forstærket af dé problemer der eksisterede i den Vestlige Verdens økonomi[184].

Det er indlysende at Kommunisterne - især i '50-erne og begyndelsen af '60-erne - havde svært ved at indsé at man i Kosóva måtte gøre noget andet end der stod i deres traditionelle økonomiske manualer, for satsede man på noget andet end den tunge industri og råstofudvindingen så opstod der problemer for andre dele af den Jugoslaviske økonomi, og så fik man i øvrigt heller ikke opbygget dén arbejderklasse, man - efter traditionalistisk socialistisk tænkning - satsede på skulle udvikle sig og blive en vigtig politisk faktor i samfundet.

Anden komponent eller faktor er **landbrugssektoren**. Ved afslutningen af 2' Verdenskrig stod man med et *meget* tilbagestående landbrug i Kosóva. Man *havde* gjort noget for at udvikle sektoren, men man havde ikke helt forstået at håndtere det *private* landbrug. Eftersom problemerne ikke blev løst ordentligt medvirkede man til at afgangen fra landbruget blev større end den burde have været, hvorved arbejdsløsheden voksede [185].

---

182) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 4-5 m.fl. steder.

183) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 5.

184) Jan Øberg skriver i *Information* 12.4.99 at Kosóva-konflikten havde dybe økonomiske rødder. I '70-erne og '80-erne ekspanderede Asiatiske lande på områder som Jugoslavien levede af: Produktion af elektronik, tekstiler, skibe, biler og våben samtidig med at den økonomiske svækkelse i Vesteuropa begrænsede indvandringen af arbejdskraft fra bl.a. Jugoslavien.

185) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 5.

Tredje faktor er **uddannelses- og kulturpolitikken**. Man havde givet uddannelse til alle, og man havde - selv om det tog lang tid - fået opbygget et system af videregående uddannelser, men man havde ikke fået løst problemet om "udbud" og "efterspørgsel", eller problemet om "lyst" og "samfundsmæssige behov". På den ene side var der mange unge der ønskede en humanistisk og samfundsmæssig uddannelse (# muligvis også fordi den Albanske kultur spillede en relativt stor rolle i disse fag - tror jeg), på den anden side var der behov for allehånde teknikere, men lysten til at studere teknik var bestemt ikke lige så stor som lysten til at studere humaniora m.v.[186)]

Fjerde faktor er **arbejdsløheden**, som både findes i den egentlige produktive sektor, men også blandt de højtuddannede hvor den har givet anledning til dybe frustrationer. I det hele taget anser Hasani arbejdsløsheden som det *vigtigste* problem at få håndteret - og han nævner at 100.000 mangler arbejde, mens 200.000 har arbejde [187)].

Dertil kom så problemerne med *i realiteten* at anerkende det Albanske sprog og den Albanske kultur som ligeværdige til Serbisk sprog og kultur - og med autonomien fra engang i '70-erne blev problemet så at sige vendt om[188)].

Femte faktor er **fødselstallet**. Befolkningen voksede *meget* stærkt pga et relativt stort antal fødsler, hvad der skærpede nogle af de andre

---

186) Dette er et tema som bl.a. er taget op i det tidligere citerede interview med Sinan Hasani. På en måde er der tale om et problem man også kender i de Vestlige samfund - og hvor man heller ikke har fundet indlysende, måder at løse det på.

187) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 12.

188) Dette er ikke et tema som behandles direkte i Hasani's analyse (i det mindste ikke i dét kapitel som var trykt i *Socialist Thought and Practice*), men Hasani er flere steder inde på at nationalisme - som han nærmest betragter som en social sygdom og som i høj grad beror på social-økonomiske forhold - både florerer i Kosóva og andetsteds - Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 4 og 5.

problemer[189]. # Nogle mente tilmed at Kosóva Albanerne fødte ekstra mange børn af politiske grunde[190], men der var mere nærliggende grunde: Man havde - på trods af den stigende industrialisering og afvandring fra landbruget - et forholdsvis patriarkalsk samfundsmønster hvor det var normalt at få mange børn. Skulle dette ændre sig måtte det forudsætte en meget kraftigere økonomisk og social udvikling. Så sent som i '90-erne bliver dette tema diskuteret. Samuel P. Huntington behandler fødselstallet i Kosóva i sin bog *"The Clash ..."* - og Makedonien's afgående Præsident nævner i september '99 at der er problemer med hensyn til fødselsudviklingen i de etniske grupper dér.

Sjette faktor er **den moralske**. # Til at begynde med var der ikke stor tilslutning til den nye samfundsmodel - og selv om Kommunisterne (hvoraf en del Kosóva Albanere) frivilligt gik ind for at man skulle forblive tilknyttet Serbien og indgå i Jugoslavien, så er det mit indtryk at temmelig brede dele af befolkningen hellere ønskede noget *helt* andet, som dog slet ikke var inden for rækkevidde. Når store dele af befolkningen ikke var positivt motiveret for at opbygge et nyt samfund - som skulle hvile på udstrakt selvforvaltning, så burde det ikke undre nogen at arbejdsmoralen ikke steg, men tværtimod faldt[191].

Syvende faktor var **den politiske**. Forudsætningen for at der kunne ske en positiv udvikling var at der var en fremsynet politisk ledelse som indså nødvendigheden af en afbalanceret økonomisk udvikling og som kunne skaffe sig tilslutning fra befolkningen. Dét skortede det på - begge dele -, # men begyndelsen var heller ikke god, for i en kombination af at Kosóva Albanerne ikke for alvor var positivt indstillet og af at den Serbiske ledelse ikke så nogen udpræget interesse i at promovere selvforvaltningen, valgte sidstnævnte - med Aleksandar Rankovic i spidsen - at gennemføre en

---

189) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 13.

190) Dette synspunkt findes ikke hos Sinan Hasani, men er fra tid til anden fremsat "mand og mand imellem", jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 333.

191) Dette antydes også af Hasani når han i '86 taler om at der er sket væsentlige (og nødvendige) forbedringer af arbejdsmoralen, jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 13.

centralistisk politik som hurtigt blev ensbetydende med en undertrykkelse af Albanerne.

Rankovic mente en centralistisk politik var nødvendig - og på *én måde, en ganske bestemt måde* kan man forstå ham, men det måtte så være ud fra en traditionel Leninistisk tankegang. Sinan Hasani havde nok mere "ret" når han sagde at problemet *ikke* var at man havde indført selvforvaltning, men at man ikke havde indført den godt nok (se i øvrigt bemærkninger om "korrekthed" s. 11)[192].

Ved forskellige lejligheder angreb Hasani dem der havde stået for en bureaukratisk og statisk centralisme[193] - et sted sagde han tidligere at den politiske ledelse i Kosóva, som i dét tilfælde var etnisk Albansk, var alt for optaget af at skaffe midler udefra, og at man var alt for lidt optaget af at gøre noget alvorligt selv.

Andet led var **dén politik som Kosóva Albanerne udviklede** hen gennem tiden. Først var der tale om begrænsede og jordnære krav (i '81 drejede det sig om kantinemad og boligforholdene), senere kom det til at dreje sig om mere vidtgående politiske krav: Man ønskede republikstatus - ikke udtræden af Jugoslavien, men status på samme niveau som andre "befolkninger", såsom befolkningen i Montenegro.

Dette forstod man ikke ordentligt, og dén måde man tacklede det på - man beskyldte Kosóva Albanerne for i virkeligheden at ville udtræde af Jugoslavien og forene sig med Albanien - gjorde ondt værre, selv om der måske var *noget* om beskyldningerne: Der *var* nogen der ville ud, og der *var* nogen der var meget utilfredse med forholdene i Jugoslavien osv. - og ikke altid de mest progressive dele af den Kosóva Albanske befolkning.

Sinan Hasani's konklusion var at man måtte gøre noget alvorligt på alle fronterne - og at der kun var én farbar vej: At opbygge et Kosóva - inden

---

192) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice* 1986, nr. 4, s. 6.

193) I den aktuelle artikel antydes det s. 6, men det er i andre sammenhænge sagt eksplicit.

for *Jugoslavien*[194] - der hvilede på en alsidig og afbalanceret økonomi, hvor de forskellige nationaliteter respekterede hinanden og hvor der var en dynamisk politisk ledelse. Endelig advarer han meget tydeligt mod at "man" ophæver Kosóva's autonomi (eller sætter den på spil) - gør man dét vil situationen blive værre[195].

1987: Marts-strejkerne. *Memorandum*

Op gennem '80-erne viste det sig hyppigere og hyppigere at der var store modsætninger i det Jugoslaviske samfund, og udviklingen tog nærmest karakter af en *fortsat* spiralbevægelse. En væsentlig faktor (på én gang årsag, på én gang virkning) var den økonomiske udvikling. Den Jugoslaviske økonomi var stærkt påvirket af udviklingen på Verdensmarkedet, og derfor var der beskæftigelsesproblemer, problemer med at udvikle industrien og den øvrige økonomi, inflationsproblemer osv.

Ved flere lejligheder udbrød der strejker - således også i '87, hvor man nærmede sig noget der lignede en opstand mod systemet[196] - der var paroler som *Vi vil have brød!* og *Ned med bureaukraterne!*. I marts brød der 168 strejker ud - Regeringen indførte løn- og prisstop, men kunne ikke styre udviklingen.

I en situation hvor der ikke er styr på økonomien og hvor ledelsen er ved at miste grebet er det ikke mærkeligt at problemerne i - og med - Kosóva kom på dagsordenen med særlig styrke.

Året før - i 1986 - var der fremkommet et *Memorandum* - eller snarere nogle *udkast* til et *Memorandum* som var udarbejdet i regi af Det Serbiske

---

194) Han skrev på dette sted *ikke* Serbien, men Jugoslavien. Måske ønskede han i virkeligheden - på dette tidspunkt - at Kosóva skulle være en selvstændig republik, men han har talrige steder direkte afvist dette. Måske er der tale om et eksempel på *dialektik*? Måske var han ved at forberede et nyt standpunkt? Måske skrev han Jugoslavien, fordi han vidste at havde han skrevet Serbien, ville *ingen* Kosóva Albaner have taget ham alvorligt?

195) Jf. Sinan Hasani: *"Yugoslavia - Kosovo's Only Choice"* i: *Socialist Thought and Practice*, 1986, nr. 4, s. 10.

196) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 188.

Akademi for Kunst og Videnskab. Dette *Memorandum* udtrykte givetvis nogle synspunkter som der var mange fremtrædende Serbere der delte. På den ene side konstaterede man at der var dybe nationale modsætninger i Jugoslavien som førte til at de enkelte republikker løsrev sig mere og mere - og som førte til at Serberne i disse republikker fik dårligere og dårligere vilkår. For at sikre Serbernes interesser var det derfor nødvendigt at gå den anden vej - at imødegå de nationalistiske og separatistiske tendenser. Kosóva var på vej "væk" - og dé Serbere der boede dér blev undertrykt af Albanerne. Alt hvad der politisk *kan* gøres *må* gøres for at ændre denne udvikling og for at sikre Serbiske interesser i Kosóva[197)].

Papiret var et "vanskeligt" papir fordi det kombinerede ting der var "belæg" for med nogle konsekvenser som var uacceptable for ikke-Serberne. Det *var* formentlig korrekt at nogle af de andre nationer var på vej "væk" og at der kunne opstå problemer for Serberne i andre republikker, men forfatterne til *Memorandum* oversså at Serberne i høj grad selv bar skylden for denne udvikling. Derfor var konsekvensen - at ændre på decentraliseringen - næppe dét middel der var det mest hensigtsmæssige, og det blev også klart afvist fra de andre republikkers side.

Analysen af forholdene i Kosóva var der *noget* hold i - for der var givetvis en del eksempler på at Albanerne undertrykte eller chikanerede Serberne dér - men igen var det sådan at forfatterne af *Memorandum* havde svært ved at indse at Serberne selv gennem lang tid havde skabt grundlaget for de etniske uoverensstemmelser.

Der var givetvis også noget om påstandene om at Serbere blev chikaneret ud af Kosóva, selv om et tal på 200.000 var vildt overdrevent idet også *andre* faktorer spillede ind: De økonomiske muligheder var ikke særlig tillokkende, og der var derfor en del Serbere - der som følge af de økonomiske forhold og den økonomiske politik - foretrak at søge lykken andetsteds[198)].

---

197) Jf. gennemgangen i Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 193-195.

198) Jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 158.

Memorandum var endelig påvirket af de nationale forestillinger om at Kosóva var Serbiens Hjerte - at det var hér det "hele" begyndte, hér man havde kæmpet mod Osmannerne - og hér den Serbisk Ortodokse Kirke havde sit udspring.

Men det var ikke kun *uden for* Serbien der var kritik af dette *Memorandum*, der var også Serbere der fandt det problematisk, således Serbiens daværende Præsident Ivan Stambolic - der mente at det var benzin på bålet og at det ville forværre de nationale modsætninger, hvis man opfattede det som udtryk for hvad Serberne *egentlig* mente. Endog Miloševic skal have været kritisk, i hvert fald skriver Tim Judah at Miloševic kritiserede *Memorandum* i en tale for medarbejdere i Det Hemmelige Politi i juni '87[199)] - Noel Malcolm er vist ikke helt af samme opfattelse[200)].

I perioden '71 - '81 var der godt 100.000 Serbere (og andre Sláver) der nettoudvandrede fra Kosóva, og frem til '87 yderligere 30.000. De Serbere der blev tilbage begyndte at boykotte Albanske bagerier og forretninger hvad der bevirkede en kraftig omsætningsnedgang. Men når Miranda Vickers anfører at salget faldt med 85 %, så må man tro at der også hér har været andre årsager på spil, for det er ikke sandsynligt at Serberne i Kosóva skulle have købt *så* meget i forhold til Kosóva Albanerne som udgjorde det store flertal af befolkningen[201) 202)].

1987: *Ingen må slå på folket!*

I april måned tog Slobodan Miloševic - som déngang var Kommunistisk partiformand i Beograd - dertil for at se på situationen dér, ikke mindst på

---

199) Jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 160.

200) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 341.

201) Der har dog nok været forskel på brødkøbsvaner. Det er tænkeligt at Kosóva Albanerne i højere grad bagte hjemme. (Det ku' man undersøge).

202) jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 206.

det Serbiske mindretals forhold. Det Serbiske mindretal stod ikke alt for godt, og der er næppe tvivl om at det blev chikaneret på forskellig måde - og det førte til at Miloševic på Kosovo Polje[203)] kunne udtale dé ord han senere blev meget bekendt for: *Ingen må slå på folket!* - dvs. de lokale Albanske myndigheder måtte ikke forfølge Serberne.

Hans optræden gav meget genlyd og gjorde det klart (for mange) at her var der endelig en politiker som ville sætte sig imod dén frustrerende udvikling der var i gang i Kosóva. I de følgende måneder styrkedes Miloševic' magtposition - først i Serbiens Kommunistparti, senere i Jugoslaviens. Nogle vigtige kritikere blev hældt ud - fx Ivan Stambolic - og massemedierne kom under politisk kontrol.

1988: Demonstrationer og reaktioner

Konflikterne blev skærpet i løbet af '88, ikke mindst på grund af dé aktioner man foretog fra Serbisk side. Der var store massedemonstrationer for at fastholde befolkningerne i Vojvodina og Montenegro. Albanerne i Kosóva fornemmede klart hvilken vej vinden blæste og demonstrerede i stort tal i Prishtina i november, og denne demonstration - der var ganske fredelig - førte til en noget hysterisk Serbisk reaktion. Først indførtes der mødeforbud i Kosóva, dernæst samledes en gigantisk mod-demonstration i Beograd.

1989: Autonomien ophæves

1989 blev et skæbnesvangert år for Kosóva. Kosóva Albanerne frygtede i stigende grad for at blive "indlemmet" i Serbien og for at autonomien skulle blive taget fra dem. Denne frygt førte til strejker og til en meget omtalt sultestrejke i Trepça-minerne i februar. Minearbejderne forlangte at man garanterede at Kosóva's autonomi ikke blev fjernet - og man forlangte også at der skulle ske ændringer i den politiske ledelse: Pro-Serbiske Albanere skulle træde tilbage - sagde man. Svaret var ikke til at tage fejl af - 27.2. indførte Serberne undtagelsestilstand i Kosóva, så strejken nåede ikke ligefrem sit mål.

---

203) Hér må det være den Serbiske betegnelse der skal bruges.

Serberne havde afsat ledelsen af Kosóva's Kommunistparti, bl.a. Azem Vllasi (der var tiltrådt efter fjernelsen af Bakali og Nimani i '81) Også en anden partileder Kaqusha Jashari blev fjernet fra bestillingen. Nogen tid efter blev Vllasi og Jashari erstattet med politichefen Rhaman Morina.

I begyndelsen af marts blev Vllasi tilmed arresteret - og han sad fængslet et års tid i Sremska Mitrovica i Vojvodina, men blev til stor jubel for Albanerne frikendt i foråret '90 og løsladt.

Det Serbiske Parlament vedtog 15.3. en ny forfatning som begrænsede Kosóva's autonomi ganske væsentligt - og herefter tvang man Kosóva's Parlament til at makke ret. 23.3. opgav man i lokalparlamentet ævred og tilsluttede sig den nye forfatning - og dermed også Kosóva's nye status. Selv om presset var overordentlig stort står det mig ikke helt klart hvorfor man bøjede hovedet, men formentlig var den væsentligste grund at man var angst for at Serberne ellers ville skride hårdt ind og foretage omfattende arrestationer.

Der var mange rundt omkring i Jugoslavien der protesterede mod udviklingen i Kosóva, ikke mindst fordi man frygtede for - eller måske næsten regnede med - at den hårde, repressive politik var en forløber for konflikter mellem Serberne og de andre republikker i Jugoslavien. I Slovenien var der folkemøder mod overgrebene i Kosóva - og stemningen blev efterhånden temmelig anti-Serbisk. Udviklingen i Kosóva blev i nogen grad en *katalysator* for den voksende selvstændighedsbevægelse i andre republikker - men selvfølgelig var der også andre både indre og ydre faktorer der spillede ind. Det var dét år hvor en ny Europæisk orden manifesterede sig - ikke mindst ved Murens Fald i Berlin[204)].

28.6. var det 600-årsdagen for Slaget på Solsortesletten; tusindvis af Serbere - og ikke bare fra Kosóva - samledes for at høre Slobodan Miloševic - der 8.5. var blevet valgt som Præsident for Serbien. Der var næppe mange *Kosóva Albanere* der deltog i denne begivenhed, som Serberne på en måde opfattede som en kvittering både for nederlaget i 1389 - og for de mange ydmygelser man mente Kosóva Albanerne havde udsat dem for i årene under autonomien.

---

204) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 219 ff.

Miloševic' tale var på flere måder bemærkelsesværdig. Han talte for ligeberettigelse, enighed og samarbejde mellem de etniske grupper - ord der givetvis var en advarsel til dem i *de nordlige dele* af Jugoslavien der tænkte i nationale baner og som ønskede selvstændighed, men ordene havde også adresse til Kosóva Albanerne.

Om Slaget i 1389 sagde Miloševic meget rigtigt at det ikke i dag kunne siges hvad der var sandhed og hvad der var legende - og man kunne heller ikke afgøre om Slaget i sig selv var et nederlag eller en sejr, derimod var han ikke meget i tvivl om at Osmannernes endelige overtagelse af Serbien (som formentlig først indtraf en rum tid efter) *især* skyldtes uenighed blandt Serberne og forræderi[205)].

Der er mange historikere der har vurderet den Osmanniske erobring på samme måde, og den udtrykker formentlig også en meget væsentlig del af den historiske sandhed - men Miloševic havde formentlig aktuelle hensigter med at understrege nødvendigheden af enighed og med at advare mod separatisme.

Kosóva Albanerne gik på en måde i "indre emigration". Man begyndte at opbygge et alternativt samfund og man udviklede en ikke-voldelig strategi. Serberne på deres side forsøgte at "sætte sig" på Kosóva og udskiftede således alle offentligt ansatte Albanere med Serbere - lige fra politifolk og lærere til læger.

1990: Kosóva's "uafhængighed"

Det var vel ikke helt klart hvad der ville kunne ske, men Kosóva Albanerne var meget opmærksomme på udviklingen mod Nord i henholdsvis Slovenien og Kroatien (begge republikker udtrådte af Jugoslavien året efter, i juni '91). På den ene side var det muligt at en eventuel opløsning af Jugoslavien kunne føre til bedre vilkår for Kosóva, på den anden side var det meget tænkeligt at Serberne - netop i en opløsningsproces - ville fastholde og måske endda stramme grebet om Kosóva. Man må formode

205) Talens indhold er på 10 års dagen refereret af Karsten Fledelius i *Information* 28.6.1999, s. 3.

at de Kosóva Albanske ledere i denne periode var stærkt ambivalente og usikre på hvilken strategi der ville være den mest hensigtsmæssige.

Man var ganske overbevist om at selv om man udgjorde befolkningsflertallet i Kosóva, så havde man ikke selv de nødvendige midler til at sætte sig igennem - Serberne var uden tvivl de stærkeste. Måske *kunne* man opnå støtte fra omverdenen, som man kendte en del til eftersom mange fremtrædende Kosóva Albanere havde opholdt sig forskellige steder i Europa og eftersom mange Kosóva Albanere var gæstearbejdere dér, men man var langt fra sikre. Man valgte derfor at ligge nogenlunde "lavt"; man ville - ligesom Gandhi - kun bruge fredelige midler, men man ville ikke opgive sin politik eller at opgive at give udtryk for den; også i dén henseende fulgte man Gandhi's model.

I sommeren '90 besluttede man sig for en manifestation - en lang række Kosóva Albanske politikere mødtes og erklærede Kosóva's uafhængighed, men det førte - ikke så overraskende - til at Serberne strammede grebet yderligere, at man afsatte Parlamentet (der på dét tidspunkt ikke havde nogen reel funktion) og Regeringen. Fra dét tidspunkt af blev Kosóva styret ikke alene reelt, men også formelt fra Beograd.

I 1990 skærpede Serberne konflikten med Kosóva Albanerne idet man forlangte at al undervisning - ikke kun dén i Serbien, men også den i Vojvodina og Kosóva skulle følge samme læreplan - og da de etniske Albanske lærere nægtede at acceptere denne ændring, som man (givetvis ganske korrekt) opfattede som et kulturelt overgreb og betragtede som et forsøg på at skaffe sig større politisk kontrol, blev de afskediget.

Cirka samtidig skilte man sig af med etniske Albanere i anden offentlig tjeneste som ikke ville erklære deres loyalitet over for den Serbiske forfatning[206)].

206) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 44.

På et senere tidspunkt - i '92 - forsøgtes forhandlinger om læreplanerne, og Serberne gav også en del indrømmelser, men Kosóva Albanerne ville ikke indgå i nogen realitetsforhandling af principielle grunde[207)].

1991: "Illegal" folkeafstemning

September '91 gennemførte Kosóva Albanerne en folkeafstemning, som man formelt kan kalde "illegal" - ikke fordi der manglede folkelig opbakning bag en sådan afstemning, men fordi den selv sagt ikke var i overensstemmelse med de regler og vilkår som var sat af Serberne. Ifølge Kosóva Albanerne ønskede over 90 % af dem der stemte at Kosóva skulle være selvstændigt, og der er ikke nogen grund til at betvivle dette resultat.

Kosóva Albanerne deltog ikke i den officielle folketælling eller i noget som helst andet som kunne tages som udtryk for at man ville samarbejde med Serberne. Man deltog heller ikke i Serbiske eller Jugoslaviske valg - og man havde end ikke kontakt til den Serbiske opposition[208)] - givetvis af de nævnte principielle grunde, men også af nærliggende politiske grunde: Der var kraftig bevægelse i Jugoslavien i 1991 - i sommeren erklærede både Slovenien og Kroatien sig selvstændige - og man håbede på at komme med i "slipvinden" og ville ikke risikere at hænge fast.

1992-1993: "Følere"?

Der har efter sigende været kræfter i Jugoslavien som har overvejet om man kunne løse Kosóva-problemet ved en opdeling. Tim Judah nævner således at den daværende jugoslaviske Præsident Dobrica Cosic diskret skal være fremkommet med et sådant forslag, som imidlertid blev skarpt afvist af Kosóva Albanerne under Ibrahim Rugova's ledelse. Man kan sige at Kosóva Albanerne ved blot at vente kunne opnå meget af dét de ville: Serberne ville fortsat udvandre - Albanerne fortsat føde relativt mange

---

207) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 47.

208) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 45.

børn. Befolkningssammensætningen ville blive mere og mere Albansk-domineret[209)].

Der er også dem der - som den svenske forsker Kjell Magnusson - mener at Ibrahim Rugova kunne have opnået en hel del af sine *politiske* mål hvis han i begyndelsen af '90-erne var gået i realitetsforhandlinger med styret i Beograd og hvis Kosóva Albanerne havde stemt ved valgene. Måske kunne man have påvirket den politiske udvikling i Serbien? Men under alle omstændigheder ville man med et solidt flertal bag sig i næsten alle lokale råd og i et Parlament i Kosóva have haft stor indflydelse på det daglige liv og på udviklingen[210)].

Det er svært at sige om dette overhovedet ville have været realistisk. På den ene side var man i Serbien meget negativt stemt over for Kosóva Albanerne, på den anden side havde *mange* års undertrykkelse (nemlig fra 1912 og frem til begyndelsen af '70-erne og igen fra slutningen af '80-erne) gjort det aldeles klart for det store flertal af Kosóva Albanerne at de ikke kunne regne med en rimelig fremtid som en del af Serbien.

Havde Ibrahim Rugova for alvor forsøgt at være imødekommende og kompromissøgende ville han formentlig være blevet ofret af Kosóva Albanerne.

Der kunne muligvis have været andre veje at gå - og som måske kunne have ført til en reel autonomi og til en økonomisk udvikling af området - men det ville have forudsat andre ydre omstændigheder, som ikke var realistiske på dét tidspunkt. Men måske kunne man have gjort "noget" senere i '90-erne hvis man fra Vesten havde valgt en anden overordnet strategi end dén man fulgte i forhold til det "gamle" Jugoslavien, nemlig at have satset på en generel økonomisk og social udvikling af *hele* området.

Kjell Magnusson går endda så vidt som til at hævde at der udviklede sig en ejendommelig symbiose mellem Præsident Miloševic og Dr. Rugova, idet Miloševic på grund af den Kosóva Albanske boykot kunne sidde *noget* sikrere i sadlen - og Rugova kunne holde *"drømmen om selvstændighed*

---

209) Jf. Tim Judah: *The Serbs*, s. 307.

210) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 46.

i live"[211]. Han er i øvrigt ikke ene om denne opfattelse for den Serbiske historiker Dušan Batakovic har fremført et lignende synspunkt.

211) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 46.

Helveg Petersen om Præventivt Diplomati

Udenrigsminister Niels Helveg Petersen skrev hen over midten af 1998 en artikel om *det præventive diplomatis muligheder*[212)], der er overordentlig central i forbindelse med krisen i Kosóva, men i øvrigt også i forhold til udviklingen i Albanien.

Situationen havde ændret sig afgørende siden Murens fald i 1989, skriver Helveg Petersen. Den Kolde Krig var slut, de gamle fortolknings- og handlemønstre kunne ikke længere bruges, - og til gengæld opstod der en række konflikter af en anden type, så at man måtte udvikle metoder til at håndtere forholdene i denne nye verden.

I Europæisk sammenhæng var det især udviklingen i det tidligere Jugoslavien der rejste nye problemer - men udviklingen i Golfen i 1991 havde også betydning for Europæerne.

Krigen gennemført med andre midler

Det særlige ved *præventivt diplomati* er at det er *krigen gennemført med andre midler* - kunne man måske anføre med en omskrivning af en herre der "tages op" senere i denne bog. Omskrivningen er ikke særlig "søgt" eller "konstrueret", for det fundamentale ved *præventivt diplomati er at det er tænkt baglæns: Man vil være parat til at bruge magt.*

Det præventive diplomati kommer på tale når man - og dét er i Helveg Petersen's sammenhæng det Internationale Samfund - har indset nødvendigheden af at der må skrides ind over for et styre, enten fordi det udgør en sikkerhedsrisiko for andre lande - eller fordi der sker uhyrligheder inden for det pågældende lands grænser.

Det Internationale Samfund vil - af umiddelbare grunde, men også fordi dette er en forudsætning efter International Ret - dog ikke ønske at starte med at bruge så vidtgående midler som militær intervention, man vil *altid*

---

212) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 38-48.

starte et andet sted, og man vil derfor i vidt omfang forsøge at komme overens med modparten (eller de stridende parter) gennem forhandling og gennem anvendelse af økonomiske midler[213]. Men har man sagt *præventivt diplomati* har man allerede sat stigen op.

En dækkende forståelse er nødvendig

Helveg Petersen siger ganske åbenhjertigt at man ikke havde en dækkende forståelse af hvad der skete da Jugoslavien begyndte at gå i opløsning, - han antyder at dette fik negative konsekvenser - og han konkluderer at man derfor må lære at se mere nuanceret på konflikters årsager[214].

Heri har han uden tvivl ret, men det fører ham til at man må finde veje til at nå den berørte befolkning *uden om* dets politiske og militære ledere[215]. Det er nemt at forstå hvorfor Helveg Petersen er kommet til dén konklusion, men det er ikke lige så nemt at finde ud af *hvordan* det skulle gribes an.

Økonomisk samarbejde?

Imidlertid er der vejen hen over det økonomiske samarbejde - kunne man mene. Tidligere talte man en del om mellemfolkelig forståelse og der blev indgået mange kulturaftaler (også med de tidligere Østbloklande) - men man må nok erkende at den *politiske* nytte af disse aftaler har været overordentlig behersket, dvs. hvis man som målsætning har at der skulle ske en udvikling i demokratisk retning.

Kunne man derimod finde udveje for at etablere forskellige former for økonomisk samarbejde - der naturligvis måtte være indrettet sådan at de

---

213) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 46b.

214) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 42b.

215) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 43a.

tilførte midler ikke blot landede i et mere eller mindre korrupt styres eller dets håndlangeres pengekasser - kunne meget nås. Her tænker jeg ikke på *småbeløb*, men på beløb der kunne rykke på noget. Vi er oppe i samme størrelsesordener som i sommer i Sarajevo og forinden da i NATOs "investering" fra 24.3. og frem.

Måske er der tale om en naiv betragtning, men måske kan dét der er sket i dette forår og denne sommer føre os til en erkendelse af at det - alligevel - ville være meget mindre omkostningsfuldt - måske ikke økonomisk, men menneskeligt - hvis man tænkte i *denne* retning.

Men der er visselig *ingen* grund til overdreven optimisme. Man skal bare tage til Albanien for at se hvor galt tingene kan gå, økonomisk og politisk, hvis ikke man tager eller kan tage sine forholdsregler med hensyn til den økonomiske styring af storstilede projekter.

Økonomiske sanktioner

Den anden side af økonomisk bistand er økonomiske sanktioner, men som Helveg Petersen skriver kan sanktioner meget let få et ganske andet resultat end man ønskede (og dette er formentlig tilfældet i Serbien og Montenegro). Man kan forestille sig - siger han - at sanktionerne rammer de forkerte, og han kunne have fortsat med at skrive at en sanktionsramt økonomi meget let kan udvikle sig til en økonomi der i overvældende grad er styret af kriminelle hensigter og af højst tvivlsomme forretningsmænd og magthavere.

Derfor er det vigtigt at sanktioner *"er målrettede og at det på forhånd gøres klart, hvilke betingelser der skal opfyldes, for at sanktionerne kan hæves igen"* [216].

Men indgreb og økonomiske sanktioner ligner hinanden i én henseende, de peger (ofte) tilbage og ikke fremad, selv om det ikke er dét der er meningen, for man vil jo have noget til at flytte sig i en positiv retning.

---

216) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 45b.

Jeg skal ikke bestride at man af og til - både på mikroplanet og på makroplanet - kan opnå noget ved at tvinge ting igennem, men i almindelighed kommer man længere - også med meget genstridige parter og aktører - hvis man finder et positivt grundlag for et samarbejde[217)].

Respekten for international ret

En vigtig lære af udviklingen op gennem 90'erne er - siger Helveg Petersen - at positive løsninger i relation til Miloševic' styre forudsætter at det internationale samfund handler konsekvent og troværdigt. Truslen om magtanvendelse kan være et nødvendigt pressionsmiddel [218)]. Men har man behov for at kunne true, skal man også have den fornødne vilje til at realisere sine trusler. Troværdighed er et nøgleord (og det har ganske givet været et helt *fundamentalt* nøgleord i Kosóva-konflikten).

Grundlæggende for det præventive diplomati er respekten for international lov og ret og at det hviler på et vidtgående internationalt samarbejde siger Helveg Petersen[219)].

Dette må man være helt enig i, men hermed er der også taget afstand fra at *dette* diplomati kan stræbe efter direkte eller primært at fremme *egne* interesser hvad enten disse interesser er af materiel eller ideologisk art. Man ønsker givetvis at fremme egne interesser[220)], men det må kun ske på et mere overordnet plan.

Et internationalt samarbejde forudsætter at de forskellige aktører lige som vi selv har en positiv interesse i et sådant samarbejde - og i at uoverens-

---

217) Dette er et emne jeg vil gøre mere ud af i en anden sammenhæng.

218) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 39b og 48b!

219) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 40a.

220) I et senere afsnit refereres Strobe Talbott for en betragtning om at USA har en positiv - men mere overordnet - interesse i at intervenere på Balkan. (Med ordet *positiv* er *ikke* foretaget nogen vurdering af hensigtsmæssighed, rimelighed eller lignende).

stemmelser løses ad forhandlingens vej. Når konflikter "løber af sporet" er det typisk fordi den ene eller den anden part ikke tror på at uoverensstemmelserne *kan* løses ad blot forhandlingsmæssig vej, og det er præcis hér det præventive diplomati har sin funktion - og sine begrænsninger. Det tror jeg Helveg Petersen er enig i.

Indblanding i *indre* anliggender

Tidligere var der skarpe grænser for hvad det internationale samfund kunne blande sig i, og det var almindeligt at stater afviste indblanding i *indre anliggender* med en - gyldig - argumentation om at der ikke var hjemmel til indblanding i international ret, herunder i FN traktaten m.v.[221)]

Men i og med at staterne - herunder de Europæiske - har skrevet under på at man vil følge reglerne om Menneskerettigheder, har man accepteret at det internationale samfund kan intervenere - herunder intervenere militært - i tilfælde af brud på Menneskerettighederne. Ikke uden videre og på hvilken som helst måde, men efter at spørgsmålet har været forsøgt afklaret på behørig vis ved hjælp af de retsorganer man har etableret til samme formål, - efter at der har været fornøden forhandling dér og efter at FNs Sikkerhedsråd har besluttet at det er nødvendigt at skride ind med magt[222)].

Nødvendigt at *FN* beslutter en militær intervention

Det er en fundamental pointe i Helveg Petersens artikel at militær intervention *kun* kan ske inden for de rammer FN-pagten sætter. Da dette er centralt i forbindelse med Kosóva-krigen citeres pointen i dén mere omfattende form den er formuleret:

---

221) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 40b.

222) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 46a og -b.

"Muligheden for at indsætte militære magtmidler kan [...] være et vigtigt element i præventivt diplomati. I forbindelse med fredsforhandlinger kan det være fremmende for en løsning at tilbyde indsættelse af en fredsbevarende *militær tilstedeværelse.*

I andre situationer vil det internationale samfund være indstillet på at indsætte en fredsskabende *militær styrke, hvis der ikke kan opnås en løsning alene ad forhandlingens vej.*

Endelig er den troværdige trussel om at anvende militær magt vigtig i situationer, hvor det internationale samfund står over for stater, der konsekvent krænker internationale normer til fare for deres egne borgere og for omverdenen. Krisen omkring FN's våbeninspektører i Irak (UNSCOM) viser dette med al ønskelig tydelighed.

Anvendelsen af militær magt vil altid være en sidste udvej, når alt andet har været forsøgt og ***selvsagt kun inden for de rammer, som FN-pagten sætter****. Men uden denne sidste mulighed kan forhandlinger i sig selv vise sig ikke [at] være af stor værdi."* [min udhævning, BA] [223)]

For en hurtig læsning er teksten *beskrivende* eller *simpelt konstaterende*, men den er mere end dét, den er i høj grad *vurderende* og *politik-fremsættende*. Når vurderinger formuleres og når ny politik fremsættes er det selvfølgelig vigtigt at kende motiverne og argumenterne - og netop motiverne og argumenterne for det rent *præventive* diplomati fremgår da også tydeligt af artiklen - det er dét den handler om, derimod siger den ikke noget om hvordan man bør forholde sig når man *formelt* er afskåret fra at sætte magt bag.

Måske kan man sige at artiklen kan læses som en *slags* advarsel til de samarbejdspartnere man har - som ikke vil deltage i en nødvendig magtanvendelse eller som ligefrem ønsker at forhindre den. Vil man nemlig ikke tage sådanne skridt kommer man tilbage til tidligere tilstande hvor det ikke er det internationale samfund der træffer beslutningerne, men

223) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 46a og b. Fremhævningerne er mine - desuden har jeg opdelt teksten i underafsnit for at tydeliggøre den.

*"enkelte vigtige aktører - ofte stormagter - **med interesser** - i det pågældende konfliktområde"* [min udhævning, BA] [224], mener Helveg Petersen.

Der var *ikke* et FN-mandat for aktionen 24.3.1999

Da Danmark indgik i aktionen 24.3.1999 og frem - og forud herfor tilsluttede sig truslerne om at gribe militært ind - gjorde man det uden at have et FN-mandat herfor. Dette er kendt af alle - og der er også fremsat argumenter for at man ikke desto mindre *måtte* aktionere.

NATO-aktionen indebærer ikke nødvendigvis en svækkelse af det præventive diplomatis muligheder - man kan argumentere for det modsatte - men aktionen viser at der er en alvorlig modsigelse på ét plan: På den ene side er begrundelsen for det præventive diplomati (i den Danske udgave) at man vil bygge på international ret og sikre at denne ret respekteres, på den anden side implicerer aktionen en væsentlig overtrædelse af de gældende internationale retsregler.

At der er sket en overtrædelse i det aktuelle tilfælde tror jeg de fleste jurister og politikere vil være enige i (i det mindste når de er i enrum), men på NATO-siden vil man hævde at man nærmest var i en nødretssituation. Man mente at der *måtte* skrides ind, men kunne konstatere at der ville blive nedlagt veto herimod i Sikkerhedsrådet.

Helveg Petersen skriver at der ikke er *"klare svar på, hvordan det internationale samfund kan og skal reagere, når det præventive diplomati i sig selv ikke slår til. Gennemførelse af sanktioner eller militære indsatser vil i hvert enkelt tilfælde være en politisk beslutning og bero på politiske vurderinger."* [225]

Denne betragtning er meget forståelig, men den hjælper ikke til at løse det rejste problem. *Tværtimod* - kan man sige - og især når man tager fortsættelsen med - *"Spørgsmålet om legitimiteten bag beslutningerne er*

---

224) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 40a.

225) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 48a og b.

naturligt nok vigtig i disse sammenhænge, og her spiller FN's Sikkerhedsråd en særlig rolle." [226)]

Enkeltstående tilfælde?

Svaret er ikke givet med en påstand om at det var et *enkeltstående* tilfælde - for så kan der tænkes mange andre enkeltstående tilfælde som man så *også* kan løse helt individuelt [227)]. Svaret er heller ikke givet med at der i dette specielle tilfælde så at sige blev opnået en form for godkendelse i FN *post festum*, eftersom Sikkerhedsrådet i juni enedes om en resolution i overensstemmelse med aftalerne mellem NATO og Serbien.

Problemet eksisterer stadig formelt, selv om man kan siges at have nået en praktisk løsning, - og problemet er vel ikke kun formelt, for den konkrete løsning udgør en form for *praktisk* præcedens for senere interventioner.

Nye regler er nødvendige

Problemet kan kun løses ved at man - i FN - formulerer reviderede regler for intervention, og hvis FN ikke kan formulere sådanne regler positivt, så vil det være de hidtidige regler i kombination med konklusionerne af Kosóva-krigen der kommer til at danne det nye retsgrundlag, hvad der måske ikke er ganske tilfredsstillende juridisk set. Og heller ikke politisk set.

---

226) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 48b.

227) Der vil givetvis være en del lande rundt omkring i verden som i en given situation vil gøre hvad de selv finder fornødent. I denne sammenhæng er det nok at forholde sig til hvordan *vi selv* og *vores allierede* vil træde op i fremtiden, specielt fordi det er *os* og *vores allierede* der er energiske med hensyn til at håndhæve Menneskerettighederne.

Hvorfor ikke en forudgående debat?

Når vi fra Dansk side skiftede holdning på ganske få måneder, nemlig fra at det var en *ufravigelig* forudsætning at *FN* skulle sanktionere eventuel militær indgriben - og til i praksis at medvirke i en aktion *uden* at der forelå en sådan beslutning, så kan man stille spørgsmålet - ikke om *hvad* der har forårsaget et sådant holdningsskifte (for dét er der andetsteds redegjort for både af Niels Helveg Petersen og andre), men om hvorfor det ikke indgik i artiklen, eftersom man på tidspunktet for dens udarbejdelse må have været ganske klar over at en intervention *uden* forudgående FN-mandat meget vel kunne komme på tale[228)].

Min *formodning* er at det - set fra Asiatisk Plads - ville have været for tidligt og aldeles uproduktivt at formulere et holdningsskifte på dét tidspunkt. Ikke for tidligt i forhold til Miloševic, men for tidligt i forhold til opinionen - specielt opinionen i Danmark.

Hvis holdningsændringen nemlig var blevet formuleret - fx som: *Det forudses at det kan blive nødvendigt at NATO intervenerer militært uden at der kan opnås tilslutning i FNs Sikkerhedsråd* - ville man med overvejende sandsynlighed have opnået at der i Folketinget var blevet foreslået - og muligvis endda vedtaget - en dagsorden eller tilsvarende der ville forhindre at man kunne agere således som man faktisk gjorde den 24.3. Kunne Danmark ikke deltage, ville det rejse alvorlige problemer for hele interventionsgrundlaget.

Niels Helveg Petersen vidste udmærket hvad der *kunne* være sket, og han ved godt hvor svært det kan være at styre uden om at der træffes ubehagelige beslutninger ved hjælp af standardbemærkninger om at man ikke skal tage stilling til eventualiteter. Var han begyndt at argumentere ad denne vej ville det først kunne gå helt "galt" (jf. evt. s. 308 om Konspirationsteorier).

---

228) Teoretisk set kunne man opfatte udsagnene i artiklen som at en militær intervention uden FN-mandat slet ikke var på tegnebrættet ... men det forekommer ikke at være særlig sandsynligt. Denne problematik er helt sikkert vendt og drejet mange gange bag lukkede døre.

Egentlig tror jeg vi i den konkrete situation står over for et eksempel på at politik ikke altid udvikler sig i *åbenhed*, selv om det er dét mange forlanger af Vestlig politik.

Om man så skal være fornøjet eller misfornøjet med dette forhold må bero på hvordan man ellers ser på politik og på hvilke holdninger man har.

Nemt er det ikke at nå til en fornuftig mening i denne sammenhæng, for på den ene side er der megen visdom i at gå ind for åbenhed - på den anden side er der situationer hvor åbenhed kan resultere i noget man absolut ikke ønskede. Det må være et spørgsmål og balance og om etik.

Om man skulle have været mere åben i det konkrete tilfælde er ét af denne bogs vigtigste temaer, så meget mere som kritikken af Miloševic bl.a. har bestået i at *han* ikke udviste den fornødne åbenhed og at *han* hindrede den fri meningsdannelse. På nuværende tidspunkt er jeg mest af den mening at man burde have diskuteret spørgsmålet åbent, fordi det kunne have været medvirkende til at man havde valgt en anden og måske mere konstruktiv strategi over for Præsident Miloševic og det Serbiske styre end dén som Interventionen af 24.3. 1999 er udtryk for.

Dansk vendepunkt og Amerikansk vendepunkt

Dét vendepunkt i den Danske udenrigspolitiske opfattelse som aktionen 24.3.99 er udtryk for har tæt sammenhæng med et andet vendepunkt som indtraf i den Amerikanske udenrigspolitik - formentlig i forsommeren '98. Dét drøftes i næste afsnit.

Var det Amerikanske vendepunkt ikke indtruffet, så havde det heller ikke være nødvendigt med et Dansk.

Det Amerikanske vendepunkt var ikke begrundet ud fra international ret, men ud fra en politisk omvurdering af UÇK og ud fra en samtidig strategisk omkalkulering. Man overvejede selv sagt de retlige implikationer, men man er nået til dén konklusion at de ikke var “værre” end at de måtte kunne tackles. Ser man på det efterfølgende forløb virker dette også “rigtigt”, hvad der imidlertid ikke er det samme som at dét man gjorde var det klogeste man *kunne* gøre.

En *fungerende* nationalstat er en forudsætning: Albanien - og: Kosóva

Det præventive diplomati forudsætter at der er fungerende nationalstater som varetager egne interesser, siger Helveg Petersen[229]. Er der ikke en *fungerende* nationalstat kan man være i en situation hvor det præventive diplomati mister sin mening og sine muligheder.

At der er en nationalstat er på den ene side en helt nærliggende og nødvendig - men på den anden side også en vanskelig - forudsætning, for dén stat man ser som en nødvendig forudsætning kan meget vel blive styret af kræfter man ikke bryder sig det mindste om[230].

At man lægger så stor vægt på at der er en fungerende nationalstat hænger sammen med spørgsmålet om suverænitet. Det er to sider af samme sag: Kun en stat kan have en suverænitet, og ingen suverænitetsudøvelse kan tænkes uden at der er en stat. Dette er selv sagt vigtigt, men der skal være *nogen* at forhandle med og at forholde sig til hvis der er samfundsmæssige problemer - evt. væbnede opgør, og at disse *nogen* skal være udstyret med dé midler som enhver stat må have til at sætte sig igennem i dét område man har suveræniteten over.

Er der ikke en velfungerende nationalstat - og Helveg Petersen nævner eksplicit at dette er (eller var) et problem med Albanien i '97 - så må bestræbelsen bestå i at opbygge en sådan[231].

Det Albanske eksempel viser at det sagtens kan være relevant at sætte ind i situationer hvor der ikke er en fungerende stat, herunder at statsmagten

---

229) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 41a.

230) Sent skal jeg glemme det TV-indslag hvor man så den daværende UM Uffe Ellemann-Jensen forlade en forhandling med Præsident Miloševic. Ellemann *oste* af foragt - og ville vist ikke gi' hånd - mens Præsident Miloševic syntes aldeles uanfægtet, omend lidt forbløffet.

231) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 40a, jf. også s. 48.

nok er der, men ikke kan sætte sig igennem med fornøden kraft[232)] og ganske særligt hvis de stridende parter har let adgang til våben[233)].

Denne problemstilling er vigtig - og kan formentlig fortsat være aktuel i forhold til Albanien - lige som man må sige at den er aktuel med hensyn til Kosóva, eftersom man dér står over for en gigantisk opgave om at opbygge et velfungerende civilt samfund.

Vigtigheden af at have en historisk *forståelse*

Det er lige før at jeg tror at den følgende passus fra Helveg Petersen's artikel er den vigtigste af dem alle sammen - og som det fremgår er jeg ganske enig i den:

"Kun gennem en forståelse af det pågældende samfund og dets historie og problemer kan der ydes en støtte til at opbygge solide demokratiske strukturer og en bæredygtig økonomi, der er forudsætningen for fred"[234)].

---

232) Når den Albanske PM i foråret og sommeren '99 har bedt om at NATO forbliver i Albanien i længere tid er det givetvis for at dette kan bidrage til at den Albanske stat - eller rettere den nuværende Albanske statsledelse - kan få et tilstrækkeligt magtmæssigt fundament for sit politiske virke.

233) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 41b.

234) Jf. Niels Helveg Petersen: *"Det præventive diplomatis muligheder"* i: Det Udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift *udenrigs* nr. 3/1998, s. 44a.

Vendepunktet: Forsommeren '98

Amerikanerne opfatter UÇK som terrorister

Indtil sommeren '98 var det almindeligt at man fra Amerikansk side betegnede UÇK som terrorister og altså brugte et sprog der ikke adskilte sig meget fra dét Serberne brugte (og *stadig* bruger). Selv om Amerikanerne langt fra accepterede hvad Serberne gjorde over for Kosóva Albanerne og UÇK, så kan man hævde at de gav Serberne en form for et alibi for at "gøre op med" UÇK.

I '97 sagde James Rubin (fremtrædende talsmand for State Department) at man i USA var meget bekymrede over terroristaktiviteterne og de politiske drab i Kosóva og man opfordrede LDK til at tage afstand.

Året efter omtalte den Amerikanske Ambassadør Robert Gelbard - under et besøg i Beograd - UÇK som en terroristgruppe: *Without any question.* Gelbard fortalte at han havde beskæftiget sig med anti-terror-arbejde i mange år og at han vidste hvad han talte om[235)].

Vendepunkt sommeren '98

I forsommeren og sommeren '98 kom det imidlertid til et vendepunkt i den Amerikanske opfattelse af UÇK. Man indså - næsten som under 2' Verdenskrig (jf. s. 86) - at der var "kræfter" der var mere effektive end andre og samtidig må man have mént at der var ledere i UÇK som udviste tilstrækkelig god vilje og politisk forståelse til at man ville støtte dem.

På dette tidspunkt har man - tilsyneladende - opgivet Dr. Rugova's praktiske politik som ineffektiv, hvad der blev understreget af at det blev kendt at der havde været store uoverensstemmelser inden for LDK som havde ført til at mange fremtrædende medlemmer var udtrådt og enten var overgået til UÇK eller til organisationer som samarbejdede med UÇK.

---

235) Oplysningerne stammer fra Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 48.

Endelig måtte man konstatere at informationer der kom fra LDKs ledelse om UÇK var helt misvisende, og man måtte formode at LDK ikke ville være i stand til at komme overens med UÇK - og slet ikke at kontrollere dem [236)].

Skema over militære og politiske aktiviteter

	Militære aktiviteter	**Politiske aktiviteter**
1992 (ca.)	UÇK grundlægges ...	I meget lang tid hævder Ibrahim Rugova at UÇK-aktionerne er noget den Jugoslaviske Sikkerhedstjeneste har "konstrueret"
1996 og '97	UÇK iværksætter attentater på Serbiske politichefer m.fl. for at fremkalde repressalier fra Serberne og støtte fra de etniske Albanere - måske også fra udlandet. Man *vil* have selvstændighed og ikke nøjes med dét man *måske* ville kunne opnå gennem politisk forhandling UÇK intensiverer aktiviteterne og Serberne svarer igen med begrænsede mod-aktioner og med afbrænding af huse.	

236) Om Serbernes massakre på Jashari-familien i marts '98 (5.3.) også har spillet en rolle for det Amerikanske holdningsskifte er vanskeligt at sige, - men den har været med til at provokere UÇKs ledelse og dermed påvirket Amerikanerne indirekte.

1998	Februar: 28.2. dræbes to Serbiske politibetjente. Serbiske gengældelses-aktioner. Serberne foranstalter massakre på Jashari-familien 5. 3. Juli - August: UÇK går i ud i en større offensiv og når til at kontrollere omkring 40% af Kosóva, men slås så tilbage af Serberne. Interne fordrivelser i et vist omfang. September: Serberne iværksætter omfattende angreb i det centrale Kosóva. De interne fordrivelser fortsætter. Jævnlige overtrædelser af våbenhvilen (som UÇK formelt set ikke er medunderskriver af) December: Serberne dræber omkring 36 UÇK'ere. UÇK dræber 6 Serbere på en café i Peja (15.12.)	Betydelig uenighed opstår i LDK; Rugova's mandat svækket betydeligt April: Serberne holder folkeafstemning hvor det store flertal afviser fremmed indblanding April: Møde mellem Miloševic og Rugova. Man afbryder forhandlingerne fra Albansk side. Begyndende Vestlig enighed; man omtaler stadig fra Amerikansk side UÇK som terrorister og giver dermed Serberne et *vist* alibi for at reagere politimæssigt og militært ... Hen over sommeren '98 ændrer dette billede sig og manifesteres bl.a. ved at Holbrooke besøger UÇK. Dermed gøres det klart at man er kommet til et **vendepunkt** FNs Sikkerhedsråd forlanger i september stop af krigshandlingerne og at der forhandles. NATO beslutter at der om nødvendigt kan bombes. Holbrooke truer Miloševic med luftangreb. Våbenhvileaftale 13. 10. mellem Miloševic og Holbrooke - men UÇK føler sig ikke grundlæggende forpligtet. Aftalen omfatter delvis Serbisk tilbagetrækning og indsættelse af ubevæbnede OSCE-observatører. FNs Sikkerhedsråd vedtager Resolution 1199

1999	Januar bortføres 8 Serbiske soldater; de løslades efter en tid. 15.1. Serberne foranstalter en massakre i Raçak (men vil *ikke* påtage sig ansvaret)	Massakren bevirker et **vende-punkt**, men nu i den offentlige mening Vestlig enighed stabiliserer sig yderligere Lederen af OSCE-missionen Walker kommer til stede i Raçak og udtaler at der er tale om en Serbisk massakre. Ser-berne forlanger Walker fjernet og afviser Arbour ved grænsen. Serberne foretager tvivlsomt ligsyn, derefter ligsyn af Finsk - Russisk hold ...
Februar: 6.2 - 23.2.		Forhandlinger i Rambouillet. 1' fase. Alle forhandlinger foregår via mæglere - parterne mødes aldrig direkte.
24..2. - 15.3.		Mellemfase hvor UÇK m.fl. drøf-ter situationen - det ser ud som om der ikke er forbindelse mel-lem UÇK og Rugova m.fl.
Marts 15.3. - 18.3	NATO oplyser at Serberne fører store kampvognsstyrker frem til grænsen af Kosóva	Forhandlingerne i Rambouillet? 2' fase. Kosóva Albanerne skrev til sidst under, Serberne forlang-te 80% ændret (Petritsch iflg. *Information* 22. 5.99)
20. 3. 1999	Serberne angriber UÇK	OSCE trækker sine 1.400 ob-servatører ud af Kosóva. Sidste advarsel?

23.3. 1999		Richard Holbrooke mødes en sidste gang med Præsident Miloševic, men man når ikke til enighed (bortset fra at Miloševic skal have konstateret at man nu var dér hvor han måtte påregne at NATO ville bombe Serbien)
24. 3. 1999 og frem	NATO iværksætter luftangreb. Først fase 1, så fase 2 ... Serberne iværksætter *Operation Hestesko* omfattende drab, voldtægter, afbrændinger af landsbyer, fordrivelse og destruktion af ID-materiale (fortsætter i de følgende uger) UÇK foretager småaktioner i Kosóva ... senere udvider man og bliver styrket dels ledelsesmæssigt, dels ved rekruttering	Russisk mæglingsforsøg mislykkes totalt
2' uge	Bombninger.	Serberne annoncerer våbenhvile i anledning af Ortodoks Påske Forhandlinger mellem Serberne og Ibrahim Rugova omkring 1.4. Måske har den Russiske Ambassadør været involveret
3' uge	Bombninger	NATO fremsætter 5 krav UÇK tager afstand fra Rugova's forhandlinger med Serberne
4' uge	Bombninger	
5' uge	Bombninger, bl.a. af Partihovedkvarter og af TV	NATO topmøde i Washington. Draškovic udtaler sig
6' uge	Bombninger, bl.a. af kraftforsyning. NATO planlægger embargo (floderne m.v.) men det har sine vanskeligheder	Draškovic afskediges. Skriftlig aftale mellem Serberne og Rugova. Jesse Jackson hos Miloševic: 3 soldater løslades

7' uge	Bombninger, bl.a. fejlbombning af den Kinesiske Ambassade	Miloševic “løslader” Ibrahim Rugova som rejser til Rom (og kort efter dræber Serberne Dr. Agani - som alle vidste havde en vigtig politisk funktion som støtte for Rugova) G8 landene opstiller de betingelser som krigen sluttes på - mæglingsaktiviter går i gang og fortsættes gennem de følgende uger
8' uge	Bombninger, bl.a. af vand- og kraftforsyning i Serbien og af et fængsel i Kosóva	Kongres hos *De Grønne* i Tyskland Landkrig kan stort set udelukkes, men paradoksalt nok ophører Præsident Clinton nu med at udelukke landkrig (Fortsat) stor uenighed blandt Albanske politikere og blandt Kosóva Albanske politikere
9' uge	Bombninger	Thaçi og Berisha begynder at komme nogenlunde overens
10' uge	Bombninger	Louise Arbour sigter Miloševic m.fl. for krigsforbrydelser - hvad der forårsager en vis politisk uro i NATO-kredse Miloševic udtaler at han er parat til at acceptere oplægget fra G8
11' uge	Bombninger 3.6. møde hos præsident Clinton, - deltagelse af General Clark - drøftelser om iværksættelse af landkrig	G8 betingelserne forelægges for Miloševic. Han og det Serbiske Parlament accepterer

12' uge	Bombninger Forhandlinger om Militæraftale Bombninger ophører 10.6.	G8 bliver enige om dét der skal danne grundlag for en FN Resolution. Madeleine Albright samler ledende Kosóva Albanske politikere for at sikre at de alle vil efterleve aftalerne 10.6. FNs Sikkerhedsråd vedtager Resolution 1244

USIPs, BACs og ICGs indflydelse

Når man skiftede opfattelse er det meget sandsynligt efter påvirkning fra kredsene omkring USIP (*The United States Institute of Peace*), BAC (*Balkan Action Council*, tidligere: *Balkan Institute*) og ICG (*The International Crisis Group*).

Én af de mest fremtrædende og virksomme personer i BAC og ICG var (og er) den tidligere Ambassadør Morton Abramowitz[237)].

Disse kredse havde gennem nogen tid haft forbindelse med folk fra det Kosóva Albanske miljø - og selv sagt med repræsentanter for *diaspora'en* i USA, men det var dog næppe dé forbindelser der fik hverken USIP, BAC eller ICG til at indtage deres opfattelse.

USIP var nået til dén konklusion at UÇK var blevet den mest betydningsfulde politiske faktor i Kosóva - og at man ikke kunne forestille sig at konflikten ville kunne løses uden UÇKs medvirken[238)].

---

237) Denne opfattelse svarer ganske til Kjell Magnusson's, jf. hans: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 50.

238) I USIPs rapport *"Kosovo Dialogue: Too little, too late"* (juni '98) skriver man om UÇK: *"Participants believed that the United States and Rugova continue to underestimate the importance of the KLA. The consensus of the working group was that the KLA is now the driving force in Kosovo. Its operating base has grown beyond the Drenica region to include strategic villages lining the Albanian-FRY border. Its popular support is structured on the traditional besa (fealty) system and is growing exponentially. When patriarchs join the KLA*

Man kunne måske synes at denne udlægning er for *konspiratorisk* (jf. s. 308), men at United States Institute of Peace spiller en fremtrædende rolle i udviklingen og gennemførelsen af Amerikansk udenrigspolitik i Kosóva fremgår af at State Department mere eller mindre bad det om at arrangere et møde med omkring 40 fremtrædende Kosóva Albanere, hvoriblandt Hashim Thaçi, i USA i midten af september '99. Hensigten med mødet var at bringe de Kosóva Albanske parter sammen og at skabe en form for konsensus om hvad der nu skulle ske i Kosóva. Mødet sluttede med at man formulerede *Landsdowne-erklæringen* (se s. 312).

USIP overvejede i '97 og '98 forskellige løsningsmodeller - både en selvstændiggørelse af Kosóva, en opdeling i en Serbisk og en Albansk del og genindførelsen af politisk autonomi, hvor den sidste model var dén der blev foretrukket af den Amerikanske politiske ledelse. Man advarede mod en selvstændiggørelse fordi det kunne medføre destabilisering - især hvis selvstændighed førte til dannelsen af et Stor-Albanien[239)]. Hvis Amerikanerne skulle skifte standpunkt hvad dette angår er det formentlig fordi man betragter risikoen for at der danner sig et Stor-Albanien som forholdsvis begrænset.

---

movement, they bring their clans with them. The KLA now controls the rural regions of Kosovo. Behind the KLA stands a well-organized, wealthy diaspora community made up primarily of Albanians from Macedonia and Kosovo. Citizens of neighboring Albania also contribute funds, arms, and recruits. With its effective control of the countryside and a substantial war chest, the KLA appears poised to fill the political vacuum created by popular disillusionment with the Rugova regime."

Rapporten refererer drøftelser i maj '98 der fandt sted i en arbejdsgruppe under ledelse af tidligere Ambassadør John Menzies (Menzies har været Ambassadør i Bosnien - Herzegovina).

Rapporten findes på web-adressen: http://www.usip.org/oc/sr/KosovoDialogue.html

Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 50 hvor rapporten omtales.

239) Jf. USIPs rapporter *"Kosovo Dialogue: Too little, too late"* (juni '98) og *"Escaping the Cul-de-Sac"* (juni '98). Til den sidste rapport er knyttet et kort over lokaliseringen af de etniske Albanere på Balkan.

Holbrooke til Kosóva sommeren '98

Richard Holbrooke foretog en skelsættende rejse til Kosóva i sommeren '98 og mødtes med repræsentanter for UÇK. Han (og Madeleine Albright) havde givetvis ændret opfattelse allerede på dette tidspunkt, men man kunne nu få bekræftet at UÇK's ledelse var både effektiv og til "at snakke med". Man anså det for muligt at påvirke den i positiv retning.

Kunne Amerikanerne tro på UÇK?

Den svenske forsker Kjell Magnusson undrer sig over at Amerikanerne troede på at man kunne få politisk indflydelse på UÇKs ledelse, for denne havde víst at den målbevidst og energisk ville bruge den væbnede kamp til at nå sine mål og at den ville *insistere* på fuld selvstændighed og forening af alle Albanere i én stat[240)].

Men måske var det sådan at Amerikanerne på dét tidspunkt havde så meget kendskab til og forbindelse med ledende personer i UÇKs ledelse - og med dem der politisk støttede UÇK eller i det mindste forstod og kunne forklare deres standpunkt[241)] - at man *turde* satse på UÇK der desuden var erkendt at være den mest *betydende* magtfaktor blandt Kosóva Albanerne. Det følgende forløb i Rambouillet, under krigen og efter krigen (foreløbig frem til Landsdowne-erklæringen) bekræfter at satsningen var *realistisk* nok.

UÇKs strategi

Når UÇKs ledelse til gengæld turde satse på Amerikanerne var det - givetvis - fordi man indså at Amerikansk hjælp var en *conditio sine qua non* for at nå *noget som helst* politisk resultat af betydning. Et resultat som - mindst - måtte indebære en *reel* frigørelse fra Serbien, formel selvstændighed eller ej.

---

240) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 52.

241) Formidlere kunne *evt.* være Rexhep Qosja og de uafhængige Baton Haxhiu og Veton Surroi? Surroi forsøgte under Rambouillet-forhandlingerne at "binde ender sammen".

Magnusson anfører at UÇKs ledere i mange tilfælde havde siddet længe i Serbisk fængsel eller var blevet forfulgt af Serberne og at de i praksis havde vist at de ville ofre alt for deres idéer[242] - og dette fører ham nærmest til en konklusion om at de af den ene eller anden grund skulle være politisk "umulige". Det er rigtigt at flere af lederne har været fængslet og forfulgt og at de optrådte temmelig beslutsomt, men det strider ikke imod at der har været *nogle* af de politiske ledere i UÇK (som i flere tilfælde havde opholdt sig længe i andre Europæiske lande og var blevet fortrolige med Vestlig politologi og strategisk tænkning) der var i stand til at tænke rationelt politisk set og at manøvrere i overensstemmelse hermed. Her tænker jeg fx på kredsen omkring Azem Syla som i begyndelsen af '98 eller endda tidligere meget tænkeligt har fulgt en strategi der indebar international, især Amerikansk, indgriben. En sådan indgriben kunne *måske* udløses hvis man - som en slags katalysator - kunne provokere Serberne til at reagere med stor voldsomhed og brutalitet - akkurat som man tidligere havde set i '90-ernes krige på Balkan[243].

At ikke alle i UÇKs top tænkte sådan er klart - og én af dem var den fremtrædende Adem Demaçi som ønskede at man fulgte en ganske anden strategi - som dog også hvilede på en væbnet kamp med Serberne. Allerede på dette tidspunkt var han dog formentlig ved at miste sin indflydelse på den politiske ledelse i UÇK.

Amerikanerne og UÇK ser fordelene i at samarbejde

Amerikanerne turde og ville satse på UÇKs ledelse - UÇKs ledelse turde og ville satse på Amerikanerne. Begge parter vidste at man ikke kan nå *alt* man ønsker sig, men begge parter var nået til dén opfattelse at man kunne komme meget langt i et samarbejde og at man ikke kunne komme nogen steder uden.

---

242) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 52.

243) Jeg tror dog ikke at UÇK havde forudset at Serberne ville reagere *så* voldsomt som de gjorde med *Operation Hestesko.*

Militær involvering?

Som Kjell Magnusson skriver er det mest sandsynligt at Amerikanerne på dette tidspunkt dog fortsat arbejdede for at "fastfryse" og "indkapsle" konflikten. Man ønskede *ikke* at den skulle eskalere og man ønskede *ikke* at involvere sig militært[244)], selv om NATO var blevet "sat til" at udvikle *realistiske* bombningsplaner allerede fra oktober '98.

Den Amerikanske opfattelse var - formentlig - at *skulle* man i krig ville en luftkrig være tilstrækkelig til at opnå de ønskede politiske mål, her støttede man sig på erfaringerne fra Bosnien - men disse erfaringer viste sig ikke at være relevante for konflikten i Kosóva[245)].

Som udviklingen viste skiftede man standpunkt med hensyn til krigens nødvendighed - formentlig hen over nytår 1998/99 - og man indså at man ville være nødt til at reagere militært hvis man ikke skulle miste troværdighed, hvad der ikke alene ville have betydning i relation til Kosóva-konflikten, men også i forhold til andre konflikter på Balkan - og sikkert også andetsteds. Man havde truet *så* længe og i *så* mange omgange at man var *nødt* til at "gå i luften".

At man foretog også dette standpunktsskifte skyldtes i høj grad at UÇK ikke ville respektere våbenhvilen og at Præsident Miloševic lod sig provokere til dramatiske gengældelsesaktioner.

OSCEs observatører

Det var et led i aftalen mellem Richard Holbrooke og Præsident Miloševic at der skulle indsættes ubevæbnede OSCE-observatører, men opbygningen af missionen gik temmelig trægt. Man aftalte i oktober '98 at den ubevæbnede mission skulle op på omkring 2.000, men så sent som i

---

244) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 51.

245) Jf. Ole Wæver og Espen Barth Eide: "*Krigen ingen vandt"* i: *Weekend-avisen* 16.7.1999, *Kultur*, s. 2.

december '98 var man kun kommet op på 600[246)]. Missionen blev ledet af Amerikaneren William Walker.

Som supplement til OSCE-missionen havde NATO etableret en særlig udrykningsstyrke i Makedonien (der var Fransk ledet). Denne styrke skulle om nødvendigt rykke ind og sikre OSCE-missionens medarbejdere.

I november '98 modtog OSCE 4 personer som UÇK havde haft i forvaring.

2 af dem var Serbiske journalister som var "taget" af UÇK i oktober da de var kørt "forkert" - muligvis var de blevet opfattet som Serbiske spioner.

2 andre var moderate Kosóva Albanske politikere med tilknytning til Ibrahim Rugova - nemlig Cen Desku og Jakup Kastrati som var blevet "taget" 3 uger tidligere ved Malisova. Tilbageholdelsen af dem afspejlede de interne modsætninger på den Kosóva Albanske side.

Frigivelserne måtte betragtes som signaler på at man fra UÇKs ledelse var indstillet på en vis form for fair play - og det samme gjaldt da man i begyndelsen af '99 først fangede og senere løslod en flok Serbiske soldater.

Der var imidlertid i perioden fra våbenhvilens ikrafttræden og frem til massakren i Raçak forskellige større og mindre væbnede sammenstød mellem Serbiske myndigheder og UÇK. Serberne hævdede at have ret til at agere fordi de måtte beskytte befolkningen mod terroristaktiviteter. Omkring jul '98 var der en serie større sammenstød ved Podujevo, hvor Serberne involverede temmelig mange kampvogne og hvor UÇK gik til modangreb. Det lykkedes her for William Walker at få etableret en våbenhvile - i - våbenhvilen, men mange mente at det ville komme til meget kraftige sammenstød og sandsynligvis også kamphandlinger i stor stil når vinteren sluttede.

---

246) Der var en del problemer med den praktiske etablering. 14.1.99 kunne en Dansk major - der var én af observatørerne - oplyse at man - til at begynde med - ikke havde fået udleveret fragmentationsveste, men at man dog havde fået sådanne efterfølgende ved Det Danske Udenrigsministeriums mellemkomst. Han oplyste også at det ville være nemt at tage observatørerne som gidsler da det Serbiske politi var bekendt med indkvarteringsadresserne og med dé planer man kørte efter.

Det er meget tænkeligt at Amerikanerne på dette tidspunkt er nået til en erkendelse af at konflikten måtte bringes under kontrol, selv om det muligvis især var UÇK - og ikke Præsident Miloševic - der ønskede at konflikten skulle eskalere.

Fik guerillakrigen lov til at fortsætte frygtede man for at det kunne få vidtrækkende konsekvenser for andre lande i området, således især Albanien, men også Makedonien og Montenegro.

William Walker kom i januar voldsomt uoverens med Serberne på grund af sine udtalelser om massakren i Raçak (se s. 151).

Massakren i Raçak

Hvad var der sket?

15. januar blev der berettet om en omfattende massakre ved landsbyen Raçak. 45 etniske Albanere i civilt tøj var fundet skudt uden for landsbyen. Inden da havde Serbiske politistyrker opereret i området. Udenlandske journalister kom til stede (vist nok efter praj fra UÇK) og ligeledes OSCE. Til at begynde med var der en vis usikkerhed om *hvad* der var sket - men efterhånden stod det nogenlunde klart at ukendte personer måtte have dræbt de civile og våbenløse Albanere, og det var nærliggende at antage at det var Serbiske politistyrker der stod bag.

Den Serbiske ledelse benægtede ethvert ansvar for nogen massakre, men det blev nævnt at Serbiske styrker havde besvaret ild fra Kosóva Albanske terrorister i området.

Serbiske myndigheder kom til stede, samlede ligene og påbegyndte retsmedicinske undersøgelser uden at afvente uvildig udenlandsk deltagelse. Dette udløste voldsomme protester fra den Vestlige Verden og man nåede - efter nogen tid - til enighed om at Finske retsmedicinere skulle medvirke i de retsmedicinske undersøgelser og om at der bagefter skulle ske en offentlig rapportering.

Walker beskylder Serberne for at have begået en massakre

OSCE-missionens leder, William Walker, udtalte hurtigt at der var tale om en forbrydelse mod menneskeheden som var begået af Serbere. Hans udtalelser blev skarpt kritiseret af de Serbiske myndigheder som aldeles ubeføjede og man forlangte hans afgang, men Walker og OSCE modstod kravet og man enedes - efter nogen tid - om et kompromis som gav Walker mulighed for at forblive i Kosóva.

Også chefanklageren ved Domstolen i Haag, Louise Arbour, søgte at komme til stede via Montenegro, men blev afvist af de Serbiske myndigheder da hun ikke havde søgt eller fået visum.

Den Finske ligsynsrapport

17.3.1999 forelagde Dr. Helena Ranta den Finske ligsynsrapport. Rapporten vedrørte 40 af de 45 dræbte. Det blev konkluderet at de pågældende var ubevæbnede civile, at der ikke var grund til at tro at de var medlemmer af UÇK, at de ikke var blevet skudt “tilfældigt” og at de formentlig var blevet skudt hvor de var blevet fundet . Det kunne ikke siges om de var blevet dræbt af Serbisk politi. Dr. Ranta mente at rapporten kunne være udgangspunkt for en nærmere undersøgelse hvor der indgik afhøring af vidner.

En Serbisk retsmediciner som havde deltaget i undersøgelserne havde udtalt at der *ikke* var tale om nogen massakre - og forsøgte dermed at støtte den tidligere forklaring om at Serbiske styrker havde besvaret ilden fra Albanske terrorister.

Makedonien anerkender Taiwan

Under et besøg i Taipei underskrev den Makedonske UM Aleksandar Dimitrov og Taiwan 27.1.1999 en aftale om gensidig anerkendelse. Dimitrov sagde at man ønskede at opretholde de diplomatiske forbindelser med Kina. Han lagde ikke skjul på at man var meget fascineret af den økonomiske udvikling på Taiwan, - og det er en offentlig hemmelighed at Makedonien nu kan vente betydelig økonomisk bistand fra Taiwan (og én eller anden vred reaktion fra Fastlandskina)[247)].

3.8.1999 fik Makedonien besøg af den Taiwaneiske PM Vincent Siew og en stor delegation af forretningsfolk. Aleksandar Dimitrov udtalte at Taiwan havde lovet at investere nogle hundrede millioner dollars i en ny særligt begunstiget eksportzone i Skopje - og han mente at der ville blive skabt omkring 20.000 nye jobs[248)].

Det er svært at tro at Amerikanerne ikke skulle have haft mulighed for at ytre sig om Taiwan's engagement i Makedonien - herunder om at Makedonerne var på vej til formelig at anerkende Taiwan diplomatisk - for forhandlingerne havde pågået i *nogen* tid - ½ eller 1 helt år.

Taiwan har en stærk egeninteresse i at blive anerkendt og investerer gerne i det - og tilsvarende har Makedonien haft en positiv økonomisk interesse -, så det er ikke sikkert at Amerikanerne kunne have gjort noget for at forhindre et Taiwanesisk engagement i Makedonien (hvis de ellers ønskede det), men de kunne nok have fået udskudt anerkendelsen.

Det er dog nok så sandsynligt at Amerikanerne har haft positiv interesse i anerkendelsen og været indforstået med den, for *måske* var den forudsete (eller endda *kalkulerede*) Kinesiske misbilligelse og negative holdning til en forlængelse af mandatet for FN-styrken i Makedonien noget State Department fandt var en taktisk fordel? Så var det kun NATO der kunne operere i området.

---

247) Jf. *Electronic Telegraph* 27.1.1999.

248) BBC samme dag.

Amerikanerne insisterede ved flere lejligheder på at det var NATO der skulle stå for aktionerne i Kosóva - også efter Serbernes tilbagetrækning og efter at Sikkerhedsrådet havde fået status som “paraply”.

Med Makedoniens anerkendelse af Taiwan fik man “skubbet” lidt til Kineserne - for Amerikanerne ønsker på langt sigt at Kina skal acceptere at Taiwan *er* en selvstændig stat[249)] og man er sikkert også interesseret i at få afbalanceret styrkeforholdene på Balkan så meget som muligt: Dér hvor Taiwan er “inde”, er Kina nemlig “ude” - og så er man dét problem mindre.

Konsekvensen er blevet at Kina har relationer til Serbien og Albanien (men har afskåret sig fra Makedonien), at Taiwan har til Makedonien, at Russerne har til Serbien, og at Amerikanerne har til både Makedonien, Kosóva og Albanien.

Albanerne *har* overvejet om de skulle ændre opfattelse, men på besøg i Kina så sent som i september '99 har man bekræftet at man fortsat vil opretholde forbindelse til Kina og *ikke* anerkende Taiwan ... til gengæld regner man med at blive belønnet økonomisk.

---

249) Makedoniens anerkendelse bringer antallet af stater der anerkender Taiwan op på 28. Adskillige lande - bl.a. Danmark - anerkender Taiwan på en *indirekte* måde - der er derfor ikke nogen Taiwan-Ambassade i Danmark, men en Repræsentation. Foruden Makedonien er det i Europa kun Vatikanet der anerkender Taiwan fuldt ud. I 1998 fik Kina 4 lande til at *afbryde* den officielle anerkendelse af Taiwan: Sydafrika, Den Centralafrikanske Republik, Guinea-Bissau og Tonga.

Forhandlingen? Rambouillet

Massakren i Raçak og Serbernes efterfølgende håndtering af den var den umiddelbare anledning til at nogle af de store NATO-lande tvang parterne til at komme til forhandling - men formentlig var man allerede inden massakren fandt sted nået til dén opfattelse at parterne *måtte* bringes sammen, og at *begge* parter skulle give betydelige indrømmelser. Serberne skulle indstille forfølgelserne, trække sig ud og indrømme Kosóva Albanerne en betydelig autonomi, UÇK og de andre Albanske grupper - men især UÇK - skulle ophøre med at angribe Serbiske enheder og med at udføre attentater på politi og militær, for slet ikke at nævne civile.

Forhandlingerne fandt sted på Rambouillet-slottet uden for Paris fra begyndelsen af februar '99 og frem til 23.2. hvor der forelå en *Aftale* (som imidlertid ikke var accepteret af nogen) - hvorefter parterne tog hjem, Kosóva Albanerne for at konsultere baglandet.

Amerikanerne havde lagt sig på dén forhandlingstaktik at det gjaldt om at overbevise den Kosóva Albanske side først (men man var ikke på forhånd *helt* sikre på at det kunne lykkes) for at kunne lægge et desto hårdere pres på Serberne - og bøjede Serberne sig ikke for presset ville det fremstå tydeligt at det var dem, ikke Kosóva Albanerne eller Vestmagterne der var genstridige[250)].

Deltagerne

Deltagerne i Rambouillet-forhandlingerne var fra Kosóva Albansk side:

Rexhep Qosja, Hydajet Hyseni, Mehmet Hajrizi, Bajram Kosumi, Azem Syla, Ramë Buja, Xhavit Haliti, Jakup Krasniqi, Hashim Thaçi, Edita Tahiri, Adnan Bukoshi, Idriz Ajeti, Skender Hyseni, Blerim Shala, Veton Surroi,

---

250) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 34. Magnusson citerer Morton Abramowitz for udsagn der bekræfter dette.

Fehmi Agani og Ibrahim Rugova (her nævnt i dén rækkefølge de er nævnt på aftaleudkastet).

Adem Demaçi deltog *ikke* - han havde fungeret som politisk talsmand, men advarede mod at deltage i Rambouillet-forhandlingerne - formentlig fordi han troede at man ville blive "solgt" dér, og fordi han satsede på direkte forhandlinger med Serberne. Han blev tilsidesat af UÇK der valgte at følge rådene fra Amerikansk side - både fra Regeringstalsmænd og fra forskellige rådgivere uden for Regeringen (bl.a. Morton Abramowitz).

Deltagerne i Rambouillet-forhandlingerne var fra Serbisk side og fra forskellige etniske grupper:

Professor, Dr. Ratkov Markovic (Serbisk vice-PM), Nikola Šainovic (Jugoslavisk vice-PM), Professor, Dr. Vladan Kutlešic (Jugoslavisk vice-PM), Professor, Dr. Vladimir Štambuk, Serbisk vice-Speaker (Parlamentet), Vojislav Zivkovic (formand for Socialistpartiet i Kosóva), Zeynelabidin Kureys (repræsentant for Tyrkerne i Kosóva), Cerim Abazi (repræsentant for Egypterne), Ibro Vait (repræsentant for Goranierne), Refik Senadovic (repræsentant for Muslimerne), Ljuan Koka (repræsentant for Romani'erne), Sokolj Cuse (repræsentant for Det Albanske Demokratiske Reformparti), Guljbehar Šabovic (medlem af Kosóva's fungerende Råd (Regering)) og Faik Jašari (repræsentant for etniske Albanere).

Præsident Slobodan Miloševic deltog ikke personligt i forhandlingerne, hvad der ikke er spor usædvanligt hverken formelt eller reelt.

Dagsordenen

Der er forskellige meninger om hvor godt konferencen var forberedt og styret - for ikke at tale om hvordan man vurderer dens resultater.

Ifølge den svenske forsker Kjell Magnusson var initiativet til konferencen taget af Tyskerne; den Engelske og den Franske UM styrede konferencen -

formelt set - men i virkeligheden var det Amerikanerne der satte dagsordenen [251].

At dømme ud fra forløbet forestillede man sig fra NATO's side at Serberne skulle bringes til at erkende at *denne* forhandling var den sidste før man ville reagere militært, at man ønskede at Serberne skulle acceptere nogle grundlæggende præmisser, og at man ikke ville acceptere at forhandlingerne blev trukket i langdrag.

De grundlæggende præmisser bestod i at Kosóva skulle have en omfattende og reel autonomi, men inden for Jugoslaviens grænser, og at der skulle indsættes en international styrke - som skulle have vidtgående adgang til at bevæge sig i og uden for området.

Nogle af præmisserne blev udtrykt i Kontaktgruppens "Statement" af 29.1.1999 og består af 10 punkter[252]:

(1) Voldsudgydelserne skal stoppe. Våbenhvilen skal respekteres.

(2) Man skal nå en fredelig løsning gennem dialog.

(3) Der skal indføres en 3-årig overgangsperiode før man når til en permanent løsning.

(4) Man må ikke gennemføre ensidige ændringer af Kosóva's status.

(5) Jugoslavien's og nabolandenes territorielle suverænitet må ikke anfægtes.

(6) De etniske gruppers rettigheder skal respekteres. Her tænkes især på sprog, religiøse institutioner og uddannelsesvæsen.

---

251) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 34.

252) Kontaktgruppen om det Tidligere Jugoslavien består af England, Frankrig, Italien, Tyskland, USA *og* Rusland. Punkterne er ikke offentliggjorte og gengives her i oversættelse og sammendrag efter Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 32. Magnusson har oplysningerne fra artikel i *Le Monde Diplomatique,* maj '99.

(7) Der skal afholdes frie valg som skal overvåges af OSCE.

(8) Der skal ikke rejses sager mod nogen for handlinger der er begået i løbet af konflikten - undtagen for krigsforbrydelser eller grove krænkelser af Menneskerettighederne.

(9) Alle politiske fanger skal gives amnesti og løslades.

(10) Der skal være international medvirken og parterne skal samarbejde for at finde en varig løsning.

Som det ses står der her *intet* om en international militær tilstedeværelse, men ikke desto mindre var en sådan tilstedeværelse én af de helt afgørende præmisser.

Der *kunne* have stået noget herom, havde det ikke været for Russerne - som naturligvis vidste at kravet var et fundamentalt forlangende fra Amerikanerne - omend ikke direkte nævnt i denne tekstrække - og som også har viderebragt det til Præsident Miloševic.

Foruden Kontaktgruppens krav forelå der en NATO-vedtagelse af 30.1.1999 [253)] som bemyndiger NATOs Generalsekretær til at iværksætte luftangreb hvis han skønner at det er nødvendigt.

De konkrete oplæg til Rambouillet-aftalen blev *ikke* skrevet umiddelbart efter massakren i Raçak, - tværtimod foreligger der udkast "allerede" fra november '98, hvad der dog ikke *beviser* andet end at man (også) arbejdede på dette scenarie - selv om jeg formoder at det er *dette* man satsede på.

Man må forestille sig at man i det Amerikanske State Department har arbejdet på flere muligheder, men at man - formentlig engang før nytår - er nået til dén konklusion at der måtte gennemtvinges en løsning hvor begge parter måtte give betydelige indrømmelser, jf. ovenfor s. 155 - og hvor man måtte tvinge begge parter ind i positioner de ikke kunne bevæge

253) Findes på internettet på adressen: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm

sig ud af for at konflikten kunne få en endelig løsning - om nødvendigt på slagmarken.

Forhandlingsforløbet

Der var en del forhindringer før forhandlingerne kom i gang, og Serberne udviste i dén periode ikke overdreven smidighed, for de forsøgte forskellige bureaukratiske kneb der skulle chikanere den Kosóva Albanske delegation. Man regnede formentlig ikke med at man kunne forhindre den i at komme til Paris - men man ønskede at vise Kosóva Albanerne - eller måske snarere det Serbiske hjemland - at man havde "visse" magtmidler.

Forhandlingerne forløb meget tungt og det er karakteristisk at de to delegationer fra Serbien og Kosóva aldrig mødtes. Forhandlingerne foregik via de tre internationale mæglere - den Amerikanske Ambassadør Christoper Hill, den Russiske Ambassadør Boris Majorskij og den Østrigske diplomat Wolfgang Petritsch (EU) - og via udveksling af papirer.

Den Amerikanske forhandlingstaktik lykkedes i det store og hele. Efter at de første forhandlinger i Rambouillet var overstået måtte man overvejende antage at Kosóva Albanerne ville acceptere oplægget, - men de ønskede en suspension af forhandlingerne for at have mulighed for at konsultere baglandet i Kosóva. Fuld sikkerhed var der vel ikke for at drøftelserne med baglandet ville resultere i en accept, for det var indlysende at dele af baglandet kunne være negativt stemt - således kredsen omkring Adem Demaçi.

Efterspillet i midten af marts

15.3 var der et kort efterspil hvor parterne dukkede op i Paris. Der blev ført forskellige drøftelser, og herefter skrev Kosóva Albanerne skrev under 18.3.

Det kan ikke vides - men det må formodes at Kosóva Albanerne med Hashim Thaçi i spidsen har fået vidtgående løfter om bistand, både til at komme af med Serberne og med hensyn til at få økonomisk og politisk bistand i de kommende år.

Serberne fremsendte en udgave af aftaleoplægget med de - temmelig mange - ændringer man ønskede sig. Det er synd at sige at Serberne var særlig imødekommende, men deres position og deres argumentation var ikke spor overraskende, forhistorien taget i betragtning.

Serberne ville acceptere en vis selvstændighed for Kosóva Albanerne, men ikke egentlig uafhængighed - og heller ikke tilstedeværelsen af væbnede NATO-tropper, kun af ubevæbnede OSCE-observatører.

Serbernes synspunkter blev fremført ca. samtidig af Præsident Miloševic over for den Russiske UM Igor Ivanov i Beograd.

Konklusionen var at forhandlingerne ikke havde ført til dét resultat man havde sagt man stræbte efter, og som én af de Vestlige mæglere - Ambassadør Wolfgang Petritsch - udtrykte dét, havde Serberne været alt for vidtgående idet de havde forlangt 80 % af aftaleteksten ændret.

Kjell Magnusson mener at man stillede Serberne over for et ultimatum, som de ikke ville kunne acceptere - og at et ultimatum måske kunne være rimeligt, men ikke på dette tidspunkt. Der måtte fordres et længere forhandlingsforløb før man gik så vidt mener han[254)].

Årsagerne til sammenbruddet

Ifølge Niels Helveg Petersen var den altafgørende årsag til forhandlings-sammenbruddet at Serberne ikke ville acceptere en væbnet international tilstedeværelse - *"alt andet var detaljer, som der reelt ikke blev forhandlet om"*[255)].

Måske var det mere korrekt at sige at *begge* parter indtog temmelig "fundamentalistiske" standpunkter, at Kosóva Albanerne *fastholdt* deres opfattelse uanset at de accepterede *Aftalen*, og at de derved kom til at fremstå som de mest fornuftige og medgørlige, mens Serberne - som også

---

254) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 42.

255) Jf. *Morgenavisen Jyllands-Posten* 23.5.1999, 1' sektion, s. 9.

fastholdt en række af deres standpunkter - kom til at fremstå som ufornuftige og umedgørlige.

Det kom til et sammenbrud i Rambouillet

- fordi Amerikanerne allerede tidligt på vinteren '98 var nået til dén opfattelse at der ikke kunne samarbejdes mellem parterne og at UÇK ville genoptage sine militære aktiviteter hvis ikke man fik et virkeligt gennembrud nu eller i den allernærmeste tid,

- fordi Amerikanerne havde valgt side blandt Kosóva Albanerne og støttede UÇK (omend på visse mere eller mindre klare betingelser om deres fremtidige politiske medgørlighed),

- fordi Amerikanerne mente at Præsident Miloševic havde "brug for" at komme under et vist, men dog *reelt* pres så han kunne demonstrere over for sit bagland at han havde udrettet hvad der *kunn*e udrettes,

- fordi Amerikanerne kalkulerede med at én eller to ugers luftbombardementer ville udvirke dét man ønskede[256)],

og

- fordi Serberne havde svært ved at give reelle indrømmelser og desuden spillede deres kort meget dårligt,

At de ikke kunne give indrømmelser og desuden spillede kortene dårligt skyldtes at de stod i en vanskelig politisk og militærpolitisk situation. Den politiske ledelse under Præsident Miloševic var overordentlig afhængig af den politiske højrefløj under Vojislav Šešelj's ledelse og af visse "fundamentalistiske" kræfter i Militæret og kunne ikke uden sværdslag acceptere så store indrømmelser som blev krævet med *Aftalen* i Rambouillet. Måske var der nogle der ønskede at give reelle indrømmelser, men dét lå kortene ikke til.

---

256) Amerikanerne var ikke for alvor bekymrede for at det kunne komme til luftbombardementer. Det var man *parat* til. Men man mente også det var *nødvendigt* at bombe hvis man skulle opretholde sin troværdighed.

Aftaleteksten

Tekstmaterialet er blevet offentliggjort på internettet af den Amerikanske organisation Balkan Action Council - der som "baggrundsfigur" bl.a. har Morton Abramowitz (se ovenfor s.144, s. 156 og s. 374)[257)].

Den svenske forsker Kjell Magnusson har i juni udsendt et notat hvori han gennemgår aftaleudkastet[258)] og forhandlingsforløbet[259)].

Kjell Magnusson konstaterer at Rambouillet-aftalerne ville give Kosóva en Præsident, et Parlament og en Regering, en offentlig administration, politi og domstole, men *ikke* en hær, en centralbank eller en selvstændig valuta - og det bliver heller ikke sagt at Kosóva skulle være en selvstændig stat (eller republik inden for Jugoslavien's grænser)[260)]. Ifølge Kjell Magnusson er det statsretlige forhold mellem Kosóva og Jugoslavien ikke klart defineret.

Den Amerikanske jurist, Paul Williams - der rådgav Kosóva Albanerne i Rambouillet - skal have sagt at Kosóva Albanerne fik mindre end med den Jugoslaviske forfatning fra '74, men det er næppe rigtigt.

---

257) Balkan Action Council (BAC) blev etableret i Washington 1998. Bag BAC står bl.a. en række tidligere US diplomater og kongresmedlemmer. BAC kan findes på adressen: http://www.balkanaction.org - Her kan man bl.a. se en liste over nævnte personer. Man kan abonnere på e-mails fra BAC. BAC har udsendt en uofficiel oprindelig udgave af Rambouillet-aftale-oplægget og en Serbisk udgave med den Serbiske delegations rettelser påført (gå ind i BAC's *Arkiv* eller se efter *Kosovo-papirer*). Den Serbiske udgave dækker meget store dele af den oprindelige udgave (og bekræfter i tilsvarende omfang ægtheden af denne). Den oprindelige udgave fylder omkring 40-50 "almindelige" sider. Tilsvarende med hensyn til udgaven med de Serbiske rettelser.

258) Han betragter dét BAC har offentliggjort som autentisk (hvad jeg tror han har ret i).

259) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999. Notatet blev offentliggjort af tidsskriftet *Mandag Morgen* på internettet og var stadig tilgængelig dér september '99.

Adressen er: http://www.monday.dk/ugebrevet/baggrundsmateriale.html

260) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 16.

I aftalematerialet indgår der en passus om at situationen skal tages op til vurdering efter 3 år. På Engelsk hedder det:

"Three years after the entry into force of this Agreement, an international meeting shall be convened to determine a mechanism for a final settlement for Kosovo, on the basis of the will of the people, opinions of relevant authorities, each Party's effort regarding the implementation of the Agreement, and the Helsinki Final Act, and to undertake a comprehensive assessment of the implementation of this Agreement and to consider proposals by any Party for additional measures."[261)]

Denne paragraf kan forstås på mange måder. Kjell Magnusson mener den er ensbetydende med at Kosóva Albanerne får lovet at de kan stemme sig til selvstændighed efter 3 år - men det er (især når man tager den senere udvikling og senere kategoriske udtalelser fra Amerikansk side i betragtning) mere sandsynligt at det ikke var selvstændighed der blev lovet, men ét eller andet der var imellem provinsstatus og selvstændighed, formentlig en status der svarede til dén Montenegro har.

Magnusson tilføjer at såvel Kosóva Albanerne som Serberne dog er enige om at paragraffen må forstås som et løfte om selvstændighed - men dette er ikke et egentligt bevis, for begge *disse* parter har en indlysende interesse i at hævde at det er dét paragraffen betyder. Kosóva Albanerne for at opnå selvstændighed, Serberne for at bevise at Amerikanerne m.fl. angriber den Serbiske og Jugoslaviske suverænitet[262)].

---

261) Jf. *"Interim Agreement for Peace and Selv-Government in Kosovo"*, kapitel 8, § 3. Teksten er taget fra dén udgave som Serberne har rettet på. Den pågældende passage er selv sagt overstreget her.

262) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 23.

Forlydender i slutningen af september '99 tyder på at *nogle* Amerikanere er begyndt at tænke stærkere i retning af selvstændighed - men *hvis* man ender med at indtage *dette* standpunkt -officielt - vil det give en del diplomatiske vanskeligheder, for det var *ikke* dét der blev aftalt med Serberne eller vedtaget i FNs Sikkerhedsråd. Det er derfor temmelig sandsynligt at man vil lade tingene udvikle sig "stille og roligt" - for man kommer langt med realia - dog sådan at man ikke vil acceptere ændringer af grænserne til Makedonien, Montenegro og Albanien.

De *åbne* militære spørgsmål?

Der er - bl.a. i Danmark - gjort en del ud af hvad der stod i aftaleudkastet om militære forhold, herunder om NATOs uindskrænkede adgang til Kosóva og omliggende områder.

Det er korrekt at de relevante passager taget efter ordlyden *er* meget vidtgående, og det ville ikke mærkeligt hvis den Serbiske og den Jugoslaviske Regering havde protesteret kraftigt over dem, men så langt kom diskussionen ikke.

Serberne havde valgt dén taktik slet ikke at diskutere de militære anliggender, for man regnede (formoder jeg) med at militære forhold først ville komme til forhandling i "anden omgang" (og måske slet ikke), nemlig hvis og når man var nået til en aftale om de fundamentale statsretlige forhold. Hvis drøftelserne endte "fornuftigt" skulle der måske skrives et helt andet papir om militære forhold. Det kunne være interessant at vide hvordan den Russiske mægler har rådgivet den Serbiske delegation - men det er ikke umuligt at Serberne har fejlfortolket rådgivningen.

Som det fremgår andetsteds er det ikke helt sikkert, om Serberne kalkulerede med en væbnet konflikt (men dette er dog meget tænkeligt) - eller om de forregnede sig og ikke for alvor indså at der var tale om en *sidste* forhandling.

Kjell Magnusson spørger om de omdiskuterede militære formuleringer er kommet med ved en fejltagelse - herunder om der er tale om et "tidligere udkast" -, om de er skrevet for at provokere Miloševic til at forkaste aftalen - eller om man virkelig havde til hensigt at anvende formuleringerne efter bogstaven (fx ved at foretage politmæssige aktioner mod styret i Beograd) - og han citerer, Wolfgang Petritsch, der var mægler for EU i Rambouillet for at mene "lidt af hvert": Der skulle være tale om et oplæg der var til forhandling, man vidste at kravene aldrig ville blive accepteret - og for det tredje skulle kravene ikke tages helt bogstaveligt, eftersom de var i modstrid med ånden i Rambouillet [263)].

---

263) Jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 29-31.

OSCEs observatører trækkes ud

19.3.1999 indledte OSCE tilbagetrækningen af observatørerne fra Kosóva (på dét tidspunkt var man 1.400). Dermed viste man endnu engang Serberne at bombningstruslerne var alvorligt mente, men samtidig sikrede man sig at observatørerne ikke ville kunne blive taget som gidsler under en militær konfrontation.

Der er dem der har kritiseret tilbagetrækningen fordi den skulle have gjort det lettere for Serberne at foretage den etniske udrensning som tog fart da NATO indledte bombningerne.

Sidste forhandlingskontakt

23.3.1999 mødes Richard Holbrooke med en sidste gang med Præsident Miloševic, men man når ikke til enighed - bortset fra at Miloševic helt korrekt skal have konstateret at man nu var dér hvor han måtte påregne at NATO ville bombe Serbien.

Ambassadepersonale fra forskellige Vestlige Ambassader rømmer Beograd.

Krigen

I dette afsnit er det hensigten at beskrive udviklingsforløbet *nogenlunde* som det tog sig ud for en rimeligt alsidig avislæser og TV-seer på de forskellige tidspunkter[264)]. Enkelte steder er der gjort opmærksom på at en (mere eller mindre udbredt) formodning har vist sig ikke at holde stik. Der er i øvrigt temmelig meget der endnu ikke er fuld klarhed over[265)].

Ét af de temaer som blev stærkt diskuteret ved "luftkrigen"'s start var om Serberne allerede var i gang med etniske fordrivelser m.v.

Der er næppe tvivl om at *mange* Kosóva Albanere var flygtet fra deres bopæl til andre egne af Kosóva og til bjergene og helt utilgængelige steder. Det er også klart at Serberne i visse tilfælde foretog massakrer sådan som det var tilfældet i Raçak.

Det er overordentlig sandsynligt at man havde planlagt et omfattende fordrivelsesprogram, hvad enten det bar dét navn man har omtalt det under i Vesten eller ej: *Operation Hestesko* - og hvad enten der var tale om et program man ville gennemføre under alle omstændigheder eller om et program man gennemførte fordi man blev angrebet. For gennemført blev det - hvad der var både tragisk og tåbeligt.

Men selv om der var mange overgreb og også skete massakrer var der ikke i perioden frem til 24.3. tale om et omfang og om at overgrebene havde en *så* brutal karakter som *efter* denne dato. Fra begyndelsen af '98 og frem til 24.3.1999 - dvs. i løbet af 12 måneder var omkring 2. - 3.000 blevet dræbt, efter denne dato og i de følgende 2-3 måneder var det

---

264) Alternativt kunne hele afsnittet være skrevet i et Bakspejlets Sprog, men dermed ville mange af periodens formodninger og gætterier "forsvinde", og de udgjorde trods alt en væsentlig del af udviklingsforløbet.

265) Fremstillingen bygger bl.a. på en række artikler jeg skrev under krigen på web-siden http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/, men der er dog foretaget forskellige opstramninger og korrektioner. Hensigten med dette afsnit er *ikke* at vise at disse artikler var mere eller mindre korrekte, men kun at opsamle forløbet (og at "notere" ting som det kunne være relevant at undersøge nærmere i de kommende måneder og år).

måske 3 gange så mange: 7.000 - og dertil nogle tusinde Serbiske soldater og Serbiske civile (måske hhv. 5.000 og 2.000)[266].

Ole Wæver og Espen Barth Eide skriver - hvad jeg tror er ganske rammende: *"Krigen [dvs. Krigen i '98 og frem] var, i kontrast til Bosnien og Kroatien, en "typisk" guerillakrig, hvor guerillaen gjorde taktisk brug af civilbefolkningen med eller mod dens vilje, og hvor Regeringsmagten angreb guerilla-bevægelsen og på ingen måde sparede de mange civilister, der kom i vejen. Serbisk politi gennemførte blodige repressalier mod landsbyer, hvor deres egne var faldet i baghold, som for eksempel i Raçak i januar."*[267]

1' uge: 24. marts - 30. marts

NATO indledte bombeangreb 24.3., som blev fortsat og intensiveret ide følgende uger. Man regnede øjensynligt kun med at skulle bombe i få uger før man regnede med at Præsident Miloševic ville indsé - og skaffe sig tilslutning til - at han måtte indgå en aftale der svarede til oplægget i Rambouillet. Det viste sig imidlertid at denne kalkyle var meget forkert, og derfor gik NATO efterhånden "længere ud" for at finde egnede bombemål - ligesom man forøgede antallet af flyvninger. På et tidspunkt gik man fra et bombe *rent* militære mål til også at bombe mål der havde civil karakter, men som man tillagde en afgørende strategisk betydning (kraftværker, TV-stationer m.v.).

Der blev i pressen talt en del om at man var i en *fase 1* og om at man var parat til at overgå til en skrappere *fase 2.* Når man gik ud med sådanne meddelelser var det givetvis for at fortælle omverdenen (men især Præsident Miloševic) at man kun var ved begyndelsen, og at man ville "skrue op" hvis man ikke mødte *reel* forhandlingsvilje - og en sådan forhandlingsvilje skulle være demonstreret ved at det Serbiske militær bevisligt trak sig ud af Kosóva.

---

266) Jf. Ole Wæver og Espen Barth Eide: *"Krigen ingen vandt"* i: *Weekend-avisen* 16.7.1999, *Kultur*, s. 2 - og FN-oplysninger.

267) Jf. Ole Wæver og Espen Barth Eide: *"Krigen ingen vandt"* i: *Weekend-avisen* 16.7.1999, *Kultur*, s. 2.

Efter nogen tid - vist nok hvor man var overgået til at bombe strategiske mål af civil karakter - ophørte man officielt med at tale om *faser*, men til gengæld rejste der sig en diskussion om hvor vidt man skulle indsætte landtropper eller ej.

Man mistede i denne første uge en Stealth bombemaskine, som Serberne fotograferede og viste i TV. I den følgende tid påstod man fra Serbisk side at man havde skudt en lang række NATO - fly ned. Muligvis har man troet at en del af de missilrester man fandt var flyrester, men det er temmelig sandsynligt at man har "givet den en tand" for at styrke kampviljen blandt Serberne selv. Den Serbiske ledelse må ved at have fulgt Vestligt TV være blevet klar over at der *ikke* var tale om at NATO havde tab af fly (bortset fra omtalte Stealth-maskine).

Jevgenij Primakov - Russisk PM på dét tidspunkt - indledte et mæglingsforsøg, men mislykkedes fuldstændigt - fordi Præsident Miloševic ikke for alvor var interesseret i at "stoppe". Præsident Jeltsin foreslog at der hurtigt indkaldtes et G8 - møde for at drøfte krisen (et sådant møde blev dog først holdt noget senere hvor det fik en ret stor betydning for det videre forløb).

Mange flygtninge passerede grænserne til Makedonien og Albanien og de talte enslydende om alvorlige forfølgelser, afbrænding af hus, voldtægter og drab på civile. Nyhedsdækningen var meget omfattende i de Vestlige medier og fremtrædende politikere henviste til beretningerne.

Præsident Miloševic' militærstrategiske kalkyle

Sandsynligvis mente Præsident Miloševic at NATO ikke ville kunne fastholde sin bombningsstrategi og har overvejet følgende muligheder:

*1) NATO ville - alt andet lige og **før** en Operation Hestesko blev sat i værk - opgive på halvvejen på grund af en indbyrdes uenighed[268)], men også på grund af manglende resultater. Samtidig ville Russerne træde hårdt op med en støtte til Serbien - ganske vist ikke militært, men diplomatisk.*

268) At der var stor uenighed vidste Miloševic. Han kendte til både Grækernes, Italienernes og Tyskernes forbehold.

Sandsynligvis har han ment at denne første mulighed var temmelig sandsynlig, men næppe sikker.

2) NATO ville efter nogen tid beslutte sig for en landkrig.

Han har næppe fundet denne mulighed særlig sandsynlig, fordi den ville kunne give Vestmagterne (både Amerikanerne og Europæerne) store tab.

3) NATO ville fortsætte en ren "luftkrig", de militære og civile tab i Serbien ville blive kendeligt store, NATO-alliancen ville ikke falde fra hinanden (i en grad som under den første mulighed), Serbien ville ikke få dén bistand man havde brug for fra Rusland - og Serbien ville sammenlagt være tvunget til at give op.

Præsident Miloševic har formentlig vurderet at denne mulighed var realistisk, men væsentlig mindre sandsynlig end den første.

Operation Hestesko

Så snart bombningerne blev indledt har Præsident Miloševic af hensyn til den politiske situation i Serbien valgt at acceptere dén *Operation Hestesko* som andre, mere rabiat tænkende ideologer formentlig havde udtænkt - og forlangt.

Han har givetvis indset at Operationen meget sandsynligt ville give bagslag i én henseende, men samtidig vurderet at den kunne give særdeles nyttige resultater - ved nemlig at stille Serbien væsentligt bedre forhandlingsmæssigt, fordi Serberne - efter gennemførelse af Operationen - ville stå bedre i demografisk henseende end under Rambouillet-forhandlingerne [269)].

Uanset hvad man måtte mene om Miloševic' overordnede politiske mål og hans eventuelle antagelser om de positive resultater Operationen kunne føre til må man betragte denne offensiv som en katastrofal militærstrate-

---

269) Hér fejlkalkulerede Præsident Miloševic i øvrigt - henne i maj måned - dén vilje NATO-landene med Amerikanerne i spidsen ville udvise med hensyn til at skaffe sig kontrol over *hele* Kosóva.

gisk fejldisposition - for slet ikke at tale om hvordan man må vurdere den i lyset af Menneskerettighederne og International Ret.

NATOs angreb ville nemlig temmelig hurtigt være faldet fra hinanden, hvis Serberne *ikke* havde valgt offensiven, men tværtimod forholdt sig helt defensivt, nærmest passivt - og dermed drevet ét af forsvarets vigtigste elementer - afventen - til sit *yderste*.

Serberne ville have opnået en gigantisk politisk fordel ved at optræde som Kosóva Albanerne tidligere havde gjort under Dr. Ibrahim Rugova's ledelse: *Ingenting* - og udnytte de fordele der kunne følge af en *ikke-afgørelse* (eller - under visse omstændigheder - af at angriberen taber som følge af sine egne anstrengelser) - jf. i øvrigt s. 228 [270)].

Havde man fulgt en sådan defensiv strategi havde forhandlingssituationen været helt anderledes og relativt mere gunstig for Serberne end dén situation man er kommet i hen over sommeren og det tidlige efterår '99.

Men Præsident Miloševic, hans generaler og frem for alt hans støtter i det ekstreme nationalistiske spektrum kunne slet ikke tænke i sådanne baner. Det lå helt uden for deres muligheder - måske delvis påvirket af at man fandt det nødvendigt fortsat at gøre "noget" ved UÇK'ernes nålestik og større eller mindre aktioner.

Miloševic og hans generaler har tænkt i ganske *andre* baner - og her ganske vist indkalkuleret det defensive koncept's antagelse om at tiden ville være til *Serbernes* fordel - fordi man positivt kalkulerede med at modstanderne ikke ville kunne holde sammen i det lange løb og fordi man antog at et angreb på Serbien ville styrke forsvaret og den folkelige opbakning.

---

270) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 445ff - s. 614 f. og s. 706.

Det sidste sted hedder det: *"Den overlegenhed, vi har tillagt den defensive krigsform, ligger i:*

1. *Udnyttelsen af terrænet.*
2. *Besiddelse af en forud indrettet krigsskueplads.*
3. *Bistand fra befolkningen.*
4. *Fordelen ved at afvente."*

Serberne ville gøre noget offensivt, men var af NATO dømt til at deltage i en meget asymmetrisk krig. NATOs politiske ledelse havde besluttet at man *kun* ville angribe Serberne fra luften - og endda fra en så stor højde at risikoen for nedskydning var ganske minimal.

NATOs militære - men også NATOs politiske - ledelse vidste udmærket at der var en betydelig risiko ved en sådan form for offensiv, for hvis man var nødt til at trække den i langdrag var det meget tænkeligt at "luften" ville gå af, og at man ikke kunne opretholde den fornødne politiske enighed, men på den anden side måtte man regne med at en landkrig for det første ville være overordentlig besværlig at iværksætte - for Kosóva er omkranset af vanskeligt passérbare bjerge, bortset fra mod Nord, dvs. fra *Serbien* - for slet ikke at tale om at den ikke ville kunne gennemføres uden svære materielle og personelle tab på *begge* sider.

Under disse omstændigheder valgte Serberne at gennemføre dén form for offensiv som var for hånden, og som man også så *visse* politiske fordele i (jf. ovenfor om demografien). På dén måde ville man realisere en gammel tanke om at et *angreb kan være det bedste forsvar* - i kombination med at man ville realisere en anden tanke om at det kan være en fordel at være forud for angriberen i *modsat "retning"* af hvor angriberen rykker ind[271)]. Men som denne krig viser, så er *angreb* ***ikke altid*** *det bedste forsvar*.

Teoretisk set kunne tingene - som allerede antydet - have udviklet sig i en mere *altomfattende* retning, ikke blot for Serberne, men også for NATO og for Kosóvas befolkning, hvis man nemlig i NATO var nået til enighed om *alligevel* at påbegynde en landkrig (som man véd nu *var* der adskillige militærfolk som advokerede stærkt for at iværksætte en landkrig) - og hvis Miloševic - men især hans politiske og militære støtter, Vojislav Šešelj m.fl. - havde besluttet sig for at sætte hårdt mod hårdt, at handle desperat, nærmest apokalyptisk - og at stræbe mod et stort sammenstød hvor resultatet ikke kunne være helt givet på forhånd.

Et stort sammenstød ville være i overensstemmelse med én af de muligheder Carl von Clausewitz beskriver rent teknisk:

---

271) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 243.

"Er misforholdet[272] *mellem styrkerne så stort, at ingen begrænsning af eget mål sikrer mod undergang, eller vedvarer faren sandsynligvis så længe, at selv den mest økonomiske anvendelse af kræfterne ikke kan føre til målet, så vil eller bør* [!] *kræfternes spænding koncentrere sig i ét eneste desperat slag. Den betrængte, der næppe mere kan vente hjælp dérfra, hvor hjælp ikke er stillet ham i udsigt, må sætte sin hele og sidste lid til den moralske overlegenhed, som fortvivlelsen skænker enhver, der har mod, han må betragte den største dristighed som den højeste visdom, måske gribe til kæk krigslist og - hvis dette ikke bringer ham held - i den ærefulde undergang finde retten til oprejsning i fremtiden."* [273]

Man kunne tro at en sådan tankegang kun tilhører en svunden tid, men netop må Balkan kunne den meget vel være blevet omsat til virkelighed - man må være taknemmelig for at det trods alt ikke blev resultatet, og selv om man må tage betydelig afstand fra Præsident Miloševic og hans fremgangsmåde, må man - på *dette* punkt - indrømme at han trods alt gjorde os alle en gevaldig tjeneste ved at opgive sin modstand da han stod temmelig nær ved afgrundens rand. Havde han ikke gjort det, kunne krigen have udviklet sig i en katastrofal retning.

Overgang fra fase 1 til fase 2

27.3. overgik NATO fra fase 1 til fase 2. Fase 2 indebar at man ikke nøjedes med rent militære mål, men at man gik "længere ud" og gik efter mål som ikke i sig selv var militære, men som havde en militær eller strategisk betydning.

Frankrig, Grækenland, Italien og Tyskland havde tidligere gjort det klart at man - i givet fald - kun kunne acceptere at man beskød rent militære mål, men disse lande blev nu overtalt - eller måske var det snarere sådan at de stiltiende accepterede hvad den militære ledelse gennemførte (nemlig General Naumann og General Clark i forening), for kun i visse tilfælde blev

---

272) Ordet *Misforhold* i en sådan sammenhæng svarer i nogen grad til dét udtryk jeg har brygt: *Asymmetri.*

273) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 312 f.

de relevante politiske ledere spurgt om de ville acceptere bombningen af nærmere angivne mål [274].

Ikke længe efter roste den Franske Præsident Chirac sig af at han havde været med til at forhindre at brobombningerne blev mere omfattende end de blev - at Tyskerne og Italienerne var meget skeptiske ved offensiven fremgik af at de ved forskellige lejligheder lod vide at de mente man skulle overveje et bombestop for at få forhandlinger i gang - men en realitetsforhandling kom det - så vidt vides - ikke til i NATO kredsen. Men måske var det sådan at de Italienske og Tyske forestillinger *mest* var til indenrigspolitisk brug, for havde man en mere vidtgående hensigt havde man nok udvist større initiativ til at få sagen drøftet på højt niveau.

2' uge: 31. marts - 6. april

NATO bombede broer i Beograd. Flygtningestrømmen voksede betragteligt. Serberne fangede 3 Amerikanske soldater i grænseområdet mod Makedonien og viste dem frem i Serbisk TV.

Den Serbiske ledelse annoncerede en ensidig våbenhvile over for "de Albanske terrorister" (UÇK) i anledning af den Ortodokse Påske. Desuden tilbød man forhandlinger. Man kalkulerede dog næppe med at NATO--landene - desårsag - ville indstille bombningerne, men i heldigste fald kunne man skabe uro på NATO-siden (ved at styrke dem der kritiserede aktionen i Italien, Grækenland, Tyskland og Frankrig). Samtidig kunne man bedre hævde over for den Serbiske befolkning at NATO havde optrådt aggressivt, mens man selv havde udvist forhandlingsvilje - her skal det desuden erindres at Serbisk TV og radio i det store og hele var kontrolleret af Regeringen.

NATO og Amerikanerne beslutter (ca. 5.4.) at sende 24 Apache-kamphelikoptere - med et par tusinde hjælpetropper - til området. Helikopterne siges at kunne bruges også om natten. Det kommer dog til at vare nogle uger før de ankommer til Albanien.

---

274) Den Italienske politiske ledelse udtalte sig ganske vist *for* et bombestop, men man lod under hånden NATOs ledelse forstå at det var et standpunkt der især havde indvortes betydning - jf. Peter Beaumont og Patrick Wintour i *The Observer* (internetudgaven), 18.7.1999.

3' uge: 7. april -13. april

NATO forøgede bombningsintensiteten, men ramte et tog i Kosóva - og flere civile blev såret eller dræbt. NATO placerede en støttestyrke i Albanien (i fuld forståelse - eller mere end dét - med den Albanske Regering).

Generalsekretær Solana fremsatte 5 krav som NATO forlangte opfyldt for at ophøre med bombningerne.

(1) Alle militære aktioner skal bevisligt være stoppet og det samme gælder al vold og undertrykkelse.

(2) Den Jugoslaviske Hær, politiet og de paramilitære styrker skal trækkes ud af Kosóva.

(3) Der skal være en international militær tilstedeværelse i Kosóva.

(4) Alle flygtninge (refugees and displaced persons) skal kunne vende betingelses-løst og sikkert tilbage

(5) Præsident Miloševic skal vise at han er villig til at arbejde for en politisk løsning på basis af Rambouillet Aftalerne og i overensstemmelse med International Lov og FNs Charter.

Den kraftige flygtningestrøm fortsatte til Makedonien og Albanien. Makedonerne udtrykte stor betænkelighed ved antallet af flygtninge. Man frygtede for at mængden ville destabilisere landet.

Den Albanske Regering tilbød at huse yderligere 100.000 flygtninge, og man accepterede - gerne - at der blev placeret kamphelikoptere på Albansk jord.

Den Albanske Regering udtrykte en klar forventning om at der i de kommende år ville blive givet massiv økonomisk støtte til Albanien.

Albanien bestræbte sig på at etablere et stærkt "patron-klient"-forhold til vestmagterne, NATO og EU - og var også i en god position til at opnå massiv støtte til de kommende års økonomiske, sociale og politiske

udvikling. Dette kunne bidrage til en stabilisering af samfundsordenen - og til at de "grå" og "sorte" dele af det Albanske samfund i højere grad kunne komme under kontrol.

Albanerne opnåede derudover flere ting: (1) Man fik hjulpet Kosóva -flygtningene og (2) man fik vist den Albanske befolkning at *Regeringen* havde den fornødne handlekraft. (3) Dermed svækkede man også den politiske opposition (med den tidligere Præsident, Sali Berisha, som centrumsfigur).

(4) Man fik opretholdt et vist pres på den Serbiske ledelse ved at fastholde flygtningene i området og bidrog dermed til at fastholde Kosóva -Albanernes territoriale krav.

(5) Man hjalp Makedonerne med at løse et alvorligt sikkerhedsmæssigt problem og hjalp dermed indirekte sig selv, for man havde ikke brug for problemer om Albanerne i Makedonien nu.

Det så ikke ud som om Albanerne stræbte efter at forene Kosóva og Albanien - og i sammenhæng hermed anerkendte den Albanske Regering også hurtigt den nye Kosóva-Regering der netop var dannet under ledelse af Hashim Thaçi fra UÇK. På denne måde søgte man at afmontere en eventuel Amerikansk frygt - som andre også delte - for at der skulle udvikle sig et Stor-Albanien der kunne true den fremtidige stabilitet i området.

Sali Berisha, der havde sin største opbakning i Nordalbanien i egnen op mod Kosóva, mente ikke at Thaçi's Kosóva-Regering repræsenterede Kosóva-Albanerne.

En fremtrædende talsmand for UÇK - Jakup Krasniqi - tog kraftig afstand fra forhandlinger som blev ført mellem Ibrahim Rugova og den Serbiske ledelse. Det så umiddelbart ud som om Rugova forhandlede "på egen hånd" med Serberne og Russerne - men muligvis kunne hans drøftelser alligevel føre til at Russerne kunne gøre et nyt mæglingsforsøg, som ville kunne få større succes end det første.

Formentlig regnede Ibrahim Rugova på dette tidspunkt med at Præsident Miloševic stadig ville have det sidste ord eller i det mindste et meget afgørende ord i Kosóva - når krigen var overstået - og han så desuden gerne en løsning *uden om* UÇK. Hvis det er rigtigt var det dog næppe

nogen klog kalkyle i betragtning af at UÇK havde fået temmelig stor folkelig opbakning.

Ukendt personer dræbte 12.4. den Serbiske chefredaktør Slavko Curuvija der havde kritiseret Regeringen. Curuvija var chefredaktør på *Dnevni Telegraf.* Avisen måtte opgive at udkomme i Serbien på grund af myndighedernes indgreb - siden forsøgtes den udgivet i Montenegro. Slavko Curuvija blev idømt en del bøder fra efteråret '98 og frem. Siden efteråret '98 har de Serbiske myndigheder "været efter" uafhængige og kritiske nyhedsmedier, både aviser og radio / TV.

4' uge: 14. april - 20. april

Fortsatte bombninger. NATO ramte en flygtningekonvoj i dén tro at der var tale om en militær transport. Bombeflyene var så højt oppe - for at undgå beskydning - at man ikke kunne skelne klart. Fortsatte forfølgelser af Albanere i Kosóva.

5' uge: 21. april - 27. april

Bombning af én af Præsident Miloševic' boliger, af et partihovedkvarter i Beograd - og endvidere af Serbisk TV.

NATO holdt 50 års-topmøde i Washington 23.4. - 24.4. og vedtog et nyt strategisk koncept (se s. 329).

Viceministerpræsident Vuk Draškovic fremkom 25.4. i Studio B television i Beograd med nogle temmelig opsigtsvækkende udtalelser. På afgørende punkter tog han afstand fra den Serbiske ledelse - dog uden at nævne navne. Han mente, at Serbien stod alene (man skulle ikke forvente militær bistand fra Rusland eller andre) og kritiserede nyhedsdækningen. Han regnede ikke med at der ville ske en egentlig invasion af NATO - landtropper, men derimod med at NATO ikke ville (eller ikke ville kunne) gå ud af konflikten som taber. Han håbede på at de aktuelle Russiske bestræbelser ville føre til fred - og mente at Kosóva-Albanerne skulle kunne vende tilbage og at man burde acceptere en international styrke under FN-flag i Kosóva.

Vuk Draškovic' udtalelser - der senere viste sig at have været nærmest profetiske - gav anledning til mange fortolkninger i den Vestlige Verden - og der var en kort stund tendens til at overvurdere deres betydning. Nogle mente fx at han kunne være sendt "i byen" af Præsident Miloševic, men det var en tanke som nok ikke var særlig realistisk. Hvad Miloševic måtte ønske at meddele Vesten, ville han nemmere og mere effektivt kunne ytre via den Russiske forhandler Tjernomyrdin - for han vidste udmærket at Draškovic havde et blakket ry i Vesten, at han var temmelig uberegnelig (set under Præsidentens vinkel) og at han kunne være et meget tvivlsomt sendebud (hvis han overhovedet havde overvejet en sådan mulighed). Den mest sandsynlige vurdering var at Draškovic var ude "i eget ærinde", og at hans udtalelser viste at alliancen mellem ham og Præsident Miloševic formentlig var ophørt.

Apache-helikopterne ankommer til Albanien og gøres klar til indsats (de kommer dog først i funktion efter at Serberne har overgivet sig).

6' uge: 28. april - 4. maj

Vuk Draškovic blev afskediget 28.4. fra den Jugoslaviske Regering hvad der ikke var særlig overraskende - mere overraskende var måske at NATO så dem (og andre udtalelser) som tegn på at oppositionen i Serbien var ved at blive styrket[275)]. Draškovic fremkom med kryptiske og forvirrede bemærkninger om at han ikke havde *aftalt* sin fremtræden med Præsident Miloševic, men at han havde en form for forståelse med ham. På et direkte spørgsmål indrømmede han imidlertid at han ikke havde talt med Miloševic i den sidste tid.

Ifølge det jugoslaviske nyhedsbureau Tanjug havde Ibrahim Rugova 28.4. underskrevet en aftale med den Serbiske Præsident Milan Milutinovic, som skulle give et multietnisk Kosóva vidtgående selvstyre uden Vestlig mellemkomst. Rugova opfordrede samtidig NATO til at indstille bombardementerne og flygtningene til at vende tilbage. Aftalen måtte ses som et signal om hvad Serberne var parat til, men ville især få intern betydning i Serbien. Hverken NATO eller UÇK ville kunne acceptere

275) Der *er* en stor opposition i Serbien, men den var og er (pr. september '99) meget splittet og politisk set relativt ineffektiv.

Rugova-Milutinovic-aftalen, og der var næppe nogen flygtning der foreløbig ville følge Rugova's opfordring om at vende tilbage.

Der var i det hele taget store spændinger blandt de ledende Kosóva Albanske politikere. Den tidligere Kosóva-Regering (i eksil) under ledelse af Bujar Bukoshi (bosat i Bonn) havde særdeles svært ved at acceptere en UÇK-ledet Regering, men Bukoshi havde dog omkring 20.4.1999 accepteret at overføre en stor del af de midler - der i de senere år var blevet indsamlet som en frivillig skat blandt Kosóva-albanere i forskellige Europæiske lande - til UÇK med henblik på indkøb af våben m.v. Der taltes i én kilde om et beløb i størrelsesordenen 600 mio DM., i en anden om et beløb på 60 mio DM. Det første tal var formentlig meget for højt[276)].

Pastor Jesse Jackson kom til Beograd og medvirkede til løsladelsen af de 3 Amerikanske soldater - han talte med Præsident Miloševic men havde hjemmefra fået understreget at han *ikke* måtte stille i udsigt at NATO eller USA ville vise imødekommenhed som følge af frigivelsen.

Der var tale om en "typisk", nøje beregnet og vel ikke særlig overraskende gestus fra Miloševic' side. Et tidligere Græsk-Cypriotisk forsøg på at få de 3 soldater løsladt mislykkedes, fordi det var for "tidligt" og fordi Miloševic ikke dengang mente at kunne opnå tilstrækkeligt.

Løsladelsen viste Miloševic på en måde han selv ønskede at fremstå: Som dén der havde "overskud", og som dén der var indstillet på en forhandling på højt niveau mellem ligeværdige (Clinton og Miloševic) - hvor *begge* parter skulle give væsentlige indrømmelser.

Miloševic kalkulerede givetvis med at hans gestus ville få stor betydning for meningsdannelsen i USA - nok meget større end det var realistisk.

NATO ramte kraftforsyningen i Beograd.

På det grundlæggende plan var der fortsat enighed blandt NATO -landene om at fortsætte luftkrigen, men der kunne ikke opnås enighed om indsættelse af landtropper (førend en indsættelse indgik som en del af en fælles forståelse med Serbien).

---

276) Hvor mange penge der i realiteten blev overført véd jeg ikke.

Man begyndte at planlægge en olieembargo mod Serbien, men det var ikke sandsynligt at man ville bruge magt for at håndhæve den, hvis en sådan magtanvendelse ville føre til at situationen gik ud af kontrol (dette kunne evt. ske hvis man opbragte Russiske tankskibe). Det væsentligste ved embargoen var formentlig at den ville kunne forhindre entreprenører fra NATO-lande, som fx Grækenland, i at sælge olie til Serbien. Samtidig blev der naturligvis givet et (tvetydigt) signal til Russerne om at man ikke så positivt på fortsat eksport af olie til Serbien, men at man på den anden side ikke ville risikere et egentligt brud.

I Albanien kritiserede det førende oppositionsparti, Det Demokratiske Parti - ledet af Dr. Sali Berisha - Regeringen. Man gjorde ikke dét der var nødvendigt for at håndhæve albansk suverænitet i det nordlige Albanien, sagde han - hér tænkte han på at Serbisk militær havde ageret hen over grænsen.

7' uge: 5. maj - 11. maj

NATO ramte den Kinesiske Ambassade i Beograd - og der var enkelte dræbte (ifølge senere oplysninger ramte man Ambassaden fordi man havde brugt forældede kortoplysninger, men der er ledende Kinesere der siden har betvivlet at bombningen skulle være en tilfældighed - måske har de opfattet bombningen som en form for advarsel? Amerikanerne har vedgået bombningen og har givet tilsagn om at betale en skadeserstatning til de efterladte familier)[277)]. - Voldsomme Kinesiske protester og også protester fra Rusland. Demonstrationer i Beijing.

G8 - landene drøftede situationen og man enedes om en plan som på de fundamentale punkter stemte overens med NATOs 5 krav der blev fremsat af Generalsekretær Solanas 12.4., men det overordnede ansvar blev nu placeret i FN og FNs Sikkerhedsråd i stedet for i NATO. Det mest vigtige

---

277) Hændelsen er temmelig grotesk, men måske et meget godt eksempel på hvad der *kan* gå galt i en ellers gennemkalkuleret aktion? Den Kinesiske Ambassade havde ligget i pågældende bygning gennem nogle år, og man burde kunne formode at man havde haft "turister" i Beograd for at lokalisere og kontrollere forskellige mål. For ikke at tale om at man må have haft en liste over mål der *ikke* måtte rammes - og en *procedure* til at undgå det. Hvis ikke så er der noget alvorligt galt med professionalismen hos ledelsen i det Amerikanske Efterretningssystem. Selv om Kinesernes skepsis ved de Amerikanske forklaringer måske er helt uberettiget, forstår man den egentlig godt.

var at Rusland havde været med til at formulere planen - og man måtte formode at dette var gjort i sikker forvisning om at Præsident Miloševic senere ville tilslutte sig planen. På dette tidspunkt var det blevet helt klart for Miloševic hvor langt - eller hvor kort - Russerne ville støtte ham.

(1) G8 - landene var enige om, at Kosóva skulle have politisk autonomi, men inden for rammerne af Jugoslavien og Serbien. Hverken jugoslavisk eller Serbisk suverænitet måtte blive antastet. Uafhængighed var ikke på tale.[278)]

Så vidt vides var der *ikke* talt om, at der senere skulle være en folkeafstemning om uafhængighed. Dette var i overensstemmelse med hvad de forskellige G8 - lande tidligere havde udtrykt, men ikke med hvad UÇK ønskede (folkeafstemning om nogle år).

(2) Kosóva-Albanerne skulle have mulighed for at vende tilbage til Kosóva under "international tilstedeværelse".

Præsident Miloševic måtte antages at ville søge at påvirke denne tilbagevenden i vidtgående omfang. Det var tænkeligt at han kalkulerede med at Kosóva-Albanerne i vidt omfang ville "stemme med fødderne", og at befolkningsfordelingen derfor må formodes at blive anderledes end tidligere[279)].

(3) Kosóva skal afmilitariseres - hvilket betyder at de Serbiske militær- og politistyrker skal trækkes ud, at de Serbiske paramilitære styrker skal trækkes ud, og at UÇK skal opløses og afvæbnes.

(4) Der skal ske en økonomisk opbygning af området.

Denne opbygning ville naturligvis omfatte Kosóva, men det var uvist i hvilket omfang det ville omfatte det øvrige Jugoslavien.

Præsident Miloševic arrangerede umiddelbart før G8 - mødet at Ibrahim Rugova 5.5.1999 rejste til Italien med sin familie - formentlig for at påvirke

---

278) G8 - punkterne (den kursiverede tekst) gengives *ikke* ordret.

279) På dette tidspunkt var det uvist hvordan Rusland skulle medvirke i KFOR.

drøftelserne på G8 - mødet, men også for at opnå andre resultater. Rugova forhandlede 5.5. og 6.5. med den Italienske Regering og var dermed i forbindelse med G8 - landene. At Rugova rejste netop til Italien var bestemt af Præsident Miloševic, men formentlig i forståelse med både Rugova og Russerne.

Præsident Miloševic kalkulerede formentligt med, at Ibrahim Rugova ville kunne gøre bedre nytte som fri mand i Vesten, end som en mand under "Serbisk beskyttelse" i Kosóva. Han ville nu med vægt kunne fremføre dé synspunkter om autonomi inden for Jugoslavien og Serbien, som Præsident Miloševic allerede kendte og som han ville kunne acceptere. Rugovas tilstedeværelse i Vesten kunne betyde at der blev lagt en vis dæmper på UÇK.

Præsident Miloševic vidste at der var betydelige politiske uoverensstemmelser blandt Kosóva-Albanerne og regnede med at Dr. Rugova's rejse til Vesten ville forøge disse uoverensstemmelser.

Under alle omstændigheder ville Præsident Miloševic ikke have meget at tabe ved at Rugova rejste nu - men kun noget at vinde. "Kortet" måtte desuden "spilles" nu, hvis det overhovedet skulle "spilles".

(10.5.1999) Fehmi Agani der var én af Ibrahim Rugova's vigtigste rådgivere - og som deltog i forhandlingerne i Rambouillet - blev fundet dræbt. Ifølge Kosóva-Albanske kilder (bl.a. Agani's søn) måtte Agani være blevet dræbt af Serbisk milits. Det antydedes imidlertid fra Serbisk side at Agani var blevet dræbt af UÇK. Der var ganske vist betydelig utilfredshed i UÇK med Ibrahim Rugova's linie, og der havde tidligere været attentater på Rugova-folk, men det mest sandsynlige var dog at Serbiske styrker var ansvarlige - og at hensigten havde været at placere skylden på UÇK for dermed at forøge de interne Kosóva-Albanske modsætninger.

8' uge: 12. maj - 18. maj

Der bombedes fortsat, men samtidig blev uenigheden blandt NATO-landene tydeligere.

(15.5.1999) Resultatet af den kongressen hos *De Grønne* i Tyskland viste at der var betydelige grænser for hvad de vestlige lande ville kunne gøre

i enighed. En landkrig (i NATO-regi) måtte anses for at være helt udelukket, og indsættelse af landtropper ville kun kunne ske på FN -mandat.

Bombningen af den kinesiske Ambassade i Beograd havde ført til et begrænset politisk tilbageslag, ikke på grund af bombningen i sig selv, men fordi Kineserne havde valgt at udnytte den politisk. Deres interesse på Balkan var ikke helt sammenfaldende med den Russiske, og Kineserne var - ud fra overordnede strategiske hensyn - næppe interesseret i at Russerne fik "for meget" ud af deres engagement på Balkan. Kineserne kunne måske opnå at deres "position" blev taget mere alvorligt i de kommende drøftelser i FN-regi, men det er også muligt at man udnyttede situationen til at skaffe sig et kort på hånden i forskellige internationale handelsforhandlinger.

Den Albanske Præsident, Rexhep Meidani, aflyste et officielt besøg i Kina. Den egentlige grund var at man ønskede at misbillige angreb også på den *Albanske* Ambassade i Beijing (efter bombningen af den Kinesiske Ambassade i Beograd). Her skal erindres at der var kommet en alvorlig kurre på tråden mellem Makedonien og Kina, fordi Makedonerne nogle måneder tidligere (27.1.1999) havde anerkendt Taiwan (som modydelse for forskellig økonomisk støtte - jf. s. 153). Albanien og Kina havde derimod i de senere år haft et vist samarbejde - og Kineserne mindede jævnligt om at Albanerne havde indtaget det “rigtige” standpunkt med hensyn til Taiwan.

Der var efterfølgende drøftelser mellem Kineserne og Albanerne, og Kineserne tilkendegav meget hurtigt at man var positive med hensyn til at yde økonomisk støtte til Albanien. Et beløb svarende til 5 mio yen blev nævnt.

Ibrahim Rugova besøgte 14.5. England hvor han havde korte møder med Premierminister Tony Blair og UM Robin Cook. Efter mødet sagde en talsmand for PM Blair at man ønskede at opretholde kontakten til Rugova, men at man ikke ville afskære forbindelsen til andre kredse - dvs. UÇK. Inden besøget i England havde Rugova møde med den Tyske UM Joshka Fischer. Fischer understregede nødvendigheden af at de Kosóva -albanske kredse samarbejdede.

Dr. Rugova udtalte sig negativt om UÇK (han beskrev dem som ekstremister) og sagde at hans alliance ikke ville indgå i Hashim Thaçi's samlings-Regering. Dermed trådte Rugova et skridt tilbage i forhold til aftaler

mellem de Kosóva-delegerede i Rambouillet. Samtidig svarede Rugova bekræftende på spørgsmål om at han havde været i en slags Serbisk arrest under sit ophold i Kosóva, og tilføjede at man ikke skulle lægge noget i hans aftaler déngang med Præsident Miloševic, for han havde kun skrevet under for at beskytte sin familie.

Hashim Thaçi tog i et interview i *Gazeta Shqiptare* stærk afstand fra Bujar Bukoshi. Han anklagede Bukoshi for at have været én af bagmændene bag urolighederne i Albanien i september 1998 og for at "manipulere" med midler der var blevet indsamlet blandt eksil-Kosóva-Albanere.

Sali Berisha angreb pány den Albanske Regering og den UÇK-ledede Kosóva-Regering for animositet mod Dr. Rugova og for at gå Serbernes ærinde!

Berisha var tydeligvis ikke interesseret i et politisk samarbejde med de nuværende Regeringspartier i Albanien - eller med den nuværende politiske ledelse af UÇK, men søgte tværtimod at skærpe modsætningerne. Dette var bemærkelsesværdigt - men ganske i overensstemmelse med dén måde han ledede landet som Præsident frem til midten af '97. Forskellige fremtrædende partimedlemmer forsøgte - men uden held - at udvirke at partiet blev mere samarbejdsvilligt. Man henviste til at man havde mistet indflydelse og til at man i den vestlige verden fortsat så overordentlig skeptisk på Berisha's ledelse[280)].

Fra ca. 18.5. udelukkede Præsident Clinton i sine officielle udtalelser ikke længere anvendelse af landtropper.

9' uge: 19. maj - 25. maj

NATO ramte et hospital samt vand- og kraftforsyningen i Serbien - og ramte også et fængsel i Kosóva.

Formanden for Det Demokratiske Parti i Albanien, Sali Berisha, mødtes søndag 23.5. med Hashim Thaçi og udtrykte sig øjensynligt mere

---

280) På et noget senere tidspunkt har partiet dog besluttet at opgive boykotten af Parlamentsarbejdet og man holder kongres i slutningen af september '99. Se nærmere på web-siden http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

diplomatisk end i sine seneste offentlige udtalelser. På den ene side bakkede Berisha op om UÇK, på den anden side mente han at det var Dr. Rugova og - givetvis også - lederen af den første eksilRegering, Bujar Bukoshi, der var den legitime politiske ledelse for Kosóva-Albanerne (en vanskelig konstruktion eftersom Rugova og Bukoshi ikke var meget enige). Tilsvarende forsøgte Hashim Thaçi at undgå at udæske Berisha.

Ibrahim Rugova besøgte onsdag 26.5. flygtningelejre i Makedonien og blev hyldet af flygtningene. Det blev sagt at han ville besøge Albanien *snart*. Sandsynligvis søgte Rugova at vise at han havde folkelig opbakning, før han indviklede sig i forhandlinger med de andre Kosóva-politikere - og han valgte af taktiske og sikkerhedsmæssige grunde at besøge Makedonien før han besøgte Albanien.

Torsdag 27.5. udtalte den Albanske UM Paskal Milo - der for nylig havde besøgt Rugova i Rom og forsøgt at formidle et samarbejde mellem ham og UÇK-ledelsen - sig meget forbeholdent og med stor frustration om Rugova og hans tilbageholdenhed med hensyn til at komme til Albanien. Hensigten med Rugova's besøg i Albanien skulle være at møde flygtninge dér - og at drøfte samarbejdsmulighederne med de andre politiske grupperinger. Rugova fandt sandsynligvis at hans position ikke var stærk nok endnu - og at en for hurtig tilstedeværelse ville svække hans fremtidige muligheder.

Hashim Thaçi var i Paris (27.5) - samtidig med Rugova - men det lykkedes ikke for dem at mødes på trods af opfordringer fra den Albanske Ambassadør. Der blev givet forskellige forklaringer, men den virkelige, men usagte, var formentlig at Rugova ikke mente at tiden var inde.

Bujar Bukoshi havde møde med Sali Berisha omkring 27.5. - og Bukoshi lovede at han ville medvirke til at der blev holdt møde mellem de forskellige politiske ledere fra Kosóva.

10' uge: 26. maj - 1. juni

Fortsatte NATO-bombninger (også fejlbombninger). Forhandlinger med Rusland.

26.5. udtalte både Franskmændene og Russerne sig imod en eventuel opdeling af Kosóva i en Serbisk og en Kosóva-Albansk del. Den Russiske UM, Ivanov, vendte sig mod en opdeling, fordi den ville angribe Jugoslaviens suverænitet - muligvis et "mærkeligt" standpunkt eftersom Serberne af og til luftede muligheden for en opdeling - men måske havde Russerne en anden hensigt end Serberne?

Ifølge *The Guardian* arbejdede man på NATO-siden bl.a. med en model hvor der blev foretaget en de facto-opdeling (fx efter dén model hvor Berlin blev opdelt efter 2' Verdenskrig). Selv om der fra forskellig side - bl.a. fra Albansk side - blev taget stærk afstand fra sådanne modeller, kunne de ikke betragtes som helt usandsynlige, og slet ikke når det samtidig fremgik af presseforlydender at USA (UM Madeleine Albright og viceUM Strobe Talbott) ikke udelukkede en fremtidig, begrænset Serbisk militær tilstedeværelse i Kosóva. En sådan tilstedeværelse ville man kun kunne forestille sig i et etnisk Serbisk område.

Der var blandt NATO-landene enighed om at forøge dén styrke som skulle indsættes til at sikre en kommende fredsaftale fra under 30.000 mand til omkring 50.000 mand - forudsat Serbisk og Russisk accept -, men det var fortsat uklart i hvor stort et omfang NATO-landene selv ville komme til at indgå i en styrke. Sandsynligvis ville en væsentlig del af en fredsstyrke komme til at bestå af tropper fra lande der ikke havde deltaget i den militære aktion mod Serbien[281)].

I forbindelse med NATO-festlighederne i USA blev det aftalt at der skulle iværksættes en olieembargo mod Serbien (se under 6' uge). En lang række lande havde nu tilsluttet sig denne embargo, men Serbien fik stadig tilført olie via Donau, bl.a. fra Rusland. Embargoen kunne - retligt set - kun gennemføres ad frivillighedens vej (evt. understøttet af diplomatisk pression), men kunne og ville ikke blive forsøgt håndhævet militært.

Chefanklager fra Domstolen i Haag, Louise Arbour, offentliggjorde - efter rygter i flere dage - 27.5. et omfattende anklageskrift mod Slobodan Miloševic m.fl. for drab, overtrædelser af Menneskerettighederne m.v. Hvad dette ville føre til var (på dette tidspunkt) svært at sige - men man skulle nok ikke regne med at Præsident Miloševic foreløbig - om nogen

---

281) Det viste sig senere at NATO - med USA og England i spidsen var *så* stærke at de kunne diktere at NATO skulle være massivt tilstede i KFOR.

sinde - ville blive dømt (der havde længe foreligget anholdelsesordrer på Radovan Karadzic og Ratko Mladic som var fremstående Serbiske ledere i Bosnien, men de færdedes fortsat nogenlunde frit i den Serbiske republik i Bosnien, omend deres politiske rolle syntes at være mindsket).

Det var (på dette tidspunkt) tvivlsomt om anklagerne mod Præsident Miloševic m.fl. - hvor velbegrundede de end måtte være juridisk og moralsk set - kunne medvirke til en hurtigere eller bedre afslutning af den aktuelle konflikt, og det var også meget tvivlsomt om de ville svække ham internt i Serbien.

Præsident Miloševic ville - så længe han var ved magten i Beograd - fortsat kunne optræde som direkte eller indirekte part i kommende forhandlinger. I Rambouillet anså han det ikke selv for at være hensigtsmæssigt at deltage direkte, men der var ingen der var i tvivl om at han trak i trådene - derimod spillede han en betydelig *direkte* rolle i Dayton, men dér var "plottet" også helt anderledes. Således viste han meget stor færdighed i at kæmpe på "stregen" og til sidste sekund - se bl.a. Carl Bildt's *"Uppdrag Fred"* [282].

Chefanklager Louise Arbour udtalte 27.5. at hun havde overvejet hvilken betydning det kunne få at der nu blev rejst anklager mod Præsident Miloševic. Hun var af dén opfattelse at indholdet i anklagerne viste at man ikke kunne fæste lid til en aftale som var indgået med eller underskrevet af Præsident Miloševic[283]. Måske havde det været mere hensigtsmæssigt hvis Louise Arbour havde holdt sig til juraen, for hendes betragtninger - om hvor vidt man kunne eller burde forhandle med Præsident Miloševic eller indgå med ham - forekom at være temmelig naive - i det mindste på kort sigt.

(1.6.1999) I dagene forud tilkendegav Præsident Miloševic at Serberne var parat til at acceptere G8 - principperne. Dette var bl.a. sket i en henvendelse til den Tyske Regering. Adressaten var valgt med omhu, for netop den Tyske Regering og UM Fischer ønskede at der blev etableret en forhand-

---

282) Nærmere henvisning findes på "Litteratursiden" på http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

283) Udtalelse på pressekonference - TV-uddrag i Dansk TV 27.5.

lingsløsning - og Tyskerne ønskede tilsvarende at bombningerne ophørte snarest muligt, men de stod dog ikke ene med disse ønsker i NATO.

Der var nogen usikkerhed blandt NATO-landene om hvor langt Præsident Miloševic' accept ville række når det kom til stykket. Denne tvivl blev ikke mindre, da chefen for de Serbiske styrker i Kosóva, General Nebojsa Pavkovic, 1.6. udtalte at Serbiske styrker skulle forblive i Kosóva, og at man ikke ville acceptere NATO-styrker som en del af en international styrke.

Det var temmelig sandsynligt at Præsident Miloševic var nået til dén opfattelse at tiden var inde til en afslutning af den væbnede konflikt. Serberne kunne fra nu af kun tabe - for der var ikke meget mere at opnå i Kosóva, og de Serbiske styrker måtte antages at være ved at blive slidt godt ned, mentalt i en vis udstrækning, men - at dømme efter NATOs rapporter - i høj grad også materielt[284)]. Dertil kom at Præsident Miloševic var klar over at store dele af det Serbiske folk - især i Beograd - så småt var ved at tabe modet.

Miloševic vidste hele tiden at *han* ville kunne stoppe den væbnede konflikt når det var mest belejligt for ham (men selv sagt under forudsætning af at hans bagland kunne acceptere det) - ved nemlig at fremsætte et tilbud som ville gøre det umuligt for NATO-landene at fortsætte offensiven. Det har på dén måde hele tiden været Miloševic der kunne bestemme hvad der skulle ske - ganske uanset NATOs overvældende militære styrke. Præsident Miloševic kunne tillade sig handlinger og strategiske beslutninger som var helt uden for dé muligheder som NATO-landene havde.

Præsident Miloševic var givetvis klar over at han i den kommende tid måtte give visse indrømmelser, men han var tilsvarende bevidst om at det for ham gjaldt om at fastholde en situation hvor så få Kosóva-Albanere som muligt ville ønske at vende tilbage. Jo længere det ville vare med en tilbagevenden, desto bedre - ville han mene. Han måtte formodes i den kommende tid at vise sine færdigheder med hensyn til at "kæmpe på stregen". I modsætning til NATO havde Miloševic ikke travlt når sagen i øvrigt *var* afgjort, for i så fald ville der være skarpe grænser for hvor langt NATO kunne fortsætte. Hvis en konkret løsning trak ud - og dermed

---

284) Dette viste sig senere *ikke* at være tilfældet!

medvirkede til en politisk destabilisering i de omliggende lande - ville han givetvis finde at det var i hans interesse.

Om de kommende forhandlinger ville føre til en de facto opdeling af Kosóva var svært at sige, men det var sandsynligt. En egentlig politisk selvstændighed for Kosóva - eller for en NATO-kontrolleret del - var næppe realistisk, bl.a. fordi Præsident Miloševic var i stand til at fastholde en situation - diplomatisk og juridisk - som gjorde det ulovligt og dermed umuligt for NATO-landene at etablere selvstændighed, hvis de ellers skulle ønske det (hvad der imidlertid ikke var særlig sandsynligt). Det var muligt at man derfor landede i en situation som kom til at minde om Berlin efter 2' Verdenskrig - selv om alle Vestlige lande, Albanerne og UÇK talte herimod[285)].

Det var muligt at General Pavkovic' udtalelser ikke var helt afstemt med udtalelserne fra Præsident Miloševic til den Tyske Regering, og det var muligt at der var en vis uoverensstemmelse mellem den militære ledelse og Præsident Miloševic. Men det kunne ikke helt udelukkes at General Pavkovic' udtalelser var en del af det taktiske spil.

Jedi-ridderne's plan om en landinvasion

Ifølge artikler i *The Observer* var man 1.6. færdig med at planlægge en storstilet landinvasion som skulle finde sted i begyndelsen af september og vare i 6 uger, således at den kunne afsluttes inden snefald i Kosóva. Planerne gik under betegnelsen *Bravo Minus* (eller *B Minus*) og byggede på dé forberedelser som var gjort af en særlig enhed i NATO-hovedkvarteret i Mons i Belgien og som havde fået kælenavnet *Jedi-Ridderne*[286)].

---

285) Som bekendt udviklede det sig *ikke* sådan. Kosóva forblev udelt, men til gengæld flygtede det overvejende flertal af Kosóva-Serberne for overgreb og de er kun i beskedent omfang vendt tilbage (pr. ultimo september '99).

286) Man skulle måske holde sig fra at trampe i det ... men navngivningen er da et meget godt eksempel på hvordan man også på Vestlig side bruger myten .... og her, lad være at det kun var "for sjov" og til intern brug, udnytter dén myte George Lucas har konstrueret ud fra alle hånde Vestlige "ur-forestillinger" og som har fascineret millioner af børn og unge på "vores side". Så er der ikke langt til at fastholde billedet af Miloševic som den onde Kejser. ... Tilbage står et brændende spørgsmål om hvem der skal komponere underlægningsmusikken?

Invasionen skulle omfatte 170.000 mand, hvoraf næsten hele den Engelske hær - som skulle stille med 50.000. Amerikanerne skulle deltage med 30-40.000, og også Frankrig, Spanien og Tyskland skulle stille med store styrker (tilsammen op mod 85.000).

Invasionen skulle ske via Nordalbanien, og derfor var der oplæg til at ingeniørtropper skulle rykke ind og udvide og sikre vejnettet fra havnebyen Durrës og op til grænsen i nærheden af Kukës.

Man ville ikke forsøge at invadere via Makedonien, fordi dette ville forudsætte passage fx fra havnebyen Thessaloniki og op gennem Grækenland som nok var dét NATO-land der var mest modstræbende i forhold til NATO-aktionen, og som hurtigt kunne stikke en kæp i hjulet hvis aktionen ændrede sig til at blive en landkrig.

Ved at gå gennem Albanien (som man opfattede som særdeles samarbejdsvillig - og som jo havde den tætteste etniske tilknytning til Kosóva Albanerne) kunne man undgå at skabe unødige problemer for Makedonien.

11' uge: 2. juni - 11. juni

Den Finske Præsident Ahtisaari og den Russiske mægler Viktor Tjernomyrdin fremlagde de aftalte betingelser for Præsident Miloševic - og også viceUM Strobe Talbott var involveret i forskellige forhandlinger for at fremme processen.

Præsident Clinton mødes med de militære chefer

Samtidig med at det Serbiske Parlament skulle drøfte situationen 3.6. holdt Præsident Clinton møde med sine militære chefer og også med NATOs militære chef, General Clark.

Ifølge Martin Burcharth[287)] var der ligefrem krisestemning i den Amerikanske ledelse, for selv om der var forhandlinger i regi af mæglerne Tjerno-

287) Jf. *Information*, 16.7.1999.

myrdin og Ahtisaari (og Amerikansk kontakt til dem via ViceUM Strobe Talbott) nærede man ikke videre forhåbninger til en snarlig afslutning af krigen - ikke mindst fordi man havde dén opfattelse at Miloševic ville trække tiden ud så længe som muligt for at uenigheden i NATO kunne vokse sig *så* stærk at bombardementet ville falde resultatløst sammen [288)].

Noget tyder på at man (igen) havde svært ved at forudse hvordan Præsident Miloševic og Serberne ville reagere - selv om Præsident Miloševic dog allerede nogen tid i forvejen havde udtalt at man var parat til at acceptere G8 - landenes vilkår.

Situationen er bemærkelsesværdig og på det nærmeste absurd: I Serbien sidder man i Parlamentet og drøfter overgivelsen, i Washington drøfter man om man skal iværksætte en landkrig.

General Wesley Clark oplyste på mødet med Præsident Clinton at bombardementerne fra stor højde (3-4 km) ikke gav de ønskede resultater - og at man var ved at "løbe tør" for egnede mål. Clark ønskede derfor - på *dette* tidspunkt af alle - at man realiserede planer om en landinvasion som netop var gjort færdige.

Andre ledende militærfolk (ifølge Burcharth *Hærstaben*) afviste tanken og ønskede derimod at man fortsatte med et strategisk bombardement af civile mål i Serbien - og også Forsvarsminister Cohen var negativ med hensyn til iværksættelse af en landkrig[289)].

Clark kan ikke siges at have haft en særlig god viden om hvad der skete i Serbien og heller ikke at have haft en særlig god situationsfornemmelse, for trods hans ubestridelige politiske engagement var forslaget aldeles urealistisk. Det kunne aldrig have opnået dén politiske støtte der var nødvendig i *alle* de involverede NATO-lande, herunder Grækenland, Italien og Tyskland - hverken tidligere eller nu hvor der var en *reel* forhandlingsåbning.

---

288) For så vidt i fuld overensstemmelse med Clausewitz.

289) Ifølge Peter Beaumont og Patrick Wintour i *The Observer* (internetudgaven), 18.7.1999.

Det var ikke opfattelsen at den Serbiske hær var nedkæmpet, derimod at den Serbiske infrastruktur havde lidt alvorlig skade, og at den folkelige opinion var påvirket i en gunstig retning.

De følgende fire aspekter måtte indgå - både i Præsident Miloševic' og i NATO's overvejelser:

For det første havde UÇK iværksat en større indrykning i Kosóva og var kommet de småstyrker der allerede opererede til undsætning.

For det andet havde der været nogen modstand mod at deltage i krigen fra Serbiske reservister, og *nogle* af dem var tilmed deserteret.

For det tredje havde det vist sig at Serberne i det store og hele stod ganske alene.

Og for det fjerde var rejst sigtelser mod Miloševic m.fl. ved Domstolen i Haag.

Det var svært at vurdere effekten af UÇKs indrykning, men den skulle næppe tillægges overdreven stor militær betydning (eller betydning for Miloševic' beslutning om at opgive yderligere kamp).

Præsident Miloševic kendte - måtte man formode - udmærket de Russiske muligheder eller manglen på dem. Han vidste at Russerne var stærkt afhængige af Vestlig økonomisk støtte, og han måtte tvivle på at de nationalistiske elementer kunne blive stærke nok til at ændre dén linie som Præsident Jeltsin fulgte.

Der var mange i NATO-kredsene der var bekymret over at man sigtede Miloševic på det aktuelle tidspunkt, for man frygtede - og én af dem var den Engelske Forsvarsminister George Robertson - at sigtelserne ville få Miloševic til at reagere kontra og til at forsvare sig end mere indædt[290)].

---

290) Jf. artikel af Peter Beaumont og Patrick Wintour i *The Observer*, 18.7.1999 (internetudgaven).

Det Serbiske Parlament bøjer sig

Det var vigtigt for Serberne at Jugoslaviens suverænitet - herunder over Kosóva - ikke var formelt antastet. Det var ligeledes vigtigt at det var FN der havde det overordnede ansvar for processen - og ikke NATO.

Det Serbiske Parlament besluttede sig med 136 stemmer for og 74 imod; blandt de 74 var den Serbiske Viceministerpræsident Vojislav Šešelj, som sagde at han ville udtræde af Regeringen hvis NATO tropper blev indsat i Kosóva. Flertallet var ganske vist relativt stort, men der var et temmelig betydeligt mindretal som ønskede at den væbnede konflikt skulle fortsætte og som fandt at de 12 punkter man havde fået forelagt som beslutnings-grundlag var et væsentligt og uacceptabelt tilbageslag. Mange i denne ende af spektret fandt at konflikten havde været nødvendig - og - som det fremgår - at den burde have været videreført, mens mange andre - i den modsatte ende af spektret - mente at de sidste måneders militære konflikt havde været aldeles nyttesløs.

Præsident Miloševic har ved tidligere lejligheder bedt Parlamentet om at ytre sig, ligesom han ved forskellige lejligheder har afholdt folkeafstemnin-ger. Med den seneste beslutning kunne han dokumentere over for oppositionen - især dén del der bestod af kritiske nationalister og af visse kræfter i militæret - at han havde et betydeligt flertal bag sig for at slutte fred. Præsidenten ville nu søge at finde en metode til at tackle at der var en sammensat opposition, dels en forholdsvis stor nationalistisk opposition mod fredsslutningen - dels en opposition "til den anden side" der var stærk kritisk mod ham (og nationalisterne). Han ville søge at vise at netop han måtte fortsætte som øverste leder, og at han måtte have et vist mandat for at der kunne holdes styr på de indre modsætninger.

Ifølge aftalen skulle der nu indsættes internationale styrker, - dels Russiske styrker, dels NATO-styrker. Disse styrker måtte antagelig blive i Kosóva i meget lang tid fremover og ville skulle danne det militære grundlag for at de Albanske flygtninge ville kunne vende hjem i betragteligt omfang - og for at der ville kunne etableres et civilt styre. Jo mere tvetydig den demografiske situation ville være, desto længere måtte man opretholde en militær tilstedeværelse.

Det måtte formodes at der i de kommende år ville ske en de facto fordeling af Serbere i en rent Serbisk del og Albanere i en rent Albansk (dertil kom

fordelingen af andre etniske grupper). Der ville næppe kunne eksistere Serbiske "lommer" i Albanske områder og omvendt - og områder med blandet befolkning forekom ikke tænkelige.

Den Engelske analytiker Jonathan Eyal (Director of Studies of the Royal United Services Institute, London) nævnede muligheden af at de Russiske tropper og NATO-tropperne roterede for at undgå tendensen til en opdeling af Kosóva. Denne idé forekom ikke hensigtsmæssig. Rotation ville forøge usikkerheden og formentlig svække Kosóva -Albanernes tillid til at de kunne vende trygt tilbage.

Om den beskrevne situation ville føre til en formel opdeling af Kosóva på langt sigt var (på dette tidspunkt) svært at sige - men på kort sigt forekom en reel opdeling at være temmelig uundgåelig (uanset at Kosóva formelt betragtedes som en del af Serbien - og uanset at betydelige Albanske kredse i Kosóva og Albanien opfattede Kosóva som etnisk Albansk og mente at Kosóva burde fastholdes udelt).

Man kunne formode at UÇKs politiske leder Hashim Thaçi i nogen, dog nok temmelig begrænset, grad var blevet holdt orienteret af NATO om fredsdrøftelserne og om dé principper der blev drøftet mellem EU / NATO og Serberne. At Thaçi på det seneste havde rejst rundt mellem forskellige lande med temmelig korte ophold de enkelte steder tydede ikke på at de politiske konsultationer havde været overdrevent indgående - i øvrigt blev et møde mellem Thaçi og NATOs Generalsekretær aflyst efter pres fra den Græske og den Italienske Regering. Dermed havde man dog i nogen grad beskyttet Thaçi mod beskyldninger for at have accepteret "plottet" eller at have været aktør i det, hvad der ville have svækket ham og UÇK afgørende i forhold til LDK og Dr. Rugova.

Det var i øvrigt sandsynligt at man i NATO havde overladt Dr. Rugova til sig selv og ikke brugt tid eller energi på at holde ham orienteret. Muligvis havde Italienerne dog været i en vis forbindelse med ham på det seneste, hvorimod Tyskerne - der havde været meget aktive for at få igangsat forhandlinger med Serberne og at få udvirket en fredsløsning - syntes at have lagt ham på is.

Det var overordentlig tænkeligt at uenigheden mellem de Kosóva Albanske ledere havde svækket deres mulighed for at påvirke den aktuelle fase og

vilkårene for den fremtidige udvikling[291]. Uenighederne mellem de politiske kræfter i Albanien havde absolut ikke lettet udviklingen.

Uenigheden blandt Kosóva-Albanerne ville næppe blive mindre i den kommende tid - tilsvarende gjaldt med hensyn til uenigheden blandt de politiske ledere i Albanien, - men indholdet af uenighederne ville givetvis ændre sig noget i forhold til tidligere.

Aftalen betød at UÇKs *militære* rolle ville blive mindsket (fordi det forudsattes at der ville ske en form for afmilitarisering og afvæbning), men det var (på dette tidspunkt) mere usikkert hvordan UÇKs *politiske* rolle ville blive, så meget mere som UÇK politisk set ikke var nogen homogen størrelse. Det var dog temmelig sandsynligt at der ville være "plads til" en politisk bevægelse eller parti som optrådte mere offensivt end LDK (Dr. Rugova's organisation).

I betragtning af de store omskiftelser og de afgørende ændringer i de politiske forudsætninger måtte man formode at LDK ville ændre nogle af sine politiske mål og metoder. Man måtte derfor forudse en lang periode hvor det politiske billede ville være meget forvirret og hvor forskellige politiske aktører ville prøve at udvikle nye positioner, men hvor det var meget tænkeligt at man i lang tid ville følge de gamle vaner - bl.a. at lade politikken følge klanerne og familierne[292].

Det var meget sandsynligt at Kosóva-albanerne også i den umiddelbare fremtid ville være delt i to store grupper (foruden i nogle mindre), nemlig en gruppe der ville samle sig om Ibrahim Rugova og LDK - og en gruppe der ville samle sig om Hashim Thaçi og UÇK. Begge grupper havde ret stor tilslutning og ville søge at skaffe sig afgørende politisk magt på den anden gruppes bekostning.

---

291) Måske har uenigheden dog hverken gjort fra eller til i *denne* henseende. Vilkårene som blev aftalt mellem Russerne og NATO og som Serberne tilsluttede sig var næppe blevet meget anderledes hvis Kosóva Albanerne havde været enige. Derimod er det fundamentalt for den politiske udvikling i de kommende år at Kosóva Albanerne om ikke ligefrem bliver politisk enige, så at de vælger at samarbejde med hinanden på tværs af politiske skillelinier og ud fra en ærlig vilje til at respektere meningsforskellene og indgå kompromisser “hen over” dem. Landsdowne-erklæringen er forhåbentlig et signal om at man vil respektere sådanne forudsætninger.

292) En tanke som Astrid Fischer fremførte i *DRs Orientering* 12.9.1999.

De hidtidige stridigheder lovede ikke godt for udviklingen af et politisk samarbejde og for skabelsen af politiske kompromisser. Det var muligt at begge parter ville spille på at der måske blev udpeget en international kommissær som skulle dele sol og vind lige og om nødvendigt træffe beslutning. En kommissærkonstruktion kunne være nødvendig - men ville hurtigt kunne blive en sovepude - jf. i øvrigt erfaringerne fra Bosnien.

G8 - landene nåede 8.6. til enighed om grundlaget for en FN resolution, som måtte ses som en videreudvikling i forhold til aftalen med Serberne. Det så ud som om Russerne havde givet sig med hensyn til en "fodnote" om at en Russisk deltagelse i den kommende fredsstyrke (KFOR) skulle være under separat kommando. Der taltes nemlig nu om en fredsstyrke med et væsentligt bidrag fra NATO under fælles kommando - det var dog ikke oplyst hvem der skulle lede fredsstyrken. Madeleine Albright sagde at NATO skulle lede styrken[293)], mens den Russiske UM Ivanov sagde at emnet ikke var forhandlet færdig.

Der var enighed om at der skulle samarbejdes med ICTY, Tribunalet i Haag (her tænktes formentlig på at konkrete sager skulle efterforskes og belyses).

Hvad den seneste udvikling ville komme til at betyde med hensyn til en militær og politisk "sektionering" af Kosóva var vanskeligt at sige. Det var muligt at Russerne var nået til dén opfattelse at en "sektionering" vil kunne give uro i fremtiden - f.eks. i Makedonien - men det var nok så sandsynligt at de (formentlig ligesom Miloševic) mente at flygtningene ville "stemme med fødderne", og at der under alle omstændigheder ville blive tale om en de facto-sektionering - såvel militært som demografisk[294)].

Det var ukendt hvad Russerne - og Kineserne - havde opnået under de seneste forhandlinger ... - men det var ikke sandsynligt at de var kommet helt tomhændet ud. Derimod havde den Britiske UM Robin Cook udtalt i BBC at man havde forhindret Præsident Miloševic i at forhandle sig frem

---

293) "*Nato is both at the core of the force and its military leader".*

294) Dette er også blevet resultatet pr. september '99, men på en anden måde end forudset i juni - og formentlig også end både Præsident Miloševic og Russerne havde regnet med eller i det mindste arbejdet for. Eftersom der *ikke* blev oprettet sikre zoner til Serberne flygtede langt de fleste af dem. Nu er det lige før at der kun er én - Albansk - zone.

til et bedre resultat end dét han accepterede ugen før - og Madeleine Albright udtalte at *"we got what we came for"*.

Præsident Miloševic havde med forsinkelser i implementeringsforhandlingerne tilsyneladende ikke opnået noget videre i forhold til NATO, men muligvis en beskeden politisk gevinst til indvortes brug. Der var rygter om at der havde været uro i den 3' armé og at dette kunne have været grunden til forsinkelserne. Under alle omstændigheder havde bombninger understreget at NATO ville sætte magt bag aftalen i sidste uge og at NATO ikke ville acceptere afvigelser.

NATO tilkendegav at man ville fortsætte bombningerne indtil man havde sikkerhed for at Serberne var på vej ud af Kosóva - givetvis ud fra dén betragtning, at var bombningerne én gang helt indstillet ville det være næsten umuligt - politisk set - at genoptage dem hvis man fandt det nødvendigt.

Det lykkedes omsider 8.6. for den amerikanske UM Madeleine Albright at samle tre af de vigtigste Kosóva-politikere til en 2-timers drøftelse i Bonn - nemlig Ibrahim Rugova, Hashim Thaçi og Rexhep Qosja. Bujar Bukoshi deltog ikke i mødet. Mødets formål var at sikre at de Kosóva-Albanske grupperinger ville bakke op om aftalerne mellem G8 - landene og Serbien - herunder at der kunne skabes grundlag for at der kunne samarbejdes om det nye civile styre i Kosóva. UÇK gav på mødet tilsagn om at man ikke ville angribe Serbiske tropper på vej ud af Kosóva.

UÇK accepterede at skulle demilitariseres og afvæbnes[295)]. Der taltes om at konvertere dele af UÇK til en kommende politistyrke - men ledende politikere fra NATO og Rusland var sikkert nået til en fællesopfattelse af at dén politistyrke der skulle oprettes netop skulle oprettes “fra grunden”, hvilket dog næppe kunne løsrive den fra eksisterende politiske strukturer eller klanstrukturer.

---

295) Den politiske og den militære ledelse i UÇK indså at man *måtte* lade sig afvæbne og demilitarisere - i hvert fald til en vis grænse. Det er - medio september '99 - fortsat UÇKs officielle standpunkt at der - med basis i UÇK - skal oprettes en forsvarsstyrke. Dét som drøftes (medio september) er oprettelsen af et civilt politi med Kosóva-Serbisk og Kosóva Albansk deltagelse og oprettelsen af en civilforsvarsstyrke som kun er meget let bevæbnet (200 stk. håndvåben). Se om fortsættelsen på http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

UÇK-talsmænd udtalte at et væbnet UÇK måtte være tilstede for at flygtningene kunne have tillid til at de kunne vende tilbage (nogle flygtninge måtte dog antages at være skeptiske over for UÇK - og også i dén forbindelse var det af afgørende betydning hvordan drøftelserne mellem Rugova og Thaçi ville udvikle sig i den kommende tid), men selv om dette argument havde noget for sig var det indlysende at UÇK var interesseret i en fortsat synlig eksistens da dette ville være et vigtigt magtgrundlag. Af nok så stor betydning for de forskellige flygtninges tillid var i øvrigt hvordan man ville placere stormagternes KFOR-kontingenter[296)].

Efter mødet udtalte Ibrahim Rugova at han - ligesom de øvrige Kosóva-politikere - gik ind for at Kosóva skulle være helt uafhængig. Madeleine Albright mindede om at dét der var på dagsordenen var en høj grad af autonomi inden for Serbien og Jugoslavien, ikke uafhængighed. Dette var også én af de væsentlige forudsætninger for Præsident Miloševic's og Russernes accept af aftalen.

Bombningerne ophørte 10.6. efter at der havde været forhandlet mellem Jugoslaviske militære chefer og chefen for KFOR, General Jackson, i Kumanovo i Makedonien på grænsen til Kosóva - og efter at FNs Sikkerhedsråd vedtog at lægge aftalen med Serberne til grund for sin indsats.

Web-Nyhedsartikel 12.6. - 15.6. 1999:

Nedenfor optrykkes min web-nyhedsartikel for perioden 12.6. - 15.6. fordi den behandler flere nogle af de centrale temaer i dén periode, fordi den giver nogle konkrete oplysninger og fordi den også udtrykker hvad man kunne mene på det pågældende tidspunkt :

FN resolution 1244.
KFOR rykker ind i Kosóva.
Russisk salat?
Amerikansk pression!

---

296) I august-september var der voldsomme Kosóva Albanske protester mód placeringen af en større Russisk KFOR-enhed i Rahovec.

1) (12.-13.6.1999) Resolution 1244 af 10.6.1999

FNs sikkerhedsråd har nu fastlagt hvad der nærmere skal ske i Kosóva - dels militært, dels civilt. Beslutningerne er i overensstemmelse med hvad der allerede er aftalt mellem G8 - landene (inkl. Rusland) og Serbien.

KFOR rykker ind i Kosóva fra og med 12.6. i takt med at serberne trækker sig ud. Spørgsmålet om Russernes deltagelse er i fokus, men der er ikke tvivl om at den samlede KFOR skal være under fælles ledelse.

2) (12.-13.6.1999)

Tilsyneladende er der en vis forvirring på den Russiske side - muligvis er der højtplacerede folk i det Russiske forsvarssystem som har handlet "individuelt" (der peges på chefen for Generalstaben Anatolij Kvashnin). I hvert fald har UM Ivanov undskyldt at et lille antal Russiske tropper (med KFOR-mærker) er rykket frem gennem Serbien til grænsen til Kosóva og helt frem til Prishtina, hvor de blev modtaget med begejstring af nogle tusinde Serbere. Der blev 11.6. desuden talt om at nogle tusinde tropper skulle flyves ind til Beograd og derfra køre til Kosóva. Ivanov har også lovet at tropperne ville blive trukket tilbage (i stedet er man dog kommet til en slags forståelse med chefen for KFOR, General Jackson).

Det mest sandsynlige er at den meget hurtige Russiske manøvre er besluttet på højeste sted for at opnå en politisk gevinst eller en propagandagevinst - og når UM Ivanov undskylder og taler om at der er sket en fejltagelse, kan det ikke helt udelukkes at han har været holdt udenfor. Forskelligt tyder i øvrigt på at der har været god forbindelse mellem Russerne (eller nogle af dem) og den Serbiske ledelse om manøvren.

Præsident Jeltsin forfremmede 12.6. dén General der stod i spidsen for manøvren - Viktor Zavarzin - til Generaloberst. Timing? Jeltsin ønsker formentlig at vise at Russerne har handlekraft og at de vil tilgodeses.

Russerne satser givetvis fortsat på at skulle få ansvaret for en sektor i den nordlige del af Kosóva - dvs. tæt på den Franske (Fransk / Danske) sektor eller en del af denne (og evt. noget mere) ...

Den særlige udsending Tjernomyrdin udtalte forleden til Russisk radio at Rusland kun havde villet optræde som mægler; man havde ikke villet ikke gå ind og forsvare særlige Serbiske interesser (dvs. Præsident Miloševic' interesser). Dette skal givetvis opfattes som en meddelelse til flere sider - dels til de Russiske lyttere,

dels - indirekte - til den vestlige verden. - Præsident Miloševic har været bekendt med dette standpunkt gennem nogen tid.

Hvis Tjernomyrdin og Russerne skulle ønske at gøre noget særligt for serberne nu (evt. for selv at opnå en strategisk fordel på længere sigt), så måtte det netop ske som mægler og under FNs auspicier. Det er overordentlig sandsynligt at ledende Russere (bl.a. Tjernomyrdin) har været særdeles skeptisk over for Præsident Miloševic' politik - og de føler formentlig at de i stor udstrækning er trukket rundt ved næsen af ham - men de forsøger mest sandsynligt at tænke langsigtet, dvs. frem til en situation hvor Miloševic er trådt tilbage eller er blevet afsat af serberne selv, selv om prognosen formentlig er at Miloševic vil "holde" et godt stykke tid endnu. Det er derfor muligt at Russerne vedblivende vil gøre "forskelligt" (uanset Præsident Miloševic' politik og Russernes vurdering af dén), men man vil dog næppe indvikle sig i en virkelig konfrontation med USA, som man økonomisk er blevet afhængig af.

3) (15.6.1999)

Spørgsmålet om Russernes tilstedeværelse har været diskuteret gennem et godt stykke tid på højt diplomatisk niveau uden egentlig afklaring. Amerikanerne m.fl. har gjort hvad de kunne for at holde spørgsmålet flydende og for om muligt at sætte Russerne over for et fait accompli. Russerne skulle om nødvendigt tvinges til at acceptere at indgå under en NATO-enhedskommando. Stillet over for dette - og i betragtning af at NATO havde størst fordel af at tiden gik uden at der skete en formel afklaring, idet NATO så i praksis ville kunne overtage kontrollen med hele Kosóva efterhånden som serberne rykkede ud, også i den nordlige del - følte dele af den Russiske ledelse at man måtte gøre noget for at sætte sig i respekt. Præsident Jeltsin og Forsvarsministeriet mente givetvis at de blev provokeret til forleden at indrykke med en symbolsk styrke - muligvis i en vis modstrid med Udenrigsministeriet. Dette sidste skal dog næppe overdrives.

Der skal i den nærmeste tid forhandles i Helsinki mellem den amerikanske og den Russiske Forsvarsminister, og det forlyder at amerikanerne er parat til at give sig et stykke ad vejen, for det er selv sagt vigtigt at Russerne deltager positivt da en positiv holdning er gavnlig for den samlede udvikling på Balkan.

De umiddelbare konsekvenser af at Russerne tildeles en egen zone eller ej er klare for enhver. Med en egen zone er det meget sandsynligt at der vil ske en de facto opdeling af Kosóva i en Serbisk og en albansk del - med risiko for senere "etnisk uro" i bl.a. Makedonien. Uden en egen Russisk zone er det temmelig sandsynligt at Kosóva vil blive tømt for Serbere - til gengæld skabes der i højere grad grobund for nationalistisk frustration i Serbien - og for et udtalt ønske om fremtidige grænserevisioner. Dette vil i høj grad være med til at hæmme en positiv udvikling

i Serbien. I det lange løb vil et rent albansk Kosóva formentlig udvikle sig til at blive en selvstændig stat (muligvis ikke formelt, men i praksis). En sådan stats fremtid vil have et meget svagt økonomisk fundament - for ikke at tale om de fremtidige sikkerhedsmæssige forhold - og der vil være behov for samarbejde til forskellig side ... - både økonomisk, politisk og militært.

I alle tilfælde må der fra de vestlige lande investeres i genopbygning af hele området. Kun ved at satse på dét - og på i rum tid at opretholde en international militær tilstedeværelse - kan der (med stort besvær) skabes forudsætninger for en positiv udvikling. Generelt skal genopbygningen gennemføres "på klare vilkår" og med rimelig fast hånd da der er stor risiko for at den banditagtige del af samfundet også udvikler sig, dette gælder bl.a. i Albanien.

4) (12.6.1999)

Rexhep Qosja, Kosóva-albansk politiker, har udtalt at Dr. Ibrahim Rugova ikke - under drøftelserne med Madeleine Albright 8.6. - lovede at hans organisation ville lade sig repræsentere i eksilRegeringen under Hashim Thaçi. Dette har muligvis også mindre betydning nu, idet det er overladt til FN at etablere et civilt styre hvor de forskellige parter vil blive inviteret til at deltage. Det bliver ikke UÇK eller Hashim Thaçi som inviterer - selv om UÇK givetvis kan få stor indflydelse på sammensætningen af det nye civile styre. Det har hele tiden været af stor betydning for Dr. Rugova at han ikke skulle komme med hatten i hånden til UÇK, men derimod at han kunne opfattes som ligeværdig - eller mere end dét. Jf. pkt. 10 i FN-resolutionen:

'10. Authorizes the Secretary-General, with the assistance of relevant international organizations, to establish an international civil presence in Kosovo in order to provide an interim administration for Kosovo under which the people of Kosovo can enjoy substantial autonomy within the Federal Republic of Yugoslavia, and which will provide transitional administration while establishing and overseeing the development of provisional democratic self-governing institutions to ensure conditions for a peaceful and normal life for all inhabitants of Kosovo'

Serbiske tab i Kosóva

Oversigt[297)]

Type	Indsat (beregnet)	Bombet eller tilsvarende. Efterladt. Procentuelt	Bombet eller tilsvarende. Efterladt. Absolut (beregnet)	Forladt Kosóva
Tropper				47.000
Kampvogne	250	12	30	220
Pansrede køretøjer	300			300
Artilleribatterier	350	12	42	308
Jagerfly (hele Serbien)		50		
Helikoptere (hele Serbien)		0	0	

Serberne hævder at have mistet 13 kampvogne, 6 pansrede mandskabsvogne og 12 kanoner og antiluftskyts[298)]. Man kan sikkert strides om tabstallene i lang tid frem, men det var vist et klart indtryk hos de NATO-officerer der iagttog Serbernes afmarch at de ikke så ud til at have haft nævneværdige tab.

(16.9.1999) General Wesley Clark har udtalt at NATO-angrebene var en succes. Han blev støttet af US General John Corley der havde stået i spidsen for et særligt team der havde analyseret resultaterne på stedet.

297) Tallene bygger på Martin Burcharth's artikel i *Information*, 16.7.1999.

298) Jf. *Albanian Daily News*, 19.7.1999.

Man havde uskadeliggjort 93 kampvogne (noget færre end de 110 man tidligere hævdede var ramt eller ødelagt). Ganske vist havde man kun kunnet finde 26 kampvognsvrag *(physically documented catastrophic kills)*, men man regner med at Serberne har fjernet resten. Skønnet på 93 beror på grundig analyse af film og fotos og interviews med piloter m.fl. Derudover skal man have ramt eller uskadeliggjort 492 militære køretøjer (hvoraf 153 pansrede - ikke som tidligere antaget 250 af disse) samt 389 morterer og artilleripjecer (mod 450).

Man vidste godt at man også havde ramt en del attrapper, men det var med velberåd hu for at disse attrapper ikke skulle forvirre på et senere tidspunkt. Når alle tal er revideret nedad skyldes det - siger man - at der er en del mål der er ramt af flere fly.

2. DEL: TEORETIKERE OG PRAKTIKERE

Niccolò Machiavelli [299)]

Machiavelli er en teoretiker som gang på gang bliver erindret - men ofte for noget der ikke er ganske velfortjent. Fx tillægger man ham tit dét synspunkt at politik handler om at sikre sig magten for magtens egen skyld, - men mon ikke der her er tale om en forfladigelse - *nærliggende* eller ej.

I *"Krudttønden i baghaven"* står der en smule om Machiavelli og der er citeret forskellige steder fra *"Fyrsten"* - alt sammen med særlig relation til den Albanske Kong Zog [300)]:

"Man skal ikke - eller kan ikke - gøre akkurat som han siger, for tiderne er skiftet, men man skal tage udgangspunkt i det virkelige liv og ikke i forestillinger om hvordan ting burde være. Man kan have mange idéer om hvad man gerne vil opnå, men man må tage udgangspunkt i realiteterne hvis man vil opnå noget af dét man vil.

Machiavelli viser at det kan være nødvendigt at skifte politik for at bevare hovedsigtet (hvad det end måtte være). Den samme politiske metode kan ikke bruges altid. Én politik kan være hensigtsmæssig til at begynde med (fx. for at overvinde lovløshed, røveri og indbyrdes strid) og en anden må vælges til at fortsætte med (fx. for positivt at opbygge et samfunds økonomi osv.)" [301)].

Om nu man er retfærdig over for Machiavelli eller ej, - om man nu har forstået ham rigtigt eller ej er naturligvis interessant og vigtigt nok, - men

---

299) Jf. i øvrigt et interview med Per Stig Møller, konservativ politiker, Dr.phil. og forfatter. Interviewet stod i *Magisterbladet* 12.5.1999, s. 14. Overskriften var: *"Fra Machiavelli til Miloševic"*.

300) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 112-119.

301) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 112.

end mere vigtigt er dog hvordan han er blevet *brugt*, hvordan den *praktiske Machiavelli* så at sige er.

Biskop Jan Lindhardt har for en del år siden skrevet en lille og overskuelig Machiavelli-bog som giver en god oversigt, fortæller lidt om Machiavelli's biografi og gennemgår en række af dé temaer man kan finde hos ham.

Lindhardt ser også på en række af de fortolkningsproblemer Machiavelli rejser[302)]. Nogle af problemerne skyldes måske at Machiavelli har ændret opfattelse, nogle af problemerne at han har forskellige formål med de forskellige tekster.

Efter Lindhardt er der mindst 3 forskellige Machiavelli'er - som han så forsøger at "forene" eller i det mindste at "forlige".

Der er *"Fyrsten"*s Machiavelli - som måske snarere er to - og så er der *"Discorsi"*ens[303)]. I *"Fyrsten"* anlægger Machiavelli en realistisk og rent teknisk betragtning, siger Lindhardt - men hertil føjes et fremmedelement, en *opfordring* til Lorenzo Medici om at *gribe den gunstige lejlighed* til at forene Italien[304)].

Lindhardt siger: *"Det skulle være klart at det er en anden Machiavelli, der her taler, end den, der har skrevet de første 25 kapitler. F.eks. er et begreb som "retfærdig krig" slet ikke tilstede i den øvrige del af* "Fyrsten"*."* [305)]

---

302) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969.

303) *"Discorsi" = "Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio" = Betragtninger over Titus Livius' første 10 Bøger*. Muligvis er *"Discorsi"* påbegyndt før og afsluttet omkring 1518, dvs. efter *"Fyrsten"* (publiceret '16), hvad der umiddelbart rejser nogle problemer om konsistensen i Machiavelli's forfatterskab - et emne Jan Lindhardt behandler i *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 24 ff. Lindhardt fremhæver - s. 29 - *"[at Machiavelli og hans empiriske generation - i modsætning til humanisterne - ikke [ejede] sandheden på forhånd, men måtte arbejde sig frem til den. Sproget bliver derfor i hans mund et middel, ikke til at bringe sandheden ud, men til at nå frem til den. At læse Discorsi er som at se ind i et værksted, hvor sproget er et af redskaberne, der må være så præcise og nøjagtige som muligt, for at kunne bruges i arbejdet på at nå frem til en sandere erkendelse."*

304) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 42.

305) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 42.

Den *første* Machiavelli er nærmest amoralsk - ikke umoralsk, for *moralen* er ikke til diskussion. For ham drejer alt sig om politik - og hér i politikkens verden har målet givet sig selv: *Magten*[306].

Det er ikke en fortolkning som Lindhardt står ene med. - Én af dem der i de senere år har set nærmere på Machiavelli - og som er nået til noget tilsvarende - er den Danske OSCE-diplomat Lars Wissing.

Lars Wissing blev for nogle år siden interviewet om sine Machiavelli-studier i *Information*[307] og han fremhævede her spillet mellem kynismen og illusionsdannelsen, men sagde også at magten har dét væsentlige *formål* at bevare sig selv.

Sådan er der selvfølgelig *mange* magthavere der fungerer, men det ville ikke være en rammende beskrivelse af hverken Ahmet Zogu eller Benito Mussolini at hævde at de kun stræbte efter magten for magtens egen skyld. Der var meget *mere* på spil.

Og sådan er det givetvis også med Præsident Miloševic - for ikke at tale om hans Kosóva Albanske modparter Hashim Thaçi og Azem Syla.

Magten er en dél af historien, men langt fra den hele.

Naturligvis - heller ikke!

Machiavelli's erkendelse af at politik handler om at erobre og om at fastholde magt (hvad enten man forfulgte et særligt overordnet mål eller ej) var ikke grebet ud af tågerne, men af virkeligheden.

Han kunne give mange *konkrete* eksempler på et særligt aspekt fra det virkelige politiske liv: *Svigefuldheden*. Der var adskillige personer der havde lovet ét - for at få støtte til deres sag - og som så var løbet fra dét de havde lovet. Som Lindhardt skriver:

---

306) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 10.

307) Mere præcist 14.11.1986. Det var Karen Syberg og Peter Wivel der interviewede.

"Den nye pave havde, inden han blev valgt, givet Cesare [Borgia] løfter om støtte, men da han ikke havde brug for ham efter valget, så holdt han naturligvis heller ikke, hvad han havde lovet" [308].

Naturligvis - heller ikke!

Machiavelli var af dén overbevisning at ikke *alt* kunne lade sig gøre - for udviklingen er underlagt *nødvendigheden* - *necessità* - et begreb der ganske vist ikke findes explicit hos Machiavelli, men dog i høj grad implicit[309].

Noget *måtte eller kunne* ske fordi omstændighederne lå for det, mens andre ting *ikke kunne* ske. Det er ikke det samme som at *strukturen* eller *skæbnen* [310] har "magten", som at alle ting er *determineret* osv., men at der er historisk betingede forhold, som man må respektere for at kunne påvirke dem og bøje dem. Der må altid en konkret analyse til når man vil vurdere de reelle politiske muligheder (se i øvrigt i denne bogs s. 221 og s. 338) [311].

Af og til greb Machiavelli *helt* galt i godteposen - fx når han skrev at artilleriet aldrig ville kunne få afgørende betydning. Artilleri - og andre skydevåben, vi skal ikke nævne bombefly ved denne lejlighed - kunne selv

---

308) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 18.

309) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 18.

310) Jan Lindhardt viser at i ét tilfælde mener Machiavelli med skæbnen nærmest lederens karaktertræk. Pave Julius II var hensynsløs og havde heldet med sig, men havde han levet længere - og oplevet tider der krævede tilbageholdenhed - var det gået ham galt. Skæbnen behersker en sådan Fyrste fordi han ikke kan omstille sig, jf. *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 51.

311) Disse linier stammer fra *"Krudttønden i baghaven"*, s. 118 - derfor henvisningerne til Mussolini og Ahmet Zogu. - Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 52 - men også s. 35. Omkring det sidste sted viser Lindhardt at Machiavelli opererer med et valg mellem at være moralist og at være politiker. En moralist *kan ikke* være politiker, en politiker må vælge dé midler der er *nødvendige* for at nå målet - nogle gange moralsk gode, nogle gange moralsk forkastelige. De to metier's følger helt forskellige love.

sagt have en betydning, men kun hvis soldaterne havde det nødvendige mod: *virtù* [312].

Dolus bonus

Et ganske særligt tema hos Machiavelli er det gamle: *Den retfærdige krig, bellum justum* - som netop i tilfældet Kosóva har fået en ny aktualitet.

Talrige er i fortiden eksemplerne på at man har beklaget dét sørgelige man var *nødt* til at gøre for at fremme det gode formål. - Det var om dén slags forklaringer man i Middelalderen brugte udtrykket *dolus bonus* - det gode bedrag [313].

Miloševic som Machiavelli'st?

Man kan sikkert let komme på dén idé at Miloševic er et nærmest *typisk* eksempel på én der tænker Machiavelli'sk - for dét han gør er jo at handle hensynsløst for at nå sine mål?

Og ikke nok med det: Han tænker ikke realistisk - men langt mere end dét: *Over-realistisk* - og sér alle ting alt for rationelt og teknokratisk.

På dén måde skulle Miloševic ligne dén som Machiavelli støttede og nærmest havde som en slags praktisk forbillede: *Cesare Borgia*, hertug af Valentinois, - for Borgia gjorde dét han fandt *nødvendigt*. Hvis det var nødvendigt at skifte politik - så gjorde han det; hvis det var nødvendigt at ofre en af sine fremstående ledere - så gjorde han det.

---

312) Jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 20. Machiavelli skrev en længere militærteoretisk afhandling - *"Arte della Guerra"* = *"Krigskunsten"* - som jeg pt ikke er nærmere bekendt med. Måske kunne den være interessant i relation til Osmannernes erobringer på Balkan?, jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 63 f. I øvrigt er - med Lindhardt's ord - *"Bogen [...] original derved, at den knytter det militærfaglige sammen med det politiske og anskuer områderne som to sider af samme sag. Organisationen af hærvæsenet er afhængig af, hvilken politik der skal føres og hvilken styreform der forefindes. I et demokrati er hæren en stadig trussel mod staten og må derfor opbygges anderledes end i et fyrstendømme, hvor hæren er en støtte for regenten."*, s. 64.

313) Dette har jeg fra Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 33.

Men Borgia havde dog et *projekt* - han ville samle Italien!

Der er dem der mener at også Miloševic har et projekt: Han vil samle Serbien, siger man - måske etablere et veritabelt Stor-Serbien, hvad der lyder grimt og imperialistisk. Men *har* han dette projekt har han ikke realiseret dét, men nærmest det *modsatte*, for i dag er Serbien længere end nogensinde fra enhver drøm om at være et stort og stærkt land på Balkan.

Der er andre der mener at Miloševic netop *ikke* har et mål eller et projekt - bortset fra dét at ville holde sig og sine ved magten.

Måske er sandheden et sted "midt i mellem"? Måske vil Miloševic have så meget *som kan lade sig gøre* - og måske véd han mere end så mange andre at Serberne er ramt af *nødvendighedens* begrænsninger? Måske tror han at han og Serberne får mest ud af at forhandle og kæmpe til stregen?

Måske tager han så fejl? Men i så fald har vi andre ikke hjulpet ham eller de andre i Serbien til at forstå at vi gerne vil bistå med at opbygge *hele* Balkan? Hvad havde Miloševic egentlig at komme efter hvis vi andre havde været *noget* hurtigere til at arrangere et omfattende udviklingsprogram?

Én af de ting der er karakteristisk for Miloševic er at han er en mester i at udnytte de modsætninger der er mellem hans rivaler eller modstandere. Han skaber ikke altid selv modsætningerne, de *er* der allerede, men han puster til dem og kalkulerer med dem. Et klart Machiavelli'sk træk kan man sige.

I begyndelsen af '99 - hvor han klart indså hvór udviklingen bar hen - søgte han at *købe* Vuk Draškovic, og det lykkedes også *et stykke ad vejen*. Draškovic kom med i Regeringen, men kunne ikke holde til presset - og "meldte sig ud" selv om han hævdede ét eller andet der skulle tydes som om der fortsat var en slags telepatisk overensstemmelse mellem ham og Miloševic. Det var nok mere rigtigt - som mange iagttagere har været inde på - at Draškovic var ved at gøre sig salonfähig - internationalt, men især i Serbien. Han var ved at opgive Miloševic igen og skabe sig sin egen position. Situationen ændrede sig på ny da Miloševic besluttede sig for at standse krigen - herefter gjaldt det i endnu højere grad end før for Draškovic m.fl. om at stå på sin *egen* platform (akkurat som man kan se

det blandt etnisk Albanske politikere i Albanien og i Kosóva - også dé har svært ved at indgå kompromisser med hinanden, de er meget bedre til at stå på en egen, eventuelt ensom platform).

Miloševic udnyttede også - og delvis med held - dé modsætninger der var blandt de forskellige etniske grupper i Kosóva. Han kendte til modsætningerne og kalkulerede ud fra dem: På den ene side var der de "fredsommelige" i LDK med Ibrahim Rugova i spidsen - på den anden side de mere "rabiate" med Adem Demaçi og UÇK. Et godt stykke ad vejen levede parterne også helt op til Miloševic' forventninger - men alligevel gik det galt for ham, i den sidste ende var UÇK'erne og Amerikanerne ham for snu.

NATO-landene som Machiavelli'ster?

Vender vi os mod NATO-siden kan man sige at alliancens lande, eller de førende af dem, gjorde noget ganske Machiavelli'sk ved at intervenere militært.

Dermed gjorde de det yderste (eller noget i dén retning) for at nå dét mål de havde sat - selv om dette mål var et forholdsvis negativt mål, ikke i moralsk forstand - men i politisk: Man ville *forhindre* etniske forfølgelser.

Hvis man skulle have haft et positivt mål - teknisk set - kunne det have bestået i at man ville erobre land eller i at man ville etablere et selvstændigt Kosóva, men dét *ville* man ikke - selv om det muligvis er dét man kommer til at realisere[314)].

---

314) Jf. andetsteds i denne bog. På den ene side frygter man at selvstændighed kan føre til fortsat uro om grænserne på Balkan - fx hvis et selvstændigt Kosóva skubber til udviklingen i Makedonien hvor der bor mange etniske Albanere. Ikke mindst den Makedonske ledelse er *meget* negativ over for tankerne om grænseændringer. På den anden side véd man udmærket, eller burde vide, at et Kosóva under Serbien vil være en politisk umulighed - med mindre der sker *meget* afgørende, helt fundamentale ændringer i det Serbiske sindelag. Der er næppe nogen Kosóva Albaner der i dag kunne *drømme* om frivilligt at vende tilbage til Serbien igen. Man ville ikke tro på at en *evt.* ændring af sindelaget skulle have nogen som helst permanens. Der er ikke for 5 øre realisme i en sådan tanke. Men man kunne da håbe på - og arbejde for - at der i løbet af de næste mange år kunne udvikle sig helt nye vilkår, primært ud fra en langt bedre socio-økonomisk situation end dén der har eksisteret siden 2' Verdenskrig med sine op- og nedture.

Man *havde* dog et positivt mål - for man ville skabe eller genskabe et multi-etnisk Kosóva, men man forstod ikke at forløbet *nødvendigvis* måtte føre til det modsatte: En etnisk opdeling - som man allerede havde set eksempler på i det gamle Jugoslavien - eller snarere en udvandring af de sidste Serbere og skabelsen af et "rent" Kosóva.

Den politiske ledelse i UÇK

De der imidlertid har handlet mest effektivt - og mest Machiavelli'sk - har været de politiske ledere i UÇK, for det er lykkedes dem at opnå hvad man ellers ikke ville have kunnet opnå: Autonomi og frigørelse fra Jugoslavien og Serbien.

UÇK'ernes ledere fik først provokeret Miloševic og Serberne *så* meget at man næsten tvang *dem* til en brutal reaktion, men dernæst lykkedes man med at få Amerikanerne til at skifte mening - både ved at gå *fra* en ikke-interventions-strategi og *til* en interventionsstrategi *og* ved ikke længere at opfatte UÇK-erne som gale mennesker der kom ned fra skjulesteder i bjergene med gamle rifler, men som kom frem som ræsonnable strateger i mørke jakkesæt der *forstod* Amerikanernes sprog og som var parate til at bygge et *Demokrati* op, men som samtidig ikke var til at bide skeer med - for de *ville* have autonomi, hvad der givetvis påkaldte sig en del respekt hos Madeleine Albright m.fl.

Sidst men ikke mindst var Kosóva Albanerne - eller rettere UÇK-erne - langt bedre til at skaffe sig opbakning fra lobbyer og presse end Serberne og Præsident Miloševic var, for ikke at tale om Dr. Rugova. Serberne og Miloševic var ellers kendt for at kunne udnytte medierne hjemme, men på den internationale bane kom de aldeles til kort.

Clausewitz: *"Om Krig"* [315)]

Ét af de mest grundlæggende værker i Vestlig krigsvidenskab er den Prøjsiske General Carl von Clausewitz' *"Om Krig"*, der udkom i 1832-1834. Næppe nogen officer i et NATO-land har kunnet komme uden om en dosis Clausewitz, men Clausewitz blev også læst grundigt i det daværende Sovjetunionen og i Østeuropa - givetvis også i Jugoslavien. Denne udbredelse og de hyppige henvisninger i artikler af forskellige militærfolk har fået mig til at se nærmere på ham.

Erling Bjøl's vurdering

Måske havde jeg sprunget Clausewitz over hvis jeg forinden havde læst hvad Erling Bjøl har skrevet om ham i *"Hvorfor krig?"*[316)].

På den ene side skulle Clausewitz være en officer der søgte at gøre sig til over for sin kones snobbede familie, men kun nåede at blive skrivebords-

---

315) Jf. Carl von Clausewitz ['Klausøvits], født 1780, død 1831. Faderen Prøjsisk officer. Carl von Clausewitz på officersaspirantskole som 12-årig, deltog i krigshandlinger i '93 og frem, avancerede. Efter nogle år optaget på militærakademi (Kriegsakademie i Berlin) hvor han kom i forbindelse med den reformorienterede Gerhard von Scharnhorst (1755- 1813) der blev én af hans vigtigste læremestre - en anden blev den ligeledes reformorienterede Neidhardt von Gneisenau (1760-1831). Adjudanttjeneste hos Kongens fætter, deltog i krigen mod Napoleon 1806, krigsfangenskab - tilbage i Berlin 1807, lærer på Kriegsschule (evt. var det på Kriegsakademie?), generalstabstjeneste, lærer for Kronprins August. Aktiv i forskelligt reformarbejde. Ønskede (sammen med andre) af Prøjsen omkring 1809 gik sammen med Østrig mod Frankrig, men Prøjsen holdt sig tilbage og Østrig blev slået. 1811 trak det op til krig mellem Frankrig og Rusland. Clausewitz og andre ønskede at Prøjsen skulle gå sammen med Rusland, men i stedet støttede Prøjsen Frankrig. I frustration tog Clausewitz sin afsked og gik i Russisk tjeneste - dvs. mod Frankrig og Prøjsen. Nogen tid senere igen i Prøjsisk tjeneste (1813), men formelt som Russisk officer - arbejdede igen sammen med gamle reformbekendte, men var ikke ganske accepteret af Kongen og flere i dennes kreds. Stabstjeneste i Russisk-Tysk legion, oberst - fra 1814 formelt Prøjsisk officer igen. Krigstjeneste igen 1815. Fra 1818 administrativ chef for Kriegsschule og Generalmajor. 1830 artilleriinspektør. Død året efter. Clausewitz havde en *vis* betydning i sin tid, men var ofte "uden for" kredsen af magthavere. Gift 1810 med Marie von Brüel som udgav hovedværket Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*) - og en række krigshistoriske værker efter Clausewitz' død.

316) Jf. Erling Bjøl: *"Hvorfor krig?"*, Gyldendal, Kbhvn. 2. oplag, 1998, s. 194 f.

general - *Pardonnez-moi, Monsieur Bjol !*- på den anden side er Clausewitz blevet læst på en måde der har sat sig blodige spor på Europas slagsmarker - og dét på trods af at hans værk (ifølge Bjøl) er selvmodsigende og uklart.

Clausewitz *er* på sine steder tung og omstændelig læsning; der *er* selvmodsigelser - og de fleste der har læst ham er givetvis enige i at der er afsnit der er grundigt gennemarbejdede - og andre der langt fra er det.

Men nu hvor jeg *har* været igennem *"Om Krig"* må jeg konkludere at læsningen har givet mig en bedre forståelse af militær tænkning (og af forskelligt andet), men dette skyldes dog i høj grad at den Danske udgave - som Bjøl *ikke* har brugt - han er gået til en udgave på originalsproget - er suppleret med særdeles nyttige oversigtsartikler og fortolkningsbidrag.

Bjøl støtter *sin* læsning på den store Franske politolog Raymon Aron der - med Bjøl's ord - *"har påpeget, at* [Clausewitz] *aldrig selv fik afklaret modsætningen mellem sit udgangspunkt, at krigen er en fortsættelse af politikken med andre midler* [se nedenfor - s. 233]*, med andre ord et instrument for politikken, og sin lige så fundamentale tese om krigens iboende logik i retning af større og større voldsanvendelse. Hvordan forlige politikkens forrang med krigens ødelæggelseslogik? Han har heller ikke besvaret eller bare stillet spørgsmålet, om politikkens mål er de samme i fred som i krig.* [...] *Men gang på gang kan man konstatere, at de politiske mål påvirkes både af krigens voldslogik og af krigslykkens luner, som de viser sig i "duellen" på slagmarken, der optog Clausewitz så meget"* [317)].

Bjøl tilføjer at Clausewitz ligesom *"Machiavellis* "Fyrsten" [kan] *opfattes både beskrivende og foreskrivende, uden at forfatteren selv klart skelner mellem de to muligheder."* [318)]

Bjøl skriver egentlig ikke meget mere end hvad jeg hér har citeret[319)]

---

317) Jf. Erling Bjøl: *"Hvorfor krig?"*, Gyldendal, Kbhvn. 2. oplag, 1998, s. 194.

318) Jf. Erling Bjøl: *"Hvorfor krig?"*, Gyldendal, Kbhvn. 2. oplag, 1998, s. 194.

319) Bortset fra nogle bemærkninger om at Bismarck ikke havde læst ham - og nogle om at Lenin i høj grad havde, men dog ikke kom til magten ved at føre krig, men ved at slutte fred (Bjøl, s. 195). "[Lenins elev Stalin] *tilrettelagde i slutningen af Anden Verdenskrig sin militære*

Jeg har ikke læst Raymond Aron's analyse af Clausewitz - men hvis han mener hvad Bjøl citerer ham for, tror jeg han har haft en urealistisk forventning. Det er nemlig ikke i et bogværk man kan *løse* problemet om forholdet mellem politik og krig - det kan man kun i *virkeligheden* - og i virkeligheden vil dette problematiske forhold blive taget op igen og igen - og konklusionen behøver i det ene konkrete tilfælde ikke at være som i det andet.

Dén konklusion kan man i øvrigt læse - måske ikke direkte, men meget tæt på - hos Clausewitz selv, for det er, som det vil fremgå af det følgende, én af de helt fundamentale tanker hos ham, som det også var for Machiavelli, at man må gå til realiteterne og virkeligheden og ikke drømme alt for mange *systemer* op.

Clausewitz som specialtilfælde?

Filosofiprofessor Johannes Witt-Hansen skrev i en kommentar til *"Om Krig"*, at historien og de historiske videnskaber naturligvis har udviklet sig siden den første udgivelse, men at det er en *hensigtsmæssig* mulighed at betragte Clausewitz' teorier på samme måde som man har betragtet gammel (men stadig gyldig) naturvidenskab: Som et specialtilfælde af en senere udviklet, mere generel eller omfattende teori.

Ud fra dén opfattelse skulle Clausewitz stadig have gyldighed - men under specielle forudsætninger, givetvis specielle *historiske* forudsætninger. Dermed antyder Witt-Hansen måske også at der må være visse problemer med at bruge Clausewitz på nutidens forhold. Men Witt-Hansens opfattelse indebærer at moderne militærteori skulle eller burde *indeholde* Clausewitz. Spørgsmålet er imidlertid om denne opfattelse ikke rejser flere problemer end den løser?

Witt-Hansen er i øvrigt ude i andet ærinde end dét der umiddelbart er på dagsordenen i Kosóva-krigen, nemlig at diskutere Clausewitz' rækkevidde i forhold til den *ultimative* krig, krigen med atomvåben, dén krig der ikke

---

strategi i overensstemmelse med Clausewitz' tese om politikkens primat, men tilpassede også sin politiske målsætning efter krigens gang", jf. Erling Bjøl: *"Hvorfor krig?"*, Gyldendal, Kbhvn. 2. oplag, 1998, s. 195.

kan føres på grund af dens konsekvenser[320]. Efter Witt-Hansen skriver Clausewitz om en *rationel* krig, ikke om en paradoksal situation hvor krig ophører med at være et rationalt politisk instrument[321].

Én ting er hvad der umiddelbart er på dagsordenen, noget andet er om ikke Witt-Hansen også drøfter en problemstilling som er såre relevant i tilfældet Miloševic og Kosóva, nemlig forholdet mellem det rationelle og det irrationelle.

Set under et overordnet perspektiv har den Serbiske politik og fremfærd i Kosóva i de senere år *forekommet* aldeles irrationelt begrundet, men den kunne kun imødegås fra Vestlig side med rationelle midler, og det var indlysende at man kun kunne overkomme de forhindringer en *sådan* asymmetri skabte, hvis man gjorde det klart at man ville drive rationaliteten til det yderste.

At man ville bruge midler som man ellers måtte anse for at være umulige at bringe i anvendelse. Man måtte tilvejebringe en form for symmetri eller balance. Paradoksalt nok benyttede man sig af en *ny* asymmetri til at nå dette mål: Luftbormbardementer fra stor højde.

En alternativ fortolkning. Indledning

På det konkrete plan er Clausewitz næppe til megen hjælp når man vil analysere krigen i Kosóva - og det ville selv sagt være aldeles urimeligt at lede efter hvad han mon måtte sige om *luftbombardementer*.

Men han siger noget andet der er nok så relevant, nemlig at det er vigtigt at være udogmatisk og at hver tid har sin egen krigsførelse - og sin egen krigsteori. Clausewitz var selv overordentlig opmærksom på at tingene udviklede sig og påviste fx det store spring Napoleon Bonaparte tog i forhold til tidens andre hærførere, og han skrev derfor - bevidst - om

---

320) Witt-Hansens betragtning er *for* teoretisk for mig på dét sted.

321) Jf. Witt-Hansen i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 3, s. 905.

forhold på *sin* tid og tæt forud for den[322]. Han inddrog, med ganske få undtagelser, ikke oldtidens eller middelalderens militære forhold i sin teoridannelse[323], men enkelte gange skitserer han en *udvikling* som fx med hensyn til anvendelsen og indretningen af fæstninger for at sætte nutidige forhold i relief[324] og med hensyn til den teknologiske udvikling - således i forholdet mellem rytteri og artilleri og andre ildvåben[325] og ikke mindst i forholdet mellem angreb og forsvar hen over tid[326].

Det er banalt at nævne at der i 1800- og 1900-tallet er sket en voldsom teknologisk, militær og politisk udvikling - eftersom denne udvikling var grundlaget for den betydningsfulde og iøjnespringende asymmetri der var mellem NATOs strategi der hvilede på intensiv brug af avancerede våben og Miloševic' strategi der i det grundlæggende var lavteknologisk, for ikke at sige primitiv.

Den teknologiske udvikling har også betydet at efterretningsvirksomhed foregår på en ganske anden måde end tidligere. NATO benyttede sig af satellitovervågning, aftapning og elektronisk dechifrering af militær kommunikation i Jugoslavien alt sammen i kombination med iagttagelser på stedet - dels i Serbien, dels i Kosóva. Det sidste var dog ikke altid lige nemt, men man fik (efter sigende) i stigende grad brugbare informationer fra UÇK, ligesom man i et vist omfang indsatte særlige styrker der kunne

---

322) En ny ting fra Napoleons-tiden var også opkomsten af folkevæbningerne og af oprørsbevægelser i stor skala, jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 229. *Helt* rigtigt er dette måske ikke - jf. de store bondeoprør på Reformationstiden - men det er ganske rigtigt at guerillakrigen har udviklet sig fra 1800-tallet og frem og har spillet en meget afgørende rolle. I Kosóva dels som en bevægelse der satte en større bevægelse i gang (1998 og frem til begyndelsen af '99), men også som en bevægelse der løbende understøttede denne større bevægelse (maj - juni '99). - Se også Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 734 f.

323) Her tænker jeg kun på *"Om Krig".* Hans historiske værker har jeg ikke set på. I Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*) skriver Clausewitz lige ud ad landevejen at der er meget store vanskeligheder ved at bruge fjerne eksempler, jf. således bd. 1, s. 168.

324) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 463 ff.

325) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 320.

326) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 421 f.

kommunikere tilbage via satellitforbindelse. At man kunne have gjort efterretningsarbejdet bedre er oplagt - jeg tænker dels på Amerikanernes bombning af den Kinesiske Ambassade, dels på General Clarks tydeligt dårlige, katastrofalt dårlige informationsniveau på mødet hos Præsident Clinton 3.6.99.

Endelig indgik brugen af massemedier - og nu også af internettet - som et middel for både den Serbiske side, NATO-siden og UÇK-siden. Det er et helt studie for sig som jeg imidlertid vil lade ligge.

Man kan med god ret hævde at man ville være meget lidt i overensstemmelse med Clausewitz hvis man blev stående på hans standpunkt og overså betydningen af den her omtalte militære, teknologiske og informationsmæssige udvikling - hvortil kommer at de politiske omstændigheder nu er ganske anderledes end på Clausewitz' tid.

Skulle man igen vove at rejse det absurde spørgsmål om hvad Clausewitz kunne sige om højteknologiske luftbombardementer, så kunne svaret være at man skal vare sig meget for at sige at man - teoretisk set - ikke kan vinde en krig fra luften[327)], og at man skal vare sig for at udstikke alt for generelle læresætninger, men i stedet foretage en ganske konkret og realistisk analyse.

Det forekommer at være mere i tråd med Clausewitz at sige at det altid er de konkrete omstændigheder der bestemmer hvad der kommer ud af en given militær konfrontation. Det er ikke teorier der vinder (eller taber) krige, det er generalerne og politikerne og altid i en *konkret* situation.

Måske skulle man på dén baggrund anlægge en synsvinkel der afviger *noget* fra dén Witt-Hansen foreslår:

---

327) Det nærmeste man kan komme helt konkret er når Clausewitz skriver at en hær der består af rent artilleri må betragtes som en absurditet (jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 314). For ganske vist er *"Ildens tilintetgørende element i nutidens krige helt klart det mest virkningsfulde, men trods dét må den personlige kamp mand mod mand lige så klart anses for kampens egentlige selvstændige basis".* Her er et eksempel på at Clausewitz har sagt noget som har været fuldt korrekt da han skrev den, men som ikke gælder under alle omstændigheder eller til "evig" tid.

Clausewitz' genstandsfelt er historisk begrænset, og hans teori er - både i den analytiske og den syntetiske del - skrevet på tidens egne betingelser. Af dén grund kan Clausewitz' værker imidlertid påkalde sig dobbelt *historisk* interesse, for dels rummer de uvurderlig viden som det er vanskeligt at rekonstruere - og på sæt og vis at konkurrere med hvis man selv vil foretage en analyse af de Europæiske krige i 1700- og begyndelsen af 1800-tallet - dels viser de hvordan man anskuede tingene déngang, hvad der er et vigtigt moment i en sådan historisk undersøgelse.

Hvis man nu vil foretage nærmere studier af krigene på Balkan i 1600-, 1700- og evt. 1800-tallet er det ikke umuligt at Clausewitz kan give et særdeles relevant bidrag - hvad enten hans teori stadig har konkret gyldighed eller ej for dén periode[328)].

Naturvidenskab og historievidenskab (krigsvidenskab)

I modsætning til naturvidenskaberne handler historievidenskaberne om noget der hele tiden udvikler sig, og de er tilmed - direkte eller indirekte - en dél af dét de selv beskriver[329)]. Dette gælder også krigsvidenskaben.

Naturvidenskaberne handler i princippet om eviggyldige fænomener, i hvert fald når man tænker på de mere abstrakte dele af dem - og når man

---

328) Man vil ikke kunne finde direkte henvisninger til krigene på Balkan i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), men muligvis vil man kunne finde sådanne i hans krigshistoriske værker. Det vil jeg forfølge på et senere tidspunkt. Et enkelt sted skriver Clausewitz dog en respektfuld bemærkning om de tyrkiske janitsjarer (Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 193).

329) I almindelighed er naturvidenskabelig teori og beskrivelse *ikke* en dél af dét den selv beskriver. Men iagttagelse kan godt påvirke dét der skal beskrives, når nemlig instrumentet er "stort" i forhold til dét der skal beskrives. Dette fænomen har siden Heisenberg og Bohr været en del diskuteret, bl.a. af filosoffer. Man taler med Bohr om et komplementaritetsproblem og med Heisenberg om et usikkerhedsteorem - dette er fremstillet i mange værker, fx i Bent Schultzer: *"Relativitet i filosofisk belysning"*, Gads Forlag, 4' oplag , Kbhvn. 1965, s. 143 ff.

Man kan også - i samfunds- og historievidenskaberne - tale om den hermeneutiske cirkel - måske skulle man dog hellere tale om en hermeneutisk spiral for en egentlig cirkelslutning er der ikke tale om - snarere om en vekselvirkning og udvikling på en noget anden måde end i naturvidenskaberne.

fx ser bort fra biologien som naturligvis også omhandler faunaens og floraens *evolution* - og naturvidenskaberne tilstræber at udvikle eviggyldige teorier og at opnå større og større forståelse på deres område, så at sige at lægge ny kundskab til dén kundskab man har i forvejen, ikke nødvendigvis at give et helt nyt billede.

På nogle områder medvirker naturvidenskaben til at der sker en teknologisk udvikling, og den teknologiske udvikling rejser så atter nye krav til naturvidenskaberne, men dette forkaster ikke i sig selv de allerede opnåede videnskabelige resultater[330)]. Når jeg gør lidt ud af denne problematik er det fordi Clausewitz selv var optaget og påvirket af datidens naturvidenskabelige opdagelser, men også fordi det derved bliver lettere at bestemme eller i det mindste beskrive grænserne for Clausewitz' teori og for de øvrige teorier jeg inddrager.

Mens naturvidenskaben kan siges i det store og hele at ville dække eller omfatte alle naturlige forhold - og at moderne naturvidenskab derfor også vil søge at dække historiske naturvidenskabelige problemstillinger og *kan* gøre det uden at involvere *sig selv*, at sætte sig selv på spil - kan man ikke sige helt det samme om de historiske videnskaber.

Nutiden omfatter ikke fortiden - nutiden bygger på fortiden, den har forudsætninger i fortiden, men det er noget ganske andet end at *omfatte* den. Hvis man brugte nutidens værktøjer til at omfatte fortidens forhold ville man optræde anakronistisk, man ville trække nutiden ind i fortiden og begynde på noget der ikke kan gennemføres, at gentage historien på et "højere" niveau, men historien gentager sig ikke sådan - den er altid noget andet end den var før.

Man kunne måske forestille sig at en general ville prøve at gøre noget "særligt" som var gjort en gang tidligere for dermed at opnå en militær fordel, men dette "særlige" vil jo ikke kunne virke på samme måde som dén gang hvor det *først* blev brugt, alene fordi modparten også har en

---

330) Der er selv sagt utallige eksempler på at ny naturvidenskab har forkastet gammel videnskab, enten fordi den gamle var forkert eller fordi den var utilstrækkelig, men i mange tilfælde implicerer den nye naturvidenskab ikke en egentlig forkastelse, men en udvidelse og en korrektion af den gamle. Hvad der skal betragtes som holdbart skal være verificeret objektivt.

viden om det samme “særlige” og derfor har taget de forholdsregler som måske ikke kunne tages “første gang”.

At fortiden - og *hidtidige* sociale forhold og adfærdsmønstre - kan have temmelig stor betydning for nutidens og fremtidens er indlysende, men der er ikke en deterministisk sammenhæng ... man kan nemlig - i nogen grad - sætte sig ud over den historiske tvang, man kan gøre sig mekanismerne bevidst og dermed omgå eller håndtere dem på anden vis. Man kan selv sagt også søge at bruge historien manipulatorisk sådan som Præsident Miloševic - og andre med ham - har gjort det.

Men man kan ikke gå tilbage og gentage forhold fra historien, for forsøgte man dét måtte det være med dén viden man besidder aktuelt og dermed er der ikke tale om en egentlig gentagelse. Derimod kan man i naturvidenskaberne principielt gentage “fortiden” ved at opstille de samme betingelser som man gjorde déngang, faktisk er det et helt fundamentalt krav til naturvidenskaberne at der *er* tale om at tingene gentager sig ... gjorde de ikke det, var der ikke tale om gyldig naturvidenskab.

På dette helt grundlæggende plan må det konstateres at krigsvidenskaben (og andre historiske videnskaber) *ikke* kan betragtes som naturvidenskaber - den er noget ganske andet, selv om den inddrager megen naturvidenskab som hjælpediscipliner (se i øvrigt den skematiske opstilling s. 390 ff.).

Hvad Clausewitz kan lære os på det generelle plan?

Det kan hævdes at Clausewitz - på det generelle plan - siger noget af interesse om nutidige forhold, fx er *hans* beskrivelse af forholdet mellem strategi og taktik stadig af nytte - ligesom hans overvejelser om angrebets og forsvarets natur giver anledning til en del tankevirksomhed - og endelig har hans generelle *tilgang* også positiv betydning:

(1) Tag udgangspunkt i virkeligheden - *og vend tilbage til den.*

(2) Lad være med at udvikle en udtømmende *teori, men tag fat i dét der er centralt (som til gengæld behandles omhyggeligt) - og lad resten ligge*[331)].

(3) I sammenhæng med 1 og 2: Lad være med at udvikle store teorier på basis af "skrivebordstænkning", matematiske systemer osv.

Kravet om virkelighedsorientering er ikke noget Clausewitz var ene om. Der var mange der havde den samme intention, som forresten allerede kunne ses hos Machiavelli (jf. s.204 - 212)[332)]. Clausewitz formulerer det på denne måde: *"Strategien vender sig derfor til erfaringen og retter sin opmærksomhed mod de kombinationer, krigshistorien allerede kan fremvise ... En stor fordel ved at gå denne vej vil bestå i, at teorien ikke kan fortabe sig i grublerier, spidsfindigheder og hjernespind, men må forholde sig praktisk"*[333)].

En virkelighedsorientering rejser både særlige muligheder som særlige problemer. En meget "teoretisk" eller "virkelighedsfjern" orientering kan givetvis gøre det nemmere at være "systematisk", hvorimod en virkelighedsorientering gør det nemmere at være "anekdotisk" og giver store muligheder for at man kan påberåbe sig *hvad som helst* med støtte i et

---

331) Normalt vil man på det videnskabelige område stræbe efter en total (udtømmende) beskrivelse og forklaring af et givet emne. Men Clausewitz vil ikke dække alle tænkelige situationer og forhold, dét er ikke *økonomisk*. På den anden side citerer han *Code Napoleon* (1804) - eller *Code Civil* - hvori det hedder: *Sandheden, intet uden sandheden,* ***hele*** *sandheden,* jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 169.

332) Jf. omtale i *"Krudttønden i baghaven"* s. 112-119 + artikel i *udenrigs* nr 2/98 s 63. En særlig parallelitet mellem Machiavelli og Clausewitz finder man i spørgsmålet om skæbnen. Begge er enige om at man kan gøre *meget* ved at have den fornødne kundskab, men at der altid vil være faktorer og tilfældigheder som spiller ind. Man kan gøre forskelligt for at minimere tilfældighederne, men eliminere dem kan man ikke. Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s, 158.

333) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 125, men jf. også s. 285 hvor Clausewitz, nærmest poetisk, taler om dé teoretiske fordommes skyer, der forhindrer den klare indsigt.

historisk eksempel (som man selv har rigget passende til). Udfordringen består i at sige noget relevant på et så sikkert grundlag som muligt[334)].

Clausewitz trækker på ganske mange eksempler fra krigshistorien, men man har brug for en del konkret viden for selv at vurdere eksemplernes værdi[335)], og der er da nok steder hvor argumenterne for en nutidig læser *synes* at være hentet ud af den blå luft - eller opstillet ud fra eksempler som kan være diskutable[336)]. Men mange eksempler vedrører Napoleon Bonaparte - fx hans felttog i Rusland - og Frederik den Store af Prøjsen, og dé eksempler forekommer at bygge på mange grundige overvejelser.

En overordentlig vigtig betragtning må siges at have generel og aktuel betydning: *"I krig slår alt fejl, hvis det ikke gøres med klar bevidsthed, med fuld og fast vilje [...]"*[337)].

Matematik og skak. Sikker kalkulering?

Matematik kan være en god ting (og efter sigende havde Clausewitz selv anlæg i dén henseende), men man kan ikke hverken ekstra- eller interpolere sig frem til gyldige militærteoretiske konklusioner eller ud fra geometriske principper sikre sig et heldigt udfald af en militær taktik.

---

334) Clausewitz er inde på en sådan problemstilling i bd. 1, s. 153. Han skriver at den historiske bevisførelse har sine egne betingelser, og at det tit sker at den historiske henvisning gør begrebsforvirringen større. Se også smstds., s. 161 om forskelligt misbrug af historiske eksempler - og s. 164 om hvad man *kan* bruge eksempler til. I bd. 2, s. 438, vender han sig mod den anekdotiske brug af eksempler.

335) Den benyttede udgave indeholder en glimrende oversigt af krigshistorikeren Mogens Rosenløv over krigene fra den Westfalske Fred i 1648 til Wienerkongressen i 1815 som blev ledet af Metternich. Dén Metternich som Henry Kissinger vist skrev om i *"A World Restored"* (1957, revideret sidenhen).

336) Clausewitz skrev en del konkrete analyser - som jeg ikke har set på - og det er meget tænkeligt at man her kan finde materiale der understøtter synspunkterne i *"Om Krig".*

337) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 532.

Clausewitz gør sig mange steder lystig på bekostning af mange gale militærgeometrikere[338]. Fx finder han det *plat* urimeligt at tale om en optimal størrelse på en hær[339]. Mange sejre hviler på at man har haft en kvantitativ overmagt, men i virkeligheden er kombinationen af en kvantitativ og en kvalitativ overmagt nok så central. Clausewitz bruger dog ikke præcis disse begreber, men det synes som om det er dem der ligger bag, når han taler om hvordan den dygtige hærfører koncentrerer sine styrker til det afgørende punkt og foretager en korrekt vurdering af sine muligheder[340].

I skak spiller man efter faste regler osv., og det gælder så om at udnytte disse regler med fantasi. I princippet kan alt kalkuleres - i praksis er det mere vanskeligt, men den gamle diskussion om hvad mennesket kan i forhold til maskinen har fået en ny drejning efter at det er lykkedes at konstruere datamaskiner der kan nedkæmpe særdeles habile skakspillere - men det er fordi det trods alt er rimeligt overkommeligt at indlægge regler, erfaringer osv. i den store skakmaskine - ja endog at indbygge principper hvorefter maskinen lærer af sine "egne" erfaringer osv.

... men skak er ikke krig eller omvendt, og det er temmelig tvivlsomt om skakspil styrker ens strategiske eller taktiske evner på andre områder. Men selvfølgelig bruger man man datamaskiner i mange militære sammenhænge, også i forskellige former for overordnet planlægning, men den grundlæggende strategiske tænkning er ikke det samme som en teknokratisk eller matematisk kalkyle, den er noget andet og mere.

Nogle særlige forhold som adskiller skak på den ene side og politik og krig på den anden er spørgsmålene om polaritet og symmetri, som jeg kommer tilbage til om lidt.

---

338) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 393.

339) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 200.

340) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 201.

***Vandt jeg?* spurgte mesterbokseren Brian Nielsen**

Dét var ifølge *pålidelig* kilde - ét af "formiddagsbladene" - hvad bokseren Brian Nielsen spurgte om da han vågnede på hospitalet efter sin kollaps i kampen mod Amerikaneren Dick Ryan i juni '99.

Der kan være en særlig grund til at hæfte sig ved dén boksekamp - dog her ikke så meget på grund af dens æstetiske eller dens fysiske aspekter som på grund af de overvejelser den kan give anledning til i teoretisk sammenhæng[341)].

Den enkelte kamp kan ses som et enkelt eksempel. Og mængden af boksekampe kan siges at udgøre en særlig gruppe af eksempler på kamp - men ingen ville umiddelbart finde det rimeligt at bruge hverken den enkelte boksekamp - eller boksesporten som sådan - som materiale til en militær teori eller som bidrag til fortolkningen af hvad der skete i Kosóva?

Dog - netop fordi der er denne afstand mellem Brian Nielsens kamp og dét der skete samtidig i Kosóva, kan man desto lettere præcisere at der er grænser for hvad man kan bruge det "ene" til for at sige noget om det "andet".

Man *kan* bruge Brian Nielsens kamp til "noget". Ikke til at sige præcis hvordan man skal forholde sig i den militære teori, men til at hjælpe med at stille nogle relevante spørgsmål på den militære teoris eget emne: Den *militære* virkelighed.

Sådan er det egentlig også inden for den militære teori selv. Man kan bruge mange militære eksempler, men de kan kun - på bestemte forudsætninger - sige noget der kan bruges til at udvikle en mere generel militær teori.

Man kan - på bestemte betingelser - bruge det enkelte militære eksempel eller den enkelte boksekamp til at sige noget om kamp i dens yderste eller

---

341) Clausewitz omtaler selv *tvekampens* forhold, jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 29, og bd. 2, s. 716. Boksning i relation til Clausewitz er diskuteret af K.V. Nielsen i kommentaren til den Danske udgave af Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 3, s. 935.

mest absolutte konsekvens - og dette med henblik på at få fat i noget der er centralt for alle kampe.

Kamp i dens yderste eller absolutte konsekvens - noget som Clausewitz er inde på - er ikke dén kamp der er den mest *fornuftige* at føre, dén der er bedst til at opnå det overordnede politiske mål.

Hvordan man skal *bære sig ad* - konkret - er noget ganske andet og bygger på en sammenvejning af mange informationer og overvejelser og udgør dermed en konkret syntese - mens beskrivelsen af kampen i dens yderste konsekvens ikke udgør nogen teoretisk eller praktisk syntese, men derimod et moment i tankevirksomheden, et blot *analytisk* moment - og et ganske *foreløbigt* yderpunkt[342)], før man arbejder sig frem til en teoretisk syntese *eller* til en praktisk krigsplan - hvad der er to helt forskellige ting.

"Vi bliver [...] nødt til at indse", siger Clausewitz, *"at vi ikke kan konstruere krigen, som den skal være, ud fra dens rene begreb, men at vi må give plads for alt det fremmedartede, som blander sig i den og klæber sig til den, plads til dens bestanddeles naturlige tyngde og gnidning, plads til al menneskeåndens inkonsekvens, uklarhed og forsagthed."* [343)]

Imidlertid indebærer den teknologiske og militære udvikling allerede på Clausewitz' tid at den *reale* krig kommer forholdsvis tættere på det teoretisk absolutte, idet krigens ødelæggende virkning er øget voldsomt og fordi de politiske virkninger bliver desto større.[344)]

Tilbage til ringen og brættet. Boksning adskiller sig en del fra skak fordi der godt nok er regler der skal følges, men man kan ikke på forhånd beregne alle kombinationer. I skak kan man ikke flytte en bonde 7 felter frem i ét

---

342) Denne problematik berøres bl.a. af Louise Willmot i hendes *Introduction* til en Engelsk udgave af Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*). *"On War".* Translation by Col. J.J. Graham, revised by F.N. Maude. Introduction by Louise Willmot, Wordswoth Classics of World Literature, Hertfordshire 1997, s. xx-xxi. Willmot kommer ind på at der er sket en del misforståelser i fortolkningen af Clausewitz i denne forbindelse - og mener at det har været én af grundene til at man ikke har fået ordentlig fat på Clausewitz i den angelsaksiske verden.

343) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 717.

344) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 718.

træk, men dét kan man sådan set godt i boksning - man kan kombinere tingene meget friere.

Forløbet af en boksekamp må derfor være ganske anderledes end forløbet af en skakmatch, men i begge tilfælde gælder det om at nedkæmpe modstanderen - dog kun dér hvor brættet eller ringen er. Uden for brættet og uden for ringen er der ingen kamp - men nok en del spil for galleriet.

1. Ringen: Den geografiske begrænsning

"Ringen" viste sig at være nogenlunde afgrænset i Kosóva-krigen, eftersom NATO holdt sig til at angribe visse mål i Serbien og Kosóva, mens Miloševic alene angreb mål i Kosóva[345)] - det *kunne* have været anderledes, fx hvis Miloševic (eller nogle der ville støtte ham) foretog egentlige angreb eller iværksatte terroristvirksomhed i NATO-lande.

Her er således et vigtigt eksempel på at Miloševic udviste *tilbageholdenhed*, hvad man nok kan overse når man tænker på hvad Serberne gjorde mod Kosóva Albanerne. Om denne *tilbageholdenhed* skyldtes angst for de konsekvenser "anden" virksomhed kunne fremprovokere, eller det skyldtes en beslutning om at holde krigen inden for visse grænser - evt. for at undgå at blive beskyldt for at være aggressiv over for parter uden for Jugoslaviens grænser véd jeg ikke. Man ville - muligvis - søge at vise at man ikke havde aggressive hensigter mod "udenforstående"[346)].

Havde det ikke været for de uhyrlige aktioner der gik under betegnelsen *Operation Hestesko* kunne man have måske formodet at det lå Serberne på sinde ikke at kunne blive beskyldt for dét man beskyldte UÇK: Terrorvirksomhed.

---

345) Dette er ikke 100% rigtigt. NATO angreb også i et vist omfang mål i Montenegro, og man ramte ved nogle lejligheder ved siden af både i Serbien og Kosóva. Og Miloševic' styrker angreb ved nogle lejligheder mål i Nordalbanien.

346) Her skal tages i betragtning at Miloševic m.fl. mente at Kosóva-problemet tilhørte kategorien *indre anliggender*.

Når vi ser på NATOs intervention holdt den sig også til en veldefineret "ring", omend den blev større og større.

Til at begynde med - i fase 1 - holdt man sig til en ring af blot militære mål og vel at mærke mål der lå i Serbien, Kosóva og Vojvodina - og i visse særlige tilfælde i Montenegro (hvor man gjorde sig dén ulejlighed at forklare sig over for styret dér), men i næste omgang - i fase 2 - gik man også efter ikke-militære mål af en vis strategisk betydning.

NATO mødte undervejs en del bebrejdelser for at have ramt uden for ringen, først ved at ramme civile transporter, senere ved at ramme den Kinesiske Ambassade i Beograd - og i flere tilfælde var der kritik af at man ramte civilbefolkningen direkte eller indirekte.

Det var i øvrigt karakteristisk at Serberne og NATO ikke kæmpede i den samme ring - og egentlig heller ikke efter de samme regler.

2. Strategien - og: #3. Ressourcerne

I både boksning og i skak kommer man længst hvis man har en klar - og i sagens natur effektiv - strategi, men hvor parterne har lige mange ressourcer *på selve brættet* i en skakmatch, så er der ofte stor forskel på ressourcefordelingen i *selve ringen* i en boksekamp.

I kampen mellem Nielsen og Ryan var det på en måde strategierne der afgjorde kampen. Måske var Brian Nielsen den stærkeste rent fysisk, i hvert fald søgte han at "tæppebombe" sin modstander - at vinde ved at være *stærk nok* -, men han kørte død på grund af vandmangel. Han - og hans kamptræner der stod lige på den anden side af ringen - havde valgt en katastrofal forsyningsstrategi: For at undgå at være hæmmet i selve kampen af vand i maven, opnåede man i stedet - og stærkt forstærket af "tæppebombningen"'s intensitet - at falde omkuld på grund af dehydrering. Brian Nielsen fældede sig selv og tabte kampen trods en måske overlegen styrke[347)].

347) At dømme ud fra nogle aviskommentarer.

Modstanderen gjorde ikke den samme fejl og vandt på at være overlegen i én eneste henseende: At holde ud - at lade tiden arbejde for sig, at lade angriberen fælde sig selv.

Som Mao Zedong siger: *"Vi ved alle, at når to boksere kæmper mod hinanden, holder den dygtige sig sædvanligvis lidt tilbage i begyndelsen, mens den tåbelige går lige på og hårdt og bruger alle sine kræfter i starten, så han til sidst ofte bliver slået af ham, der holdt sig lidt tilbage."*[848)]

Brian Nielsen har *lært af det forgangne*, for i kampen mod Shane Sutcliffe 3.9.1999 var han ikke det ringeste dehydreret. *Knægten* spillede det kun - bagefter - da sejren *var* hjemme[349)].

I øvrigt ligner skak og boksning hinanden i én eller to henseender, de har til formål at vinde en titel eller ære - og når det er professionelt: også penge. I den militære sammenhæng handler det også tit om ære, ikke mindst i den aktuelle konflikt[350)], hvorimod der ikke var noget som helst *økonomisk* formål med at føre krigen. Det var én af de ting der adskilte denne krig fra mange andre krige.

4. Kompleksiteten. Polaritet og symmetri

Der er ikke meget mening i et skakspil hvis parterne - som der kun er to af - har meget forskellige udgangssituationer[351)], for det er kun på baggrund

---

348) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 81. Forresten er det jo et grundlæggende princip i selvforsvaret at man skal bruge *angriberens* kræfter til at fælde ham med.

349) Jf. Michael Enggaard: *"Vores helt er tilbage!"* Morgenavisen Jyllands-Posten 5.9.1999, 1' sektion, s. 16.

350) Spørgsmålet om æresfølelse er behandlet andetsteds, men dertil kommer at det formentlig var et vigtigt moment for Serberne (muligvis også for andre) at opnå så ærefulde vilkår som muligt som afslutning på konflikten.

351) At man har samme antal brikker at flytte rundt med på brættet er forholdsvis banalt. Normalt sætter man spillere af nogenlunde samme niveau sammen ... ellers ryger spændingen, og det er nok så meget for spændingens skyld at man spiller. Forhåbentlig starter man ikke krige eller tager politiske initiativer for *spændingens* skyld. Vi ser her ganske

af nogenlunde ens *ydre* vilkår at den strategiske og taktiske forskellighed på spillerne - og dén vekselvirkning som udvikler sig i løbet af kampen frem til den endegyldige ulighed - kan påkalde sig nogen som helst interesse eller rejse noget engagement. Spillerne skal både være lige og ulige før det er interessant.

Men krig (og politik) er *ikke* at sammenligne med et spil skak. I krig og politik er det overordentlig almindeligt at parterne står helt forskelligt fra hinanden. Der er givetvis tale om en polaritet, men ofte er der ikke tale om nogen éndimensional polaritet, men netop om en kompleks form hvor der optræder flere større og mindre poler, og hvor der kan udvikle sig flere spil samtidig, nogen i tæt forbindelse med hinanden - andre i fjernere.

Asymmetri og mangel på parallelitet

I krig og politik er forholdene ofte også temmelig asymmetriske eller ikke-parallelle. Clausewitz omtaler ganske vist mange felttog og slag, hvor der har været en form for symmetri eller parallelitet - angriberens og forsvarerens opstillinger modsvarer hinanden[352)], men egentlig må man sige at der - ikke i mindst i det 20' århundrede - har været tale om overordentlig stærke asymmetrier.

I Vietnam-krigen benyttede Amerikanerne sig i høj grad af luftbombardementer, mens Nordvietnameserne og Vietcong benyttede sig af en guerilla-strategi - og i øvrigt i stigende grad og *over tid* fik fordel af at den Amerikanske opinion faldt sammen. Våbenarterne og strategierne matcher langt fra på samme måde som tidligere - eller som i skakspillet.

Også i Kosóva var der tale om en høj grad af asymmetri - i øvrigt på flere planer (se nærmere herom s. 331 f.).

---

bort fra dem der lader sig indrullere i det ene eller andet sted for at opleve “sus’et”.

352) Han siger endda at på hans tid ligner hærene mere og mere hinanden, nemlig med hensyn til bevæbning, udrustning og uddannelse, *“sådan at der ikke er nogen væsentlig forskel i disse henseender mellem de bedste og de dårligste”* og derfor spiller det en større og større rolle at have en kvantitativ overlegenhed. Carl von Clausewitz: *“Om Krig”* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 310 f.

Taget ganske generelt kunne man *måske* overveje - hvis ellers man har hang til sådanne ting - at betragte nutidens forståelse af asymmetrien som en art generalisering af Clausewitz, eller at opfatte Clausewitz beskrivelse af overvejende symmetrisk krigsførelse som et specialtilfælde[353)].

Interesse og interesseløshed

En nok så afgørende, nærmest fundamental, forskel på naturvidenskaberne og historievidenskaberne finder man i spørgsmålet om interessen eller interesseløsheden. Naturvidenskaberne er *i sig selv* aldeles interesseløse. De kan udmærket udøves med en særlig hensigt, bliver det vel også meget ofte, men selve forskningsaktiviteten eller -metodikken må være rent objektiv, og om dét så er tilfældet afgøres bl.a. af om en anden forsker kan gentage aktiviteten og få præcis det samme resultat ud.

Historievidenskaberne derimod skal forholde sig til historiske, samfundsmæssige, kulturelle og politiske interesser - ikke fordi de nødvendigvis ønsker at være påvirket af dem (hvad de dog ofte er alligevel), men dét de frembringer kan meget vel påvirke beslutningstagerne eller andre interessenter således at forskningsfeltet bliver influeret heraf, og således at udviklingen eventuelt kan tage en anden retning end den ellers ville have gjort. Dette ændrer - dynamisk set - forskningens gyldighedsfelt, river enten tæppet væk under den - eller giver den et veritabelt skub. Jo større virkning, jo mere forskningen har eller har haft betydning for nogen.

Historievidenskaberne må som nævnt forholde sig til historiske, samfundsmæssige, kulturelle og politiske interesser og dermed til mere overordnede

353) En grundigere analyse af Clausewitz' værker vil formentlig vise at han behandler adskillige tilfælde af asymmetri - eller af noget der snerper derhen ad. Således drøfter han i flere forskellige forbindelser spørgsmålet om hvem der kan siges at have fordel af givne omstændigheder, og han nævner flere gange hvordan Napoleon Bonaparte og andre udnyttede særlige omstændigheder til at udligne eller vende en ubalance. Men ubalance af dén art er ikke helt dét jeg har i tankerne, når jeg taler om asymmetri. Asymmetri er i et ganske andet gear og handler om at meget forskellige "ting" sættes op mod hinanden.

såvel som mere specifikke bevæggrunde til forskellige handlinger. Her opstår så et metodisk problem eller en metodisk udfordring, for det er ikke altid nemt at finde ud af hvad den egentlige bevæggrund kan have været.

Clausewitz var meget opmærksom herpå og skriver at bevæggrundene kan forsøges skjult af aktørerne eller at de simpelt hen kan gå tabt, og derfor er der mange vanskeligheder ved som teoretiker eller historiker at belyse forholdet mellem årsag og virkning på adækvat vis[354)]

Betragtningerne om at der er et undertiden tvetydigt forhold mellem de offentligt fremlagte og de mere skjulte motiver er givetvis meget relevante i forhold til den konkrete krig i Kosóva.

Dette medfører dog ikke at man i historievidenskaberne ikke skal gå objektivt til værks - eller gå så objektivt til værks som det er muligt. Det er efterhånden en gammel problematik både i historievidenskaberne og andre samfundsorienterede videnskaber. Fx er der fuldkommen enighed om at man skal bruge kilder på en rimelig måde: Ikke læse mere ud af kilderne end de *kan* sige (den videnskabelige metode har så til opgave at sætte grænserne, fx for hvordan man kan håndtere forskellige kildetyper). Men en anden ting som historikere m.fl. er temmelig enige om er at man ikke kan bruge deres videnskab til at foreskrive hvordan man bør gøre. Dette er i nogen modsætning til inden for naturvidenskaberne hvor man fx kan sige at hvis man ønsker et bestemt elektrisk resultat, så skal man forholde sig sådan og sådan.

For Clausewitz går bestræbelsen mod objektivitet ganske langt. Man må sikre at man bruger sine eksempler på en rimelig måde, men han mener også at der ikke kan være modstridende konklusioner om samme sag. Enten er den ene konklusion rigtig og den anden forkert - eller omvendt (eller også er de begge forkerte). Ikke at det altid er sådan i praksis, men forskeren må bestræbe sig for at nå til så stærke konklusioner at de ikke kan væltes, og bliver de væltet så er det fordi der kan sættes noget bedre i stedet - forskeren må søge sandheden[355)].

---

354) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 141 - og s. 154 hvor Clausewitz gør en snusfornuftig betragtning om brugen af memoirer.

355) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 166 - og bd. 2, s. 638.

Clausewitz havde ganske samme opfattelse som andre historikere, for han siger utvetydigt at teorien ikke kan være en handlingsforskrift, men at den højst kan være en ledestjerne for den militære leder[356)]. Dette gælder især for strategien - på taktikkens plan vil der være større mulighed for at formulere egentlige forskrifter[357)].

Politik og krig

Clausewitz er - uden for de militære rækker - kendt for sin opfattelse af sammenhængen mellem politik og krig. I et nutidigt Dansk leksikon hedder det at Clausewitz betragtede krigen som en fortsættelse af politikken med andre midler - og det er også dén formulering som Clausewitz er mest berømt for[358)]. Passagen findes i en notits fra 1827 der handler om hvordan Clausewitz forestillede sig værket revideret.

Han skriver ordret: Man må præcisere *"at krig ikke er andet end den fortsatte statspolitik med andre midler"* [359)], men denne passage skal man nok læse på en særlig måde. Den betyder ikke at krig er noget helt forskelligt fra politik, men politik suppleret med noget andet. Denne opfattelse kan man støtte på en passage i *ottende bog*, hvori Clausewitz skriver:

"krig [er] ikke andet end en fortsættelse af det politiske samkvem iblandet andre midler. Vi siger iblandet andre midler for dermed også at hævde, at

---

356) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 121 - og bd. 2, s. 638 og 714 f.

357) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 136.

358) Machiavelli tænkte i beslægtede baner, idet hans militærteoretisk afhandling - *"Arte della Guerra" = "Krigskunsten"* ifølge Jan Lindhardt *"er original derved, at den knytter det militærfaglige sammen med det politiske og anskuer områderne som to sider af samme sag. Organisationen af hærvæsenet er afhængig af, hvilken politik der skal føres og hvilken styreform der forefindes. I et demokrati er hæren en stadig trussel mod staten og må derfor opbygges anderledes end i et fyrstendømme, hvor hæren er en støtte for regenten."*, jf. Jan Lindhardt: *"Machiavelli"*, Gad, Kbhvn. 1969, s. 64.

359) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 19.

det politiske samkvem ikke ophører med selve krigen, ikke forvandles til noget helt andet" [360].

Lidt senere siger Clausewitz *"endnu engang: Krig er et instrument for politik. Den må nødvendigvis bære politikkens karaktertræk, den må måle med politikkens målestok. Krigens førelse er derfor i sine hovedkonturer selv politik - en politik, der har ombyttet pennen med kården, men ikke derfor er holdt op med at tænke efter sine egne love."* [361]

Clausewitz tager ikke i *"Om Krig"* stilling til om en given politik er hensigtsmæssig eller ej eller om den er smuk eller ej - det ligger helt uden for hans radius i bogen (at han i sin karriere indtog temmelig stærke *politiske* standpunkter er noget andet, således da han i protest fratrådte som Prøjsisk officer og meldte sig som Russisk).

Politik og krig - i relation til Kosóva

Der er næppe nogen der - når talen er om Kosóva-krigen - kunne komme på en anden tanke, end at der var en overordentlig tæt forbindelse mellem det politiske og det militære, og at det var politikken der var den "kommanderende" for alle parter, såvel for den Serbiske hær, som for NATO og UÇK. Men på Clausewitz' tid var det noget mere almindeligt at mene at når krigen indtraf hørte politikken op.

Selv om det på en måde er at slå en åben dør ind at hævde denne sammenhæng mellem politik og krig, så vil jeg fremhæve at det *fortsat* er sådan - på trods af afspændings- og nedrustningsbestræbelser - at man må betragte krig som noget der tilhører det politisk *mulige* - også i Europa - hvis man ellers skulle have glemt gårsdagens krige i Vietnam, ved Falklandsøerne, i Golfen og i Bosnien. Krig er heller ikke noget der kun vedrører de "andre", vi er selv blevet direkte aktører.

---

360) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 750.

361) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 758.

Den politiske og civile udvikling siden Clausewitz

Foruden at der er sket en voldsom teknologisk udvikling siden Clausewitz er der sket en voldsom politisk udvikling. Opinionen spiller en ganske anden rolle i dag ... og de teknologiske medier og uddannelsesniveauet har ændret på vilkårene og for sammenhængen.Som nævnt tidligere vil jeg dog lade det meget vigtige tema der handler om information og misinformation, bl.a. på Internettet, ligge.

Op mod Clausewitz' tid var det ikke noget krav (i det mindste ikke særlig vidtgående) at den almindelige befolkning skulle have adækvat viden, den skulle derimod have en nyttig moral.

Også her har tingene ændret sig - hvad der også har givet nye militære muligheder: Der er vel stadig brug for den almindelige infanterist - men i Kosóva nærmest til at løse bevogtningsmæssige og politimæssige opgaver - men i højere grad er der behov for højt uddannede specialister, hvad enten det er jagerpiloter, computereksperter, eksperter i Balkanforhold eller det er trænede forhandlere.

Konkret anvendelse af Clausewitz på nutidige forhold

Clausewitz siger forskelligt der har *konkret nytte* i dag (og i forhold til den aktuelle krise), men man kan ikke opstille et specielt teoretisk filter til at fordele dét der kan bruges aktuelt og dét der ikke kan. Det må - ganske i overensstemmelse med Clausewitz selv - bero på en historisk konkret vurdering.

Clausewitz kommer *så småt* ind på Folkekrigens og Guerillakrigens forhold, men da det forekommer mig at Mao Zedong har mere at byde på i denne henseende henviser jeg til s. 237 og frem - se dog evt. s. 304.

Afsluttende om Clausewitz

Ved flere lejligheder har jeg været inde på om Clausewitz' teori alligevel ikke - jf. Witt-Hansens betragtning s. 215 - kunne betragtes som et specialtilfælde af nutidens militære teori.

Der er afgjort argumenter for en sådan opfattelse, men ikke desto mindre vil jeg konkludere at det er mere hensigtsmæssigt, muligvis endda mere korrekt, at opfatte Clausewitz' teori som en historisk betinget teori, og at opfatte moderne militær teori som en anden - også historisk betinget - teori der ikke *indeholder* Clausewitz', selv om den på mange punkter er *inspireret* af den.

Én historisk teori fra en mere eller mindre avanceret nutid kan vanskeligt indeholde en anden historisk teori fra en fortid, fordi

(1) nutiden *ikke indeholder* fortiden, men *bygger på* den, hvad der - i det mindste filosofisk set - er noget ganske andet -

fordi (2) - hvad der nærmest er det samme - fortidens betingelser ikke kan gentages -

og fordi (3) man teoretisk set kan forestille sig at Clausewitz med tiden bliver helt "forkert".

Nu har jeg stor respekt for dét videnskabelige arbejde Johannes Witt-Hansen i øvrigt har gjort, så jeg er ikke meget for det - men jeg tror hans tanke om at Clausewitz skulle være indskrevet af en mere generel teori skyldes en *falsk* analogi til naturvidenskaberne.

Men at Clausewitz ikke kan opfattes som indskrevet, betyder jo ikke at han og hans værk ikke er interessant alligevel -historisk og aktuelt.

I stedet for at forvise Clausewitz til det historiske rustkammer kan man betragte ham som et lyst hoved der siger noget vigtigt om sín tid og som også - på nogle generelle områder eller nogle områder der stadig er aktuelle - giver god inspiration til moderne teori. Men på et tidspunkt kan man teoretisk set forestille sig at man helt må forlade Clausewitz (undtagen i historiske sammenhænge) , fordi udviklingen har gjort hans synspunkter uaktuelle - og: forkerte.

Men *hvad* man kan bruge og hvad man ikke kan bruge vil i høj grad bero på en konkret historisk vurdering.

Mao Zedong: *"Om Guerilla-krig"* 362)

Der er et par grunde til at se nærmere på Mao Zedong's teori om guerilla-krig: Mao Zedong er én af dem der har skrevet mest omfattende og gennemtænkt om guerilla-krig, og guerilla-ledere såvel som militærfolk i regulære hære - inkl. den Serbiske og den Jugoslaviske - har foretaget studier i Mao's skrifter - og *nogle* i UÇK-kredsen har tilmed siges det - haft politisk *udgangspunkt* i Kinesisk eller Albansk Kommunisme under henholdsvis Mao Zedong og Enver Hoxha og *de* må antages at have studeret Mao's militære skrifter særlig grundigt.

---

362) Mao Zedong blev født i Hunan i 1893, hans far var velhavende bonde. Mao blev uddannet som lærer (1918) og kom til Beijing. Her kom han i forbindelse med den revolutionære bevægelse og blev Kommunist. Han var én af de 12 grundlæggere af Kommunistpartiet i '21. Man samarbejdede efter nogen tid med Kuomintang - der var en "bred" selvstændighedsbevægelse. Man forsøgte at overtage Kuomintang, som imidlertid blev overtaget af Chiang Kai-shek ('27) - og der udviklede sig da en voldsom konflikt, snart også en borgerkrig mellem Koumintang og Kommunisterne. I perioden fra '29 udviklede Kommunisterne en guerillastrategi, men led omfattende nederlag i et stort slag i '34. Resterne af Kommunisthæren (Den Røde Hær) gennemførte Den Lange March - frem til '35 og undervejs blev Mao leder af partiet. Japanerne angreb Manchuriet i -31 og rykkede senere mod Syd, og efter nogen tid gik Chiang Kai-shek og Kommunisterne i en militær alliance med hinanden for at bekæmpe Japanerne ('37). Alliancen blev stort set opretholdt til Japanerne kapitulerede i '45. Herefter udbrød der borgerkrig igen, som sluttede med at Chiang Kai-shek erobrede Taiwan og at Kommunisterne "satte sig" på Fastlandskina ('49). Mao var i de følgende år den øverste leder af det Kinesiske samfund, omend ikke altid ubestridt. - Mao døde i '76.

Mao skrev om krigsførelse i alle tre hovedfaser: Kampen mod Kuomintang, kampen mod Japanerne - og den afsluttende borgerkrig.

Det falder uden for denne fremstilling at gå ind i en nærmere præsentation af Mao's politiske virke fra '49 og frem, men det skal fremhæves at Mao - i modsætning til den "klassiske" Kommunisme - lagde overordentlig stor vægt på bøndernes rolle - og for det andet fastholdt han en national selvstændighed over for Russerne, der ønskede at sætte sig på den Internationale Kommunistiske Bevægelse - et problem der sådan set svarede til Tito's og Enver Hoxha's.

Der skal mindes om at man i Albanien havde en Kinesisk periode fra '61 til '78, se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 128 ff. - dog ikke en periode hvor man *læste* Mao's skrifter særlig grundigt; bagefter gjorde man dog kraftigt op med dem alligevel (fx i Enver Hoxha's skrift: *"Reflections on China"* bd. 1-2, Tirana 1979.

Amerikanske militærfolk har omfattende viden i guerillakrig. Mange af de ældre har deltaget i Vietnam-krigen (eller har været involveret i forskellige konflikter rundt omkring i Verden), men de "gamle" erfaringer er ved at blive skubbet til side af ganske andre - dels erfaringerne fra Golf-krigen dels erfaringerne i Kosóva, men der er dog med hensyn til opfattelsen af luftbombardementernes nytte og anvendelighed betydelige fællestræk mellem de gamle og de nye koncepter.

Tilbage fra Vietnam-krigen (og en mislykket indsats i Somalia i '93) sidder - både blandt militærfolk og politikere - en stor ulyst til at gå ind på landjorden - måske medmindre man kan drage nytte af en ekstrem teknologisk overlegenhed. Man har ligefrem valgt en særlig *asymmetri* som strategi (jf. s. 331) - hvor det fundamentale i guerilla-krigen - når den er set "nedefra" - netop er at den er "jordnær", selv om parterne kan være meget ulige i slagkraft og sammensætning[363)], og også er at teknologiske fordele kommer til kort.

I Kosóva var sagen temmelig kompleks for der var - foruden civilbefolkningen - mindst 3 militære parter involveret: Højt i luften NATO, nede på jorden en massiv Serbisk hærstyrke og endelig en mindre massiv, men også helt jordbundet, Ørnehær[364)] - UÇK - som i stigende grad samarbejdede med NATO. Og teknologien og den militære strategi var meget forskellig for disse tre militære parter.

Man kan formode at de *grundlæggende* tanker hos Mao har udgjort en væsentlig del af grundlaget for UÇKs guerillastrategi, selv om man vist ikke kan møde nogen som helst henvisning til Mao i UÇKs udtalelser fra '98 og frem. En særlig vigtig forskel er der dog - Mao opererede *ikke* ud fra at nogle mægtige venner skulle komme til undsætning - evt. efter at være blevet provokeret til det. Grundlæggende for den politiske og militære situation i Kina var at man måtte *gøre tingene selv*. Dette var dog næppe muligt i Kosóva, selv om en del UÇK'ere var af dén opfattelse - muligvis bl.a. Adem Demaçi, men jeg er usikker.

---

363) Som det vil huskes anvendte Amerikanerne i vid udstrækning luftangreb i Vietnam-krigen, men man blev i stigende grad "landbaseret".

364) Albanerne har et særligt forhold til Ørnene. På Albansk hedder *Albanien*: *Shqipëria* - Ørnenes Land. Nogle Kosóva Albanere omtalte UÇK som *Vores Ørne der kom ned fra bjergene*.

Tre disciplinære hovedregler og otte punkter man bør notere sig

På forskellige tidspunkter udstedte Mao instrukser om hvordan man skulle forholde sig over for civilbefolkningen (og fangerne), og det ser ud som om UÇK i store træk har fulgt tilsvarende principper hvad enten det er inspireret af Mao eller er "almindelig" politisk fornuft - dvs. når det drejer sig om etniske Albanere - hvorimod det er *påfaldende* hvordan de Serbiske paramilitære styrker (og muligvis også nogle af de regulære styrker) har gjort *lige modsat* [365]. Teksten er i denne udgave fra 1947[366].

Hensigten med instrukserne var at Den Kinesiske Befrielseshær (DKB) ønskede ad denne vej at styrke befolkningens tillid til hæren og til Kommunistpartiet.

Der skal nok være *mange* tilfælde hvor DKB har overtrådt instrukserne, men man havde dog en hensigt om at den skulle følges - hvorimod der ikke er meget tvivl om at man bevidst har ladet de Serbiske paramilitære følge *helt* modsatte instrukser - eller principper - for at sprede terror og derigennem svække UÇK. Man havde øjensynlig ikke *nogen* interesse i at vise at man kunne have tillid til Serberne.

Under 2' Verdenskrig i Jugoslavien var billedet temmelig broget. Både blandt Kroaterne og Serberne var der nationalistiske bander som optrådte bestialsk og nedrigt - nemlig de Kroatiske Ustaša'er og de Serbiske Cetnik'er, hvorimod de Kommunistiske partisaner mestendels optrådte meget disciplineret - men når det drejer sig om fremfærden i Kosóva er der dog mange eksempler på at man har benyttet sig af repressalier over for civilbefolkningen [367].

---

365) Desværre er der etniske Albanere og sikkert også en del med tilknytning til UÇK der har opført sig forbryderisk over for det Serbiske mindretal og Sigøjnerne.

366) Venstre kolonne er citeret fra Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 189.

367) Dette fremgår af Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 72 f.

Mao's instruks fra '47	Serbisk adfærd i '99
I) Adlyd ordrer i alle jeres handlinger	I det grundlæggende har de Serbiske styrker (især formentlig de regulære, men også de paramilitære) adlydt dé ordrer de har fået, men det er tænkeligt at man har overladt en del til individuelt eller gruppemæssigt initiativ
II) Tag ikke en eneste nål eller tråd fra masserne	Tag alt - eller så meget som muligt - fra de etniske Albanere. Tag også deres identitetspapirer fra dem og brænd dem
III) Aflever alt, hvad der bliver erobret [dvs den enkelte soldat må ikke beholde ting der bliver erobret; tingene skal overlades til hæren - som evt. fordeler dem til befolkningen]	Uklart hvordan man har forholdt sig ... det er tænkeligt at især paramilitære har beholdt hvad de har erobret
1) Tal høfligt	Læg ikke bånd på dig selv, tal som du vil - og så nedrigt du kan
2) Betalt rimeligt for alt, hvad I køber	Tag hvad du ønsker fra de etniske Albanere; også deres penge ... Betal ikke
3) Lever alt, hvad I låner tilbage	Behold eller ødelæg, levér ikke tilbage
4) Betal for alt, hvad I beskadiger	Ødelæg hvad du ønsker; betal ikke
5) Slå ikke og brug ikke skældsord mod folk	Slå og brug skældsord. Dræb evt.
6) Forvold ikke skader på afgrøder	Tag ikke hensyn til afgrøderne. Brænd dem evt. af - og også husene
7) Tag ikke friheder over for kvinder	Tag de friheder du ønsker
8) Mishandl ikke fanger	Tortér og dræb evt.

Man kan her erindre de to regler som Kosovo Komitéen opstillede i 1919 for Kaçak-bevægelsen (jf. s. 80):

1) Ingen bosiddende Serber må generes med mindre han bærer våben mod en Albaner.

2) Intet hus og ingen kirke må nedbrændes.

Forfatteren Gunnar Nissen har besøgt Kosóva og skriver i sensommeren '99 til mig:

"I Pec [= Peja] *slæbte UÇK'ere mig - som såkaldt "serberelsker" - ind på skoleinspektørens kontor og sagde: "Vi kan brække alle dine fingre, og der vil ikke ske os noget. Vi kan putte dig i en brønd, med eller uden giftslanger, og der vil ikke ske os noget". Senere blev jeg beordret ud midt på gaden med besked om at forbande det Serbiske folk. Jeg forbandede det Serbiske folks udskud og det albanske folks udskud. Så fik jeg en lussing, og skønt jeg er en antihelt, slog jeg igen. To italienske KFOR-soldater kom til (ingen af dem kunne noget fremmedsprog). De unge kosovarer fortalte, at de havde meldt sig til UÇK for at slå Serbere ihjel, så mange som muligt, og skabe et etnisk rent Kosovo. NATO var "vores" luftvåben".*

Politik og guerilla-krig

Mao lægger overordentlig stor vægt på sammenhængen mellem politikken og guerilla-krigen og citerer (via Lenin) Clausewitz for betragtningen om at krig er politik videreført med andre midler[368)], men han går noget videre end Clausewitz, idet han mener der må være en overensstemmelse mellem guerilla-krigens mål og dén måde denne krigsform bliver ført på.

Jeg har set efter om der eventuelt skulle være steder hos Mao hvor han omtaler drab på uskyldige civile (som et hensigtsmæssigt krigsmiddel) - jf. at UÇK er beskyldt for at have foranstaltet drab på Serbiske cafégæster

368) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 145.

i Peja i slutningen af '98[369] ... men det har været forgæves, - ej heller har jeg nogen erindring om at han er gået ind for brug af attentater, men vil formode at han ikke har ment det kunne have nogen positiv funktion - selv om han uden tvivl har gået ind for brug af kraftige - og særdeles kraftige - midler mod kollaboratører og forrædere.

Terrorvirksomhed og attentater er imidlertid ikke noget der er fremmed for Balkan-området ... *talrige* fremtrædende politikere og andre er i dette århundrede blev dræbt ved attentater, også i forbindelse med Kosóva-konflikten.

For Mao kunne de politiske mål skifte. I to forskellige faser kæmpede man mod andre Kinesere, Kuomintang, for at erobre den politiske magt, i en mellemliggende fase kæmpede man sammen med Kuomintang for at bekæmpe Japanerne der havde erobret Manchuriet og det østlige Kina - og dette betød at de strategiske og de militære vilkår var helt forskellige fra fase til fase.

Man kan sige at Mao på denne måde - men i praksis - udvikler et ganske særligt forhold mellem politik og krig, men hvor det er helt klart at det *altid* er politikken der har primatet.

En væsentlig del af guerillahærens arbejde bestod i propagandavirksomhed og i oplysningsarbejde over for befolkningen, for man havde brug for at befolkningen understøttede guerillahæren materielt - helt bortset fra at man havde et overordnet mål om at etablere et vidtgående Kinesisk demokrati[370] - og en anden side var at man satse på at nedbryde moralen hos modstanderne ved at opføre sig godt over for dem man tog til fange[371].

---

369) Men den konkrete sag *kan* godt være mere sammensat. Attentatet kan være udført af helt andre og af spegede politiske grunde - for både på Albansk og Serbisk side har der været adskillige som ønskede en skærpelse af konflikten.

370) Det falder uden for denne bogs rammer at diskutere de Kinesiske forhold.

371) Jf. Ole Hyldtoft: *"Indledning"* til: Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 18.

I modsætning til Clausewitz gør Mao dog noget ud af at forklare at alle krige kan deles op i *retfærdige* og *uretfærdige* krige[372]. Hvad der er retfærdigt og hvad ikke afhænger naturligvis af ens politiske udgangspunkt - og for Mao går skillelinien mellem de revolutionære og de kontrarevolutionære, dvs. mellem dem der fx gik ind for en socialistisk eller Kommunistisk samfundsorden - og dem der gik ind for det modsatte.

Man kan måske sige at det i stigende grad - gennem historien - er blevet nødvendigt for de politiske ledelser at de har det moralske eller politiske alibi i orden i forhold til deres tilhængere eller evt. i forhold til hele befolkningen.

I hele dette århundrede har det været sådan at det var særdeles nødvendigt i den Vestlige Verden at befolkningen tilsluttede sig dét der var det politiske grundlag for en krig. Var der ikke en sådan tilslutning ville der opstå forskellige politiske forhindringer - i de Vestlige demokratier typisk at der ville blive lukket af for bevillingerne eller at der direkte blev taget beslutninger mod en krigsførelse.

Dette er også særdeles relevant i forhold til krigen i Kosóva. NATO-landene måtte - ét for ét - sikre sig at de havde det politiske alibi i orden, UÇK'erne kunne kun operere hvis de havde en folkelig tilslutning i Kosóva - og også Serberne måtte gøre sig overvejelser i denne sammenhæng, men som det fremgår var man spændt op mellem mange interesser og mange politiske opfattelser lige fra Vojislav Šešelj's nationalistiske højre og hen over midten af den *Serbiske* befolkning. Man hævdede at man opererede ud fra en multi-etnisk Kosóva-befolknings interesser, men i virkeligheden var det "kerne"-Serbiske interesser man gik ud fra.

Den historiske udvikling

Ligesom Clausewitz er Mao meget bevidst om at krigens karakter er forskellig til forskellige tider. Han gør mindst lige så meget ud af at vise at de militære forhold *altid* afhænger af de specifikke omstændigheder - lige som når han i anden sammenhæng fastholder at de Kinesiske politiske

372) En tilsvarende sondring kendes langt tilbage i historien - se afsnittet om Machiavelli. Clausewitz er givetvis helt bekendt med denne sondring, men hans ærinde er ikke at tale om retfærdighed og uretfærdighed, men om militær effektivitet - som han forudsatte var under politisk kommando.

forhold er helt forskellige fra dem der gælder i Sovjetunionen, for ikke at tale om i de udviklede Vestlige lande[373)].

Mao siger at *"Hvad der er vigtigt og afgørende må ikke dikteres af generelle eller abstrakte overvejelser, men være i overensstemmelse med de konkrete omstændigheder. I en militær operation bør angrebets retning og mål således vælges under hensyntagen til fjendens øjeblikkelige stilling, terrænet og vores egne enheders styrke på det pågældende tidspunkt."*[374)]

Når Mao skal udvikle en konkret strategi går han nogenlunde systematisk frem og forsøger at finde det karakteristiske ved den aktuelle situation. Et sted - dvs. i december '36 - bruger han følgende model[375)]:

1	Kina er et uhyre stort, halvkolonialt land, der politisk og økonomisk er uensartet udviklet og som har gennemlevet revolutionen 1924-27
2	Vores fjende er stor og mægtig - og Kuomintang kontrollerer det økonomiske liv
3	Den Røde Hær er lille og svag ... dets våben er dårlige, og den har vanskeligheder med at skaffe forsyninger
4	Kommunistpartiets ledelse og den agrare revolution: Den Røde Hær støtter sig på landbefolkningen

I en sådan situation kan man ikke gå ud i *stor skala*, men man arbejde uhyre langsigtet for dels at skaffe sig større og større tilslutning i befolkningen og dels at blive stærkere og stærkere militært.

---

373) Fx Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 66 f.

374) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 71.

375) Citeret fra Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 72-75.

Her skal man også erindre, siger han, at en guerilla-hær - og især i de første faser af dens liv - må være meget uregelmæssig, operere decentralt og ikke nødvendigvis være præget af streng disciplin[376)]

Guerillastyrkerne må udvikle sig gradvis og påtage sig større og større opgaver og - i takt med denne udvikling - også udvikle sig til at blive en egentlig hær. Man skal påregne at krigen vil blive overordentlig langvarig - især hvis man ikke har særlig stor international opbakning - og i sammenhæng hermed må de enkelte aktioner være meget kortvarige og præcise og nøje kalkulerede[377)].

De hér beskrevne forhold er meget forskellige fra situationen i Kosóva omkring 1998 som man kunne måske beskrive således:

1	Kosóva er et lille land, der er svagt udviklet økonomisk, som har været politisk undertrykt i mange år. Mange er flyttet til udlandet for at få arbejde eller for at få uddannelse. Der er udviklet en alternativ økonomi og et alternativt uddannelsessystem; der er et Serbisk mindretal som støtter sig på Serbien
2	Serberne er stærke - især politisk og militært, men de er meget isolerede internationalt, og selv ikke Russerne kan forventes at hjælpe dem for alvor. Serberne er også meget følsomme og kan let provokeres ...
3	UÇK er lille og svag. Der er indbyrdes uenighed. Der er en anden befrielseshær FARK ... Der er fremskaffet nogle våben (bl.a. fra plyndringer i Albanien eller ved køb på det sorte marked i Albanien)

376) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 101.

377) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 102-105.

4	Der er politisk uenighed - både mellem LDK (Dr. Rugova og Dr. Bukoshi) og UÇK og inden for UÇK, men UÇK står stærkere og stærkere ... Der er også uenighed inden for LDK (fx mellem Rugova og Bukoshi / FARK)

Én af de afgørende forskelle på Kina og Kosóva er at Kosóva Albanerne havde fordel af at Serberne var politisk isoleret, men også af at man kunne vende Serbernes svaghed (følsomheden) til en overordentlig stor politisk fordel ved at fremprovokere handlinger som ville fremkalde intervention udefra - og muligvis endda styrke tilslutningen fra de etniske Albanere i Kosóva og udenfor.

UÇK kunne selv sagt ikke med sikkerhed vide hvordan tingene ville udvikle sig - eller måske forudse omfanget og graden af dén brutalitet Serberne udviste - men det fremstår som om man helt bevidst valgte en linie der gik til stregen - og man ville (bortset måske fra Dr. Rugova som havde *visse* forhandlinger med Serberne) under ingen omstændigheder samarbejde med den Serbiske side, man satsede derimod benhårdt på at en konfliktkurs ville føre til et væsentligt bedre resultat end man ellers kunne opnå.

Mao advarede i sin tid mod at guerilla-hæren involverede sig i slag med Kuomintang *før situationen var til det*. I 1928 formulerede han strategien således: *"Når fjenden rykker frem, trækker vi os tilbage; når fjenden slår lejr, hjemsøger vi ham; når fjenden er udmattet, angriber vi ham; når fjenden trækker sig tilbage, forfølger vi ham."*[378)]

Modoffensiven

Først i dét tilfælde at man kan skabe betingelser der er gunstige for guerilla-hæren og ugunstige for modstanderne kan man begynde at tænke på at gå ud i en modoffensiv. Mindst to af følgende betingelser skal være opfyldt:

---

378) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 81.

"1. Befolkningen støtter aktivt Den Røde Hær.
2. Terrænet er velegnet til operationer.
3. Alle Den Røde Hærs hovedstyrker er koncentrerede.
4. Fjendens svage punkter er afsløret.
5. Fjenden er svækket og befinder sig i en træt og demoraliseret tilstand.
6. Man har fået fjenden til at begå fejltagelser."[379)]

Men en sejr er ingenlunde sikker selv om man har to eller flere af disse betingelser opfyldt, og derfor må man i første række koncentrere sig om at udvælge de svageste dele af fjendens styrker, og derfor er det vigtigt at man har sine informationer i orden.

Under særlige omstændigheder - fx når man har indkredset en relativt lille fjendtlige styrke - kan der være tale om at gå i stillingskrig, men i almindelighed gælder for guerilla-krigen at så længe fjenden er militært overlegen, så skal man undgå faste kamplinier og i stedet operere særdeles mobilt[380)].

I en egentlig offensiv skal man sikre sig at vinde det indledende slag for at opnå så stor en militær, moralsk og politisk effekt, og derfor skal man være sikker på at fjendens stilling, terrænet og befolkningens støtte er til guerillahærens fordel og ikke til fjendens. Man bør ikke forhaste sig - hvis situationen ikke er under kontrol, - men om fornødent afvente.[381)]

Man skal for det andet sørge for *helheden* og *sammenhængen* og for at slaget er godt planlagt. Man skal ikke nøjes med at *håbe* på at vinde, man skal nøgternt gennemtænke stillingen på begge sider.[382)]

---

379) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 82 f.

380) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 100.

381) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 94.

382) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 95.

For det tredje skal man have en langsigtet planlægning eller en overordnet strategi. Det er - både i krig og i politik - en skadelig fremgangsmåde, hvis man *"kun planlægger ét skridt ad gangen, efterhånden som man møder problemerne. Efter hvert skridt er det nødvendigt at undersøge de heraf følgende ændringer og i overensstemmelse hermed at modificere eller udvikle ens strategiske og operationelle planer, ellers er man udsat for at begå den fejltagelse at fare frem uden at ænse risikoen. Det er imidlertid absolut afgørende at have en langtidsplan med et gennemtænkt omrids, der dækker et helt strategisk stadium eller endog adskillige strategiske stadier. Hvis man forsømmer at udforme en sådan plan, føres man til den fejltagelse at tøve og tillade, at man kommer i en tvungen stilling, hvilket i virkeligheden tjener fjendens strategiske mål og henviser én til en passiv rolle. Man må huske på, at fjendens øverste ledelse har en vis strategisk indsigt. Først når vi har optrænet os selv til at være et hoved højere end fjenden, vil strategiske sejre være mulige."*[383)]

Afslutning

Netop dette sidste led - den langsigtede planlægning og den overordnede strategi - kan man konstatere at én af parterne havde i Kosóva-krigen: UÇK. Strategien var klar i sin hensigt, men givetvis vanskelig at have fået tilslutning til - og den var temmelig kompleks i sin gennemførelse.

Som man kan se af hvad der siden er passeret i Kosóva og til skrivende stund, har man søgt at indstille sig på at *føre krigen videre med andre midler* - og tilsyneladende i en temmelig effektiv kombination af bevidst politik (man har fra første færd deltaget i Overgangsrådets arbejde og man har medvirket i udarbejdelsen af Landsdowne-erklæringen) og i etableringen af en samfundsmæssig og statslig magt (man deltager i den nye politistyrke og man har opnået at få tilslutning til oprettelsen af et Beskyttelseskorps under UÇK's ledelse).

Dertil kommer de mere eller mindre ustyrlige hævnaktioner som etnisk Albanske elementer med større eller mindre tilknytning til UÇK er ansvarlige for, og som har haft en strategisk effekt hvad enten man bryder

---

383) Jf. Mao Tse-tung: *"Guerilla-krig og politisk strategi"*, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966, s. 95 f.

sig om aktionerne eller ej: De har bevirket at Kosóva nu nærmest er renset for alle andre end de etniske Albanere.

UÇKs erklæring mod etniske overgreb på Serberne

Både UÇKs politiske og militære ledelse og mange andre ledende Kosóva Albanere har taget tydelig afstand fra hævnaktionerne i forskellige erklæringer og udtalelser. Nedenfor gengives dén erklæring som den militære chef for UÇK har udsendt i midten af august '99:

The Kosova Liberation Army, The General Staff

For immediate release *Communique*

The migration of Serbs from Kosova, the uncivil actions of a number of persons from different ethnic backgrounds against the life and the property of some citizens of Kosova, as well as attacks on various buildings have been represented as actions committed by individuals and persons affiliated with the KLA and it has been insinuated that these actions have been committed by the KLA itself. Once again we wish to affirm our conviction that those individuals that have committed these crimes are not soldiers of th KLA. Regretfully, therre are individuals who, taking advantage from the current situation, attack the life and the property of other individuals.

In many cases, such actions have been committed to distract the attention of the international community from what is really happening in Kosova. Such actions are intended to throw a shadow over the extraordinary efforts of the people of Kosova to build a normal life and a democratic and a multiethnic society. Also, due to such uncivil actions, the serious and continuous efforts of all the KLA effective to become a part of these processes have not been properly appreciated.

While the KLA rejects these accusations and forcefully condemns these actions, at the same time, it invites all the Kosova citizens that belong to the Serb and other minorities not involved in crimes committed against other people, to stay in Kosova, so we altogether could work for the building of a safe future for all its citizens.

The KLA is the army of all the citizens of Kosova. The KLA belongs to all the people of Kosova. The KLA considers that its mission, in close cooperation with

other authorities, is to guarantee security and protection for all the citizens of Kosova. During the war, we did respect to a letter all the international conventions on war, and in no case have we failed to respect the rights of the innocent civilians, regardless of their ethnic background. It is a duty and an obligation for all the KLA effective to respect the human rights and the international conventions that regulate them even in peace time.

The KLA invites all the citizens of Kosova, regardless of their ethnic background to stay in Kosova so that they can contribute to the building of free and democratic society based on respect for human rights, tolerance, and diversity. The General Staff of the KLA assures all the citizens of Kosova that the KLA is an institution that belongs to all the people of Kosova, that its soldiers and officers are committed to the establishment of peace and ethnic harmony in Kosova. The KLA will do whatever is necessary so that the cooperation with the international authorities in their mission is fruitful and contributes to the peace and security in Kosova.

Gen. Agim Çeku

Chief of General Staff
Prishtinë, August 18, 1999

Samuel P. Huntington: *"The Clash of Civilizations"* [384)]

Samuel P. Huntington[385)], Amerikansk politolog, skabte for nogle år siden voldsomt røre på den anden side dammen. Han fremførte nogle provokerende synspunkter i tidsskriftet *Foreign Affairs* under overskriften *The Clash of Civilizations?*[386)] Der var en del der ikke hæftede sig ved spørgsmålstegnet, siger han ... men i mellemtiden har han faktisk *selv* fjernet det.

Huntington's bog er meget relevant i relation til udviklingen i Kosóva, fordi den direkte forholder sig til denne udvikling (frem til midten af '90-erne), fordi den diskuterer de overordnede principper for Amerikansk udenrigspolitik, fordi den forsøger at sætte de senere års større og mindre konflikter ind i en samlet ramme - og ikke mindst fordi den har været stærkt diskuteret i USA og har været med til at skærpe diskussionen om politisk strategi.

Skulle man oversætte begrebet *Clash of Civilizations* til Dansk ville *kultursammenstød* være alt for "lavgearet", for dét Huntington har i tankerne er sammenstød i *stor* stil, sammenstød der handler om magtfordelingen i Verden, sammenstød om den *store* samfundsorden.

For Huntington er det nu - efter yderligere studier og drøftelser med mange forskellige - sikkert at der i flere tilfælde *har* været tale om et *Clash of Civilizations* - men også om at situationen kan blive alvorligt forværret,

---

384) Den fulde titel er: *"The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order"*. Ingen spørgsmålstegn!

385) Officiel præsentation: *Samuel P. Huntington is Albert J. Weatherhead III University Professor at Harvard University where he is also director of the John M. Olin Institute for Strategic Studies and chairman of the Harvard Academy for International and Area Studies. He served in the White House as coordinator of security planning for the National Security Council (1977 and 1978). His most recent books are* The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century *(1991) and* The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order *(1996).*

386) Artiklen udkom i '93.

og at der derfor må gøres noget for at forhindre en omfattende konflikt. Verdensordenen må retableres, men på et nyt grundlag. Dette grundlag består i at man gensidigt *anerkender* at der er tale om forskellige civilisationer, ved at man accepterer at de må leve "i fred" inden for deres eget område - og ved at man holder sig fra de andre civilisationers område.

Hvis den ledende stat i én civilisation (USA) går ind i en konflikt mellem den ledende stat i en anden civilisation (Kina) og ét af landene i denne (Vietnam) vil der være stor risiko for en eskalering af krisen - eventuelt til et niveau med militær konfrontation. Huntington fraråder på det bestemteste USA at gå ind i sådanne eksterne konflikter, selv om det givetvis vil være svært at være tilbageholdende[387)].

Med dette synspunkt afslører Huntington sig ikke som *klassisk* Amerikansk isolationist, men som noget delvist *nyt* - for Monroe-doktrinen's[388)] isolationist ville holde sig til USAs primære interessesfære (Amerika og Stillehavsområdet), men holde sig ude af Europæiske konflikter, herunder visse konflikter inden for den Vestlige Civilisation - som man må formode Huntington mener man bør interessere sig for. Huntington lægger derfor et tilsvarende snit som Monroe, men et andet sted[389)]. Huntington's synspunkt afviger en hel del fra dét der i dag er fremherskende i Amerikansk udenrigspolitik og diplomatiske virksomhed, og derfor kunne man have ønsket sig at overvejelserne om *hvordan* man skulle sikre en ny Verdensorden - hvilende på at der er forskellige ligeværdige civilisationer - var langt grundigere gjort end tilfældet er.

Bogens fulde titel er *"The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order"*. I titlens andet led antydes at den gamle Verdensorden er brudt

---

387) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 316.

388) Monroe-doktrinen blev formuleret i 1823 og spillede en stor rolle frem til 1' Verdenskrig - og vel også i perioden mellem 1' og 2' Verdenskrig. Doktrinen havde ikke alene intern Amerikansk - men i høj grad også Europæisk adresse, for mens Amerika skulle afholde sig fra at blande sig i Europæiske anliggender, skulle Europæiske stater afholde sig fra at blande sig i Amerikanske - herunder med hensyn til forholdene i Sydamerika og op til de sydlige områder af det nuværende USA.

389) Som ikke slet og ret er et udtryk fra en *senere* tid.

sammen og at der må udvikles en ny. En ny Verdensorden vil ikke danne sig af sig selv - i det mindste ikke én der er ønskværdig - den skal netop udvikles.

Huntington har ikke med den foreliggende bog villet skrive *videnskab* - i stedet har hans ærinde været at skrive en *fortolkning* - en *interpretation*[390)]. Baggrunden er muligvis at han dermed kan komme meget hurtigere ud med sine synspunkter end hvis han møjsommeligt skulle gennem en dybtgående analyse - og sandsynligvis vil han også opnå større politisk indflydelse med en *fortolkning* end han ville kunne have fået med et regelret videnskabeligt værk. Hans mange analyser i bogen er spændende - undertiden provokerende, men de går ikke meget dybere end dem man kan finde i gode Danske aviser og på et enkelt sted jeg har set nærmere - nemlig krisen på Balkan - er hans analyse for overfladisk og upræcis og hans konklusioner derfor ikke helt rammende.

Det ville måske være uretfærdigt hvis man læste bogen *som om* der var tale om videnskab, når han netop siger det ikke er tilfældet, men man kan - for bedre at kunne karakterisere og vurdere Huntington's værk - med fordel stille sig nogle af de grundlæggende spørgsmål man ofte stiller i videnskabelig sammenhæng:

1) *Hænger fremstillingen logisk sammen* eller indvikler Huntington sig i selvmodsigelser?

2) *Har han* "det hele", *alt relevant, med om sit emne?* Oversér han forhold der ville kunne trække konklusionerne i en anden retning? Siger han noget - evt. noget nyt - der har central betydning?

3) Beskriver han forholdene på indviklet vis og med mange indviklede forklaringer på fænomenerne - eller *opstiller han en enkel forklaringsmodel?*[391)]

---

390) For nemheds skyld omtales Huntington's opfattelse i dette kapitel - og uden nogen form for malice eller ironi - som *fortolkningen*.

391) Det er *Occam's Ragekniv* der refereres til. Fra astronomien huskes Tycho Brahe's mere og mere indviklede forklaringer på de fænomener han omhyggeligt observerede og dokumenterede. Det viste sig at der kunne udvikles en langt simplere og mere tilfredsstillende forklaring, dén Kopernikanske, hvad der skete i dét øjeblik hvor man slap forskellige ideologiske eller religiøse fordomme.

Disse spørgsmål tages op igen til sidst i kapitlet.

Paradigmeskiftet efter Murens fald[392)]

Huntington mener - ganske som alle andre - at der skete noget aldeles afgørende da Sovjetunionen braste sammen i konsekvens af den militære fiasko i Afghanistan og af de voksende interne økonomiske og sociale problemer - og da det ene "Kommunistiske" styre i Europa efter det andet ligeledes dejsede omkuld i slutningen af '80-erne og i begyndelsen af '90-erne[393)]. Ved dén lejlighed ophørte Verden med at kunne opfattes *bi-polært*, dvs. ud fra en Verdensorden der hvilede på et grundlæggende modsætningsforhold mellem *to* store grupper: Den Vestlige Kapitalistiske og den Østlige Kommunistiske. Siden sammenbruddet af Sovjetunionen har Verden måtte opfattes som en mere kompleks, *multi-polær*[394)] og *multi-kulturel*[395)] Verden.

At vi lever i en noget mere *multi-polær* og *multi-kulturel* Verden end tidligere er der måske ikke så meget tvivl om, men helt sort-hvid og to-delt var situationen dog ikke i tiden frem til 1990 - og dét mener Huntington for så vidt heller ikke. Han opfatter ganske vist den gamle Verden som *bi*-polær - men også som delt i *tre* dele, hvoriblandt *Den Tredje Verden* som i større eller mindre grad havde held til at holde sig fri af de to store alliancer og som forsøgte andre udviklingsveje end dem man fulgte i de to blokke.

Blandt dem der allerede fra begyndelsen af '50-erne hævdede en sådan *tredje* vej var Indien under ledelse af Jawaharlal Nehru, Indonesien under

---

392) Paradigme og paradigmeskifte, jf. s. 309.

393) Berlinmuren blev "opgivet" i '89, og Sovjetunionen kollapsede i '91, såvel som det "gamle" Jugoslavien (med Sloveniens og Kroatiens udtræden - ligeledes i '91).

394) Som dog ikke er mere multi-polær end at man må opfatte USA - med den øvrige Vestlige Verden - som en klart dominerende magtfaktor.

395) Her bruges ordet *kultur* i en bredere betydning end dén der vedrører *kulturlivet*. Med *kultur* forstås dén måde man bærer sig ad over for hinanden, har organiseret sig samfundsmæssigt og økonomisk og i det hele taget lever sit liv.

ledelse af Achmed Sukarno og *Jugoslavien* under ledelse af Josip Broz Tito.

Uden for de store blokke var også Kina, eftersom Kina allerede tidligt efter etableringen af Folkerepublikken i 1949 insisterede på sin egen udviklingsvej og dermed blev en mere og mere tvivlsom partner til Sovjetunionen .

Endelig viste de Arabiske oliestater omkring 1973/74 at de havde *nogle* muskler at spille med i forhold til de dominerende og olieefterspørgende lande i den Vestlige Verden.

Selv om der var mange lande uden for de to store blokke ville det ikke være rammende at opfatte dem en homogen gruppe, der - på dét tidspunkt - for alvor kunne anfægte den bipolære struktur, så i denne henseende må man give Huntington ret.

Med Murens fald og Sovjetblokkens sammenbrud er "tingene" imidlertid blevet langt mere komplekse og uforudseelige, - og man kan ikke være helt sikker på hvilken struktur der vil udkrystallisere sig på lidt længere sigt - måske skal vi opfatte den nuværende periode som en overgang til noget *andet*? Muligvis - dvs. under visse omstændigheder - som en overgang til en ny bi-polær struktur? - en tanke som Huntington *antyder* muligheden af sidst i sin bog, men ikke med større glæde.

Huntington's *fortolkning*. Civilisationsbegrebet

Ligesom Clausewitz (jf. s. 216) er Huntington ganske bevidst om at hans *fortolkning* kun kan have gyldighed for en bestemt periode ... den kan ikke gælde for forhold længere tilbage, - og den vil med tiden blive forældet ligesom de fleste andre samfundsvidenskabelige teorier eller fortolkninger, hvis ikke alle.

Huntington identificerer for den aktuelle periode 7-8 store civilisationer eller kulturer [396]: Den Kinesiske Civilisation [397], den Japanske Civilisation [398], Hindu-Civilisationen, den Muslimske Civilisation [399], den Ortodokse Civilisation, den Vestlige Civilisation, den Latin-Amerikanske Civilisation og den Afrikanske Civilisation [400].

Huntington's definition af civilisation eller kultur er ikke meget skarp eller præcis og hans hensigt er ikke så meget at diskutere de enkelte civilisationers nærmere karakteristika, deres opståen og udvikling, som at diskutere *nogle* af sammenstøddene eller konflikterne mellem dem. Dog ytrer han sig om nogle problemer han har konstateret *inden for* den Vestlige Civilisation og som bekymrer ham - herom mere nedenfor.

Så meget kan - med Huntington - siges at en bredt facetteret kultur er nødvendig for at definere eller konstituere en civilisation og at denne kultur får betydning økonomisk, kulturelt, politisk og militært i dét øjeblik den faktisk udtrykker en *fællesopfattelse* og dermed danner grundlaget for selvforståelsen for folkene og deres ledere inden for den pågældende civilisation, for disse folks og lederes forståelse af andre folk - og dermed også for deres handlinger i bred forstand, herunder på det materielle område.

En kultur har en vis - længere - varighed og en vis - stor - udstrækning, men man kan ikke præcist sige hvor den begynder og hvor den slutter. En kultur (og en civilisation) er heller ikke noget stillestående, men tværtimod noget der udvikler sig dynamisk over tid, noget der bliver stærkere eller svagere eller eventuelt helt forsvinder - og noget der udvikler sig meget

---

396) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 45 ff.

397) Huntington kalder den *Sinic* - for den omfatter andet end blot staten Kina.

398) Som nogle opfatter som en del af den *Siniske* Civilisation.

399) Huntington bruger betegnelsen Islamiske.

400) Her sætter Huntington dog et spørgsmålstegn - for store dele af Afrika tilhører den Muslimske Civilisation og store dele er stærkt influeret af den Vestlige, men muligvis er en selvstændig Afrikansk Civilisation under udvikling, Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 47.

afhængig af hvad kulturen eller civilisationen møder af udfordringer udadtil og indadtil og af hvilke konflikter den bliver part i.

Dér hvor civilisationerne mødes går *brudlinierne - the fault lines* - et udtryk jeg tror Huntington har hentet fra geologien, og langs disse brudlinier opstår *Clash'ene* - hvad enten der er tale om ydre grænser eller indre grænser.

Det kunne være interessant nok at gå ind i en nærmere drøftelse af Huntington's beskrivelser og definitioner, men her vil jeg kun forholde mig til hvad han skriver om den Muslimske, den Ortodokse og den Vestlige Civilisation, fordi netop disse civilisationer spiller en betydningsfuld rolle på Balkan.

Den Vestlige Civilisations særlige styrke

Når den Vestlige Civilisation er blevet *så* stærk i forhold til andre er det ikke fordi idégrundlaget var andre idégrundlag overlegent, i det mindste ikke med hensyn til de moralske værdier, men fordi man var dygtigere til at *sætte sig igennem* både internt - og over for *andre* civilisationer - ikke mindst ved *organiseret* voldsanvendelse. Dette glemmer vestlændinge ofte, siger Huntington - det gør de andre civilisationer ikke[401)].

Egentlig er netop *denne* egenskab - som NATO-angrebet på Serbien er en aktuel bekræftelse på - en væsentlig del af den Vestlige Civilisation, skulle man mene, - hvad enten man måtte finde denne egenskab etisk acceptabel eller ej.

Moralske værdier. Religionens betydning

De moralske værdier - og religionen - har uanset den Vestlige Civilisations særlige *effektive* karakter ikke desto mindre stor global betydning, mener Huntington, og har fået en endnu større betydning i de senere år hvor én af de store ideologier - Marxismen-Leninismen - er braset sammen i

401) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 51.

verdenspolitisk sammenhæng[402)], og han gør opmærksom på dén betydning religionen har og altid har haft som samlende faktor i forskellige Muslimske samfund. Huntington sondrer - som det fremgår - mellem religion og ideologi - ideologi er nærmest pr. definition irreligiøs.

Der er ganske vist dem der ville benægte religionens betydning i politisk henseende, men de ville gøre sig skyldige i en illusion hvis de fastholdt dén opfattelse. Måske er religion nu ikke alene en central, men *dén* centrale kraft der motiverer og mobiliserer befolkninger, skriver Huntington[403)] - men dette kan man dog næppe sige gælder for forholdene i Kosóva og i Albanien.

Religionen har for længe siden spillet en overordentlig stor politisk rolle i historien, ikke mindst i den Europæiske historie - men i de seneste århundreder har det ikke været religionen der har været "drivende" i Europæiske konflikter. Mens Trediveårskrigen til at begynde med bl.a. drejede sig om hvor de religiøse "linier" skulle gå - og om at Protestanterne skulle opnå religionsfrihed, så sluttede den med at dreje sig om noget ganske andet - nemlig om magtfordelingen i Europa, hvad der også blev bekræftet med den Westfalske Fred i 1648[404)].

I det 20' århundrede har ideologier som Marxismen-Leninismen, forskellige former for Fascisme og Hitlers Nazisme hver på deres måde spillet en væsentlig rolle i Europæiske konflikter, men har nu tabt i betydning.

Religionens aktuelle betydning handler ikke alene om hvor vidt en befolkning deltager i gudstjenester eller ej, altså om hvor vidt man er aktivt religionsudøvende, for religionen - og de værdier den indeholder - kan spille en overordentlig stor rolle "nedenunder" de handlinger man foretager sig, den kan så at sige indgå i den kollektive bevidstheds dybdestruktur. I USA er der mange der går i kirke, i Sverige ikke så mange

---

402) Den Katolske Kirke har spillet en overordentlig stor rolle for den senere politiske udvikling i Polen, og Den Ortodokse Kirke har vel også fået større tilslutning i nutidens Serbien, så det er klart nok at religionen er på dagsordenen. Det er imidlertid påfaldende at Islam ikke har spillet nogen afgørende rolle for Kosóva Albanernes frihedskamp ...

403) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 66.

404) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 52.

- siger Huntington - men begge samfund tilhører uden tvivl den Vestlige Civilisation og er begge meget påvirket af den underliggende Kristne verdensopfattelse[405)].

Den Vestlige Civilisations identitetsproblemer

Hvis en civilisation skal være stærk - og stærk nok til at overleve - må der være noget, en fælleskultur, der kan samle befolkningen politisk og moralsk. Huntington antyder at der i denne henseende er opstået et problem i den Vestlige Civilisation, ikke mindst i USA, for man taler mere om mere om at man inden for det enkelte *Vestlige* samfund skal være multikulturelle - og dermed slipper man den fælleskulturelle identitet, som er livsnødvendig for at overleve[406)].

Hvis den Vestlige Civilisation skal fastholde en stærk position - omend afstemt i forhold til andre civilisationer - må den være bevidst om sine særlige karakteristika og den må forny sig selv, teknologisk og på anden måde, skriver Huntington[407)].

Til gengæld minder han - andetsteds - om at man i Vesten, måske især i USA, er meget optaget af hvem der er de *gode* og hvem der er de *onde* - men dette er vel ikke særegent for den Vestlige Civilisation?

Skærpes en konflikt vil der være en tendens til at *billederne*, både af *heltene* og af *fjenderne* bliver trukket skarpere op, nuancerne bliver skåret af, fjenderne blive *dæmoniseret* - og billederne bliver bevidst brugt til at

---

405) Som en irsk komiker, Dave Allen, engang sagde ganske rammende: Hver religion har *sine* ateister. Det kan man måske udlægge dérhen at man ofte kan være influeret af en religion *netop* når man søger at unddrage sig dens indflydelse og dens praksis.

406) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 304 og 311: Den Vestlige Civilisation skal ikke hævde at den er *universel*, men at den - ligesom andre civilisationer - er *unik.*

407) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 90.

styrke fællesskabsfølelsen[408]. Det har man kunnet se en del eksempler på i Kosóva-konflikten.

Det sidste rejser et alvorligt etisk problem kunne man mene, for det kan være slemt nok at medlemmer af to civilisationer har svært ved at udtrykke deres egne værdier på en positiv eller konstruktiv måde og at de bl.a. derfor har svært ved at forstå og respektere hinanden, for ikke at sige at leve sammen, men værre bliver det når disse medlemmer *hjælpes* til at opfatte hinanden ved hjælp af stereotype skabeloner. Stereotype skabeloner er konfliktøgende, ikke konfliktdæmpende. *Albanerne er dyr, - vi er Europæere*, sagde en Serber i Mitrovica i august '99.

Hen mod slutningen citerer Huntington - og jeg tror ikke det er med et smil i øjet - Shakespeare's *Julius Cæsar* ... dér hvor Brutus siger:

"Mærk desuden, at vi har opbudt alle vore venner; fuldtallig er vor hær, vor sag er moden; vor fjendes styrke vokser daglig; vi står nu i spidsen og må dale snart.

I menneskenes liv er flod og ebbe; benyttes floden, leder det til lykke; forsømmes den, står hele livets fart på grund i usselhed, - Nu flyder vi på højvand, og vi må benytte strømmen, mens den er med; hvis ikke, taber vi vor hele vinding" [409].

Denne logik ledte til Brutus' nederlag ved Fillippi - skriver Huntington - ... - og kan nuomstunder lede til den Vestlige Civilisations undergang. Tja ... - hvis man nu kunne være ganske sikker på at det *var* sådan Brutus tænkte og talte, for trods alt er citatet fra en *noget* senere tid end Brutus.

Huntington mener at det ville have været klogere at navigere "udenom" déngang, og at det også *nu* vil være klogere at navigere uden om sådanne konflikter - som handler om *alt eller intet* [410].

---

408) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 271.

409) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 311. Edv Lembcke's oversættelse .... s. 235.

410) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 206.

Men det var ikke den Romerske Civilisation som sådan der var på spil déngang - der var tale om et internt opgør mellem Brutus' adelige republikanere på den ene side og Cæsar's arving Octavian og dennes forbundsfæller på den anden. Et opgør der efter nogle år - og efter at både fjender og mange "venner" var blevet udmanøvreret - endte med at Octavian etablerede Kejserdømmet. Dermed fornyede Octavian den Romerske Civilisation og retablerede den på et delvist nyt grundlag.

Huntington's Shakespeare-citat er derfor ikke særlig velvalgt i sammenhængen - ... selv om det måske i *nogen* grad kan illustrere problemerne i Miloševic's tænkemåde og strategi? Men hvad der skal siges herom kan måske bedre siges uden Shakespeare - alle dennes dramatiske kvaliteter ufortalt?

Demografiske forhold

Parallelt med revitaliseringen af religionen er der demografiske forhold man skal passe på med at undervurdere. Flere steder i bogen forklarer Huntington at "uro"-bølgerne i forskellige samfund svinger med procenten af unge (måske især i situationer hvor det er vanskeligt at forudsé og planlægge sin fremtid). Hvis andelen af unge mellem 15 og 24 år udgør 20 % eller mere er man i en kritisk situation[411)] hævder han, og han har en idé om at netop ungdommen kan være særligt påvirket af stærke religioner (og tidligere af stærke ideologier). Det har han formentlig ret i - se i øvrigt om antallet af "urolige" unge i Kosóva på s. 105.

Den demografiske udvikling mener Huntington har stor betydning for konflikten i Kosóva, muligvis har den særligt høje befolkningstilvækst blandt Albanerne været dén materielle enkeltfaktor der har spillet den største rolle for at konflikterne mellem Serberne og Albanerne blev dybere og dybere[412)].

Huntington har givetvis ret i at den særlige demografiske udvikling i Kosóva har spillet en stor rolle - og forskellene i denne henseende på

---

411) Jf. bemærkning til figur i Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 260.

412) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 260 f.

Kosóva Albanerne og Kosóva-Serberne har helt klart været et emne der har optaget sindene på dé kanter. Om det så er dén materielle enkeltfaktor der har spillet den største rolle er svært at sige - for også andre materielle faktorer har haft betydning såsom: Den økonomiske struktur i Jugoslavien, fordelingen af befolkningen på land- og byerhverv, og Jugoslaviens vanskelige position på verdensmarkedet - ikke mindst under tilbageslaget fra begyndelsen af '70-erne og frem, som havde betydning på mange måder, herunder også med hensyn til hvor mange der permanent eller midlertidigt flyttede til andre lande for at få arbejde dér.

Handel og økonomisk samkvem

Man bliver ikke *Vestlig* af at få flere Vestlige forbrugsgoder, siger Huntington[413)], havde dét været tilfældet kunne man have tænkt sig at øget verdenshandel ville mindske risikoen for *Clash'es* ... og man fjerner heller ikke problemer eller konflikter ved øget handel. Tværtimod kan øget handelssamkvem meget let bevirke at ulighederne bliver større end de var før - og dermed kan mulighederne for at der udvikler sig konflikter, eventuelt væbnede konflikter, også øges i betydelig grad[414)].

Dette er givetvis en vigtig betragtning, men ikke ganske ny - for den har været diskuteret i Vesten gennem nogle hundrede år - både blandt økonomer og politikere. Huntington slipper problemstillingen vel hurtigt, men kunne muligvis have løftet diskussionen ved at se nærmere på hvordan Vestlig kultur og Civilisation sætter sig igennem i de efterhånden *meget* omfattende programmer som Verdensbanken, IMF (Valutafonden) og EU har med forskellige lande fra mange forskellige civilisationer[415)]. Dé

---

413) Hans argumentation er ikke meget omfattende eller for den sags skyld overbevisende, selv om han godt kan have ret, men det er et emne der ligger uden for denne bogs rammer.

414) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 67 og s. 218.

415) At tingene ikke altid går som de store organisationer prædiker er en anden ting som dog kun nuancerer billedet. Fx understreger EU nu mere end tidligere at man ikke vil acceptere korruption i dét omfang man tidligere har set i forskellige modtagerlande. Gode gamle Vestlige værdier: Man skal kunne regne med hvad der står på en kontrakt. Man skal kunne stole på hinanden - i handelsmæssig mening. Regnskaber skal være retvisende. Ingen

krav man stiller til økonomisk og politisk adfærd er ikke beskedne - og er i de senere år under skærpelse. Huntington drøfter ganske vist disse organisationers betydning forskellige steder i bogen[416)], men ikke særlig dybtgående, måske fordi hans opfattelse synes at være at deres betydning mest er på overfladen, og at der i de forskellige samfund ofte findes en stærk - og voksende - opposition mod den Vestlige indflydelse. I det lange løb vil denne opposition meget tænkeligt sætte sig ud over "de gode råd" og vende sig mod den Vestlige Civilisation - mener Huntington.

Kunne økonomiske relationer have nyttet?

De der mener at det kunne have været en god idé "fra begyndelsen af" at have fulgt en strategi over for Serberne og Miloševic i retning af at øge handelssamkvemmet og af at forstærke de økonomiske relationer ville ikke have plæderet for at dette skulle ske "uden videre" og for at man skulle lade tingene udvikle sig af sig selv, men for at det ville have været mere fremadrettet at satse på en udvikling af handelsmæssige og økonomiske relationer. Gode handelsmæssige og økonomiske relationer skaber ikke hensigtsmæssige politiske forhold i sig selv, men de giver i almindelighed bedre muligheder for at der kan ske en udvikling af det politiske liv end dårlige forbindelser.

Dette ville i så fald være i en vis overensstemmelse med hvad Huntington taler om et *andet* sted i bogen, nemlig om udviklingen i det sydlige Kina. Her konstaterer han at økonomisk vækst giver grundlag for at der kan opstå et dynamisk borgerskab som akkumulerer økonomisk magt uden for Regeringens kontrol, at der også udvikler sig en stor middelklasse - og at uddannelsesniveauet vil blive løftet[417)]. Man må forestille sig at disse materielle ændringer med tiden vil få grundlæggende politisk betydning.

Situationen i Kina og Serbien kan naturligvis ikke sammenlignes umiddelbart, for der er allerede en stor middelklasse i Serbien og et stort

---

bestikkelse, ingen korruption. Politi, told- og skattevæsen skal fungere pålideligt. Skattebor-gerne i de Vestlige lande skal kunne forstå hvad deres penge bruges til. Osv. osv.

416) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 100 og 184.

417) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 238.

lag af teknokrater - men måske ikke et dynamisk borgerskab - dvs. bortset fra den del af borgerskabet der har tjent store penge på *sort økonomi*?

Ikke desto mindre må der være materielle forudsætninger for at der kan udvikle sig en moderne og stabil samfundsorden i Serbien. Uden materielt grundlag, ikke noget demokrati - må man antage. Gør man noget "andet", indkapsler man et samfund, giver man god grobund for at der udvikler sig helt andre økonomiske vilkår - som ikke fører til demokrati men til gangsteragtig undertrykkelse og til opkomsten af besynderlige økonomiske konstruktioner. Sanktionspolitik og indkapsling kan meget vel føre til det modsatte af hvad man ønsker sig.

Huntington's apokalyptiske fremtidsscenarie

Noget er på vej i den større skala, mener Huntington - den Vestlige Civilisation har problemer og vil møde stedse flere, den Muslimske Civilisation er aggressiv og konfliktskabende - bl.a. fordi der ikke er en magt inden for denne civilisation som de andre kan orientere sig efter -, og den Kinesiske Civilisation vil formentlig få langt større verdenspolitisk betydning end i dag - med Kina som den klart ledende stat[418) 419)].

---

418) På nogle punkter minder den om klassisk Vestlig ideologi med vægt på arbejdsomhed, men i modsætning til dén er den typisk ikke-individualistisk.

419) Huntington skriver en del om forholdet mellem Kina og USA (bl.a. omkring s. 222), og netop fordi dette forhold er overordentlig betydningsfuldt er det påfaldende at Taiwan og Makedonien ganske kort før krigen begyndte i Kosóva optog diplomatiske forbindelser og at Taiwan tilkendegav at man ville støtte udviklingen i Makedonien ... og lige så påfaldende hvor sløset man var da man besluttede sig for dét angreb der kom til at ramme den Kinesiske Ambassade i Beograd. Det kan være at Taiwan var "ude for sig selv" - og det kan være at der skete en elementær fejl i den militære planlægning. Men det kan også være at man vidste hvad man gjorde i begge tilfælde. I det Makedonske "tilfælde" opnåede man at det blev vanskeligere at få en fredelig løsning på dét tidspunkt og dét må anses for at være i overensstemmelse med den Amerikanske strategi. Hvad man skulle kunne få ud af - bevidst - at ramme Kineserne med en bombe er straks sværere at forstå. Selv om Amerikanerne var irriterede over at Kineserne med held skulle have spioneret mod det Amerikanske atomprogram og derfor måske skulle have en mindre afklapsning ... forekommer øvelsen *så* hasarderet, at de forskellige, lidt afvigende, forklaringer på at der er sket en elementær fejl synes at være mest nærliggende. Bortset fra dét ser det i slutningen af august '99 ud som om spionagesagen hviler på et tyndt grundlag ...

I slutningen af bogen udmaler Huntington et scenarie som ser ud til at ende med en ny *bi-polær* struktur, hvor den Kinesiske Civilisation har taget têten i den ene del af strukturen, og hvor den Vestlige Verden på én eller anden måde fortsat vil være dominerende i den anden[420)] - dog vist ikke uden at have indgået en form for strategisk alliance med den Ortodokse Civilisation (med Rusland som førende stat).

Huntington synes med sit scenarie at vise at den nuværende *multi-polære* situation kan blive en slags overgangssituation, og at den vil kunne blive afløst af en ny bi-polaritet, som han ikke synes at være synderlig begejstret for[421)].

Russerne

Den Vestlige Verden - og USA - optræder ikke ganske entydigt i forhold til det nye Rusland. På den ene side anerkender man at Rusland er en dominerende faktor i den Ortodokse Civilisation, på den anden side er der så meget intern splittelse i Rusland, ikke mindst i og med hensyn til forholdene i Kaukasus-området, at man ikke for alvor *tror* på den politiske ledelse som en magtfaktor af global betydning - hvad der forstærkes af at den Russiske økonomi for tiden er så svag at den jævnlig må understøttes af Vesten. I Kosóva er det tydeligt at man ønsker at bruge Russerne til *noget*, men at man ikke vil *give* dem den reelle indflydelse som de ikke kan skaffe sig selv[422)].

Forholdet til den Muslimske Civilisation

Der er et problem ved Huntington's analyse, et metodeproblem eller et virkeligt problem. For ikke alle aktører har opført sig som de "skulle" ifølge *fortolkningen*, specielt ikke USA i forhold til forskellige Muslimske stater.

---

420) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 79 ff., bl.a. s. 95.

421) Det er muligt Huntington har ret ... det er muligt han tager fejl, men det ligger under alle omstændigheder noget uden for denne bogs rammer at vurdere denne forudsigelse nærmere.

422) Jf. i øvrigt Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 242.

Som netop nævnt opfatter Huntington den Muslimske Civilisation som en overordentlig problematisk civilisation, fordi den optræder universalistisk, aggressivt og konfliktskabende. Ét sted skriver han - at i dé tilfælde hvor der har været konflikter og hvor religion har spillet en rolle - har Muslimske lande været involveret i langt flere tilfælde end de skulle ifølge gennemsnittet[423)].

Han mener at én af de vigtige grunde til at den Muslimske Civilisation er så konfliktskabende er at der ikke efter det Osmanniske styres sammenbrud dukkede en ny stat op som kunne samle de andre om sig. Der har været forskellige forsøg på at blive den drivende faktor inden for denne civilisation, men de har været frugtesløse indtil nu - og derfor har der været både konflikter indadtil og udadtil. Der har ikke været en førende stat som de andre ville rette sig ind efter - og dette har ledt til vedvarende ustabilitet[424)] .

Egentlig må dette *magtvakuum* betragtes som en vigtig forudsætning for at den Vestlige Civilisation og USA har kunnet spille en så stor rolle i den Arabiske Verden - og på Balkan - som tilfældet har været, men det er ikke et problem som er opstået forleden dag, men et problem der er udsprunget af de konflikter der har været i de sidste 100-200 år mellem Rusland, det Habsburgske Rige og det Osmanniske Rige - og mellem de forskellige stater på Balkan, - hvor også Vestmagterne (England, Frankrig og USA) har forsøgt at udnytte situationen til egen fordel. Under alle omstændigheder har de "gamle" - uløste eller skævt løste - konflikter dannet grundlaget for senere konflikter.

Man burde inden for den Vestlige Civilisation være meget påpasselig med at engagere sig med Muslimske eller Muslimske interessenter, mener Huntington[425)], for så længe som Islam er Islam - hvad den sikkert vil være - og så længe som Vesten forbliver at være Vesten - hvad der er mere tvivlsomt - så længe vil der være en fundamental, kulturelt begrundet, og -

---

423) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 256 ff.

424) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 264.

425) Huntington kan have ret i nogle af sine betragtninger, men måske er forskellene på de forskellige Muslimske samfund større end lighederne? ... ...

fordi den er fundamental også - uoverkommelig konflikt mellem de to civilisationer[426].

Den virkelige og fundamentale konflikt består - ifølge Huntington - ikke mellem Muslimsk fundamentalisme på den ene side og det Amerikanske Forsvarsministerium og CIA på den anden, men mellem to fundamentalt forskellige kulturer i bred skala. Begge kulturer er universalistiske og opfatter sig selv som overlegne, men mens den Muslimske kultur ikke har tilstrækkelige magtmidler til at sætte sig igennem i verdenspolitikken, har den Vestlige Civilisation både de nødvendige magtmidler og víst evnen og viljen til at sætte sig igennem ved adskillige lejligheder.

Netop fordi situationen er sådan vil der være en *permanent* konflikt mellem de to civilisationer[427] - og konflikten vil være særlig vanskelig (synes Huntington at mene) så længe der ikke er en dominerende faktor i den Muslimske Civilisation. Eksistensen af stærke, eller rettere *dominerende* magter i de enkelte civilisationer er en forudsætning for en ny og mere stabil verdensorden, men ikke en garanti, for civilisationerne skal så at sige respektere hinanden, - og det er vel ikke givet at det vil blive tilfældet?[428] Udvikler der sig alvorlige sammenstød mellem kulturerne i fremtiden er det sandsynligt - siger Huntington - at det vil være en følge af Vestlig arrogance, Muslimsk intolerance og Kinesiske ønsker om at *sætte sig igennem*[429].

Konflikter mellem civilisationer kan have en langt større permanens end konflikter om enkle materielle forhold (økonomiske forhold m.v.) og de fører ikke så let til varige fredsaftaler. Tværtimod vil de blusse op igen, så

---

426) Næsten ordret hvad Huntington skriver i *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 212. Forresten er det tænkeligt at Huntington har fået idéen til sin artikel i *Foreign Affairs* og til sin bog fra Bernhard Lewis, som han citerer s. 213. Lewis udgav *"The Roots of Muslim Rage"* i 1990 hvori han konkluderer at der i den Muslimske Verden består en måske irrationel, men også farlig holdning til den Vestlige Civilisation, ganske uanset hvad de Muslimske samfunds politiske ledere propagerer. Det rigtige svar vil ikke være selv at agere irrationelt - mener Lewis.

427) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 217-218.

428) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 157.

429) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 183.

snart den ene eller den anden part mener at have fordel af det - dvs. med mindre man foretager sig noget radikalt, såsom at prøve at udrydde fjenden fysisk - en strategi der har været sørgelig aktuel i Kosóva. Huntington har sine steder i fremstillingen ikke større tiltro til at man kan undgå brudlinie-konflikter, på den anden side konkluderer han at en ny verdensorden netop må hvile på at man *accepterer* de andre civilisationer og finder en måde at leve med dem på. Måske har jeg misforstået hans fremstilling - eller også prøver Huntington at tackle et *virkeligt* problem som der ikke er nogen indlysende løsning på, i det mindste ikke én man kan deducere sig frem til teoretisk.

Hvorfor fulgte USA ikke Huntington?

Dels på grund af udviklingen i Asien - hvor det må forudses at Kina vil få større og større magt - dels på grund af udviklingen i den Muslimske Verden burde den Vestlige Verden se at komme overens med den Ortodokse Civilisation for at få strategisk støtte til at afbalancere den Kinesiske, men ikke desto mindre har den Vestlige ved flere lejligheder gjort det modsatte ved at støtte *Muslimerne* (Albanerne i Kosóva og Muslimerne i Bosnien[430)]) *mod de Ortodokse*.

Huntington spørger selv sagt sig selv *hvorfor* (især) Amerikanerne har opført sig *unormalt*[431)] og været at finde på den Muslimske og ikke på den Ortodokse side i Bosnien[432)] og er nået til at forskellige faktorer må have spillet sammen.

Men før vi kommer til Huntington's konkrete forklaringsforsøg må man - i overensstemmelse med ham - konstatere at Amerikanerne gennem

---

430) Som det vil huskes var der tre store kulturgrupper i det "gamle" Bosnien-Hercegovina, nemlig Serbere, Kroater og Muslimer. Kroaterne og Muslimerne endte med at stå sammen - sådan da - mod Serberne. Det nuværende Bosnien-Hercegovina fungerer under kraftig indvirken fra FN og FNs Høje Repræsentant som et slags forbund med to dele, en føderation af Kroatiske og Muslimske områder (tilsammen 51%) og en særlig Serbisk republik, Republika Srpska (49 %).

431) Huntington's eget ord - jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 289.

432) Eftersom bogen udkom i '96 har han ikke forholdt sig til "side"-problematikken med hensyn til Kosóva, derimod skriver han om problematikken med hensyn til Bosnien.

længere tid og i høj grad har været aktivt tilstede i en del af den Muslimske Verden, den Arabiske. I Golf-krigen 1990/91 foretog man dertil en militær intervention som har dannet en vigtig baggrund for hvad man senere har foretaget sig[433)], og allerede inden da var man temmelig aktive med at understøtte de *Muslimske* oprørere i Afghanistan, men det var ganske vist et led i opbrydningen af den daværende bipolære struktur, et led i bekæmpelsen af *Ondskabens Rige*.

De konkrete grunde Huntington nævner er

- at Muslimerne er blevet opfattet som *ofre* og derfor har påkaldt sig megen sympati, og at de Muslimske Bosniere desuden var dem der længst forsøgte at hævde dén multi-etnicitet som Amerikanerne forfægter som et grundlæggende politisk dogme[434)],

- at der er en *effektiv diaspora* i den Vestlige Verden[435)], for der bor mange Bosniere (og Albanere[436)]) dér, - og *diaspora'en* er i vid udstrækning politisk aktiv,

---

433) Huntington gør en del ud af Golf-krigen og påpeger at den Vestlige intervention kun *på overfladen* fik støtte fra andre Arabiske lande. I virkeligheden var mange Muslimer af dén opfattelse at Amerikanerne foretog et imperialistisk angreb på nogen "i familien". Måske var det kritisabelt at Saddam Hussein havde krænket Kuwait's suverænitet, men det spillede - under denne vinkel - en mindre rolle.

Ganske anderledes tegnede billedet sig for Amerikanerne (m.fl.) må man tilføje: Man havde *med held* gennemført en aktion for at håndhæve den Vestlige Civilisations værdier og interesser, og dette - ikke mindst at det skete *med held* - og de praktiske militære, ledelsesmæssige og logistiske erfaringer har siden spillet en afgørende rolle for de Vestlige lederes politiske vurdering.

434) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 269.

435) Både *exodus* og *diaspora* er udtryk der oprindelig stammer fra Det Gamle Testamente; *exodus* betegner israelitternes udvandring fra Egypten, mens *diaspora* betegner det ufrivillige ophold uden for Israel. I *"Krudttønden i baghaven"*, s. 55, omtales dén udvandring som fandt sted i slutningen af 1400-tallet, dvs. efter at Skanderbeg's styre (i dele af Albanien) var faldet sammen. Ved mange lejligheder siden er både Bosniere, Serbere og Albanere flygtet fra dét sted hvor de boede. Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 273 f.

436) Albanere både i Tyskland og USA.

- og endelig at det er fundamental Amerikansk politik at værne om Menneskerettigheder og at gå mod overgreb på civile[437)].

For så vidt angår Kosóva kan man tilføje at Albanerne gennem *mange* år med *fredelige midler,* men aldeles forgæves, havde forsøgt at få dén autonomi tilbage som de havde mistet i '89 - dette har givet dem *meget* kredit i den Vestlige Verden.

I nogen modsætning til Huntington kunne man mene at den Amerikanske støtte til *visse* Muslimske kræfter og befolkninger *ikke* er en begrænset unormalitet som alene kan begrundes med de netop nævnte forhold, men at den også er et udtryk for egentlig og mere langsigtet interessepolitik, en strategi: Amerikanerne har en *vis* strategisk interesse i at støtte Muslimske interesser[438)] ... i hvert fald *visse* Muslimske interesser, fordi det kan være gavnligt for varetagelsen af Amerikanske interesser i Arabien og for at kunne fastholde en *tilstedeværelse* dér - og det uanset at støtte til specifikke Muslimske interesser også kan have haft ganske andre formål, som fx da USA støttede de afghanske oprørere mod Sovjetunionen med den klare hensigt at destabilisere styret dér. Amerikanerne er helt bevidst om at det under særlige omstændigheder *kan* have mulighed for og fordel af at støtte nogen ét sted for at score en gevinst et andet.

Med hensyn til Balkan nævner Huntington dén mulighed at Amerikanerne ønskede at holde *andre* Muslimske interesser ude, men afviser den efter nærmere overvejelse.

Hvorfor gjorde de Ortodokse heller ikke som de skulle?

Den *Ortodokse* side har heller ikke opført sig helt som den burde efter *fortolkningen*. Russerne støttede kun til en vis, og temmelig begrænset, grad Miloševic og Serberne i Kosóva-konflikten, men ikke fordi de har et

---

437) Der kan dog findes en del eksempler på at *praktisk* Amerikansk politik har haft andre mål.

438) Det er ikke sådan at Huntington ikke har øje for denne mere realpolitiske forklaring - han drøfter den omkring s. 289 - men det kan være at hans forklaringsmodel om civilisationerne og sammenstøddene mellem dem får ham til at underbetone andre aspekter, selv om han i dette tilfælde ikke har udelukket dem?

positivt forhold til den Muslimske Verden, for forholdet er nærmest modsat: I de senere år har der været mange opgør med Muslimer inden for det gamle Sovjetunionen - og som nævnt har man været indviklet i et flerårigt opgør med Muslimske interesser i Afghanistan. Grunden er snarere at man ikke stoler på Miloševic og at man er dybt afhængige af økonomisk støtte fra Vesten.

I Bosnien-konflikten mente Russerne at der skulle tages særligt hensyn til dem fordi de - efter egen opfattelse - havde en legitim strategisk interesse på Balkan, men da det kom til stykket bakkede de væk fra Miloševic og fandt sig i at man bombede de Bosniske Serbere.

-

De Ortodokse Grækere stod i en temmelig vanskelig situation, for på den ene side har de ikke meget til overs for Albanerne, hverken i Albanien[439)], i Kosóva eller i Makedonien - på den anden side er Grækenland medlem af NATO og ønsker helt sikkert at fastholde dette medlemskab, bl.a. for det giver større muligheder for at manøvrere i forhold til Tyrkiet[440)].

Grækenland deltog principielt i aktionerne mod Serbien og lagde havnefaciliteter m.v. til, men samtidig har man hele tiden haft forbindelse

---

439) Der arbejder måske 400.000 tusinde Albanere i Grækenland, legalt og i høj grad illegalt. Disse Albanere spiller en positiv rolle for græsk økonomi (lave lønninger m.v.), men man mener også - fra græsk side - at den massive Albanske tilstedeværelse har hævet kriminaliteten i Grækenland. Hen over sommeren '99 har Græske myndigheder skærpet tilsynet med Albanerne, man har chikaneret en del af dem og også sendt nogle "retur". Den Albanske Regering har protesteret mod den Græske fremfærd.

440) Ifølge Huntington ønsker de Europæiske stater ikke Tyrkiet med i EU, fordi det er et Muslimsk samfund ... Det er næppe dét der er grunden - i det mindste ikke alene, men en kombination af flere ting, som *har* med kulturelle forskelle at gøre (fx er man meget betænkelige ved dén måde man håndterer Menneskerettighederne på, ligesom man er bekymret over at få Det Kurdiske Problem inden for - men det spiller også, som Huntington skriver, en rolle at Grækenland sætter sig imod). Hertil kommer en række vigtige materielle grunde som vedrører problemerne med at skulle integrere en "vanskelig" økonomisk struktur, specielt på landet, med den Europæiske økonomi. Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 126 og 162. Nogle Tyrker har i det mindste tidligere opfattet sig som en slags brobyggere mellem den Muslimske og den Vestlige Civilisation.

I det store og hele er der gode relationer mellem Albanien og Tyrkiet, selv om Albanerne har udtrykt nogen skepsis over visse Tyrkiske entreprenører der opererer i Albanien.

til Miloševic og på det senere også til visse dele af den Serbiske opposition. Straks efter at NATO indstillede luftkrigen var den græske UM, Papandreou, på besøg hos Miloševic i Beograd - og næppe til en almindelig kop kaffe.

Alt i alt har den Ortodokse Verden været at finde på *alle* sider i Kosóva-konflikten, helhjertet eller ej.

Materielle og immaterielle konflikter i Kosóva

Huntington gør sig nogle vigtige overvejelser i forhold til udviklingen i Kosóva; således finder han at det er nemmere at indgå kompromiser om materielle uoverensstemmelser end om immaterielle og holdningsmæssige. Netop når det drejer sig om konflikten i Kosóva tror jeg han har ganske ret.

De materielle forhold havde ganske vist stor betydning for udviklingen i det gamle Jugoslavien, bl.a. fordi en hel del ressourcer blev allokeret fra de nordlige, mere velstående, områder i Kroatien og Slovenien - til Serbien og Kosóva, hvad der gav anledning til voksende utilfredshed i det nordlige, men dette kunne man muligvis have talt yderligere om, hvad enten man ville have nået frem til enighed eller ej. Men med hensyn til den demografiske udvikling - den relativt høje befolkningstilvækst, herunder den relativt store fødselshyppighed blandt Albanerne i Kosóva som er berørt ovenfor - var der ikke noget at *diskutere*[441)]. Faldt talen på

441) Hvis udgangspunktet for den ene part er at den anden part gør noget *forkert* ved at få børn - specielt mange børn, så ryger diskussionen af sporet med det samme. Men selvfølgelig var der mange i det gamle Jugoslavien der vidste at der er én eller anden sammenhæng mellem økonomisk struktur og fødselshyppighed. Jo mere industrialiseret og "moderne" et samfund er, og jo flere der bor i byerne og jo færre på landet, desto mindre er fødselshyppigheden osv.

forhold af mere holdningsmæssig karakter - herunder med hensyn til fortolkningen af Historien - var der end mindre at tale om.[442)]

Begge parter oplevede - med visse undtagelser - hinanden som alvorlige trusler mod egne interesser og egen eksistens, og dette blev ikke ligefrem formindsket i perioden fra '89 og frem hvor de Serbiske myndigheder udskiftede store dele af de Albanere der var offentlig ansat - med Serbere. Serberne mente at have gode grunde til denne udskiftning, for Albanerne ville ikke erklære deres loyalitet over for Regeringen i Beograd, men det er indlysende at man dermed gjorde kløften bredere og dybere - og konflikten end mere uoprettelig.

Det forekommer rigtig - på det umiddelbare og "lokale" plan - at man skulle have gjort noget ad den ikke-materielle vej først, men spørgsmålet måtte så have været hvordan man overhovedet skulle kunne komme ind på dén vej, enten indefra eller udefra ... så måske ville det alligevel have været både klogere og nemmere, hvis man var startet et andet sted, nemlig med et samarbejde om økonomiske forhold med Serberne, både om projekter i selve Serbien, men også om projekter i Kosóva - bl.a. ud fra dén betragtning at ikke-materielle konflikter har meget nemmere ved at udvikle sig hvis de materielle forhold er ugunstige. *Når krybben er tom, bides hestene* - er der et gammel ord der siger.

Det ville have været en styrke for analysen hvis Huntington var gået nærmere ind på at diskutere årsagerne til den jugoslaviske krise, - årsagerne til at Tito's Jugoslavien brød sammen. Det er som om

---

442) Huntington's gennemgang af det historiske forløb er temmelig forenklet, for ikke at sige primitiv. 1389 udnævnes til at være dét år hvor Serberne led nederlag til Osmannerne - hvad der i en vis forstand er rigtigt, men ikke tilstrækkelig dækkende. I Huntington's udgave førte nederlaget slet og ret til undertrykkelse af Serberne hvad der ikke er helt korrekt hverken for den første tid efter 1389 - hvor Osmannerne *samarbejdede* med den Serbiske Fyrste, Stefan Lazarevic, eller for det næste par hundrede år. Desuden overser Huntington meget af hvad der skete siden 1389, fx hvad der skete i slutningen af 1600-tallet hvor mange Serbere flygtede ud af Kosóva efter at have deltaget i Habsburgernes angreb på Osmannerne. Huntington får ikke fat i hvad der skete omkring 1912 hvor Serberne erobrede Kosóva - men uden at der var Serbisk befolkningsflertal dér. Denne erobring - på et tvivlsomt demografisk grundlag - har været en særdeles vigtig forudsætning for at der lige siden har kunnet udvikle sig konflikter. Huntington kommer ikke ind på hvad der skete i perioden fra 2' Verdenskrig og frem til begyndelsen af '80-erne - fx har jeg ikke set det mindste om dén undertrykkelse af Albanerne som Rankovic var ansvarlig for. Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 260 f.

Huntington mener at etnicitet og religion først kommer til at spille en rolle *efter* sammenbruddet - og det er ikke forkert at disse faktorer spiller en rolle nu - men på den anden side spillede etniciteten og nationalismen en betydelig rolle allerede tidligere og var i forening med den skæve udvikling af de materielle forhold afgørende for at Jugoslavien brød sammen og for hvordan de efterfølgende konflikter udviklede sig. Allerede i Tito's tid var disse forhold direkte på dagsordenen - og de var en del af det strukturelle grundlag bag den politiske kursændring man foretog i '66 og især i '71, dén der gav Albanerne den suverænitet der siden har været konflikt om[443)].

Huntington's noget "tynde" analyse af udviklingen i det gamle Jugoslavien må være baggrunden for nogle temmelig naive betragtninger om hvad man burde have gjort - nemlig at gå væk fra den nationale model og i stedet arrangere demokratiske valg til en fællesRegering for hele Jugoslavien. Havde man gjort det ville det - dvs. ifølge Huntington - have været muligt for midtersøgende kræfter at "finde hinanden" og at etablere et andet politisk - multi-etnisk - grundlag for udviklingen end dét der blev tilfældet: Nationalismen i mere eller mindre snæver forstand[444)]. Det er dog ikke sandsynligt at nogen kunne være sluppet af med at foreslå dén type valg, for der var bred tilslutning rundt omkring i de enkelte republikker til at man ville være *sig selv* - at man ville væk fra Serberne og deres forsøg på at dominere[445)].

---

443) Peter Neersø udgav i '82 en udmærket fremstilling om Jugoslavisk økonomi som jeg anmeldte i Mellemfolkeligt Samvirkes *Biblioteksnyt*. Heri gjorde jeg - som noget der forekom mig at være åbenbart indlysende - spagt opmærksom på at de nationale forskelle var undervurderet. Men der var såmænd også mange andre der indså at *nationalitet* spillede en meget stor rolle i det gamle Jugoslavien - og at *nationalitet* meget vel kunne være en konfliktskabende faktor ... især hvis man negligerede problematikken. Ikke mindst Jugoslaverne selv havde diskuteret disse problemer en del år - i relation til udviklingen i Kosóva. Som det siges et sted i dén sammenhæng så har man lært af erfaringen at man *aldrig* må undervurdere kombinationen af nationalisme og separatisme på den ene side og politisk udygtighed og centralistisk adfærd på den anden - Jf. CK: *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."*.... i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 88. Det må siges at være profetiske ord - desværre.

444) Jf. Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, s. 262.

445) Rent bortset fra at der efter traditionen ikke var direkte valg af de overordnede organer. Valg til dén type organer foregik i Tito-tiden meget indirekte, fx via arbejderrådene - jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch,

Der er ingen tvivl om at man i Amerikanske Regeringskredse har læst grundigt på Huntington, også i relation til udviklingen i Kosóva, - og i en vis forstand har man handlet i overensstemmelse med Huntington når man nemlig næsten på forhånd opgav at forsøge ét eller andet med udgangspunkt i et samarbejde om økonomiske forhold og i stedet konkluderede at man ikke kunne komme overens fordi modsætningerne var for dybe - men man gik nok langt forbi Huntingtons anbefalinger når man gav sig til at bombe sig til en ny tingenes tilstand - for egentlig har USA ingen direkte strategisk interesse i det gamle Jugoslavien (mener han).

Flere kulturer - i USA og i Kosóva

Det er - som Huntington skriver - en fundamental Amerikansk betragtning at et stærkt samfund *kan* bygge på mange kulturer. Måske er der ligefrem dem der mener at et stærkt samfund *bør* bygge på flere kulturer. Den Amerikanske historie skulle være et fremragende eksempel på det. Men han er meget skeptisk over nogle af de udvik-lingstendenser han finder i dagens USA, - der er nemlig voksende risiko for at samfundsordenen og kulturen bliver angrebet indefra. At tanken om multi-etnicitet går over gevind.

Om han har ret heri - med hensyn til forholdene i USA - skal jeg ikke kunne sige, men han har givetvis ret i at der vil være næsten uoverkommelige forhindringer for at binde så forskellige civilisationer sammen som den Serbisk-Ortodokse og den Albansk-Muslimske. Man føres næsten til at konkludere at det vil være klogere at skille parterne fra hinanden, omend der så vil opstå en permanent risiko for konflikter langs grænsen.

Det er muligt at parterne ikke ville have kunnet komme overens i overskuelig tid - uanset hvad, men det havde formentlig været en del nemmere at nå frem til en tålelig situation, hvis

1) Serberne havde givet Albanerne dén autonomi tilbage som de havde frataget dem i '89,

---

Kbhvn. 1992, s. 121.

2) man udefra havde hjulpet med at udvikle bæredygtige virksomhedsprojekter (og hvor man bevidst imødegik dé tendenser til korruption og uhæderlighed og dé tendenser til at *udnytte* - eller misbruge - bistanden udefra uden selv at være konstruktivt aktiv - som man har kunnet møde i Albanien)

og

3) hvis man - udefra - havde bidraget til en politisk, militær og politimæssig sikring mod de overgreb som den ene og den anden part gjorde mod modparten.

Egentlig er man med isolationen af Serbien, med bombningerne og med de voldsomme etniske overgreb i 1999 - først fra Serbisk, så fra Albansk side - kommet længere væk fra denne situation end man var før, selv om man dog har opnået at Kosóva nu nødvendigvis vil få en mere selvstændig status end det har haft i mange år under Serbisk styre.

Aktører på mange niveauer

Huntington fremhæver at brudlinie-konflikter vanskeligt kan løses af de umiddelbart involverede parter alene. Der vil ofte være interessenter i anden og tredje række som har en rolle og som må påtage sig en rolle når konflikten skal dæmpes eller suspenderes[446)].

Disse interessenter i anden eller tredje række vil ofte ikke ønske at blive involveret i første række, men vil eventuelt forsøge at agere på anden vis - fx ved at forhandle med en modsat part på samme tilbagetrukne niveau og muligvis hen over hovedet på de primære aktører. Sådan adfærd giver historien en del eksempler på, også den nyeste historie.

Hvis en løsning imidlertid skal kunne realiseres forudsætter det - som Huntington er inde på - at de mere tilbagetrukne agenter kan og vil sætte sig igennem over for de primære aktører.

---

446) Samuel Huntington: *"The Clash of Civilizations ..."*, omkring s. 274 hvor der er en figur.

Jo mindre lokal og jo mere global en konflikt kan være, desto sværere vil det naturligvis være at få løst den, og netop derfor er det - med Huntington - nødvendigt at de “globale” interessenter, de dominerende magter i de enkelte civilisationer besinder sig og indgår en slags aftale om at man gensidigt holder sig ude fra den anden parts interessesfære. Monroe revisited.

Hvor hensigtsmæssig og realistisk denne konklusion måtte være fortjener at blive diskuteret grundigere - men det ligger uden for denne bogs rammer. Der er mange problemer at tage op som Huntington selv er inde på: F.eks. dé problemer som følger af at der ikke er én dominerende stat i den Muslimske Civilisation[447)] - dé problemer der er en følge af at dominerende stater i andre civilisationer på et senere tidspunkt kan se en materiel interesse i at gå i konflikt med "parallelle" civilisationer og dé problemer der er en følge af konflikter mellem "mindre" aktører udvikler sig ukontrollabelt.

Afsluttende vurdering

Tilbage til de indledende spørgsmål:

1) *Hænger fremstillingen logisk sammen* eller indvikler Huntington sig i selvmodsigelser?

Fremstillingen er langt hen logisk sammenhængende, men er med hensyn til de overordnede konklusioner ikke tilstrækkeligt begrundet - hvad enten man måtte finde konklusionerne etisk positive eller angribelige.

På nogle punkter er der muligvis modsigelser i fremstillingen fordi der modsigelser i realiteten. Det er *muligt* - måske endda *sandsynligt* - at Huntington har ret når han fremhæver at mange konflikter nuomstunder er *Clash of Civilizations*, men det ændrer ikke ved at der kan være aktører

447) Hvor man så også må tage stilling til Huntington’s “dogme” om at det er hensigtsmæssigt at der er en dominerende stat i hver civilisation.

- som fx Amerikanerne - der (i hvert fald tilsyneladende) kan handle sammensat eller inkonsistent forhold til hvordan man kunne betragte de forskellige civilisationer.

2) *Har han* "det hele", *alt relevant, med om sit emne?* Oversér han forhold der ville kunne trække konklusionerne i en anden retning? Siger han noget - evt. noget nyt - der har central betydning?

Huntington kommer meget godt omkring og har mange aspekter med, men i flere af de konkrete analyser - i det mindste dén om udviklingen på Balkan der har haft min særlige interesse - er han for overfladisk, og man kan derfor ikke være sikker på at hans konklusioner - for så vidt angår deres implikationer for udviklingen i dette område - er bæredygtig.

Huntington siger noget "nyt" i to henseender. Først ved at understrege den aktuelle betydning som civilisationssammenstøddene har fået - dernæst ved at drage en ny isolationistisk konsekvens.

Jeg tror Huntington har meget ret når han tillægger civilisationsforskellene en stor aktuel politisk betydning, men mener ikke han har ført den grundlæggende analyse i bund - og det samme gælder for diskussionen om de politiske konsekvenser man bør drage når man befinder sig i den Vestlige Civilisation.

3) Beskriver han forholdene på indviklet vis og med mange indviklede forklaringer på fænomenerne - eller *opstiller han en enkel forklaringsmodel?*

Fremstillingen er enkel nok - og der benyttes generelt ikke mange kunstgreb og hjælpeforklaringer. Men med hensyn til Balkan-problemerne virker det som om Huntington må ty til noget "ekstra", hvad han dog fremlægger helt åbent og ærligt.

-

Huntington's bog er som nævnt i indledningen meget relevant i relation til udviklingen i Kosóva, fordi den direkte forholder sig til denne udvikling (frem til midten af '90-erne), fordi den diskuterer de overordnede

principper for Amerikansk udenrigspolitik, fordi den forsøger at sætte de senere års større og mindre konflikter ind i en samlet ramme - og ikke mindst fordi den har været stærkt diskuteret i USA og har været med til at skærpe diskussionen om politisk strategi.

Diskussionen slutter ikke med Huntington's bog - tværtimod, for bogens største fortjeneste ligger givetvis i at den ægger til modsigelse og til yderligere studier og overvejelser.

Samuel Huntington om Kosóva-krigen

Journalisten Martin Burcharth fra *Information* kontaktede Samuel Huntington i midten af maj '99 og fik så at sige bekræftet "læsningen" af ham[448)].

Efter Huntington's opfattelse burde USA ikke have ladet sig involvere i krigen, for man har for det første ingen som helst nationale interesser på spil dér - ej heller i Albanien, Bosnien eller Tyrkiet. For det andet tilhører disse lande ganske vist Europa (Tyrkiet selvfølgelig kun delvis), men også ganske andre kulturkredse end den Vestlige.

For det tredje har interventionen forværret konflikten og destabiliseret området. Dette sagde Huntington *før* Præsident Miloševic havde bøjet sig, men hvis han blev spurgt i dag ville han formentlig indrømme at situationen - *militært set* - er kommet under kontrol. Hvordan han ser på planerne om en *politisk, økonomisk, social og kulturel* genopbygning af Balkan véd jeg ikke, men han ville formentlig se vanskeligheder som har forbindelse med de grundlæggende kulturelle forskelle.

Huntington er - på denne baggrund - tilfreds med at Præsident Clinton ikke lod sig involvere i en landkrig. Havde han gjort dét ville krisen have eskaleret til et niveau der lå langt ud over hvad der kunne forsvares i forhold til USAs strategiske interesser.

Der er andre konflikter hvor det er mere oplagt at Amerikanerne engagerer sig - ... Huntington nævner direkte Golf-krigen, for i dét tilfælde var der risiko for at olieforsyningen til USA m.fl. kunne komme i fare.

---

448) Jf. Martin Burcharth: *"Kosovo har for lidt betydning for USA"* i *Information* 17.5.1999.

Strobe Talbott: Den Amerikanske Platform

ViceUM Strobe Talbott holdt 24.8.1999 en tale på Aspen Institute[449)], Aspen, Colorado, hvor han beskrev dén politiske platform som NATO-aktionen - eller rettere det Amerikanske engagement i NATO-aktionen - hvilede på.

Principperne om Demokrati og Selvbestemmelse

Først og fremmest hvilede engagementet på en opfattelse af at statens ledelse skal være valgt ved frie valg, og af at staten tilsvarende skal beskytte borgernes rettigheder, både de etniske gruppers rettigheder og de enkelte borgeres rettigheder. Opfattelsen er bl.a. blevet formuleret af Woodrow Wilson, men har - som Talbott siger - ikke stået uanfægtet, hverken i USA eller ude i Verden. De to elementer formuleres ofte som *Making the World Safe for Democracy* og *Self-determination for the Nations Liberated from Imperialism.* Det mest fornuftige styre er imidlertid efter Talbott's opfattelse et liberalt demokrati. Et liberalt demokrati vil være dén samfunds- og statsorden som bedst sikrer samfundets og borgerne økonomisk og på anden måde.

Ikke mission, men egen-interesse

Når USA har støttet og forsvaret demokratiet i andre lande er det imidlertid *ikke* for at missionere, siger Talbott, men ud fra en egen-interesse, for man går ud fra at ledere der optræder u-demokratisk indadtil

---

449) Aspen Institute holder kurser og gennemfører udviklingsprogrammer for ledere i erhvervslivet og den offentlige sektor. Man lægger særlig vægt på dialogen mellem forskellige kulturer. På listen over bestyrelsesmedlemmerne finder man en række Amerikanske forretningsfolk og diplomater fra Saudi-Arabien, Japan og Italien. Der er afdelinger af Aspen Institute i Tyskland, Frankrig, Italien og Japan. Blandt Aspen's *Honorary Trustees* finder man Henry Kissinger (se næste kapitel), Robert McNamara og Cyrus Vance alle tre har på hver deres måde været fremtrædende i Amerikansk udenrigspolitik. Vance var bl.a. UM under Præsident Carter. På et senere tidspunkt var han FN-udsending i Jugoslavien (1991-93).

Se evt. web-siden: http://www.aspeninst.org/dir/general/aboutus.html

ofte vil opføre sig uhensigtsmæssigt udadtil og indvirke uheldigt på politiske forhold som USA har en interesse i. Et land der undertrykker sine minoriteter eller et styre der bygger på massiv magt og repression vil være disponeret til at anfægte andre landes sikkerhed og uafhængighed[450)] - og disse truede lande vil på et senere tidspunkt ofte anmode Amerikanerne om at bistå eller at intervenere, men at Amerikanerne "hviler" på principperne om demokrati og selv-bestemmelse - og i øvrigt har en stor militær styrke - betyder dog *ikke* at de *altid* vil intervenere hvis de krænkes. Der skal særlige omstændigheder til.

Tyranni og befrielseskamp

Europa har på den ene side givet grundlæggende bidrag til denne politiske opfattelse og i det hele taget til Oplysningsbevægelsen (*The Enlightenment*), men samtidig har man netop i Europa kunnet se adskillige eksempler på tyranniske regimer og politisk adfærd som har nødvendiggjort Amerikansk indgriben.

Tyranniske regimer fremkalder frihedsbevægelser. Allerede i 1800-tallet var der mange folk der ville kaste dét åg fra sig som en ydre magt havde lagt på dem, således på Balkan hvor mange folk ønskede at befri sig fra det Osmanniske Rige. På dét tidspunkt var frihedskamp og nationalisme to sider af samme sag. Ét af de folk der kæmpede sig fri var det Serbiske folk som nåede selvstændigheden i slutningen af 1800-tallet.

Den Serbiske trussel

I tiden hvor Østblokken faldt sammen udviklede der sig problematiske forhold, ikke mindst i det gamle Jugoslavien. Serberne var de bedst bevæbnede og udgjorde (dermed) en trussel for andre, for de kunne og ville sætte magt bag tanker om at opbygge et Stor-Serbien med tilslutning af de Serbere der boede uden for Serbiens grænser, men også inden for Serbiens grænser optrådte Serberne truende og undertrykkende, i særdeleshed i Kosóva. Serbiske nationale drømme og undertrykkelse af Kosóva Albanerne var to sider af samme sag.

---

450) Måske tænkte Talbott her på Saddam Hussein og hans forhold til Kurderne?

I Europa - i det mindste - har der udviklet sig en opfattelse af at national politik, udviklingen af en national bevidsthed ikke må udøves på en måde som krænker menneskeheden eller som truer freden. Denne opfattelse angriber Serberne gennem deres politiske fremfærd udadtil og indadtil.

Ikke identitet mellem etniske grænser og statsgrænser

I dag er der ikke sammenhæng mellem statsgrænserne og de etniske grænser - og slet ikke på Balkan. Filosofien fra den Westfalske Fred i 1600-tallet om mono-etniske stater har ikke længere gyldighed. Hvis man derfor tænkte på at dele Bosnien-Hercegovina eller Kosóva ville det føre til en flersidig katastrofe.

Bosnien-Hercegovina

I Bosnien-Hercegovina ville en stor del skulle gå til Serbien og en anden stor del til Kroatien - og tilbage ville blive et lille Muslimsk eller Bosnisk område som ville have et meget svagt fundament både i økonomisk og i sikkerhedsmæssig henseende - og ikke mindst fordi det ville være omgivet af store og temmelig uvenlige naboer. Det må derfor fastholdes at Bosnien-Hercegovina skal hænge sammen i én stat[451)].

Kosóva skal *ikke* indgå i et Stor-Albanien

Forholdene i Kosóva er forskellige fra forholdene i Bosnien i én henseende. For hér har man *suspenderet* Serbernes “administration” - men det betyder *ikke* at man fra Amerikansk side vil støtte at Kosóva bliver selvstændigt. Tværtimod - hvis man støttede en sådan tanke ville man også støtte dem der andetsteds - som i Bosnien-Hercegovina - arbejdede

---

451) Forholdene i Bosnien og i Kosóva / Albanien er på mange måder forskellige. Kosóva Albanerne og Albanerne er ganske vist (som mange Bosniere) for en stor del Muslimer, men de taler Albansk (som er et sprog for sig), hvorimod Bosnierne taler Serbo-Kroatisk. Måske er der også i andre henseender tale om store etniske forskelle. I hvert fald er der mange Albanere som mener at Albanerne nedstammer fra Illyrerne og at de *ikke* tilhører nogle af de Sláviske stammer der indvandrede i 600-tallet og som både Serberne og (formentlig også) Bosnierne nedstammer fra.

for national selvstændighed og opdeling, og frem for alt ville man støtte en tanke om skabelsen af et Stor-Albanien - som ikke blot ville omfatte Albanien og Kosóva, men også en betydelig del af Makedonien.

Et *Stor-Albanien* er ifølge Strobe Talbott en lige så problematisk og farlig konstruktion som et *Stor-Serbien* - for begge konstruktioner vil indebære en alvorlig trussel for freden og stabiliteten på Balkan.

Accepterede man et Stor-Albanien måtte man forudse at Makedonien ville bryde sammen - og her finder man ellers et spædt demokrati der forsøger at udvikle en multi-etnicitet. Også hér ville et sammenbrud få *voldelige* konsekvenser.

Men Kosóva-problemet er ikke noget nemt problem, ikke mindst fordi man må formode at det overvejende flertal af de etniske Albanere ønsker at blive helt uafhængige af Serbien og Jugoslavien. Hvis Kosóva Albanerne skulle kunne fastholdes i Jugoslavien - og uden vedblivende placering af en international styrke - forudsætter det en fundamental ændring af de politiske forhold i Serbien, man må nødvendigvis befri sig for dét barbari og tyranni som Miloševic er en personifikation af - og man må hen til at Kosóva ikke bliver en del af et *gammelt* Jugoslavien, men - sammen med Jugoslavien - en del af et nyt *Europa*.

Det nye Europa

I dette nye Europa må man bygge videre på dé erfaringer man allerede har gjort i flere lande - og som viser at de etniske majoriteter og minoriteter *kan* leve ved siden af hinanden - og man må bygge videre på dét fundament som er skabt med Maastricht- og Amsterdam-traktaterne. Disse traktater bygger på et princip om overnationalt samarbejde i visse henseender i kombination med et princip om regional autonomi - og disse principper står i modsætning til princippet om selvbærende enkeltstater der blev udtrykt i den Westfalske Fred og i Versailles-traktaten.

I et sådant Europa får handelen mulighed for at passere grænserne uden hindringer, det økonomiske liv får helt andre muligheder - men samtidig må man sikre sig at de etniske grupper får mulighed for at udfolde sig kulturelt og i deres eget sprog.

Jugoslavien

Netop Jugoslavien som bestod af mange etniske grupper kunne have haft betydelig fordel af at have været med i denne udvikling, men man har været *udenfor* og derfor udviklede de etniske og økonomiske forskelligheder sig til voldsomme konflikter.

Udfordringen

Som tingene har udviklet sig står vi nu med dén mulighed at udvikle hele kontinentet - at sikre demokratiet og selv-bestemmelsen, men det må ske på en anden måde end ved at udvikle etniske mikro-stater.

Strobe Talbott sluttede sit indlæg i Aspen med at sige at Amerikanerne må gøre alt hvad der kan gøres for at sikre en sådan udvikling, ikke alene for Europæernes skyld, men også for Amerikanernes egen. Underforstået - at lykkes "eksperimentet" ikke, så kan det igen og igen nødvendiggøre Amerikansk intervention.

Kommentar

Der er ingen tvivl om Strobe Talbott's gode hensigter - men på afgørende punkter er han (i oplægget på Aspen Institute) påfaldende overfladisk - dermed er ikke sagt at han ikke *har* en opfattelse, sikkert endda en velbegrundet: Hvad *er* det for *særlige omstændigheder* der skal til før USA intervenerer? Er det dem man kan "læse" i Kosóva-krisen? Hvorfor lagde man sig på et konfrontationskoncept (i forhold til Serbien)? Hvorfor har man ikke i højere grad forsøgt sig med et Balkan Opbygningsprojekt *før* man skruede op for truslerne og til sidst gik i luften? Er det rigtigt at Amerikanerne blev et slags redskab for UÇKs strategi (sådan som jeg læser den) og derfor blev "kortsluttet"?

Henry Kissinger: *"New World Disorder"* [452)]

Dr. Kissinger var én af Nixon-administrationens mest fremtrædende personligheder - muligvis dén der havde størst international betydning. Hans - og Præsident Nixon's - særdeles kølige overvejelser førte til at man skiftede udenrigspolitisk opfattelse og til at USA åbnede sig mod Kina, hvad der var et politisk gennembrud af store dimensioner.

Nixon og Kissinger fik også afsluttet den Amerikanske deltagelse i Vietnam-krigen, der havde kostet Amerikanerne dyrt både eksternt og internt, både politisk og i selvrespekt.

Når der kunne og måtte ske et gennembrud i de Amerikansk-Kinesiske relationer skyldtes det i høj grad Russernes aggressivitet og magtpolitiske fremfærd. Kissinger minder om at Bresjnev-doktrinen[453)] flyttede den Kinesiske politik - men man kunne tilføje at den samme doktrin også havde stor betydning for den parallelle Amerikanske bevægelse. I den sidste ende medvirkede Bresjnev-doktrinen og de påfølgende skift i udenrigspolitisk adfærd til at det Sovjetrussiske system og den gamle Verdensorden brød sammen, jf. de forrige afsnit.

Huntington og Kissinger

Samuel Huntington trækker på Kissinger når han på bagsiden af *"The Clash of Civilizations ..."* citerer ham for følgende udtalelse:

---

452) Dr. Henry Kissinger, f. '23 i Böhmen, emigreret til USA i '38. Professor ved Harvard. Sikkerhedsrådgiver for Præsident Richard Nixon fra '69, UM fra '73 til '77. Forbedrede USAs relationer til henholdsvis Sovjetunionen og Kina, forhandlede Amerikansk tilbagetrækning fra Vietnam (gennemført i begyndelsen af '73; krigen mellem Nordvietnam og Sydvietnam fortsatte frem til '75, hvor Nordvietnam sejrede - og Nord og Syd blev forenet). Dr. Kissinger's artikel stod i *Newsweek* 31.5.1999, s. 26-28.

453) Bresjnev-doktrinen blev formuleret i '68. Efter doktrinen havde Sovjetunionen ret og pligt til at gå ind i Socialistiske lande der var ved at afvige fra den "korrekte" opfattelse og som satte Socialismen på spil - senere endda til at gå ind i lande man var "interesseret" i, men som ikke var egentligt Socialistiske. Doktrinen var politisk grundlag for den Sovjetrussiske intervention i Tjekkoslovakiet i '68 og i Afghanistan i '79. Doktrinen blev forkastet af Gorbatjov i '89.

"Sam Huntington, one of the West's most eminent political scientists, presents a challenging framework for understanding the realities of global politics in the next century. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order *is one of the most important books to have emerged since the end of the Cold War".*

Kissinger tager så at sige Huntington's betragtninger om *The Remaking of World Order* op ved under overskriften *New World Disorder* at skrive om Kosóva-konflikten og dens brede storpolitiske konsekvenser. Artiklen fremkom i maj '99 på et tidspunkt hvor man ikke vidste hvordan krigen ville blive afsluttet. Selv om Kissinger ikke følger Huntington's konklusioner - og slet ikke de mest vidtgående af dem -, så synes Huntington og Kissinger på det analytiske plan at være enige et godt stykke ad vejen.

Kissinger's synspunkter er desuden interessante - ikke fordi dé udgør en facitliste, men fordi de viser at erfarne Amerikanske politikere også har været særdeles skeptiske over for dén politik man fulgte i Kosóva-konflikten - hvis principper bl.a. er blevet udtrykt af Strobe Talbott (se forrige afsnit).

Forholdet til Kineserne

For Kissinger er det ét af de mest vigtige mål for Amerikansk udenrigspolitik - hvad der i betragtning af hans baggrund og indsats i '70-erne ikke er særligt overraskende - at udvikle et fornuftigt forhold til Kineserne og at bringe dem længere ind i det internationale system. Man bør ikke i Asien gentage dén følelsesbetonede og lidet rationelle politik man har fulgt på Balkan, siger han[454)].

Det ligger Kissinger på sinde at vise at angrebet på Serbien vil kunne rejse alvorlige problemer for det Amerikanske forhold til Russerne - som han ser som stærkt frustrerede - og til Kineserne, for Kineserne vil være tilbøjelige til at fortolke Amerikansk intervention som drevet af skjulte hensigter om at dominere verdenspolitikken, når denne intervention ikke har til formål at sikre naturlige strategiske interesser, men helt andre - moralske - formål, som tilmed ikke forfølges konsekvent, dvs. i forskellige andre

454) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 28a.

sammenhænge. Bag dette ligger en opfattelse af Kineserne som tænkende og handlende meget rationelt magtpolitisk[455)].

Efter Kissinger's opfattelse er den Amerikanske politik i forhold til Kineserne meget besynderlig, - nærmest amatøragtig tvetydig. I april '99 havde man besøg af den Kinesiske premierminister - som med Kissinger er dén Kinesiske politiker der frem for nogen står for markedsorientering og reformisme - men samtidig foretog man en række handlinger, der ikke var synderlig venlige eller dialog-fremmende. Man blokerede for Kinesisk medlemskab af Verdenshandelsorganisationen, man fordømte Kinesiske overgreb på Menneskerettighederne, og man indgik en handel med Taiwan om salg af langtrækkende radarer. Uanset hvad man måtte mene om de enkelte beslutninger, så var timing'en udtryk for at den Amerikanske Regering var mere optaget af interne hensyn end af at udvikle et forhold til en betydningsfuld fremmed magt ud fra gensidige fordele[456)].

Russerne

Russerne vil meget gerne opfattes som en betydningsfuld aktør i verdenspolitikken, og Amerikanerne burde - hvad Huntington jo også er inde på - acceptere dette ønske, indrømme Russerne en plads, leve med at der i visse henseender vil være forskellige interesser, men grundlæggende komme overens med dem. I stedet "kører" Amerikanerne med Russerne, man forfølger ikke udenrigspolitiske hensyn[457)], man er ikke i dialog, men optræder tværtimod formynderisk og bedrevidende[458)].

---

455) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 26a.

456) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 27b.

457) Mere udenrigspolitik og mindre sociologi er fornøden, siger Kissinger, jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 27a.

458) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 27a.

Europæiske aktører

Kissinger drøfter forskellige Europæiske aktørers situation og muligheder og finder at der er dybe modsætninger, at flere af aktørerne ikke ville kunne acceptere indsættelse af landtropper (før våbenhvile), og at modstanden mod NATO-interventionen ville vokse - ikke mindst i Tyskland og Italien.

Frem for alt mener Kissinger at Europæerne i stigende grad vil forsøge at "stå på egne ben" - dvs. uden Amerikanerne - og at dette vil kunne føre til den værste af alle situationer, dén hvor Amerikanerne må holde sig ude af Europæiske konflikter, men hvor Europæerne ikke er stærke nok til at handle alene[459)].

Moralske og etiske formål

Spørger man hvorfor man forfulgte moralske formål med en så alvorlig militær kraft i forhold til Serbien og ikke i forhold til andre lande, så er svaret oftest dét at hér kunne man gøre det mest risikofrit[460)]. Skulle man forfølge de moralske principper konsekvent, var der adskillige andre steder og situationer der ville være oplagte, skriver Kissinger - og nævner en række kandidater verden over.

Kissinger viser at kombinationen af moralske mål og realpolitiske overvejelser i Amerikansk politik er en meget vanskeligt håndtérlig og vanskeligt fortolkelig kombination, - ikke alene for "almindelige mennesker", men også for andre politiske agenter - i dette tilfælde den Kinesiske politiske ledelse.

Krigen må føres til ende - men ...

Nu hvor krigen er startet og hvor man har sat så meget på spil - ikke mindst sin egen troværdighed -, må man også føre krigen konsekvent

---

459) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 28a-b.

460) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 28b.

igennem - og om nødvendigt indsætte landtropper[461)], ... men inden da havde der været mulighed for at styre konflikten i en anden retning, således at man måske kunne have undgået en militær intervention, der som den aktuelle har rejst så mange alvorlige problemer.

På hvert eneste trin i konflikten - siger Kissinger - kunne man have gjort *noget ganske andet*, men sådanne andre kombinationer af diplomati og magt synes ikke at have været seriøst overvejet - ikke engang Rambouillet-forhandlingerne var reelle forhandlinger, men udtryk for en ultimativ politik[462)].

Dén måde man har grebet konflikten an har ført til det modsatte af dét man sagde man ville, for man har fået langt flere skader på mennesker og ejendom og langt flere fordrivelser og tilfælde af etnisk udrensning end man ellers ville have fået.[463)]

Lige som Kissinger fandt at man alvorligt måtte gennemtænke forholdet til Russerne og Kineserne, så mener han at Amerikanerne *må* gennemdrøfte forholdet mellem de moralske principper og den praktiske udenrigspolitik - og herunder få tacklet dét problem at moralske principper i sagens natur ofte udtrykkes i absolutter, mens politik handler om at komme overens og om at indgå kompromisser.

---

461) Her synes det som om Dr. Kissinger har glemt sin egen analyse, der viste at Europæerne ikke ville bakke indsættelse af landstyrker op.

462) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 26b.

463) Jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 28b.

Uffe Ellemann-Jensen: Efter Kosóva [464)]

Tidligere udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen sagde - i august '99 - om forløbet

1) at man *for længe siden* burde have isoleret Serbien fuldstændig økonomisk,

2) at Vestmagterne blev nødt til at starte krigen for ikke *at blive klædt af som papirtigre* (ved tidligere lejligheder har Ellemann sagt at man for tidligt havde truet med *den store kæp*),

3) at NATO-aktionen blev gennemført på et rent Vestligt mandat hvad der er bekymrende, - i stedet for at skubbe Inderne og Thailænderne fra sig skulle man have satset på at få støtte fra dem,

4) at man imidlertid har vist at man er i stand til at bruge militære midler når det er nødvendigt,

5) men at man ikke var i stand til at bruge *alle* de militære midler der var nødvendige,

6) at man må styrke de politiske og diplomatiske midler der skal gøre en militær indgriben unødvendig

og

7) at man i Europa må tage sit ansvar på sig: Man må opbygge et regionalt beredskab.

Krigen var ingen fiasko, men heller ikke nogen fuldstændig succes. Der var flere lejligheder hvor det kunne være gået galt, siger Uffe Ellemann.

---

464) Jf. David Trads' interview med Ellemann-Jensen i *Morgenavisen Jyllands-Posten* 8.8.1999.

Jeg er - som det fremgår - ikke enig i alle disse punkter selv om jeg udmærket forstår dem, derimod i Ellemann's bemærkning om at *Krigen begynder fordi de politiske løsninger spiller fallit.*

Det er hér den virkelige udfordring ligger: Vi må i de Vestlige demokratier blive meget bedre til at forstå hvordan konflikter opstår og udvikler sig - og til at dreje udviklingen i en mere positiv retning. I dette tilfælde for både Serberne, Kosóva Albanerne og os andre.

3. DEL: LEKSIKON

Begreber og forkortelser

Forbemærkning: Hvis du ser forgæves i dette Leksikon efter et begreb eller en forkortelse kan du prøve at se om der er "noget" i Stikordsregistret bagest i bogen. Det kunne fx gælde *Kontaktgruppen* - som er forklaret i teksten.

En dato: 28. juni er en meget vigtig dag for Serberne[465)]

28.6.1389: Slaget på Solsortesletten.

28.6.1914: Gavrilo Princip skyder den Østrigske Tronfølger.

28.6.1948: Stalin ekskluderer Jugoslavien af Kominform (dagen var valgt med omhu).

28.6.1989: 600 års-dagen for Slaget på Solsortesletten.

Versailles-traktaten blev underskrevet 28.6.1918, men det må dog være en tilfældighed - dvs. i forhold til Serbien.

Accelerator: Både i militær og i politisk sammenhæng kan man stræbe efter (eller konstatere) en accelerator-virkning. Når først der er kommet "hul" eller opnået noget, kan udviklingen accelerere. Se også: *Katalysator.*.

Afgørende slag: Clausewitz anså et stort slag for at være det afgørende middel til at opnå den ønskede afgørelse, ikke som det eneste middel,

---

465) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 107.

men som det afgørende[466]. Her er ét af de punkter hvor man må sige at situationen ser anderledes ud nuomstunder. Franskmændene tabte *særligt* ved Dien Bien Phu i 1954 - dét er sandt, men Serberne tabte ikke i noget specifikt slag i 1999 - og stod næppe over for at komme til det -, og sådan var det vel heller ikke da Amerikanerne måtte trække sig ud af Vietnam, for krigen var tabt et godt stykke tid før Vietcongs endelige sejr 30.4.1975. Men havde Clausewitz ret i sin tid, så var der déngang i nogen grad tale om en teoretisk (og praktisk) skærpelse i forhold til gængs teori. Ofte var der - dvs. på Clausewitz' tid - konsensus om at stoppe, når resultatet var sikkert [467], men Clausewitz påpeger at man ikke kan vinde nogle store sejre, hvis man ikke fører sit stød igennem og søger afgørelsen i det store slag. Her er et meget godt eksempel på at Clausewitz tænker ganske i forlængelse af Machiavelli: Vil man nå et bestemt mål - som slet ikke er bestemt af generalerne, men af den politiske ledelse - så må man sætte sig fundamentalt igennem, akkurat som de Franske revolutionshære bar sig ad i slutningen af 1700-tallet[468].

Clausewitz mener der er 5 *sandheder* som er centrale:

"1. At tilintetgøre de fjendtlige stridskræfter er krigens hovedprincip og hovedvejen til målet for al dens positive handlen.

---

466) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 283.

467) Jf. *"Om Krig",* bd. 1, s. 282. På Machiavelli's tid var det ofte sådan at *konditorerne* stoppede i god tid ... det handlede ikke om at slå ihjel eller at blive slået ihjel, men at udgøre dét der kunne sikre en politisk sejr, dvs. uden at tage unødige risici, jf. omtalen i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 115-117.

Jf. også Mogens Rosenløv's historiske gennemgang i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 3, s. 996. Han skriver: *"[Fra 1713 til 1789] er krigene færre end sædvanlig. De er som regel kortvarige, føres inden for snævert begrænsede områder og uden større energi af hvervede hære, der ikke er særlig talstærke. Krigene drejer sig ikke om religion eller om verdensrigers skabelse eller tilintetgørelse, men om forholdsvis små ting. Fyrsternes ærgerrighed indskrænker sig til at flytte deres grænser nogle kilometer eller skaffe slægtninge en stump land et eller andet sted. Det er om den slags, der kæmpes, og diplomatiet oplever en gylden tid. Alliancer sluttes og brydes i en uendelighed. De varer kun kort og overholdes dårligt. Det hører til sjældenhederne, at et bestemt mål fastholdes gennem længere tid, og snart træffer man en stat i den ene lejr, snart i den anden."*

468) Jf. Mogens Rosenløv i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 3, s. 1008.

2. Tilintetgørelse af stridskræfter foregår i hovedsagen kun i kamp.

3. Kun store og altomfattende kampe giver store resultater.

4. Størst bliver resultaterne, når kampene smelter sammen til ét stort slag.

5. Kun i et hovedslag har feltherren hånd om hele værket, og det ligger i sagens natur, at han helst lægger det i sine egne hænder [og fx ikke fordeler ansvaret på en komité].

Disse sandheder fører os til en tosidet lov, hvis dele gensidigt understøtter hinanden. Loven går ud på, at tilintetgørelsen af de fjendtlige stridskræfter i hovedsagen bør tilstræbes ved hjælp af store slag og resultaterne af dem, og at hovedformålet med store slag bør være at tilintetgøre de fjendtlige stridskræfter."[469)]

I det afgørende slag er der 4 forhold som er afgørende for resultatet:

"*1. Slagets taktiske udformning.*
2. Terrænets natur.
3. Forholdet mellem våbenarterne, der indgår i styrkerne.
4. Styrkeforholdet mellem de to parters hære."[470)]

Angreb og Forsvar - se: *Strategi og taktik*.

Apache: Apache er en Amerikansk kamphelikopter der kan anvendes under mange forskellige, også temmelig "ugunstige" vejrforhold. Den flyver - i modsætning til de bombefly der blev brugt - lavt.

Den Amerikanske Forsvarsminister Cohen besluttede allerede omkring 5.4. - efter anmodning fra General Wesley Clark - at sende 24 Apaches til Albanien sammen med de nødvendige hjælpetropper, men det kom til at vare til omkring den 21. - 22.4. før de ankom; én af årsagerne skulle være dårligt vejr. Herefter gik der nogen tid med at gøre dem klar og med at foretage øvelsesflyvninger i Albanien. Apacherne blev ikke sat ind før

469) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 279 f.

470) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 284.

efter at Serbernes havde kapituleret og blev da brugt til at sikre fremrykningen af KFOR-styrkerne.

Når de *ikke* blev indsat før skyldtes det formentlig frygt for at nogle af dem kunne blive skudt ned af Serberne og dermed give dé personelle tab man ellers havde undgået.

2 Apacher forulykkede under træningsflyvning i Albanien - den ene mod nogle elektriske ledninger i det Nordlige - og viste dermed at selv om man rådede over højteknologisk udstyr, så var det *særdeles* følsomt. Måske en indikator på at en landkrig - understøttet af Apacher og tilsvarende - ikke ville blive *så* nem en sag.

General Clark forsøgte - efter sigende - flere gange at få tilladelse til at anvende Apacherne, men som det fremgår - forgæves.

Man kan læse mere om Apache på:

http://fas.org/man/dod-101/sys/ac/ah-64.htm

I "nærheden" af samme adresse kan man finde *mængder* af oplysninger om Amerikansk militært isenkram, brug fx:

http://fas.org/man/dod-101/

Besa - se: *Blodhævn*.

Bi-polaritet - Under visse omstændigheder er der to poler i en samfundsmæssig struktur. Indtil *Muren* faldt i '89 var der to store poler i Verdenspolitikken, den Vestlige (med USA i spidsen) og den Østlige (med Sovjetunionen i spidsen). Denne struktur er nu faldet sammen og der er ved at danne sig en ny struktur, men i øjeblikket er USA klart dominerende. Se bl.a. afsnittet om Huntington's *"The Clash ..."*, s. 251 ff.

I Albanien har der i tiden efter Hoxha-styrets sammenbrud været en stærk tendens til politisk eller magtmæssig *bi-polaritet*, særligt mens Sali Berisha var ved magten. Når den ene "part" var ved magten, var den "anden" ude

- fuldstændig ude. Dette er beskrevet nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 151-152 og 165.

Bi-polaritet kan meget nemt blive til mono-polaritet som i Hoxha's Albanien.

Der er visse tendenser til bi-polaritet i Kosóva Albansk politik, men fra forskellig side - FNs og USIPs (State Department's) - gøres der en del for at komme væk dérfra og over til demokratisk samvirke.

Se: Stikordsregistret (*bi-polaritet* og *polaritet*).

Blodhævn, *Kanún* - se også: *Æresfølelse*. Blodhævnstraditionen udtrykker en struktur, men den skal samtidig altid realiseres af konkrete mennesker. Blodhævnstraditionen vil have relativt stor betydning når der ikke er en statsmagt som kan sætte *sin* vilje igennem, for den giver så dén sociale orden, som staten ikke kan sikre[471)].

Traditionen er (delvis) parallel til en samfundsmæssig praksis der hviler på at alle søger at skaffe sig fordele på bekostning af andre. Personen eller klanen sikrer sig selv mod de andre personer og klaner[472)].

En social struktur er ikke noget der har sin egen vilje og heller ikke noget *genetisk* iboende - og derfor kan den også brydes og ændres når omstændighederne og den samfundsmæssige eller statslige vilje er til det.

---

471) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 163-165.

472) Thomas Harder beskriver en sådan opfattelse i sin: *"Italien. Fra Mazzini til Bossi".* Samleren, Kbhvn. 1997 (som jeg vil se nærmere på "efterfølgende"). I en anmeldelse af bogen hedder det: *"Syditalienerne opererer f.eks. ud fra en spilteori, der siger dem, at alle deltagere søger at skaffe sig umiddelbare fordele på bekostning af de øvrige spillere. Det gælder derfor om at gøre det samme [...]. Andre steder i verden (f.eks. i Norditalien) spiller man på en anden måde, man tør satse på hinandens gode vilje, dels fordi gensidig solidaritet er til alles fordel, dels fordi samfundet ikke straffer dem, der ikke spiller efter dets regler med udstødelse"*, *udenrigs* nr. 3/1998, s. 91.

Blodhævns-traditionen går langt tilbage i Albansk (især Nord-Albansk og Kosóva Albansk) historie. Den er først nedfældet i Lek Dukagjin's[473)] *Kánon (Kanún*) fra 1400-tallet - dvs. *nedfældet* er næppe det *hélt* rigtige ord, for en skriftlig udgave kendes først i 1800-tallet[474)]. Efter *Kánon'*en skal man, som mand, optræde ærefuldt: Generes man - eller generes ens familie - skal man gengælde forsmædelsen på passende vis, om nødvendigt *koka për kokë* - hoved for hoved.

Umiddelbart kunne man tro - og erfaringerne viser det vel også - at sådanne regler *fremmede* blodsudgydelser, men på en måde var hensigten med dem at *forhindre* dem: Dén der *første* gang provokerede en anden måtte vide at konsekvensen ubønhørligt ville komme og med eftertryk - og dermed afstå fra at provokere. Men det virkede ikke altid sådan og der er mange eksempler på at konflikterne har bredt sig ud over alle grænser og ført til slægters udryddelse. Omkring 1900 blev det sagt at knap hver 5' mand havde foretaget et hævndrab - og i et område af Vest-Kosóva døde ca. 600 årligt af en befolkning på ca. 50.000.[475)]

I tiden efter den Kommunistiske magtovertagelse i Albanien blev blodhævn om ikke udryddet, så begrænset væsentligt, men i tiden efter det Kommunistiske sammenbrud er fejderne blusset voldsomt op igen.

Det afgørende ved *hævnen* var ikke at *straffe*, men at skaffe *oprejsning - æresoprejsning.*

---

473) Lek Dukagjin var klanleder i det Nordlige Albanien. Det Albanske navn *Lek* svarer til Aleksander - akkurat som det Tyrkiske navn *Skender* (jf. Gjerg Kastrioti Skanderbeg - omtalt i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 46-56). Et område der går ca. fra Gjakova op mod Nord hedder *Rrafsh Dukagjinit* = Dukagjinernes område.

474) Én af dem der har nedskrevet *Kanún* var den Albanske præst Shtjefën Gjeçov der blev myrdet af Serbere i '29, jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 17.

475) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 20.

Vigtige ord er ifølge Kristo Maloki's *Albanernes Sjæl*[476] : *"Ordet* besa *der betegner løfte, ed, troskab, ukrænkelighed, ære ... Når Albanerne giver hinanden eller den fremmede* besa*, opstår der et forbundsfællesskab, der ikke må brydes, koste, hvad det vil, om det så skal være livet.*

Det andet begreb er ndere*, som for albaneren omfatter alt stort og værdifuldt på jorden. Ndere er en sum af særlige følelser, der har forbindelse med alt, hvad der omgiver og vedrører albaneren: hans person, familie, slægtninge, fødestavn og navnlig forfædrenes skikke.*

Det tredje ord er burrnija*, "mandighed". En vigtig hilsen hos højlandsalbanerne lyder: "Er du en mand?". Maloki kommenterer: "Denne hilsen forekommer meningsløs eller latterlig i oversættelse, men albaneren lader den rumme alt, hvad en mand kan og skal have: vilje, mod, fasthed, ædelmodighed ... For albaneren betyder* burrnija *at falde i krig, at forsvare den, der begærer beskyttelse, at beskytte sine egne og næstens rettigheder, at undlade at kvæle selv en usling, når bare han tilstår sin uskyld, at modtage og tage sig af gæster og ile til hjælp ved enhver lejlighed, hvor der er fare for ens næste, for egnen og for landsbyen"."*

Der er eksempler på at Albanerne har aftalt en intern "våbenhvile" - en *generel Besa* - for at kunne stå sammen mod fjenderne, se s. 71 og s. 74.

Blodhævn, æresfølelse, besa er emner der har optaget mange der har beskæftiget sig med Albansk kultur - det gælder Albanerne selv, fx Samy Bey Frashëri der skrev skuespillet *Æresordet*, som findes på Dansk[477] - men det gælder også udlændinge. For en del år siden faldt jeg over en besynderlig roman af hollænderen A. den Doolaard (pseudonym for Cornelis Johannes George Spoelstra) *Albanerdrengen*[478] der fortæller om den Engelske geolog Erwin Raine's dramatiske oplevelser i Kong Zog's Nordalbanien: En stor dreng dræber - i sin brors fravær - svigerindens elsker. Bagefter jages han, fanges, undslipper - dræber en bonde der har

---

476) Her i Gunnar Nissen's gengivelse, jf. *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 348 f. Maloki's bog er fra begyndelsen af 20' århundrede.

477) Jeg refererer stykket i *Krudttønden i baghaven*, s. 76-81.

478) Hirschsprung, Kbhvn. 1956.

stukket ham - og omkommer til sidst på flugt i de utilgængelige bjerge. Raine skulle være tilknyttet Trepça-minernes hovedkontor, der lå i *London*.

Se s. 339 der handler om forholdet mellem struktur og menneskelig vilje.

Broerne - se: *Det **Spektakulære***

Deling - "Partitionering": Der er almindelig enighed om at det ville være en meget dårlig idé at opdele Kosóva i en Serbisk og i en Kosóva Albansk del, men der er dog enkelte røster der har talt for det (bl.a. mig selv), for selv om man af mange grunde må foretrække et multi-etnisk samfund, så må man også konstatere at forholdene i Kosóva med krigen i '99 er blevet sådan at man må have svært ved at forestille sig at Serberne og Kosóva Albanerne kan leve i fordragelighed med hinanden (og tilsvarende gælder fx med hensyn til Sigøjnerne).

Der er forskellige grunde til at afvise en opdeling Kosóva. Én grund er at det kan føre til at der også fremføres stærke krav om at opdele andre af de skrøbelige Balkan-stater, fx Makedonien og Montenegro.

Én af dem der har ytret sig er NATO-talsmanden Jamie Shea. Her følger et uddrag af mine 'Web-nyheder':

"(29.4.1999) Jamie Shea, NATO-talsmand, svarede 28.4.1999 på spørgsmål om en deling af Kosóva. Ifølge Shea ville en deling af Kosóva næppe lede til noget fornuftigt i sig selv *('historical precedents for partition have not been very favourable, quite frankly, they have often led to antagonism rather than constituting a solution to a political problem')* og for det andet kunne den få meget negative konsekvenser i andre sammenhænge (f.eks. med hensyn til Bosnien-Hercegovina og Republic Serbska). Den eneste farbare vej ville være en vidtgående autonomi under international kontrol. Shea tilføjede: *'Partition suggests that the only stability in the Balkans is on the basis of mono-ethnic statelets and yet we know that democracies tend to be multiethnic societies because multiethnicity breeds a culture of tolerance, of understanding, of a spirit of compromise, a spirit of willing to understand if not always embrace the values of*

your neighbours and our future for the Balkans is in a multiethnic Balkans because ethnic groups live on each other's territories'.

(30.4.1999) Antropologen, Dr. Anne Knudsen drøftede delingsspørgsmålet i en leder i *Weekend-Avisen* 29.4. Hun er på linie med Jamie Shea, når hun betragter den etnisk rene nationalstat som en uhensigtsmæssig konstruktion, der historisk har givet anledning til voldsom undertrykkelse af minoriteter, og som kan give anledning til permanent uro. Hun taler for at der etableres multietniske stater og for at der etableres et tværnationalt politisk og økonomisk samarbejde, som så at sige ophæver nationalstatens grænser, men giver mulighed for at man kan udfolde sig kulturelt (dvs. ud fra mange forskellige etniske baggrunde). Hun understreger at det tværnationale samarbejde må etableres på frivillig basis."

Destabilisering: Man taler om destabilisering af et samfund og af et samfunds- eller stats*styre*, ofte er det to sider af samme sag.

Det Albanske samfund må i tiden efter Hoxha-styrets sammenbrud karakteriseres som u-stabilt, og forskellige kræfter kæmper om at erobre den statslige magt.

Det Serbiske samfund er svækket, men styret - under Præsident Miloševic - synes at have greb om situationen.

Amerikanerne m.fl. har klart opfordret til at det Serbiske folk sætter Miloševic m.fl. fra bestillingen, men man véd at der i øjeblikket ikke er noget *samlet* alternativ, for de forskellige oppositionelle har vidt forskellige interesser og mål og har svært ved at samarbejde - selv om mere begrænsede mål og aktioner.

Dolkestødslegender: Når "man" har tabt en krig eller et vigtigt slag er det en udbredt trafik på Balkan at man leder efter nogen i egne rækker der er skyld i det. Man tænker ikke altid på at man kan have haft en dårlig ledelse - eller på at man under alle omstændigheder var den svage, men begynder at lede efter forrædere, der så at sige har stukket en dolk i ryggen på "os". Én af historierne om Slaget på Solsortesletten i 1389 handler om at der var en Serbisk adelsmand der blev beskyldt for forræderi, men som skaffede sig æresoprejsning ved at skaffe sig adgang til den fjendtlige Sultan og stikke *ham* ned. Det er meget sandsynligt at der i de kommende år vil udvikle sig en forklaring blandt de mere nationalisti-

ske elementer i Serbien på hvorfor det gik så galt i Kosóva i '99: Man var blevet *forrådt* af sine venner og af andre Serbere.

Se også: *Konspirationsteori.*

FARK - Guerillahær under ledelse af Bujar Bukoshi. Se Stikordsregistret. (Se evt. også *"Krudttønden i baghaven*", s. 179).

Folkeretten - se: *International Ret*. Man bruger begrebet *folkeret* om den retstilstand der har udviklet sig mellem staterne - fx gennem fredstraktater og internationale aftaler. Jeg foretrækker (i almindelighed) udtrykket *International Ret*.

Angreb og **Forsvar** se: *Strategi og taktik*.

G8 og G7: G7 landene er England, Canada, Frankrig, Italien, Japan, Tyskland og USA. G8 er = G7 + Rusland.

Generalisering - *Kan* man generalisere fra eksempler til noget mere sammenfattende og overordnet? Et langt stykke ad vejen lader det sig sagtens gøre, men især på det naturvidenskabelige område (og hvis man lærer at "skrælle" det uvedkommende af), vanskeligere - men ikke umuligt - på det samfundsvidenskabelige, det historiske og det krigsvidenskabelige område. Det er dét "hele" Clausewitz handler om - og en særlig variation er Johs. Witt-Hansen's overvejelser om hvor vidt Clausewitz' lære kan eller bør opfattes som et specialtilfælde af en mere generel teori, jf. diskussionen s. 215 ff.

Som omtalt andetsteds er samfunds- og historievidenskaberne *datomærket* på en særlig måde i og med at genstandsfeltet udvikler sig - og desuden er der dét særlige forhold at videnskaben (mere eller mindre) indgår i selve genstandsfeltet.

Der vil altid være eksempler med at gå "den anden vej" - altså med at anvende den generelle lære eller lov - på de konkrete situationer. *Om* det

kan lade sig gøre - evt. på en særlig "produktiv" måde - må afhænge af *praksis*, af *virkeligheden*.

I juraen og morallæren har man gennem århundreder beskæftiget sig med denne problematik - fx ved at stille spørgsmålet om hvordan man skal forholde sig i et konkret tilfælde? Eller om man evt. skal indarbejde *dette* konkrete tilfælde i den almene lære.

I en *"Dictionary of Philosophy"* skriver J.J. Rolbiecki under overskriften *Casuistry:*

"Study of cases of conscience and a method of solving conflicts of obligations by applying general principles of ethics, religion, and moral theology to particular and concrete cases of human conduct. This frequently demands an extensive knowledge of natural law and equity, civil law, ecclesiastical precepts, and an exceptional skill in interpreting these various norms of conduct. It becomes necessary to determine the degree of guilt and responsibility and weigh all the circumstances of the case, especially by taking into account all the conditions affecting the motive and consent".[479)]

Kasuistikken er én ting i teoretisk forstand og ofte en ganske anden i praksis. I praksis - dvs. i historiens løb - er der *talrige* eksempler på hvordan man har "bøjet" konkrete eksempler eller evt. den almene lære således at man fik dét resultat man ønskede, det gælder både i morallæren og i juraen. Men tilsvarende gælder fx i krigsvidenskaben som også Clausewitz er inde på.

Ord som: *Eksempler* og *Enkelttilfælde* er også relevante i denne sammenhæng.

Geografien ... Terrænet: Op gennem historien har det været almindeligt at udkæmpe slagene i et *velegnet* terræn (selv om der har været talrige træfninger i utilgængeligt terræn - eller tilfælde af at den ene part har kunnet udnytte terrænet til sin fordel), men fra 1700-tallet og frem er det blevet mere og mere almindeligt at sætte sig ud over terrænmæssige forhindringer, ikke at man negligerede dem, men man blev dygtigere og

---

479) Jf. *"The Dictionary of Philosophy"*, ed. Dagobert Runes, Peter Owen - Vision Press, London 1964 (oprindelig 1950).

mere villige til at tackle terrænmæssige forhindringer.[480)] Terrænmæssige forhold har spillet en betydelig rolle op gennem Kosóva's historie. Kosóva er omkranset af forholdsvis utilgængelige bjerge (bortset fra mod Serbien) og adgangen er vanskelig. Der er bjergegne hvortil en guerillastyrke kan trække sig tilbage osv.

Guerillakrig: Folkekrigen og guerillakrigen var ny på Clausewitz' tid, og selv om han har været omhyggelig med at iagttage og overveje disse nye krigsformer, synes han selv at han er på tynd is.

"Disse betragtninger er mere en følen sig frem til sandheden end en objektiv analyse, fordi selve fænomenet endnu ikke er ret almindeligt, og de, der har set det med egne øjne, ikke har skrevet nok om det."[481)]

Karakteristisk for folkekrigen - eller afgørende for dens effektivitet - er med Clausewitz:

"1) At krigen føres i det indre af landet.
2) At den ikke afgøres med en enkelt katastrofe[482)].
3) At krigsskuepladsen omfatter et anseligt landområde.
4) At folkekarakteren står bag folkekrigens handlinger.
5) At landet er meget uoverskueligt og utilgængeligt på grund af bjerge eller skove og sumpe samt kulturbeplantningernes særlige karakter."[483)]

Se afsnittet om Mao Zedong's gennemgang af guerillakrigen s. 237 ff.

---

480) Ifølge Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 265. I dag må man konstatere at naturen spiller en vis rolle - således vejrliget for NATOs luftangreb - men at man også har skaffet sig metoder til at "korrigere" for naturlige trængsler.

481) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 588. I øvrigt et af de sjældne steder hvor Clausewitz betoner sin faglige usikkerhed.

482) Med *katastrofe* mener Clausewitz vendepunktet i et drama ... her altså at krigen ikke afgøres ved et enkelt vendepunkt, jf. oversætteren Nils Berg's bemærkning i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 330.

483) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 584 f.

Ser man på UÇKs krigsførelse gennem 1998 og ind i 1999 kommer man hurtigt til dén konklusion at UÇK'erne stod stærkest når de *ikke* søgte det store slag (men muligvis havde man visse forestillinger om et sådant - med tiden), men tværtimod holdt sig til "klassisk" guerillataktik med småstik osv.[484)]

Men hvad der er rigtigt og forkert militært er ikke nødvendigvis det samme som hvad der er rigtigt og forkert *politisk*.

Hensigten med UÇKs guerillakrigsførelse var ikke - i sig selv - at vinde en stor konfrontation med Serberne (egentlig måtte det i det store og hele gælde om at *undvige* en sådan stor konfrontation), men at provokere Serberne til sådanne modaktioner, at UÇK og de etniske Albanere kunne vinde en moralsk eller politisk sejr ... evt. at man kunne provokere USA til at iværksætte en militær aktion mod Serbien.

I denne strategi ligger en særlig form for kynisme, som man kan have forskellige moralske og politiske meninger om.

Historie, historieopfattelse - se: *Æresfølelse*. Se også det historiske afsnit i denne bog.

ICTY (krigsforbryderdomstolen i Haag) = International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia = FN's krigsforbryderdomstol der bl.a. tager sig af sager om overgreb i Kosóva.

ICTY har følgende web-adresse: http://www.un.org/icty/ - man kan hér finde anklageskriftet mod Præsident Miloševic m.fl. og holde sig a jour med sagernes udvikling.

International Ret: (Jf. ovenfor om Folkeretten) Var NATO fase 1 (fra og med 24.3.1999) og 2 (fra og med 28.3.1999) i strid med International Ret? Aktionen er i en grå zone. Der kan argumenteres for at fase 1 - fase 2 er

---

484) Og dette svarer meget godt til Clausewitz når han skriver om dét der var en virkelig nyskabelse i 1800-tallet: **Folkekrigen**. Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 583 ff., bl.a. s. 588.

i strid med International Ret fordi man griber ind over for "interne" forhold i et suverænt land - men på den anden side er det lovligt at skride ind mod krænkelser af Menneskerettighederne. Det har hidtil været opfattelsen, at en indgriben i så fald måtte forudsætte mandat fra Sikkerhedsrådet.

Der forelå ikke et positivt mandat fra Sikkerhedsrådet (og et sådant kunne heller ikke tilvejebringes), derimod er et forslag som tog afstand fra NATO-aktionen blev nedstemt - hvad der *ikke* kan betragtes som en positiv hjemmel.

Sammenlagt må man konstatere, at NATO-aktionen og afstemningen i Sikkerhedsrådet ændrer på vilkårene for International Ret.

Det er blevet nævnt (af Tage Baumann i DRs *Orientering* 25.3.1999) at fase 1 kunne få negative konsekvenser senere. Fx hvis Kina fik en væsentlig større verdenspolitisk indflydelse end i dag og hvis det - ligesom NATO i dag - ville iværksætte "politiaktioner", men ud fra en anden tankegang end den nuværende dominerende Vestlige tankegang.
Dette argument er et forholdsvis teoretisk standpunkt. Hvis en "fjendtlig" stormagt på et senere tidspunkt vil gøre noget "negativt", er det næppe International Ret, der vil stoppe det - der skal i så fald Magt, evt. militær magt, til.

Med den senere aftale med Serberne og den efterfølgende vedtagelse i Sikkerhedsrådet er man - i det mindste *i praksis* - kommet i dén situation, at FN har udtrykt en accept af aktionen, som ganske vist ikke er udtrykt eksplicit, men man må konstatere at den Internationale Ret har flyttet sig: Under visse omstændigheder kan man - hvis man er stærk nok og viljestærk nok - iværksætte en aktion som dén i Kosóva.

Se nærmere i afsnittet om *Præventivt Diplomati*, s. 126 ff.

Kánon (Dansk), Kanún (Albansk) - se: *Blodhævn*

Katalysator: I Kemien er en katalysator et stof som man bruger til at igangsætte eller øge reaktionshastigheden i en proces (se også: *Accelerator*). Når processen er slut vil katalysatoren kunne isoleres og fjernet for den indgår ikke i slutproduktet - og bliver heller ikke forbrugt i processen.

Helt sådan fungerer samfundsmæssige katalysatorer ikke - de vil netop ofte indgå - blive "forbrugt" eller bearbejdet - i processen og måske blive noget andet end de var før.

Man kan - mener jeg - betragte UÇKs aktioner mod den Serbiske Hær og det Serbiske Politi frem til krigen i '99 som en katalysator for den senere proces (jf. s. 147 og s. 355 - men se også s. 120).

En anden katalysatorvirkning opstod da det blev klart at NATO (ca. 13.10.1998) var kommet *så* langt at man var begyndt at udvikle operationsplaner for luftangreb. Det er muligt at hensigten med at gøre dette offentlig kendt var at påvirke Serberne og Præsident Miloševic, men sidevirkningen var at UÇK'erne blev bekræftet i at deres katalysatorstrategi var den rigtige - det gjaldt nu om "at holde ud" og at spille kortene rigtigt[485)].

Der er som det fremgår står uenighed blandt de etniske Albanere om hvad der skulle være den rigtige linie.

I mange år fulgte man generelt Dr. Ibrahim Rugova's ikke-aggressionslinie, selv om der var enkelte som fra begyndelsen af mente at vejen frem gik via den væbnede kamp, men da det efterhånden blev indlysende at denne ikke-aggressionslinie ikke kunne føre til dén selvstændighed (eller meget vidtgående autonomi) som man ønskede sig, gik man i langt højere grad over til væbnet kamp.

Egentlig må man derfor opfatte den væbnede kamp som en temmelig logisk forlængelse af at Dr. Rugova havde lidt nederlag ved ikke at opnå noget som helst, men Dr. Rugova kunne - *teoretisk set* - have opnået en hel del ved at være indgået i realitetsforhandlinger med Serberne om en begrænset autonomi (som så evt. kunne have udviklet sig - den ene eller anden vej), og dermed ville UÇK-linien ikke have haft det samme udgangspunkt og måske heller ikke de samme muligheder for at udvikle sig.

Jf. også s. 120.

---

485) Jf. Ole Wæver og Espen Barth Eide: *"Krigen ingen vandt"* i: *Weekend-avisen* 16.7.1999, *Kultur*, s. 2.

KFOR = Kosovo Force. Dén militære styrke som FN (og NATO) har indsat i Kosóva efter ophøret af krigen.

Konspirationsteori = Sammensværgelsesteori: Er der nogen der konspirerer eller sammensværger sig er der ét eller andet galt. Nogen vil gøre op med et stærkt og repressivt styre. Magthavere - i et sådant styre - vil bekæmpe andre der stræber efter magten. I sådanne sammenhænge møder man konspiration og mere eller mindre sande beskyldninger for at *de andre* konspirerer.

Et styre vil ofte beskylde en mere eller mindre folkelig bevægelse, evt. en bevægelse der bruger voldelige midler til at nå sine mål, for at være en konspiratorisk bande eller en terroristorganisation.

På Balkan er der en stærk tradition for at konspirere og for at tiltænke andre at *de* gør det. Én af mestrene i begge dele var Enver Hoxha - gennem mange år leder af det Albanske samfund. Enver Hoxha beskyldte fx PM Mehmet Shehu for at være tredobbelt agent for Albanien's fjender[486)]. Konspirationsteorier er i familie med Dolkestødslegender (se afsnittet herom).

Falske beskyldninger for konspiration kan være meget nyttige politisk set - men det er relativt sjældent at man møder dem i Demokratiske samfund, selv om det sker - muligvis i USA i forbindelse med attentatet på Præsident John F. Kennedy.

Efterretningstjenester har det med at se konspiration alle vegne, og der er her ofte tale om en blanding af sund professionel analyse og en mere usund erhvervssygdom.

Der er en del eksempler på at også Vestlige Efterretningstjenester har været indviklet i *regelret* Konspiration - og har benægtet det ... men er blevet afsløret efter kortere eller længere tid. Så hvad der er Sande og Falske beskyldninger kan være svært at afgøre - og det er netop det *charmerende* eller *fascinerende*. Men det er også dyb alvor.

---

486) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 142 f.

På s. 145 stiller jeg spørgsmålet om hvor vidt en bestemt fortolkning er konspiratorisk.

På s. 134 nærmer jeg mig noget der *ligner* en konspirativ betragtning - nemlig i en bemærkning om hvad man *formentlig* har tænkt på Asiatisk Plads, Kbhvn.

På s. 153 er jeg *temmelig tæt på konspirationstækning* i fortolkningen af Makedoniens anerkendelse af Taiwan.

Se også s. 232 som handler om Clausewitz' betragtninger om åbne og skjulte motiver.

Krig eller humanitær aktion?

MF Helle Degn[487)] sagde i Folketinget 16.4.99 at NATO-bombningerne ikke var en krigshandling, men en begrænset aktion. Der var ikke tale om krig, men om en militær intervention. *"Det giver en ganske anderledes politisk ramme og ganske anderledes juridiske aspekter af hele denne her aktion, som vi gerne vil være med til at understrege"*, sagde hun.

I et svar til Peter Skaarup senere i forhandlingerne sagde hun: *"Danmark er ikke i krig, men deltager i en militær intervention. Forskellen er her, om man anfægter et lands suverænitet eller ej, og vi har ikke i indledningen af denne her militære intervention på noget tidspunkt anfægtet det tidligere Jugoslaviens suverænitet og ønsker ikke at gøre det, men ønsker at finde løsninger inden for denne statsdannelse."*

Politisk er der naturligvis stor forskel på om et *enkelt land* angriber et andet - evt. for at skaffe sig territoriel gevinst eller kontrol over naturressourcer som det var tilfældet da Iraq besatte Kuwait - eller om en *gruppe af lande* foretager en intervention som ikke på *den* måde har til formål at skaffe deltagerne et territorium.

487) Der for tiden desuden er formand for OSCE's parlamentariske forsamling.

Det er endvidere klart at en intervention ikke kan forsvares juridisk fra dét øjeblik hvor man måtte have nået dé mål man har erklæret man ville tilgodese.

Retligt har sondringen ikke den helt store betydning. Under krig såvel som under militær intervention gælder Genève-konventionerne, hvad der indebærer at civilbefolkningen *ikke* må angribes.

Kritisk masse eller kritisk mængde: Clausewitz bruger ikke dette begreb, men kunne sagtens have gjort det, for han gør forskellige steder noget ud af at vise at man altid må sætte ind med en *vis* mængde - men hvor stor den skal være og hvilken sammensætning den skal have er helt afhængig af de konkrete omstændigheder.

Begrebet har betydelig relevans for Kosóva-krigen, fx i beslutningen om hvor store styrker man skulle sætte ind fra NATOs side[488)].

Sætter man ind med for beskeden en styrke vil man lide nederlag ... og dette kunne blive tilfældet hvis man pø om pø rykkede ind med landtropper i Kosóva. *Skulle* man have sat landtropper ind, måtte det være på en måde så det skete samtidig og massivt i dét område man ville beherske, evt. i koncentreret form i en dél af dette område. At det forholdt sig sådan var formentlig af betydning for beslutningen om at holde sig til den asymmetriske "luftkrig".

Landkrig: Der blev talt om landkrig med forskellig betydning (og muligvis - bevidst - med en vis betydningsglidning):

a) Indsættelse af landtropper i Kosóva med henblik på at nedkæmpe Serbisk militær og paramilitære styrker.

b) Indsættelse af landtropper i Serbien (i et vist område tæt ved Kosóva).

---

488) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 527 f. - og s. 574.

c) Indsættelse af landtropper i Kosóva - i forbindelse med at Serberne havde opgivet.

Der var i løbet af krigen en vis uenighed mellem det politiske niveau og det militære i NATO og også indbyrdes mellem politikerne.

Den Amerikanske politiske ledelse havde lagt sig på konceptet om luftbombardementer, mens Englænderne i højere grad "luftede" muligheden for en landkrig, men det var ikke altid krystalklart hvad UM Cook og Forsvarsminister Robertson egentlig mente. Sandsynligvis mente de "mere" end de ville vedgå, og bl.a. Cook var meget omhyggelig med at understrege at han ikke var det mindste uenig med UM Madeleine Albright som han talte med hver eneste dag - og som han også besøgte i Washington. Det var vigtigt at NATO demonstrerede enighed.

17.4.1999 meddelte BBC at Forsvarsminister Robertson i en tale på Harvard havde sagt at indsættelse af landtropper måtte overvejes, men at den pågældende passage var blevet slettet i det officielle referat. I denne anledning talte man med Robertson: *"Asked if it was inconceivable that grounds troops would go in before President Miloševic surrenders, he said: "Our plans at the moment are quite clearly and specifically related to ground forces going in, in an permissive environment when the air campaign has reduced the military machine which is conducting the killing at the present moment. - That position has not changed because we took a decision at the beginning that air attacks were the best way of going about it.""*

24.5.1999 sagde BBC: *"Mr Robertson said that when the time came to send in troops, if Nato was "looking at something slightly less ordered than a permissive environment, more troops will be needed". He elaborated, saying ground forces may be sent into a "situation where the Serb troops may well have stopped fighting but that people's lives might still be at risk". He said it was "wise to build into any planning some worst cases"."*

1.10.1999 skrev den Italienske avis *La Repubblica* om Labour's kongres i Bournemouth at Robertson havde oplyst at man havde været parat til at indsætte **150.000 landtropper** fordi man var begyndt at tvivle på om luftbombardementerne var tilstrækkelige. Men man måtte erkende at det havde sine vanskeligheder at samle *så* mange tropper og at få dem til at "hænge sammen". Samlingen af 40.000 til KFOR var vanskelig nok.

Robertson mente at de Europæiske NATO-lande ikke fik nok ud af deres militære investeringer. De investerede temmelig meget - dvs. i forhold til USA - men nytten var relativt lille. Fx var flyene ikke optimalt udrustede.

Jf. om Robin Cook's udtalelser s. 378.

Jf. om Generalerne Wesley Clark's og Klaus Naumann's synspunkter hhv. s. 375 og s. 380.

Se: *Apache*.

Landsdowne-konferencen, september 1999: The United States Institute of Peace (USIP)[489)] afholdt i midten af september en konference i Landsdowne, Virginia, med omkring 40 fremtrædende Kosóva Albanere (se også s. 145). Konferencen blev afholdt i "forståelse" med State Department - og Madeleine Albright mødtes med deltagerne i Washington.

Madeleine Albright erklærede sig som ven af Kosóva Albanerne, men understregede samtidig nødvendigheden af at man bekæmpede volden, indstillede forfølgelserne af Serberne og fik lagt låg på kriminaliteten. Lykkedes man ikke med dette måtte man påregne at den Internationale støtte ville forsvinde.

Deltagergruppen[490)] var temmelig bredt sammensat og omfattede en gruppe journalister og uafhængige: Fx Baton Haxhiu, chefredaktør på *Koha Ditore*. Repræsentanter for LDK: dog ikke Ibrahim Rugova, men fx Edita Tahiri og Bujar Bukoshi! Repræsentanter for det nye Parti for Demokratisk Enhed: Bardhyl Mahmuti og Jakup Krasniqi. Repræsentanter for UÇK: Hashim Thaçi, Ramë Buja, Xhavit Haliti og Azem Syla (og Fatmir Limaj[491)]) - og endvidere en række NGO-repræsentanter og specialister samt enkelte lokalrepræsentanter som borgmesteren i Mitrovica: Bajram Rexhepi.

---

489) USIP kan findes på web-adressen: http://www.usip.org/

490) De nævnte deltagere kan findes i Personbeskrivelserne senere i bogen.

491) Fatmir Limaj er *ikke* med i Personbeskrivelserne.

Der blev formuleret en *Erklæring* om den fremtidige udvikling.

Samtidig med afholdelsen af konferencen blev de sidste streger slået vedrørende etableringen af Kosóva Korpset - som kort efter blev Kosóva Beskyttelseskorpset, *The Kosovo Protection Corps.*

LBD = Lëvizja e Bashkuar Demokratike (United Democratic Movement). Ligesom LDK en slags paraplyorganisation, som - i modsætning til LDK - samarbejder med UÇK. Organisationens åndelige leder er Rexhep Qosja.

LDK = Lidhja Demokratike te Kosovës (Democratic League Of Kosovo). En paraplyorganisation hvis mest fremtrædende medlemmer er Dr. Ibrahim Rugova, Edita Tahiri og ... Dr. Bujar Bukoshi. Grundlagt i '89. Fulgte Gandhi-strategien om at man ikke skulle have noget som helst at gøre med de Serbiske myndigheder. Man satsede på at man kunne opnå reelle fremskridt med hjælp af det Internationale Samfund i forbindelse med Dayton-forhandlingerne, men man tog fejl - og de interne modsætninger blev stærkere og stærkere. Så sent som i '98 var der kraftige meningsudvekslinger i LDK og mange forlod organisationen.

Luftkrig > < Landkrig: Det blev hurtigt afvist fra den Amerikanske Præsident at man kunne bruge landtropper (før krigen var standset og freden skulle sikres), jf. nærmere s. 310 - og stikordsregistret.

Se: *Apache*.

Moral - se: *Teknologi*.

Myter - se: *Æresfølelse*.

NATO - se: Stikordsregisteret + *Strategiske Koncept* + *Pressekonference*

Overgangsrådet = Transitional Council. Overgangsrådet er nedsat af FNs Kosóva-administrator Dr. Bernhard Kouchner. Rådet består af repræsentanter for de forskellige etniske grupper og for forskellige Kosóva Albanske interesser. Til at begynde med ville Ibrahim Rugova (LDK) ikke deltage - sandsynligvis fordi han ønskede en stærkere repræsentation af *sin* side. Senere har man fra Serbisk side boykottet møderne i protest mod forfølgelserne af de etniske Serbere og mod etableringen af Kosóva's Beskyttelseskorps.

De der - foruden repræsentanter for UNMIK - har deltaget i møderne hen over sommeren '99 er:

Den Albanske side: Hashim Thaçi og Xhavit Haliti, UÇK. Ibrahim Rugova, LDK[492)]. Rexhep Qosja og Mehmet Hajrizi, LBD. Veton Surroi og Blerim Shala, uafhængige (begge pressefolk).

Den Serbiske side: Biskop Artemije af Raska og Prizren fra Den Græsk-Ortodokse Kirke og Momcilo Trajkovic, Den Serbiske Modstands Bevægelse (Resistance Movement). I September '99 nedlagde de to etnisk Serbiske repræsentanter deres funktion på grund af overgrebene mod de etniske Serbere og etableringen af TMK.

Øvrige: Numan Balic (Bosnisk Muslim), Demokratisk Aktion. Sezair Shaipi, Det Tyrkiske Folkeparti.

Overraskelsesmomentet: I Kosóva-krigen benyttede Miloševic sig af overraskelsesmomentet - især ved én lejlighed, nemlig da Serberne *umiddelbart* efter NATOs første luftangreb påbegyndte *Operation Hestesko*.

Måske var overraskelsen ikke så stor endda, der er dem der hævder at man var bekendt med planerne i NATO allerede i efteråret '98. Der er flere der har undret sig over at man så ikke gjorde sig mere parat til at modtage mængden af flygtninge ... men måske er forklaringen dén at man for det første ikke var sikker på at planen ville blive realiseret, og for det anden dén - noget kyniske - at man ved at forberede sig (hvad der under

492) Formentlig er også Edita Tahiri (LDK) blevet medlem.

ingen omstændigheder kunne ske i det skjulte) så at sige inviterede Miloševic til at foretage en udrensning. Man var nok nødt til at lade tingene udvikle sig og blive til realitet, før man foretog sig noget - dvs. noget andet end at forhandle i Rambouillet og dernæst at bombe. Resultatet blev vel også at NATO vandt denne del af propagandakrigen, og at Miloševic tabte?

Men overraskelsesmomentet har ikke altid den største overordnede eller fundamentale betydning, fordi større strategiske tiltag ofte kan observeres i nogen tid før de (kan) realiseres (således var man på NATO siden godt bekendt med en betydelig opmarch af Serbiske styrker umiddelbart efter Rambouillet-forhandlingernes sammenbrud), og fordi de derfor - i nogen grad - kan imødegås. Derimod kan overraskelsesmomentet have en vis taktisk rolle, men dermed også en mere begrænset overordnet betydning[493)].

Jf. s. 380 om General Klaus Naumann's bemærkning om at NATO ikke kunne komme til at *overraske*.

Et nok så overraskende "angreb" foretog Russerne i slutningen af krigen, da man lynhurtigt rykkede med en styrke til Prishtina lufthavn fra Bosnien. Hvad målet egentlig var er måske uklart - måske havde det kun en slags propagandamæssig betydning? Måske var målet mere vidtgående?

Paradigme og paradigmeskifte: Dét økonomisk-politiske system der eksisterer i en bestemt periode kan kaldes et økonomisk-politisk **paradigme**. Systemet karakteriseres ved dén økonomiske struktur der findes i pågældende periode, dén måde strukturen udvikler sig på og dén måde systemet styres på politisk.

I *"Krudttønden i baghaven"*, s. 190 beskrives 4 paradigmer som man kan sige at det Albanske samfund er gennemløbet, nemlig (1) Et Osmannisk paradigme, (2) Et feudalt-kapitalistisk paradigme, (3) Et socialistisk paradigme - og: (4) En overgangsperiode til ....?

---

493) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 202 ff., måske især s. 205.

Paradigme kan **også** betegne det kompleks af opfattelser, analyser, vurderinger og strategier som man "følger" i en bestemt periode.

PBD = Partia e Bashkimit Demokratik (Party of Democratic Unity). Parti der (mere eller mindre) udspringer af UÇK og som har slogan'et: *Mendo të ardhmen, Mos harro luftën = Tænk fremad, men glem ikke kampen!* Blandt medlemmerne er Bardhyl Mahmuti - der er formand - og Jakup Krasniqi. Nogle[494)] har hævdet at Azem Syla også skulle være medlem - men selv om det er muligt forekommer det ikke helt sandsynligt, og i Landsdowne deltog han da også som UÇK'er og ikke som PBD'er. Hashim Thaçi er ikke medlem og har i stedet talt om at omdanne UÇK til et politisk parti. Af alle dage blev partiet grundlagt den 4.7. 1999 - ... Noget sådant kunne Azem Syla dog måske have fundet på? Dagen er under ingen omstændigheder tilfældigt valgt.

I begyndelsen af oktober '99 forlød det at PBD og UÇK ville samarbejde om etableringen af et nyt parti.

PM = Premier- eller statsminister.

Polaritet - se: *Bi-polaritet.*

Pressekonference: NATO holdt jævnligt pressekonferencer om hvad der skete militært og på anden vis. Nedenfor følger udskrift af én af konferencerne, dén der fandt sted 16.4.1999 (Bortset fra Jamie Shea indgår personerne ikke i Stikordsregistret):

TRANSCRIPT OF PRESS CONFERENCE BY MR JAMIE SHEA AND GENERAL GIUSEPPE MARANI IN BRUSSELS ON FRIDAY, 16 APRIL 1999

GENERAL MARANI: Good Afternoon, ladies and gentlemen. I would like to cover NATO activity in the last 24 hours. The weather was much better during the day which enabled NATO aircraft to carry out extensive engagements against fielded forces in Kosovo. The map indicates the main areas of these attacks. Several tanks and artillery sites were destroyed and an SA6 site was also hit.

494) Bl.a. International Crisis Group i en *"Who's Who in Kosovo"* (31.8.1999).

Here is a hit on a straight flush radar associated with SA6 to the west of Belgrade. The second clip shows a similar attack against an SA6 command vehicle in the same area. Strategic targets were also engaged, as indicated on this map. Podgorica Airfield in Montenegro was extensively targeted as the aircraft on that base posed an increasing threat on NATO forces building up in Albania. Attacks also continued against petroleum
facilities supply routes and army and special police headquarters. There were attacks against an ammunition plant in Paracin, a corps command post in Rakovica and a tactical reporting post near Subotika.

The video shows an attack against a MiG 21 which took place yesterday at Pristina Airfield. There was no evidence of Yugoslav aircraft activity.

Air-to-air artillery and a variety of surface-to-air missiles were fired against NATO aircraft. None of these attacks were successful.

On the ground in Kosovo, Yugoslav Army and Special Police activity continued in the areas shown on this map. The main area of activity continues to be in the west, near the Albanian border. Once again there was cross-border artillery action in the region of Tropoje and Kukes.

NATO military forces continue intensified air strikes against forces in Kosovo, as well as against strategic targets, fixed installations and fielded forces in a systematic well planned manner designed to degrade the FRY forces' capability to carry out their scorched earth tactics. All of our aircraft have returned safely.

NATO is resolved to continue operations until our key objectives have been achieved.

JAMIE SHEA: OK General, thank you very much indeed. Ladies and gentlemen, as General Marani has made abundantly clear, the mission continues.

Yesterday I expressed NATO's regret for the tragic accident that occurred on Wednesday, but NATO puts its set-backs behind it and this is what we have done and are going to continue to do. We are not going to be blown off course. We are keeping our eye on the main issue which is that Milosevic has to be stopped. NATO of course is not a perfect organisation, but that doesn't make it any less necessary to persevere until such time as
we have managed to bring peace to Kosovo.

You saw on your television screens yesterday evening a large number of interviews with Kosovar Albanian refugees and Kosovar Albanian leaders, all making it clear that despite Wednesday's accident they want NATO to continue, and of course we are going to do exactly that. As we say in football terms, we are keeping our eye on the ball.

As General Marani also said, last night we had some notable successes, in fact it was one of the best nights thus far in our campaign. He has listed the radars, the control vehicles, the numbers of tanks and artillery, the MiG 21s at Pristina Airfield, the heavy damage to surface-to-air missile sites, to radars and to an ammunition depot in Pristina that we were able to inflict.

At the same time, it is clear that life is becoming increasingly unpleasant for the Serb forces inside Kosovo. Not only do they have to contend with an increased momentum of NATO attacks in which they are now starting to sustain serious losses, but they are also being harassed in a way that they probably did not expect by the Kosovo Liberation Army. Like a phoenix which rises from

the ashes, the Kosovo Liberation Army is able to mount a number of attacks still inside Kosovo. And of course as NATO depletes the assets of the Serb Armed Forces, there will be more and more scope for those attacks by the Kosovo Liberation Army to be stepped up with greater effectiveness.

So the Serb Armed Forces are in something of a vice and that vice will tighten as the days progress. In fact the Yugoslav Army, despite having spent the best part of a year trying to crack down in Kosovo, deploying more and more of its forces inside the province in order to defeat the UÇK, is now in the ironic position of being forced to step up, not step down, to step up its counter-insurgency operations against the UÇK, and of course every operation simply produces 1,000 more recruits of embittered radicalised Kosovar Albanians into the ranks of the KLA. If ever there was a counter-productive strategy, this is it.

So the Serbs are feeling the pressure and we have no intention of letting up. We are shaping the environment with our air campaign to be in a position where eventually, and hopefully sooner rather than later, we will be able to grind the deployed Yugoslav Army and Special Police Forces inside Kosovo into pieces.

On the humanitarian front we have also seen in the last 24 hours a new flow of forced deportations into Albania and the former Yugoslav Republic of Macedonia. In fact yesterday 4,623 refugees entered Albania and 7,000 to the former Yugoslav Republic of Macedonia. In fact in the former Yugoslav Republic of Macedonia, the local authorities believe that between 6 - 10,000 refugees may be preparing to enter over the next few days.

It is very clear, and you see this on your TV screens every evening, that the refugees arriving at the borders have suffered harsh treatment and abuse. Many of them have endured long journeys, some have reported having been hiding in the woods for the best part of a month before finally being able to leave. Many are traumatised and are going to require psychological as well as physical care after what they have suffered. They arrive, in virtually every case, exhausted and dehydrated.

Now in order to cope with what could be a new flow of refugees, the latest chapter in Milosevic's ethnic cleansing, the NATO forces are also stepping up their operations in these neighbouring states. Today in Albania the main body of the headquarters of the Ace Mobile Force is due to arrive and the troops, the NATO forces, in Albania which have been deployed hithertofor on a national basis, will come under the operational command of General Reith on 17 April, I believe that is tomorrow.

At the same time at SHAPE today there is a force balancing conference to provide the remaining assets, essentially engineers, medical aides and the rest, logisticians, to this force which as you know has a humanitarian purpose, and these soldiers are setting up now in Tirana and they are helping to operate a helicopter shuttle with essential food and medical supplies up to the border at Kukes where still 100,000 refugees are located, many of them with no shelter yet. One of the most essential and urgent tasks is to counter the threat of disease to these refugees by carrying out a mass programme of vaccinations and the NATO forces will be delivering an additional 11,000 tents over the next few hours.

In the former Yugoslav Republic of Macedonia, the forces under General Jackson are of course now on the alert to be ready to help the United Nations High Commission for Refugees to deal with the new inflow. In this respect the handover to the international relief organisations by NATO

forces of some of the refugee camps has been postponed by a few days while we continue to address the situation, particularly improving some of the sanitation facilities in those camps, and the NATO forces in the former Yugoslav Republic of Macedonia continue to unload about 35 relief flights into Skopje every day.

So we are continuing to act on both fronts, which are essential for the final resolution of this crisis: on the military front we go on; and on the humanitarian front we go on as well, and that will be ultimately the recipe for success.

STEPHEN DIERX: Jamie, can you clear up the confusion with respect to the convoy incident, namely whether it took place south or north of Djakovica, and can you confirm that NATO has a picture taken by an unmanned plane indicating that indeed a tractor or the trailer was hit and there may be several victims because of scattered bodies that can be seen?

JAMIE SHEA: Steve, I am going to obviously defer to the General on this one, but what I can tell you is that we have confirmed that the incident took place north of Djakovica, I think the General will bear me out on that one, we have no information whatever on the extent of civilian casualties, it is very difficult to do that when you are trying to find out what is going on in a very unfree place, without international observes on the scene, and we have no other information really on that incident to share with you at the present time. We have told you what we know and we don't know anything more for the time being. General, do you have anything to add on that?

GENERAL MARANI: No.

CHARLES: I am sorry, Jamie, we are going to have to push with this, we can't let you off with that. I know you want to put this set-back behind you, as you have said, but the simplest way to do this is going to be to try and share with us as much information as you have. We need to know about the four convoys which I understand were hit both north and south of Djakovica. What is it that NATO knows happened with those four convoys, what is the possible collateral damage, what are the possible civilian fatalities? The place that some 40 western journalists were taken to yesterday from Belgrade, is that somewhere that any NATO activity could have caused the sort of collateral damage that we are hearing from, which includes certainly at least ten dead and tractors on the road? I am afraid we have just got to push you on this and you have to share with us what you know.

GENERAL MARANI: Yesterday we told you what we knew about the accident, north of the town, where we knew we could have hit civilian vehicles. As you can expect, in an air campaign we are attacking a number of targets. Convoys are military targets and can be attacked. What we know about our air attack we told you yesterday. For the rest we know nothing more than what I told you yesterday.

CHARLES: I am sorry, I just can't let that rest there. I find it absolutely impossible to believe that you know nothing about a six mile stretch of road with for some reason blown up tanks and bodies on that road. Whatever the cause, and I am not suggesting that it was caused by NATO, but I cannot believe that you do not know about it and what might have caused that.

GENERAL MARANI: We know what we have done, what kind of activity we have performed and we are investigating our activity. This is what I can tell you now.

JAMIE SHEA: Charles, look, when we have more information we will share it with you. We

have said that in one incidence we have conducted an investigation and we hit one civilian vehicle. Now that does not mean that you should presuppose that every other incidence of civilian vehicles is automatically to be laid at NATO's door, clearly not. There is only one incidence, one incidence, where we have any indication of damage to a civilian vehicle
which could have resulted in civilian lives. As far as the rest of all of the operations are concerned we are satisfied that we struck military targets. If we have further information we will share it with you, but we cannot give you information that we do not have at the present time. Sometimes also, as you know, in these kind of situations it takes a while to establish the facts. Not every situation is one in which you can immediately have a complete and total picture, sometimes it is possible, in other times it isn't. As I have said before, if Kosovo was the type of place where Milosevic would allow international organisations, international observers to roam freely, if he would allow the foreign press to operate freely and to go where they like, without being escorted back and forth to the various locations, it would be much easier for everybody to ascertain the facts in this situation. We are, as you know, operating from the air and it sometimes takes time, particularly on the basis of purely aerial observation material, to establish the exact parameters of the situation. But we have on this particular incidence only indications in one situation, in one situation, which was the one described to you yesterday by the General of where we would have hit a civilian vehicle. For the others I think you should seek your explanation in Belgrade, as much as you should at NATO headquarters and I hope you will do so.

DAG: Can you deny that NATO was responsible for the incident, or incidents, which have been shown on Serbian television and to which western correspondents were invited to go and look at that, headless bodies and so on, which appeared to have occurred on the road between Djakovica and Prizren, can you deny that?

JAMIE SHEA: Dag, I have no indication at the present time that NATO was responsible for any other damage to a civilian vehicle than the incident north of Djakovica described to you yesterday.

DAG: But was it the one that is being shown, for which you are being blamed?

JAMIE SHEA: Well I do not accept any blame for any other incident except the one which we were able to investigage north of Djakovica and which we outlined to you yesterday.

GEORGE: I understand that it is a political question to decide to reduce the altitude which would enable the pilots to avoid this kind of incident. I wonder if any kind of thinking has begun, or any discussion, to make this kind of decision or not yet?

GENERAL MARANI: Tactical employment of aircraft doesn't have anything to do with politics. Of course we have already started to review our tactics to see if we can improve the capability of identifying targets and at the same time reduce the possibility to have another accident in the future like the one we had.

NICK: You have been speaking a lot recently about the activity of the KLA. Does NATO support politically and/or militarily in hardware the KLA? And General, for those of us here who are not defence experts, can you explain with the missiles and the bombs that are being used at the moment in this area that we have been discussing for the past few days, can you tell us a bit about the payload, what is in there and what actually happens when one of these things explodes?

JAMIE SHEA: No, we don't have any political contacts with the Kosovo Liberation Army, as is well known, and we do not of course supply them arms either, although obviously they seem to get their arms from somewhere, but that is their own business, that is not the business of NATO. All I was doing was simply pointing out that the type of repression that we see in Kosovo almost in every instance provokes the type of counter that we have seen from the UÇK, that despite all of the attempts, extremely brutal attempts by the Yugoslav
Army to extirpate the UÇK, it doesn't seem to be happening. And I was just pointing out that as the Serb forces become weaker in Kosovo, I believe that the UÇK in usual guerrilla fashion will become more effective and that will make life for the paramilitary forces and the army even more unpleasant than it is already and perhaps that is a factor that President Milosevic should weigh a little bit more than he seems to do at the moment.

GENERAL MARANI: I know you don't want me to go over all the weapon inventory of the NATO aircraft, what I can say is of course apart from the K-launch of different size, 20, 30 mm, 27 mm, we use both 500, 1,000, 2,000 lbs, of which 50 - 60% is high explosive, then there are rockets, guided and unguided. Normally you would expect 30% of a rocket being warhead, they can be guided with laser, with TV, with infrared or also other systems with precision on a specific place, it can be tossed, it can be dropped, it can be launched.
For instance a bomb hitting a terrain, you would expect a 3 x 20 foot hole, 3 feet deep, 20 feet diameter from a 500 lb bomb. Of course using bigger bombs the hole is bigger.

QUESTIONS & ANSWERS

PABLO: Thank you, Jamie, I have a question for the General. Coming back to the incident, you told us yesterday that the pilot of the F-16 used laser-guided bombs which I understood has an optical or some kind of camera installation. Do you plan to provide us with a video of the targeting or of the hit as you did in some other cases?

GENERAL MARANI: In this case, as we've said before, we are investigating so for the time being the tape won't be provided.

MARK LAITY (BBC): Could you provide us with details of some of the attacks which were south of Djakovica in the Prizren-Djakovica area? We know - and it has been publicly stated by the Pentagon - that there were attacks in several places in that highway so could you give us details of what you assess you hit and could you also explain to us why you will not provide video when you have had two days to look at it? It is not enough to say it is BDA, assessment ongoing. Why are you not providing the video and why are you not providing details of attacks which took place two days ago along a convoy road? We know this is the centre of a major incident, we know that you attacked, you know you attacked, you have told us, why will you not brief us on this matter?

GENERAL MARANI: As I told you, we are investigating at the moment so we will not provide the material.

JAMIE SHEA: Mark, when we have all of the facts established, we will obviously continue to do what we have been doing from this podium for the last weeks which is provide all the information we have but today we don't have any new information on this incident so we will, if you like, have a raincheck on it until such time as we do. Our investigations go on, I can assure you of that.

BAUDOUIN (BELGIAN): General, you told us there was one bomb that was wrongly dropped, you have probably also seen the pictures of Serb tv and the Western agencies. Can you, as a pilot, exclude perhaps that this was the result of only one bomb or not?

GENERAL MARANI: I should have seen everything that the tv has shown to answer your question. Of course, the damage and the casualties that a bomb can produce depend on what is the target but in the incident we discussed yesterday, I wouldn't expect at all damage of that size.

JAMIE SHEA: And also, Baudouin, as you know, those Western tv teams went past, I understand, an enormous number of burning villages and decimated houses and I think that that is the real story of what's happening in Kosovo at the moment quite frankly with all due respect.

JAKE LYNCH (SKY NEWS): What is NATO's estimate of the number of artillery sites and the number of ammunition depots the Yugoslav army has in Kosovo and what's your estimate of the number of each of those facilities that NATO has so far destroyed?

GENERAL MARANI: I am afraid you are asking too much.

JAMIE SHEA: As they say at the State Department, Jake, we'll take that question which is to say that we'll see if we can provide the answer to you tomorrow on that.

JONATHAN: Back to the incident on this road if we could look at it from the other point of view. You keep on hinting that the answer to some of what happened should be sought in Belgrade and there have been all sorts of hints from military sources and reports from Albanian refugees about possibly low-flying jets, about roads being mortared and so on. Is there anything from your intelligence information, the monitoring of Yugoslav aircraft taking off and so on, is there anything that would lend any credence to suggest that it wasn't NATO aircraft that did some of this but that it might have been Yugoslav aircraft?

JAMIE SHEA: Jonathan, we try the best way we can to deal with facts and of course, the facts have to apply to both sides - on our side but also on the side of the Yugoslavs - so I won't make any allegations unless I have the facts on that.

What I can say is clearly we all know that the vast majority of human suffering in Kosovo is caused by Belgrade, that's clear. Secondly, in any scientific investigation you begin by constructing hypotheses and you don't eliminate any hypotheses until you have tested them and there are a number of hypotheses that can explain a situation where there are a number of mangled bodies on a road. I believe that over time we will establish the truth on this but it may take some time. All I ask is for everybody to preserve their scientific judgement until the facts come out. We do know - at least we've had many reports from refugees - that the Serb forces have shelled refugees, for example the incident in the Paragusa Valley some time back; we do know that they have used in the past helicopters and Supergalab (phon) aircraft flying at low altitude to carry out operations against the UÇK predominantly. So I think the best thing one could do here is to try to get the facts and once they become known to confirm those but for the time being you cannot exclude any hypothesis. The only hypothesis that we have not got at the moment is that they would be the result of any NATO action. As I said in response to a question we have no indications
of that whatever.

SAME QUESTIONER: Given the fact that NATO has just bombed an airfield where Supergalabs are based in Montenegro, even if we may lose those planes on radar tracks whilst they are in flight, doesn't NATO know whether they were in the air at time periods that would fit?

JAMIE SHEA: Yes. The AWACs aircraft are able sometimes to pick them up at great distance but the difficulty of intercepting them is that as you know, they hug the terrain and they land within minutes, they stay in the air for virtually the best part of 10 or 15 minutes, not more than that and of course, as they fly very low it's not always easy for an Awacs aircraft to pick them up in every instance.

QUESTION (NORWAY): Just one question relating to the matter which everyone is interested in. Yesterday, SHAPE sent out the message stating what you have already said, that one civilian vehicle was hit. What kind of vehicle was this? Do you have any pictures also of this vehicle? Was this the kind of tractor that we have seen on the television? How do you know this if you don't know a lot about all the other bits?

The second question is related to Montenegro. Why were navy targets bombed last night and do you regard continuous bombing of this as being a danger to the stability of Dukanovic's (phon) government?

JAMIE SHEA: Right! Let me take, if I may, first the Montenegro question and I'll leave the question on the civilian vehicle to General Marani.

On Montenegro, we have exercised a policy of restraint, that is clear. On the other hand, we cannot ignore airfields and air-defence systems inside Montenegro, particularly the fact that several SAM missiles have been fired at our pilots from Montenegro and we act in self-defence naturally. That is the rule of engagement of all pilots, to take action in self-defence.

Several ships of the Yugoslav navy in Montenegro ports have also fired at NATO aircraft. However, NATO has not attacked any ship of the Yugoslav navy but they have been using their artillery to fire up into the air against our planes.

GENERAL MARANI: About the incident, we told you because we were sure of what we were telling you.

QUESTION: What sort of vehicle was it?

GENERAL MARANI: It was a civilian

SAME QUESTIONER: Was it a civilian vehicle?

GENERAL MARANI: It probably was a tractor.

SAME QUESTIONER: Probably?

GENERAL MARANI: It probably was a tractor.

SAME QUESTIONER: But how do you know this, do you have photos of it, do you have.

GENERAL MARANI: Of course. As I told you yesterday, the information is correlated, different sources, different types of information that are correlated in order to be sure of what we are saying. Yesterday, we had this information about the first specific case, we told you what we knew as we have done in the past.

SAME QUESTIONER: It is easy to say you are sure but you said it's probably a tractor.

GENERAL MARANI: Vehicles that have been damaged, you assume that it is a tractor, that it could well be a tractor.

JAMIE SHEA: This isn't a situation where you can send the local police round to investigate on the scene of an accident like you do if you have a car crash in your town, as you well know. We are doing our best on the basis of photographic material at 15,000 feet so clearly it's difficult to ascertain that with clarity but again, as I said before, when we have more information we will share it with you but we have no more at the present time.

I think Mrs. Savic has been waiting to ask a question. Please go ahead!

MRS. SAVIC, NOVOSTI: I have two questions, if I may: For you Mr. Shea, you talked today a little bit more about UÇK activities. Are you aware of any activities of the so-called army in Macedonia and Albania and does NATO support the flow of materials, arms and people into neighbouring Kosovo?

For the General: I am interested in the fate of the pilots which did these horrible mistakes. Do they still fly, are they rewarded, punished or just simply told: "Please don't do it again!"?

JAMIE SHEA: On the KLA, I again stress NATO has no official contacts with the KLA. Obviously, we know that they have been operating along the border between Albania and Kosovo, they have even been successful at opening a corridor and that may have helped indeed many refugees to enter Albania that might have otherwise been prevented from doing so.

No, Mrs. Savic, I was just trying to make the general point that it would be much easier for us to ask the UÇK to exercise restraint, as we have been doing, if the Serb forces would do the same inside Kosovo and clearly it would be a more effective strategy.

The second point I was trying to make is that whenever you have this type of brutal repression against a people, there is inevitably going to be a degree of resistance and the more you crack down, the more you simply make that phoenix rise up from the ashes and therefore perhaps we should not be surprised to see that contrary to the claims of Belgrade that it would be able to liquidate the KLA in a week, even with the most brutal phase of the
operation that we've seen in the entire Kosovo conflict over the past year, it still seems to be strong and at least in terms of recruits getting stronger so I just point out it is a counter-productive strategy in the long run.

After the General has talked about the pilot, we'll have a few final questions.

GENERAL MARANI: I'm sorry you asked me this question really because you force me to ask you a question. Are you aware of what kind of punishment MUP and the VJ soldiers had after killing, slaughtering and raping people? Our crews are crews of democratic countries who do their best to avoid collateral damage, to avoid killing innocent people. Of course, everybody can make

mistakes but at least these mistakes are made - and they are seldom made - in an effort to save life and not to kill it.

JAMIE SHEA: Yes, NATO pilots don't profit from these type of situations, we don't take the money away from the victims or deprive of them of their identity cards and the rest, in fact we express regret and I wish there were a little bit more of that in Kosovo.

PATRICIA KELLY, CNN: I'd just like to get back to this incident north of Djakovica. The General is saying that there was probably a tractor there but in the voice of the person that you told us is the voice of the pilot yesterday, he clearly says that he saw with his own eyes - the expression was "eyeballed" - three olive-green, military armoured vehicles. Trucks and tractors aren't olive-green - most of them aren't, they are either bright yellow or bright green or red - and surely if there was probably a tractor you'd know by now if there was one or not? Can you please clarify this?

GENERAL MARANI: What I'm telling you is based on other means of investigation that were surely not available to the pilot when he dropped the bomb and when he recognised what was on the road as trucks.

CRAIG: Thank you, Jamie. You told us yesterday that the incident which NATO regretted was an attack on a convoy between Prizren and Djakovica.

JAMIE SHEA: Yes. The road continues up a little bit north so it was north of Djakovica and if I was misleading, it was innocently done, Craig, but when I had more information we found that it was on the same road which goes up to Pec, by the way, carrying on but was north of Djakovica.

CRAIG: They were not talking about other attacks?

JAMIE SHEA: No, no, no and I'm the first person, as you know, who is willing to say mea culpa and correct it.

CRAIG: And you can't say whether there were attacks made on the road on military convoys?

JAMIE SHEA: What I can say is that NATO carries out attacks on military convoys every day, that's our business. You would be amazed to hear that we weren't doing that because otherwise how are we going to put a stop to the suffering in Kosovo and I hope we continue to do it tomorrow and the day after and the day after but what I'm saying is that we have no indication of any other hit on a civilian vehicle apart from the one that we owned up to and apologised for north of Djakovica on Wednesday.

Ladies and Gentlemen, tomorrow is Saturday but there will be a briefing at 3 p.m. Thank you very much and we'll see you then.

Proportionalitet - se: Web-siden

Det Spektakulære: NATO valgte - jf. de angivelige humanitære formål med aktionen - først at gå efter rent militære mål, men de var trods alt begrænsede og ganske svære at ramme (kommandocentralerne var næppe placeret i synlige betonklodser - som *kunne* bombes og som *blev* bombet - men gemt under jorden). Senere gik man efter infrastrukturen, typisk broerne.

Selvfølgelig havde broerne en vis militær betydning, selv om det er svært at se hvad broen i Novi Sad havde med *krigen* i Kosóva at gøre - derimod havde broerne en spektakulær funktion: Man ramte noget der kunne *ses* og som man mentalt kunne, ja *måtte* lade sig påvirke af.

Hensigten var givetvis at lægge et indre politisk pres på Miloševic osv. Men Serberne "vendte" broerne om: Man etablerede civile bombeskjold - ikke alene for at beskytte dem, men for at gøre *noget* og at gøre noget der var lige så spektakulært.

Tilsvarende arrangerede man hurtigt forskellige demonstrationer og koncerter i gaderne for at styrke moralen og for at vise at man stod sammen mod NATO.

Spiralmodel - se s. 111 og s. 116.

Strategi og taktik: Strategi og taktik er to forskellige begreber, men man kommer jævnlig til at bruge dem lidt løsagtigt - det gælder også mig selv - fx i sammenhænge som *forhandlingsstrategi* og *forhandlingstaktik.*

Hos Clausewitz er strategien læren om fægtningernes [den enkelte træfnings] anvendelse med henblik på krigens formål, mens taktikken er læren om stridskræfternes anvendelse i den enkelte fægtning [træfning][495].

Ved *siden af* strategien og taktikken har man helt andre aktiviteter som fx at opretholde stridskræfterne, at rekruttere tropperne og træne dem osv.[496]

---

495) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 103.

496) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 103.

"Strategi og taktik er to virksomheder, der i tid og rum gennemtrænger hinanden, men dog er væsentligt forskellige. Deres indre love og forhold til hinanden kan man ganske simpelt ikke klart gennemtænke uden nøje at fastlægge deres begreb".[497)]

Strategien bestemmer *hvor*, *hvornår* og *hvormed* der skal kæmpes - mens taktikken bestemmer hvordan givne mål skal sikres i den enkelte træfning[498)]. Hvis ikke taktikeren forstår sin plads i helheden, den strategiske sammenhæng, så vil taktikken kunne virke mod det overordnede formål[499)].

En god strategi forsøger at gribe eller omfatte modstanderen. Ingen strategi uden overvejelser over modstanderens mål og valg af strategi[500)].

Det er forresten endnu en forskel på naturvidenskaberne og denne type af historievidenskab (jf. s. 219): Krigsteorien *skal* forholde sig til en polaritet hvor de polære parter hver har en bevidsthed om sig selv og om sin modpart.

Den bedste strategi er uden tvivl at være *virkeligt stærk* - dét betoner Clausewitz (jf. s. 224) - men er man (som angriber) ikke den stærkeste, gælder det om at koncentrere sin indsats, og også om at gennemføre sine mål *i en ruf* - ikke at tøve unødigt, men at *gennemføre* sit forehavende. Har man besluttet sig for at gå i krig, skal man ikke fedte i det, men gøre dét der er nødvendigt[501)]. Man skal således passe på med at opstille en (større) strategisk reserve, for bruger man kræfterne sådan - og lader

---

497) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 109.

498) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 197.

499) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 240.

500) Jf. her Anders Boserup i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 3, s. 925 ff.

501) Jf. *"Om Krig",* bd. 1, s. 210 f., s. 242 - og bd. 2, s. 612: *"Jo mindre man bruger til at slå med, des bedre. Men slå til skal man, og man klarer sig naturligvis her - som i handel - ikke med det rene fedteri*".

nogle af sine kræfter være uvirksomme - så er der er nærliggende risiko for at blive fanget på det ene ben[502)].

Som forsvarer kan sagen stille sig lidt anderledes. Her kan nemlig **tiden** (se: *Tiden*) være en vigtig forbundsfælle[503)].

I det hele taget er angrebssituationen væsentlig forskellig fra forsvarsformen, hvor det desuden skal erindres at en offensiv kan svinge over til at få defensiv karakter - når nemlig drivkraften i offensiven er blevet udtømt, når accelerationen er gået mod nul og selve bevægelsen stoppet - og omvendt at en defensiv kan blive erstattet af en offensiv.

Forsvaret er *alt andet lige* en stærkere form end angrebet, og forsvaret kan benytte sig af andre midler end angrebet. Typisk er det at for-svareren kan gøre ting i ro og mag - forberede sig på hvad der skal komme, men på den anden side også er afhængig af hvad den konkrete angriber gør i angrebets stund, derfor er det vigtigt at forsvareren placerer sig et *rigtigt* sted, et sted hvor angriberen *må* komme, men hvor forsvareren har fordele af placeringen.

Er man i forsvarssituationen - og har man forberedt sig omhyggeligt - kan man som nævnt ofte udnytte tiden til sin fordel[504)].

Strategi: Reel og intenderet strategi

I tilfældet Miloševic er sagen meget vanskelig. Der er nemlig dem der hævder at Præsident Miloševic slet ikke har nogen egentlig strategi, men træffer taktiske beslutninger, ofte meget snedige taktiske beslutninger, efterhånden som tingene udvikler sig. *Hvis* imidlertid Præsident Miloševic forfølger en bestemt strategi er den heller ikke helt nem at afkode. ... ... Men hvad enten han bevidst forfølger en bestemt strategi eller ej er det

---

502) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 220 f.

503) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 217.

504) Jf. *"Om Krig",* bd. 1, s. 227.

vel altid den *realiserede* strategi der er mest interessant, handlingerne og ikke intentionerne der er de mest interessante.

Strategiske koncept, NATOs - NATOs politiske ledere samledes i Washington 23.4. - 24.4.1999 - midt under Kosóva-krigen - for at fejre NATOs 50 årsdag og for at vedtage et nyt strategisk koncept som er en revision af konceptet fra '91[505)]:

Man bygger på det brede sikkerhedsbegreb, som foruden den "klassiske" forsvarsdimension også omfatter politiske, økonomiske, sociale og miljømæssige faktorer (del III, pkt. 25).

Man er enige om at der skal opretholdes tilstrækkelig militær kapacitet (del III, pkt. 28-29, del IV pkt. 41).

Der skal bygges på solidaritet og strategisk enhed, omkostninger og opgaver skal fordeles - og der skal samarbejdes i mange henseender (del IV, pkt. 41).

Teksten er - på dette sted - ikke særlig præcis hvad der hænger sammen med at det hidtil især har været Amerikanerne der har investeret i militær teknologisk udvikling - og at man nok på den ene side ønsker at løfte en finger fra Amerikanernes side, men at man ikke uden videre vil følge med til "det hele" hvad teknologisk udvikling angår fra de medunderskrivende Europæiske landes side.

Partnerskabet med Rusland er vigtigt og skal fortsættes (del III, pkt. 36).

NATO har fundamentale opgaver efter NATO-traktatens artikel 5[506)] som handler om kollektivt forsvar (men disse opgaver er blevet mindre efter Murens Fald i '89), men har også til opgave at forhindre konflikter i at opstå (eller udvikle sig) og skal endelig kunne deltage i styringen af de

---

505) Konceptet er aftrykt i *NATO nyt* nr. 2/1969. *NATO nyt* udgives af *Atlantsammenslutningen* - jf. http://www.atlant.dk

506) Traktaten findes fx i Atlantsammenslutningens CD: *Europæisk Sikkerhed* (1999); man skal gå ad følgende sti: Bibliotek > Traktater > NATO > Den Nordatlantiske Traktat.

kriser som opstår. Opgaver af denne type kan beslaglægge mange ressourcer som erfaringerne fra de senere år viser (del IV, pkt. 41 m.fl.).

Når man vil tage vurdere NATOs strategiske koncept er det afgørende dog næppe de *verbale* formuleringer, men dén **praksis** NATO følger - fx med hensyn til Kosóva og Serbien.

Suverænitet: Suveræniteten over Kosóva (og Serbien) spillede en overordentlig stor rolle i tiden op til krigen og under den. De etniske Albanere ønskede selvstændighed, mens Serberne ville fastholde "retten til Kosóva". Her siger Anders Boserup noget, der umiddelbart virker "skævt" i forhold til Kosóva-problemet, men som det kan være nyttigt at forholde sig til:

"En stats suverænitet over et bestemt domæne er ikke i første række et forhold mellem denne *stat og det pågældende domæne, men et forhold mellem* andre *stater og dette domæne. Det er oplagt, at i almindelighed er suverænitet hverken en "ret" eller et "herredømme", og nogen evne for staten til at foretage sig noget med dens suverænitetsdomæne behøver der ikke at være. At håndhæve suveræniteten er ikke at kunne forvalte og "gribe ind", men at kunne hindre* andre *i det. Suverænitetsdomænet er så at sige statens "materielle" side, og anerkendelsen af staten er blot anerkendelsen af, at der er et sådant domæne, som den evner at forsvare."*[507)]

Kosóva havde en særlig funktion for Serbien: For selv om 80-90 % af befolkningen var etniske Albanere, og selv om området ikke spillede nogen afgørende økonomisk rolle for Serbien - dvs. positivt set, men eventuelt nok negativt - så havde området en fundamental symbolsk betydning.

Dog skal minedriften i det nordlige Kosóva ikke glemmes - den har givetvis haft en vis økonomisk betydning for hele Serbien.

---

507) Jf. Anders Boserup i Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 3, s. 928 f. Jeg opfatter teksten som Boserup's egen konklusion efter at have studeret Clausewitz grundigt, sat ham i relation til Hegel og vurderet ham i forhold til moderne konfliktteori.

Det skal ikke underkendes at mange Serbiske ledere følte sig forpligtet på at være "bagland" for dé Serbere der trods alt boede i Kosóva - at man følte sig forpligtet på disse Serberes sikkerhed - men Kosóva handlede mest om at fastholde en suverænitet - ikke om at finde en politisk løsning. *Ville* man fra Serbisk side have haft en egentlig politisk løsning, kunne det i god tid have forhindret dét der blev resultatet. Men det havde krævet en anden form for politisk strategi end dén man realiserede.

Symmetri og asymmetri: (jf. s. 229). Ét overordentlig karakteristisk forhold ved Kosóva-krigen var dens *grundlæggende* asymmetri, som har sammenhæng med at den ene part vil søge at angribe hvor den anden part er svagest og omvendt[508)].

I ældre tid var man i stor udstrækning tvunget til at møde hinanden - nogenlunde på samme niveau og på samme sted - i nutiden forholder det sig ofte ganske anderledes, ikke 100% - men i så stor udstrækning at vilkårene er ganske forskellige fra de historiske.

På den ene side stod Serberne. Der var indsat over 40.000 landtropper og et antal paramilitære styrker i Kosóva, hvortil kom medvirken af civile fra Kosóva. Civilbefolkningen i Serbien var stærkt inddraget fordi den blev påvirket af bombardementet af infrastrukturen og de militære mål.

På den anden side stod NATO og UÇK - i én eller anden form for alliance - som benyttede sig af omfattende luftangreb mod mål i Kosóva og Serbien (og i enkelte tilfælde Montenegro) og af guerillastyrker på jorden. Civilbefolkningen (her tænkes især på de etniske Albanere) var overordentlig stærkt påvirket, væsentligst fordi de Serbiske militære og paramilitære styrker forfulgte en udrensningsstrategi, men også fordi UÇK iværksatte guerillaangreb på Serberne - og fordi mange anlæg - militære som civile - blev bombarderet af NATO.

Selv om det Serbiske militær var temmelig stærkt udrustet kunne det i den sidste ende ikke udrette noget afgørende mod NATO (og det Serbiske luftvåben var hurtigt sat helt ud af spillet).

---

508) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 2, s. 500.

Se desuden *Teknologi.*

Carl von Clausewitz bruger et tilsvarende udtryk: *Misforhold* - se s. 172.

Taktik - se: *Strategi og taktik.*

Teknologi: Teknologiniveauet var temmelig forskelligt. Selv om Serberne besad visse højteknologiske våben, så gik de såre lavteknologisk frem - bl.a. ved terrorvirksomhed såsom mord, afbrænding af huse, voldtægt og fordrivelse af civilbefolkningen.

For at bære sig sådan ad fordres en særlig form for **moral** - som igen hviler på en opfattelse af at man har **ret** til Kosóva, at de etniske Albanere så at sige ikke har den samme ret, og endelig at Albanerne (bl.a. UÇK) havde brugt uacceptable metoder.

På NATO siden benyttede man sig derimod næsten udelukkende af højteknologiske våben (som havde visse begrænsninger i sig selv - fx manglende anvendelighed i dårligt vejr - og som blev anvendt på måder som yderligere begrænsede deres funktion). Her er **den moralske situation** en ganske anden.

Ganske vist gjorde man sig ikke skyldige i en direkte og jordnær form for terrorvirksomhed (som mange Serbere var aktive i), men man gjorde nok så alvorlige ting på afstand. Det afgørende var hér at man fra den politiske ledelse mente at have sit moralske alibi i orden - og dét blev man bekræftet i efterhånden som de Serbiske uhyrligheder blev dokumenteret.

Et særligt - asymmetrisk - forhold bestod i at man på Serbisk side har kunnet tillade sig handlinger der må betragtes som en skændsel i et hvilket som helst Civiliseret samfund - og at man kynisk har kunnet kalkulere hermed, eventuelt endda uden at påtage sig et direkte beslutningsansvar (evt. fordi man ikke umiddelbart har haft nogen mulighed for at forhindre handlingen), hvorimod man på NATO-siden nødvendigvis måtte holde sig til handlinger som man kunne opfatte og forsvare som moralsk uangribelige, dels fordi det *må* være sådan i et Vestligt demokrati, dels fordi det - hvad der blot er en forlængelse heraf - var en *eksplicit*

begrundelse for NATOs aktion at man ikke kunne acceptere dén slags overtrædelser af Menneskerettighederne.

Tiden: Tiden er ikke en faktor *i sig selv* (hvad der også fremgår af det næste), men *spiller alligevel en rolle: Kan man holde længe nok? Kan man fortsætte en aktion længe nok? Bliver man - eller modstanderen - først udmattet?* Tiden spiller (efter Clausewitz) ofte en særlig rolle i *forsvaret*.

Havde Serberne valgt *ikke* at iværksætte *Operation Hestesko* - men ladet NATO intervenere uden at gøre modstand og i stedet havde ladet *tiden arbejde for sig* ville man have skaffet sig en uvurderlig strategisk og taktisk fordel, for så havde det næppe været muligt at fortsætte luftbombardementerne. Ved at demonstrere den brutale magt som *Operation Hestesko* var udtryk for spillede man sig paradoksalt nok Kosóva af hænde.

Serberne gav med *Operation Hestesko* NATO et næsten nødvendigt alibi (selv om det må erindres at der allerede foregik etniske overgreb *før* bombardementerne blev iværksat og man talte om at så mange som 300.000 var internt foredrevne), men NATO gav med sit bombardement Serberne et tilsvarende alibi til at reagere.

Modsat kunne NATO vinde militært ved at fastholde bombardementerne over tilstrækkelig lang tid, men der er iagttagere der mener at bombardementerne ikke kunne have været fastholdt meget længere, og at man sejrede fordi Miloševic indså at *han* måtte give op.

Se: *Strategi og taktik.*

TMK = Kosóva's Protection Corps som blev etableret i slutningen af september '99 med UÇK General Agim Çeku som chef.

Transitional Council - se: *Overgangsrådet*.

UÇK = Ushtria Çlirimtare e Kosovës = Kosóva's Befrielseshær. På Engelsk: **KLA** = Kosovo Liberation Army. Første gang brugt i '96 efter en

aktion. Første offentlige fremtræden ved begravelse i '97. Under krigen i '99 blev den politiske ledelse varetaget af Hashim Thaçi m.fl. og den militære af Agim Çeku. Se stikordsregistret.

UM = Udenrigsminister.

UNMIK = United Nation's UN Interim Administration Mission in Kosovo.

Våbenarterne: Clausewitz mener at

"1. Fodfolket er det mest selvstændige af våbnene. 2. Artilleriet er helt uselvstændigt. 3. Fodfolket er det vigtigste, når flere våben kombineres. 4. Rytteriet kan bedst undværes. 5. Kombinationen af alle tre våben giver den største styrke."[509)]

Når jeg tager dette frem her er det for at huske det til senere *historiske* undersøgelser, men også fordi opfattelsen er relevant når man vil stille spørgsmål til det aktuelle forhold mellem våbenarterne, og så er vi tilbage ved diskussionen om luftbombardementer (evt. i kobling med guerillastyrker) i forhold til landkrig.

Det fremgår at man i USA er i færd med en omfattende diskussion i denne retning, og at "nogen" er parat til at drage vidtgående konklusioner af hvad der skete i Kosóva, mens andre - bl.a. Forsvarsminister Cohen - advarer mod at drage for vidtgående konklusioner af de meget specielle omstændigheder der herskede under krigen i og om Kosóva.

Æresfølelse: Det er umiddelbart paradoksalt at æresfølelsen spiller så stor en rolle for Serberne - især i relation til Kosóva - når man kan konstatere at en væsentlig del af de Serbiske krigshandlinger har bestået i overgreb på en forsvarsløs civilbefolkning.

Men paradokset er kun et formelt logisk paradoks, ikke et socialt eller et psykologisk.

---

509) Jf. Carl von Clausewitz: *"Om Krig"* (se *Henvisninger og LINKs*), bd. 1, s. 315.

Når man nemlig er i dén situation at æresfølelsen spiller så stor en rolle for én, så er man ganske særligt **sårbar**, og sådanne former for sårbarhed viser sig - historisk - ofte at hænge fint sammen med overgreb på andre og svagere.

Dette frikender ingen, aller mindst dem der mere kynisk udnytter andres sårbarhed - og det forklarer langt fra alle de overgreb der er sket.

Tæt forbundet hermed er at **historien** spiller så stor en rolle, ikke som viden eller kundskab, men som myte. Myterne spiller selv sagt en stor rolle i et folks selvbevidsthed og i at udvikle deres nationalitetsfølelse, men én ting er at kende sit folks historie og dets myter, noget andet er at ligge under for dem (eller at påføre andre sine myter og *sin* mytiske fortolkning af historien).

De Serbiske myter - fx om den heltmodige kamp mod Tyrkerne på Kosóva-sletten i 1389 eller myterne om frihedskampene mod Tyrkerne sidenhen - har været brugt bevidst (og mindre bevidst måske også) til at styrke nationalitetsfølelsen.

Og igen er det (umiddelbart) paradoksalt at dét som myterne fremhæver er den Serbiske æresfølelse. Dette gælder fx fortællingen om den Serbiske ridder Miloš Obilic der dræbte Sultan Murad for at rense sig for uretfærdige beskyldninger for forræderi (jf. s. 54).

Der er ikke mig bekendt nogle myter om at Serberne har begået overgreb på forsvarsløse civile.

Når voldsomme overgreb ikke desto mindre er i overensstemmelse med et liv der bygger på myter, så er det fordi myterne er med til at bekræfte én i, at man har *ret* - og har man *ret* så er der - på Balkan - ikke så langt til at mene at man *altid* har ret, og at man derfor skal gøre det *nødvendige* for at nå sine mål.

Se: *Konspirationsteori* og *Dolkestødslegender*.

4. DEL: PERSONERNE

Personlighedens rolle i historien [510)]

Spørgsmålene er stillet *mange* gange, men i forskellige sammenhænge og på forskellig måde i den Europæiske historie:

Hvilken rolle spiller den enkelte person for historien?
Hvilket ansvar har man for sine gerninger?

De to spørgsmål hænger tæt sammen og vedrører nogle aspekter af samme *tema*[511)], som nærmest må opfattes som et *grundtema* for den Europæiske Civilisation. Forskellene på og lighederne mellem de store religioner i Europa - Luthersk, Katolsk, Reformért og Græsk-Ortodoks Kristendom - og Islam - kan derfor også ses særligt tydeligt i dén måde de hver især har anskuet *denne* tematik.

I ældre tider diskuterede man i den Kristne verden *Teodicé*-problemet som handler om det mere eller mindre selvmodsigende i forestillingen om en alvidende, algod og almægtig Gud der skulle "være" i en verden der er fyldt af ondskab[512)], - og der er udspekuleret mange løsninger på

---

510) Overskriften på dette afsnit er taget fra Georgij Plekhanov's skrift fra 1898. Findes fx i en svensk udgave fra '54. Plekhanov var af dén mening at der er en betydningsfuld sammenhæng mellem livsomstændigheder og meningsdannelse. Omstændighederne påvirker forståelsen og meningsdannelsen og har en vis form for egendynamik, men det omvendte gælder også. Dén der har forstået omstændighederne kan påvirke dem, men ikke i hvilken som helst retning.

511) Temaet findes også i andre kulturkredse, men problemstillingen er givetvis helt forskellig fra dem man kender i den Vestlige kulturkreds. Dette kan være af betydning når man forsøger at sammenligne to forskellige kulturer, når man evt. søger at bygge bro mellem dem - eller blot at leve ved siden af hinanden - og når man er i konflikt med hinanden.

512) Problemet drøftes på Dansk af fx Ludvig Holberg i forskellige af hans Epistler. Desuden kan henvises til Leif Nedergaard-Hansen som disputerede på *"Bayle's & Leibniz' Drøftelse af Theodicé-Problemet"* bd 1 og 2, Munksgaard, Kbhvn. 1965.

problemet - men *i praksis* er man dog nærmest nået til enighed om at det enkelte menneske bærer et *personligt ansvar* for sine handlinger.

Der har været diskussioner om determinisme og indeterminisme[513)] - der er en del der har set en parallelitet mellem fysikkens determinisme - dvs. at fysikkens love udtrykker en uafvendelighed og dermed også en gentagelighed - og sociologiens og psykologiens opdagelser; man har drøftet den sociale og den genetiske arv og mulighederne for at sætte sig ud over den - og endelig har man i moderne tider haft en diskussion om strukturalisme, en diskussion der ikke kun har været lingvistisk, men også filosofisk og samfundsteoretisk.

Den personlige baggrund, 1

En del mennesker - særligt siden man for alvor begyndte at dyrke psykologien og psykiatrien - er interesseret i at kende den enkelte - fremstående - persons private baggrund, hans (eller hendes) opvækstbetingelser og lægger op til at der gemmer sig en slags *forklaring* hér. Kender man baggrunden eller biografien mener man at man har forstået noget, og dét kan der være noget om - især når man holder sig til forhold som er af *personlig* karakter.

Der er temmelig mange der har hæftet sig ved Præsident Miloševic' og hans kones baggrund fordi man tror man dérved kunne sige noget centralt om forholdene i Serbien.

Naturligvis *har* Præsident Miloševic' baggrund betydning, dog næppe som noget der kan forklare hans politik eller øvrige adfærd, men som noget der har dannet en slags ramme for hvordan han har tacklet de forskellige udfordringer han har mødt gennem livet. Forbindelserne er der - ikke som meget stive bånd, for han har haft mulighed for at variere og for at udvikle

---

513) Man kan fx læse lidt herom i Søren Holm: *"Determinisme-Indeterminisme i theologisk-filosofisk Belysning"*, der indgår i *"Idéhistorisk debat: Determinisme og indeterminisme"*, Gyldendal, Kbhvn. 1967. Samlingen var redigeret af Ole Bostrup og Tage Bülow-Hansen og rummer også andre interessante bidrag - særligt Helge Bechmann's udredning om *"Luthers syn på determinismen"* og Mogens Pihl's drøftelse af *"Determinisme-indeterminisme i fysikken"*.

sig - mulighed for at handle forskelligt afhængigt af hvordan omstændighederne var og afhængig af hvordan de andre aktører optrådte.

Nogle - måske især for en del år tilbage - var interesseret i at drøfte om "noget" ville ske uanset hvem der var ved "roret": Kunne det enkelte - fremstående - menneske dreje historiens gang? Eller var dette menneske fanget af nødvendigheden eller strukturerne? Se fx tidligere om Machiavelli's håndtering af dette emne (se s. 207).

Det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt at besvare spørgsmålet med sikkerhed - for man kan ikke så godt gentage "eksperimentet". Dertil kommer det næste spørgsmål: Hvad skal eller kan man gøre med svaret? Kan det bruges konstruktivt?

En fortolkningsramme

Jeg tror tingene hænger sammen nogenlunde sådan:

På et givet tidspunkt og på et bestemt sted kan der ikke ske hvad som helst. De dér agerer er bundet af en lang række omstændigheder af økonomisk, politisk og social art.

De er også bundet af deres "briller" og af deres viden eller mangel på samme, af deres strategiske indsigt og af deres fornemmelse for hvad andre aktører kan have i sinde.

Hvor stærke eller svage de forskellige bindinger er skifter. "Strukturen" sætter sig ikke igennem med samme styrke til alle tider, og personernes muligheder for at sætte et "individuelt" præg på historien skifter derfor også, men "strukturen" sætter sig altid igennem som *menneskelig* adfærd[514)].

514) I *"Krudttønden i baghaven"*, s. 163-165 drøfter jeg **blodhævnstraditionen** som en tradition der på én gang udtrykker en struktur, men som samtidig altid realiseres af konkrete mennesker. En social struktur er ikke noget der har sin egen vilje og derfor kan den brydes og ændres når omstændighederne og den menneskelige vilje er til det. Se også *Leksikondelen*.

Udnyttelsen af ideologiske strømninger

På et givet tidspunkt og på et bestemt sted har dé der agerer meget forskellige roller, viden, indsigt og ... magt. Fra historiens forløb er der en del eksempler på at en leder (eller ledergruppe) har udnyttet at den brede befolkning - som den måske havde sin tilslutning fra - var underlagt forskellige fordomme og ideologiske synspunkter, som lederen egentlig ikke selv delte, men kun gav det udseende af at dele.

Der er dem der mener at Præsident Miloševic ikke selv er synderlig nationalt interesseret, men at han ikke desto mindre benyttede de nationalistiske strømninger til at holde sig selv ved magten fra slutningen af '80-erne og frem. Og der er næppe nogen der mener at Miloševic er præget af dé overvejelser man gør sig i religiøse eller filosofiske diskussion om menneskelig etik og menneskeligt ansvar - tværtimod beskyldes han for at være Gudløs, og nogle finder at netop denne Gudløshed er udtryk for kynisme og menneskeforagt. Miloševic er dog formentlig noget berørt af at den Græsk-Ortodokse Kirke har taget afstand fra ham og opfordret ham til at træde tilbage, men ikke fordi det rammer ham etisk eller filosofisk, men fordi det påvirker hans magtpolitiske muligheder.

Der er givetvis mange fordomme der skal overvindes før man kan se *nøgternt* på Præsident Miloševic og på dén politik han fører. Med en let omskrivning af Dr. Kissinger kunne man måske sige: *Der er mere brug for politisk forståelse, mindre for sociologisk*[515)] (jf. ovenfor, s. 288), hvad der ikke nødvendigvis betyder at man skal lægge sociologien (eller psykologien) på hylden.

Afbalancering: Dél og hersk

På et givet tidspunkt og på et givet sted kan der være et balanceforhold mellem forskellige aktører som tilsammen danner baggrund for hvad der *kan* tages af politiske beslutninger. I løbet af historien er der mange eksempler på hvordan en leder ved at *dele og herske* har kunnet holde

515) Ordene er faldet i en diskussion om hvordan Amerikanerne nu om stunder bør tackle den politiske udvikling i Rusland, jf. *Newsweek* 31.5.1999, s. 27a.

forskellige aktører og konkurrenter i skak og dermed selv kunnet beholde den samlede magt - men altså under disse særlige omstændigheder. Balanceforholdet kan blive ændret afgørende hvis der sker “noget”, hvis én af aktørerne - med tilstrækkelig styrke - anfægter balanceforholdet og enten *sætter* et nyt eller giver anledning til at et nyt balanceforhold udvikler sig.

Den personlige baggrund, 2

Hver eneste leder er påvirket af sin baggrund og af sine hidtidige erfaringer, og det er svært at tro at en traumatisk barndom ikke også kan eller vil påvirke voksenlivets beslutninger. Men forklaringen på at Serberne har fulgt dén politik de har, herunder i Kosóva - og som har ført til at Serbien så at sige er blevet mindre og mindre og til at Serberne er trængt sammen i en enklave (i Bosnien) og i “selve” Serbien - gemmer sig næppe i Præsident Miloševic' psyke eller i hans ønske om at besidde magt.

En leder med en anden psykisk og familiemæssig baggrund ville formentlig prøve at gøre noget andet end Præsident Miloševic har gjort, men det er ikke sikkert at han ville have sluppet godt fra at gøre noget ganske andet, for uanset hvem der sidder ved roret så er lederen bundet af de økonomiske, sociale, politiske og ideologiske omstændigheder der hersker - herunder også af at der er *mange* Serbere, der er meget påvirket af forskellige historiske og politiske forestillinger.

Skulle *en anden* gøre noget *andet* - eller skulle Præsident Miloševic have gjort noget andet - var der mange stærke kræfter der skulle virke sammen for at dette kunne ske.

Lederens ansvar

Selv om en leder ikke kan træffe *vilkårlige* beslutninger - fordi omstændighederne indskrænker mulighederne voldsomt - må man formode at en leders praktiske politik betyder noget og gør en forskel, og derfor påhviler der *altid* en leder et stort personligt ansvar.

Der er ikke noget socialt system der fungerer automatisk og fordi det ubønhørligt følger én eller anden indre logik, - men *hvad* der sker er dog i nogen grad afhængig af den *bevidsthed* man har. Sådan udtrykte man det i '81 i Centralkomitéen i det Jugoslaviske Kommunistparti[516)] - og det er sandt.

En leder står - hvis vi holder os til den leder der er valgt af befolkningen - selv sagt til ansvar for sine vælgere. Lever lederen ikke op til vælgernes forventninger bliver han væltet når lejlighed gives - eller han vil selv træde tilbage. Men en leder må også underkaste sig historiens dom - dvs. dén dom som kommende generationer vil fælde; ganske vist på et helt andet grundlag end der var gældende da "tingene" skete.

Vælgerne har det med at træffe beslutninger ud fra den aktuelle situation og vil sjældent fælde dom ud fra grundige strategiske overvejelser. Derfor kan det meget vel hænde at dén strategi som en leder har fulgt ikke kommer til vurdering *som sådan*, men bliver vurderet ud fra de mere umiddelbare konsekvenser der - helt eller delvis - er en følge af dén strategi der har været fulgt, men også er en følge af helt andre påvirkninger.

Et sidespring

Præsident Bill Clinton var gennem '98 stærkt påvirket af dén behandling han fik af den særlige uafhængige undersøger[517)], Kenneth Starr, og af Kongressen, og det er tænkeligt at hans politiske dømmekraft og handlekraft har været påvirket af dette begivenhedsforløb.

Som alle véd handlede sagen mod Præsident Clinton til sidst formelt om hvor vidt Præsidenten ved forskellige lejligheder havde talt sandt om sit forhold til en vis ung dame, men reelt handlede sagen også om at *nogen*

---

516) Jf. CK i *"Political Stabilization and Socio-Economic Development ..."* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 11-12, s. 132.

517) Institutionen stammer fra '78 og blev etableret i "forlængelse" af Watergate-sagen, efter at Præsident Nixon fik afmonteret Archibald Cox, justitsministeriets undersøger. Dén lovgivning Starr's institution hviler på er udløbet i '99 og institutionen er under afvikling. Der var ikke politisk flertal for en forlængelse.

ønskede at komme af med Præsidenten - muligvis ville *man* hævne at en tidligere *republikansk* Præsident, Nixon, var blevet sat fra bestillingen i '74 - ikke for at have åbnet vejen til Kina eller for at have standset Amerikansk deltagelse i Vietnam-krigen, men for at have dækket over forskellige særdeles misliebige manøvrer i forhold til Demokraterne[518)].

Hvad der er den rigtige forklaring er svært at sige. Én ting er hvad Kenneth Starr's motiver har været, noget andet er hvad man har stræbt efter politisk fra ledende Republikansk side.

Man må formode at dé Republikanere der ud fra *ubetvivleligt* høje moralske motiver har søgt at holde sagen i gang på det politiske plan - og dermed også Starr[519)] i gang på det juridiske plan - direkte har søgt at destabilisere Præsidenten som person og som politisk leder, og at de har været ganske klar over at de samtidig kunne destabilisere hans embede. Hvilken dybere mening dette skulle have ved jeg ikke, men måske har de mænt at der var et overordnet mål som kunne retfærdiggøre en sådan taktik - hvad enten dette mål var af moralsk eller af overordnet, men dog jordnær, strategisk art.

Hensigten helliger midlet?

Hvad der *på overfladen* havde stor betydning var som nævnt det *moralske* aspekt: *Kan* USA have en Præsident der er nok så interesseret i finere Amerikansk cigarføring som i at lede landet - og store dele af den Vestlige verden?

Måske er dette endnu et eksempel på hvordan *noget* kan blive brugt for at nå *noget andet*, det egentlige mål. ... At så hele kampagnen gik på gulvet og endte med et tilbageslag for Republikanerne er en anden sag - det var ikke ganske afgjort på forhånd.

---

518) Præsident Nixon's psyke er tit blevet vendt og drejet - således i Oliver Stone's film *"Nixon"*. I *"Lademann's Leksikon"* beskrives Nixon som et magtmenneske som de Kommunistiske regimer kunne *forstå.*

519) På et tidspunkt var Kenneth Starr ved at opgive sagen for i stedet at tiltræde som universitetsrektor i Californien, men han blev provokeret til at fortsætte - - - og så trippede en vis Linda op med sine båndoptagelser fra sine samtaler med Monica Lewinsky.

Undersøgeren - Starr - har *muligvis* haft uredelige motiver til sidst i forløbet - måske var han drevet af at få skaffet et egentligt politisk resultat af sine undersøgelser efter flere resultatløse år, måske var han drevet af en dyb skuffelse over at han ikke hidtil havde kunnet *bevise* dét han formentlig var ganske overbevist om personligt, at Præsidentparret ikke kunne accepteres som *Præsidentpar*.

Om dette er tilfældet eller ej så er undersøgelsesinstitutionen og det særlige forløb i denne sag et eksempel på at der gælder særlige vilkår for *uafhængige institutioner* i de *demokratiske lande*. Har man sat en institution op og udpeget en "selvkørende" leder for denne institution, så udvikler der sig ofte et særligt forløb - som ikke uden videre kan "bringes under kontrol".

Visse institutioners egendynamik

Men dette er så at sige dén slags institutioners *raison d'être* - og noget ganske tilsvarende gælder for Danske domstole: Dommerne er uafhængige og kan kun afsættes under ganske særlige omstændigheder. At det er sådan kan føres tilbage til et gammelt princip om at adskille den lovgivende, den dømmende og den udøvende magt, som blev formuleret af Charles de Montesquieu i midten af 1700-tallet.

Det gælder også for en ganske anden domstol, Krigsforbryderdomstolen i Haag, og for dén chefanklager som under Kosóva-krigen indstævnede Præsident Miloševic for krigsforbrydelser. Der var - da sigtelsen blev offentliggjort - gisnet om skjulte motiver, men de var muligvis slet ikke til stede.

Formentlig udtog Louise Arbour stævningen fordi hun mente at det var hendes professionelle pligt. Det er i hvert fald en temmelig nærliggende antagelse, men det har muligvis spillet en rolle for at hun udtog stævningen på det pågældende tidspunkt, at hun vidste at hun snart skulle forlade embedet for i stedet at tiltræde som Højesteretsdommer i Canada?

Måske ønskede hun at blive husket som dén der satte sagen mod Miloševic i gang. Selv om det ikke er et sagligt motiv, er det meget forståeligt.

Sagligt er det dog hvis hun har fundet at hun måtte være dén der førte sagen *så* langt for at undgå et eventuelt tempotab som følge af at *hun* skulle fratræde og en ny chefanklager tiltræde.

Politisk og militært var timing'en måske ikke videre heldig. Det er svært at sige, for Præsident Miloševic *gav* jo op - selv om der var en del der frygtede at sigtelsen kunne gøre ondt værre.

Set i bakspejlet er sigtelsen formentlig relevant og fair nok, for den afspejler at der er begået meget alvorlige overgreb på civilbefolkningen i Kosóva, men samtidig er den muligvis noget der er med til at forhindre at den Vestlige Verden finder en konstruktiv måde at komme i kontakt med Serberne på?

Personerne, alfabetisk inden for områder

Listen omfatter personer som har haft særlig betydning for udviklingen i Kosóva i tiden efter 2' Verdenskrig (foruden enkelte andre).

Kilder: Først og fremmest e-mails fra forskellige nyhedstjenester og organisationer, artikler på Internettet og i forskellige nyhedsmedier. Endvidere rapporter fra International Crisis Group, FN og NATO. En række forskellige bøger. Nøjagtig kildeangivelse er *ikke* angivet i dette afsnit - bortset fra i nogle særlige tilfælde hvor jeg har skønnet det var det mest hensigtsmæssige.

Balkan

Kosóva

Serbere i Kosóva, de fleste er anført under: ***Jugoslavien. Serbien.***

Agani, Fehmi. - død '99 (var i '70-erne). Sociolog / filosof, Dr.-grad. Har bl.a. skrevet om Tito og udviklingen af det jugoslaviske selvstyre (self-management)-system[520]. Var medgrundlægger af LDK og Vice-Præsident for samme. Gennem årene den nærmeste rådgiver for Dr. Ibrahim Rugova. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Prøvede at flygte med toget fra Prishtina maj '99, men blev pågrebet og dræbt af Serbiske enheder straks efter af uvisse grunde - *muligvis* for at fastholde et pres på Rugova?

Ajeti, Idriz - . Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation.

Bakali, Mahmut - . Kosóva Albansk leder frem til sin (tvungne) tilbagetræden omkring '8. Kritikken af ham er refereret s. 108. Efterfulgt af sin *forgænger* **Veli Deva**. Deva var accepteret fra "begge" sider og skulle sikre Kosóva for Jugoslavien[521]. Formentlig identisk med dén Mahmut Bakalli der deltog i Landsdowne-konferencen i september '99 som "uafhængig" og som leder af Kosóva's Medie Bestyrelse?

---

520) Jf. omtale i *Socialist Thought and Practice*, 1979, nr. 3, s. 103 og 104.

521) Jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 206.

Beqiri, Adem - dræbt september '99. Professor, bosat i Prizren. Aktiv i partiet Det Albanske Demokratiske Reformparti der samarbejder med Præsident Miloševic. Adem Beqiri er blevet dræbt af ukendte gerningsmænd.

Buja, Ramë, - . Fra Hani i Elizit tæt ved Makedonien. Økonom. Tidligere medlem af LDKs ledelse. Sluttede sig senere til Rexhep Qosja. Medlem af UÇKs politiske ledelse. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Minister for Lokale Forhold i Hashim Thaçi's Regering. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Bukoshi, Adnan - . Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation.

Bukoshi, Bujar - født 1947. Speciallæge (urologi). Blandt grundlæggerne af LDK og i '91 udpegede Dr. Rugova ham til premierminister i Kosóva Albanernes Regering. Bukoshi boede på dén tid og frem til sensommeren '99 i Bonn. I stigende grad uenig med Rugova som han brød med i '95, sandsynligvis fordi han ikke længere mente at Rugova's fredelige strategi kunne nå sit mål. Kontrollerer / kontrollerede betydelige pengemængder der er / var indsamlet til LDK blandt eksil-Albanerne (mange er gæstearbejdere i bl.a. Tyskland). Lovede under krigen i Kosóva i '99 at overføre betydelige summer til UÇK (pt. ved jeg ikke om det skete i praksis). I sensommeren '99 er disse midler blevet "luftet" i UNMIKs Overgangsråd (som Bukoshi ikke er medlem af). Muligvis er en del af pengene tabt i de Albanske pyramidespil? [522]. Uenig med UÇK - hvad der hænger sammen med at Bukoshi er "borgerlig" i modsætning til mange i UÇK.

Medstifter af en væbnet befrielseshær: FARK - som har medlemmer der har deltaget i krigen i Bosnien. Den Albanske Regering har efter afslutningen af Kosóva-krigen anmodet FARK om at forlade baserne i det nordlige Albanien og at efterlade våbnene - mange af disse stammede fra den Albanske hærs depoter, der blev plyndret i '97. Bukoshi står på meget god fod med Albanien's tidligere Præsident, Dr. Sali Berisha (som også er læge). Bukoshi og FARK er blevet beskyldt for indblanding i Albaniens indre anliggender ved deltagelse i det påståede kupforsøg i september '98.

Bukoshi bor for tiden i Prishtina (sensommeren '99). Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

---

522) Jf. bl.a. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 153-54 og 191.

Çeku, Agim - født 29.10.1960. Stammer fra Pejë-området (Pec)[523]. Officer i den Jugoslaviske hær (kaptajn) frem til '91, derefter i den Kroatiske hær. Deltog i kampe med Serberne i '91. Såret. General[524].

Fra slutningen af april '99 øverste militære chef for UÇK, men formentlig tilknyttet fra omkring februar '99, evt. allerede fra engang i '98. Står på god fod med KFORs chef General Jackson og har forhandlet UÇKs demilitarisering med ham. Har vendt sig mod forfølgelserne af Serberne som har fundet sted efter KFORs indrykning (se s. 249).

Fra slutningen af september '99 chef for TMK (Kosóva's Protection Corps).

Curri, Bajram [525] - født 1862 i Gjakova-området, død 1925. Osmannisk officer. Politisk aktiv for Kosóva det meste af sit liv. Deltog i opstande fra 1893 og frem.

Støttede Hasan Prishtina. Medlem af Kosovo Komitéen. Medlem af det Albanske Parlament. I en periode Albansk Forsvarsminister. Gik (sammen med Prishtina) mod Ahmet Zogu. Blev jaget efter at Zogu havde generobret magten i '25 og dræbt i ildkamp.

En lille by i det Nordlige Albanien er opkaldt efter ham.

Demaçi, Adem - født 1935. Fængslet i *mange* år - ca. 28! hvoraf 5-6 i isolation - dette var i Tito's og Rankovic' tid og frem. Første dom var i '58. Adem Demaçi blev først benådet i '90 - ca. samtidig som Azem Vllasi blev frikendt og løsladt. Derefter arbejdede han som redaktør (*Zëri*). Er af nogle blevet kaldt *Kosóva's Mandela*. Omkring '60 grundlagde han *Den Revolutionære Bevægelse for Forening af Albanerne,* som fik omkring 300 medlemmer - flere af dem blev fængslet i '64. Ikke særlig enig med Dr. Ibrahim Rugova, hverken tidligere eller under krigen. Gik ind for en løsere sammenslutning af Serbien, Montenegro og Kosóva hvor hver del skulle være en selvstændig stat med egen Regering, eget militær og med åbne grænser. Dette standpunkt har han opretholdt *efter* Serbiens militære nederlag. Demaçi har ikke (så vidt jeg ved) haft idéer i retning af en sammenslutning med Albanien.

Støttede UÇKs væbnede kamp mod Serberne og blev i lang tid opfattet som en slags politisk guru af UÇK.

---

523) Måske i familie med Sali Çeku - angiveligt højtstående UÇK-officer der blev dræbt ved grænsefægtning i slutningen af april '99. Men der er måske mange der hedder Çeku? En Albansk forretningsmand med dét efternavn har således været i aviserne i september '99.

524) Agim Çeku er ikke den eneste Albaner der har (haft) en fremtrædende position i den Kroatiske hær. En anden er General Rahim Ademi, der en tid blev "nævnt" som mulig *mastermind* bag UÇK.

525) Jf. bl.a. *"Fjalori Enciklopedik Shqiptar"*, Akademia e Shkencave e RPSSH, Tirana 1985.

Adem Demaçi var tilsyneladende ikke særlig godt kendt blandt *alle* de involverede Amerikanere, for da Hashim Thaçi konsulterede Demaçi engang i januar '99 og UÇK derefter sagde "nej", var der en Amerikansk embedsmand som beklagede sig over at man var blevet "snøret" af én *ingen havde noget kendskab til* [526].

Uoverens med UÇK op til forhandlingerne i Rambouillet - frarådede skarpt at man deltog (og var derfor heller ikke med i delegationen), regnede med at forhandlingerne ikke ville føre til noget positivt, men tværtimod til væbnet konfrontation og yderligere Serbisk undertrykkelse. Blev tilsidesat af Hashim Thaçi's fløj - har ifølge *nogle* oplysninger deltaget i et forsøg på at erstatte Thaçi m.fl. med nogle *hard-liners* - kredsen omkring Suleiman Selimi (*Sultanen*).

Forblev i Prishtina under krigen - blev flere gange taget i forvaring af Serbisk politi. Ved én lejlighed var der en politimand der truede med at slå ham ihjel, men en kollega fik ham fra det: *Dét ville du komme til at fortryde*, havde han sagt. Demaçi tilføjer: *Der er modige mennesker alle vegne.*

Han var meget skeptisk over for NATO-aktionen - og talte for at der etableredes en situation hvor Serbere og albanere mødtes for at aftale de fremtidige vilkår, men eventuelt sådan at de aftalte vilkår garanteredes af stormagterne.

Demaçi udtalte under krigen (maj '99) at Kosóva-albanerne ikke var tilstrækkelig forberedte til at deltage i Rambouillet - fordi der var alt for stor indbyrdes uenighed. Først enighed, så forhandlinger med serberne.

Hajrizi, Mehmet - født 1948. Lærer i Albansk sprog og litteratur. Fængslet i 10 år efter urolighederne i '81. Først fremtrædende medlem af LDK, fra '98 af LBD, United Democratic League. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Vice-PM i Thaçi's Regering fra vinteren '99.

Medlem af UNMIKs Overgangsråd. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Haliti, Xhavit (Zeka) - . Har været fængslet (?). Forlod Kosóva i '80-erne. Bosatte sig i Schweiz. Først tilhænger af LDK. Ansvarlig for økonomi og logistik. Køb og transport af våben. Med i UÇKs politiske ledelse. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation.

Medlem af UNMIKs Overgangsråd. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

---

526) *"Here we had the secretary of state being stiffed by someone no one has ever heard of"* - Jeffrey Smith: *Albanian Intrasigence Stymied Accord", Washington Post* 24.2.1999 jf. Kjell Magnusson: *"Rambouilletavtalet. Texten, förhandlingarne, bakgrunden"*, Uppsala Universitet, juni 1999, s. 37.

Haxhiu, Baton - født ca. 1966. Chefredaktør på *Koha Ditore* som udgives af Veton Surroi. Blev meldt dræbt, men var lykkedes med at undvige (i forklædning?) - gemte sig først i Prishtina, flygtede senere til Makedonien.

Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Hasani, Sinan - død 1998/99 i Novi Beograd. Forfatter. En tid Jugoslavisk Ambassadør i Danmark. Forsøgte at bygge bro mellem Kosóva Albanerne og Serberne. Var selv gift med Serber. Har haft poster som næstformand for det Jugoslaviske Parlament og blev - i '82 - formand for Kommunisterne i Kosóva. Udgav i '86 bogen *Kosovo - istine i zablude* (Kosovo: Sandhed og vildfarelser). Sinan Hasani's vurdering af udviklingen i Kosóva er gennemgået i denne bog, s. 110 og frem.

Hoxha, Fadil - . En fremtrædende Kosóva Albaner fra Befrielseskampen og fra efterkrigstidens opbygning af det Jugoslaviske samfund var Fadil Hoxha, hvis krigsdagbog blev genudgivet så sent som i '79 på såvel Albansk som Serbo-Kroatisk[527]. I bogen fremhæves samarbejdet mellem partisaner af Albansk, Montenegrinsk og Serbisk oprindelse.

Fadil Hoxha har været medlem af Jugoslavien's Præsidentskab og af ledelsen af det Kommunistiske Parti (Den Kommunistiske Liga), men nærmest *persona non grata* efter '87. I juni dette år indledte Centralkomitéen for det Jugoslaviske Kommunistparti en undersøgelse mod ham, jf. Centralkomitéens *Resolutions Concerning the Effectuation of the Positions of the League of Communists of Yugoslavia in the Development of Socialist Self-Management, Brotherhood and Unity and Togetherness in Kosovo* i *Socialist Thought and Practice*, 1987, nr. 5-7, s. 86.

Flygtede fra Kosóva under krigen, men skal være vendt tilbage.

Hyseni, Hydajet - født ca. 1954. Journalist og digter. Fremtrædende studenterleder i '81. Fængslet 10 år. Engang kendt som *Kosóva's Che Guevara*. Viceformand for LDK, men udtrådte i '98. Ledende i LBD, United Democratic League. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Vice-UM i Thaçi's Regering fra vinteren '99.

Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Hyseni, Skender - . Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation.

Jashari, Adem - . Én af grundlæggerne af UÇK. Dræbt sammen med størstedelen af sin familie af Serberne, som angreb landsbyerne Prekaz og Lausha i det vestlige Kosóva 5.3.1998 [528].

---

527) Jf. omtale i *Socialist Thought and Practice*, 1980, nr. 2, s. 113 f.

528) Jf. Ole Nyeng's artikel i *Information* 17.8.1998, s. 3.

Jashari, Kaqusha - . Partileder fra engang i '80-erne sammen med Azem Vllasi, fjernet af Serberne i '89. Flygtede fra Kosóva under krigen, men skal være vendt tilbage.

Këlmendi, Bajram - . Advokat i Prishtina og Menneskerettighedsforkæmper. Dræbt sammen med to sønner 28.3.1999, sandsynligvis af Serbiske sikkerhedsstyrker.

Bajram Këlmendi skaffede bl.a. oplysninger som blev brugt i Danmark til at afklare sagen om Udenrigsministeriets anvendelse af advokat Pantelic med henblik på en vurdering af sikkerhedsforholdene i Ex-Jugoslavien.

Bajram Këlmendi er opført på Louise Arbour's liste over dræbte *(Schedule F: Izbica 28.3.1999)*.

Kosumi, Bajram - født ca. 1960. Deltog i demonstrationerne i '81, fængslet i omkring 10 år. Ledende i LBD, United Democratic League. Fremtrædende i Kosóva's Parlamentariske Parti (grundlagt i sin tid af Veton Surroi) der indgår i LBD, formand fra '93 til '96 hvor han blev afløst af Adem Demaçi (indtil denne overgik til UÇK). Igen formand.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Informationsminister i Thaçi's Regering fra vinteren '99. Blev i Kosóva under bombningerne.

Deltog i Landsdowne-konferencen i september '99.

Krasniqi, Jakup - født 1951. Historielærer. Har været fængslet for politisk virksomhed. Medlem af UÇKs politiske ledelse, talsmand for UÇK fra før krigen og frem. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Minister for Genopbygning og Udvikling i Thaçi-Regeringen. Oprindelig forbundet med Hashim Thaçi og dennes onkel Azem Syla, men menes nu at være i en *vis* opposition til Thaçi. Medstifter af PBD: Partia e Bashkimit Demokratik. Allieret med Bardhyl Mahmuti.

Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Mahmuti, Bardhyl - født 1960 i Makedonien. I Prishtina siden '72. Fængslet for politisk virksomhed i 6-7 år fra '81 og frem. Bosat i Schweiz fra '90, hvor han har studeret politisk videnskab (arbejdede på Ph.D.-grad). Grundlægger af PBD: Partia e Bashkimit Demokratik. Allieret med Jakup Krasniqi. UM i Thaçi's Regering fra vinteren '99.

Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Morina, Rhaman - . Politichef. Indsat som formand for Kommunistpartiet i Kosóva efter Azem Vllasi og Kaqusha Jashari i '89. Serbisk orienteret. Bor ikke i Kosóva mere.

Prishtina, Hasan - 1873-1933[529]. Politisk leder af slægten Berisha. Gymnasieuddannelse på den Franske skole i Thessaloniki. Politologiske og juridiske studier i Istanbul. Tilsluttet Ungtyrkerne, men derefter Ismail Qemal, der stræbte efter Albansk uafhængighed [530]. Medlem af det Osmanniske Parlament fra 1908. Talte her imod Osmannernes brutale fremfærd i 1909 og 1910. Aktiv for etableringen af Albansk sprogede skoler. Deltog i revolten i 1912.

Grundlagde Kosovo Komitéen i Shkodra, november '18. Medlem af det Albanske Parlament omkring '20, i en kort periode i slutningen af '21 Albansk Premierminister, men blev væltet af Ahmet Zogu.

Flygtede til Wien efter Zogu's magtovertagelse i '25; i længere tid på den Italienske lønningsliste (fordi han var med til at destabilisere Serbien)[531]. Zogu prøvede at få ham myrdet i '28 - hvad der mislykkedes ligesom Prishtina's mod-attentat.

Forsøgte i '29 at klage til Folkeforbundet over den Serbiske eller Jugoslaviske undertrykkelse. Jugoslaverne argumenterede i Folkeforbundet med at Hasan Prishtina var en revolutionær der stræbte efter at løsrive Kosóva fra Serbien (Jugoslavien), - og Folkeforbundet besluttede at afvise klagen.

Blev dræbt i '33 i Thessaloniki af én af Zogu's agenter der henvendte sig som cafégæst fra hjemlandet.

Qosja, Rexhep - født 1936. Litteraturforsker. Leder af det Albanologiske Institut i Prishtina fra '73 til '81 hvor han blev afskediget af myndighederne. Genindsat i stillingen i sommeren '99. Sympatiserede i nogen grad med LDK, men gik en lidt anden vej efter uroen dér i februar '98.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Fortaler for at Kosóva - på sigt - sluttes sammen med Albanien, men erkender at dette for tiden ikke er politisk muligt. Står på god fod med Hashim Thaçi - er borgerligt liberal og anses af mange for at være et meget behageligt menneske.

Medlem af UNMIKs Overgangsråd. Deltog *ikke* i Landsdowne-konferencen september '99, men det gjorde flere fremtrædende repræsentanter for Qosja's organisation: LBD = Bajram Kosumi, Mehmet Hajrizi og Hyadet Hyseni.

Rexhepi, Bajram - . Borgmester i Mitrovica. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

---

529) Jf. bl.a. *"Fjalori Enciklopedik Shqiptar"*, Akademia e Shkencave e RPSSH, Tirana 1985.

530) Om ham kan bl.a. læses i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 84, 87 og 90.

531) Jf. Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 287.

Rugova, Ibrahim - født 1944. Faderen blev henrettet af Kommunisterne i slutningen af 2' Verdenskrig[532]. Navnet *Rugova* er et gammelt Kosóva-navn - og et område Nordvest for Peje - op mod Montenegro's grænse - kaldes *Rugove*. Litteraturprofessor og forfatter, Dr.grad. Bl.a. uddannet på Sorbonne. Har skrevet et berømmet værk om Ærkebiskop Pjetër Bogdani der spillede en vigtig politisk rolle omkring 1689.

En tid formand for Kosóva's Forfatterforening, formand for LDK (et forbund af demokrater i Kosóva), "illegal" Præsident for Kosóva siden '91 / '92. Fortaler for ikke-involvering i det Serbiske samfundsliv og for den ikke-voldelige protest mod den Serbiske undertrykkelse.

Har i mange år talt for at Kosóva skulle være helt selvstændig.

Undertiden temmelig "indelukket" og lidet tolerant over for andre opfattelser - især over for dem der var fortalere for det væbnede oprør. Oprindelig allieret med Bujar Bukoshi, som han udpegede til premierminister omkring '91. Brud mellem Bukoshi og Rugova i '95.

Genvalgt som Præsident i '98 - men mange partier boykottede valget i protest mod Rugova (men de erkendte givetvis at han havde en bred folkelig opbakning) og adskillige fremtrædende, mere radikale medlemmer af LDK trådte af samme grunde ud. Mange gik "andetsteds" hen eller dannede nye organisationer.

Rugova ville først slet ikke acceptere UÇK og ville heller ikke tro på at de ville kunne vinde et væbnet opgør. Han fandt det heller ikke *hensigtsmæssigt* at søge at fremprovokere udenlandsk intervention, men han har - *skridt for skridt* - fundet en måde at leve med UÇK. Har bl.a. måttet erkende at USA - med Madeleine Albright i spidsen - foretrak UÇK for ham og LDK.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation - men blev nærmest skubbet til side af de "væbnede" som var i alliance med Rexhep Qosja. Veton Surroi prøvede at formidle.

Kom voldsomt i klemme under krigen i '99 - hvor Miloševic søgte at "bruge" ham propagandistisk og mere eller mindre tvang ham til at indgå en aftale om at der ikke skulle være indblanding udefra og til at Kosóva skulle styres af Serberne og Kosóva Albanerne selv. Måske mente Rugova på det tidspunkt at det var sandsynligt at Præsident Miloševic ville sidde på magten i Kosóva også efter krigen, men i så fald skiftede han standpunkt.

"Løsladt" af Miloševic og rejste i forståelse med ham til Rom. Præsident Miloševic talte ved dén lejlighed med den Italienske UM Dini.

Mange i UÇK opfattede Rugova som forræder og mente at han ikke udviste dét mandsmod man måtte forvente af en Kosóva Albansk leder. Sandsynligvis *var* Rugova bange - dog næppe så meget for sit eget skind, som på sin families vegne. Turde heller ikke vende tilbage til Kosóva efter krigens ophør før han kunne være nogenlunde sikker, besøgte derimod flygtningelejr i Makedonien hvor han blev tiljublet.

---

532) Jf. Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 305.

Medlem af UNMIKs Overgangsråd, men udeblev fra de første møder for at understøtte krav om at LDK-siden blev stærkere repræsenteret.

Bruger tit symboler. Gik med silketørklæde om halsen indtil sommeren '99 på grund af den Serbiske undertrykkelse, ville først lægge det når den ophørte.

Gav Carl Bildt en lille samling sten fra Kosóva - Bildt skriver i sit *Veckobrev* 19/1999:

"Det snabba mötet i Bonn med Rugova var speciellt. Vi hade åtskilliga både indirekta kontakter och dessutom telefonkontakter under min tidigare tid i området, men hade aldrig träffats. Nu kom han direkt från Rom efter att bara dygn innan haft möjlighet att lämna ett till betydande delar förstört och öde Pristina. När vi reste oss upp sade han att han hade några små presenter att ge mig. Ur sin ficka tog han fram några halvädelstenar från Kosovo. En bit onyx. Ett minnesmynt. En annan polerad sten. Jag försökte att stoppa honom. Nej, jag har många i Pristina, sade han. Då måste vi se till att Du så snabbt som möjligt kan komma tillbaka dit, svarade jag. Det låg en både moralisk och politisk förpliktelse i den lilla gåvan från Kosovos jord. På kö att träffa honom stod också premiärministern i den äldre av de bägge kosovoalbanska exilRegeringar som nu finns, och som haft sin bas under senare år i just Bonn. Denna står nu i allt tydligare konfrontation med den UÇK-dominerade Regering som alldeles nyligen satts upp, och som Rugova uttalade sig mycket kritiskt om.Här kommer ett av de stora problemen att ligga längre fram. Medan vi på den serbiska sidan har för mycket av enhetlighet i landets politiska struktur och hållning, är dilemmat på den vidare albanska sidan snarast det motsatta. Om kriget åtminstone temporärt lett till att den serbiska sidan har slutit sig samman, kan det inte uteslutas att dess effekter på den andra sidan blivit de motsatta. När freden väl skall börja att få fast mark under fötterna kommer de problem som flödar ur detta att bli betydande."

Deltog *ikke* i Landsdowne-konferencen september '99 (grunden er uvis). Andre repræsentanter for LDK gjorde dog, således Edita Tahiri.

Selimi, Rexhep - født 1972. Med i UÇK fra de første år (formentlig fra omkring '93). Med til at *vise* at UÇK eksisterede ved at deltage i Halit Geçi's begravelse i november **'97** iført UÇK-uniform. *Hard-liner* som sin slægtning Suleiman Selimi. Minister for Offentlig Orden i Thaçi-Regeringen. Skærmydsel med KFOR da Selimi "førte sig frem" i køretøj med blinkende blåt lys og da han truede KFOR-tropper med en pistol. Har senere sagt undskyld.

Selimi, Suleiman - født ca. 1971. Kaldet *Sultanen*. Øverste militære chef for UÇK indtil april '99 hvor han blev erstattet med Agim Çeku. Derefter UÇK-chef i Drenica-området. Nævnes som kommende chef for en UÇK Nationalgarde.

Shala, Blerim - født 1963. Redaktør af *Zëri* som Adem Demaçi engang var redaktør af. Uafhængig.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation.

Medlem af UNMIKs Overgangsråd. Deltog ikke i Landsdowne-konferencen[533)].

Surroi, Veton - født 1961. Søn af tidligere Jugoslavisk diplomat (det er det *gamle* Jugoslavien der tænkes på). Meget berejst. Udgiver af avisen *Koha Ditore* [frit oversat: "Dags-Aktuelt"] - jf. Baton Haxhiu. *Koha Ditore* har været (og er) uafhængig af partierne og bevægelserne - dvs. af både LDK og UÇK. Anses for at være "moderat" og åben mod den Vestlige verden. Har en høj stjerne i USA.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Surroi spillede mæglerens rolle i delegationen.

Tilbudt at blive UM i Thaçi's Regering, men afslog - vil hellere stå uafhængigt. Forblev - skjult - i Prishtina under krigen.

Medlem af UNMIKs Overgangsråd. Deltog ikke i Landsdowne-konferencen (men dét gjorde Baton Haxhiu).

Har (som UÇKs ledelse) udtalt sig tydeligt mod forfølgelserne af de etniske Serbere efter afslutningen af krigen.

Syla, Azem - født omkring 1954, stammer fra Açareva, Drenica. Morbror til Hashim Thaçi, kaldes *Den Store Onkel - Daja i Madh*. Kemiker - og kendt med katalysatorer i naturens verden (jf. s. 306).

Azem Syla har (ifølge *Politiken*) haft en fortid i den jugoslaviske hær. Dømt til 5 års fængsel i '81.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation.. Under krigen ansvarlig for våbentransporter fra Albanien til Kosóva. Spiller formentlig en *overordentlig* stor rolle som bagmand for UÇK og som støtte for Hashim Thaçi. Forsvarsminister i Thaçi's Regering

Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Tahiri, Edita - født 1956. Ingeniør (taler flydende Engelsk). Én af Dr. Rugova's nærmeste allierede i LDK. *Softliner* = konsekvent for at LDK tog afstand fra UÇK og den væbnede kamp.

Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation. Hun advarede mod at Rugova - i Rambouillet - tiltrådte aftalen om en national samlingsRegering (dén der senere blev dannet med Thaçi som leder).

Advarede mod at LDK gik ind i Overgangsrådet. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99. Er vist selv blevet medlem af UNMIKs Overgangsråd?

---

533) Det gjorde derimod to andre med samme efternavn: Shaban Shala fra PBD og professor i økonomi Ahmet Shala.

Thaçi, Hashim - født 1968 i Burojë (Drenica) - beslægtet med Azem Syla. Aktiv i studenterpolitik - smidt ud af Universitetet i Prishtina, tog til Drenica for at arbejde politisk. Med i UÇK fra omkring '93 (den Jugoslaviske UM hævder det er fra '91) - måske én af medstifterne? Dømt *in absentia* til 22 års fængsel for terroristvirksomhed. Tog til Schweiz, hvor han studerede politisk videnskab i Luzern og Zürich. Tilbage i Kosóva fra '98 hvor han deltog i guerillakrigen. Bærer fra "gammel" tid øgenavnet *Slangen*, ikke på grund af svigefuldhed, derimod på grund af sin måde at bevæge sig - anses dog af mange for at være mere end snu.

Nogle (muligvis kilder i FARK eller nær på Bujar Bukoshi) har beskyldt Thaçi for at have arrangeret likvideringen af "genstridige" elementer i UÇK og af officerer i FARK[534)].

Politisk leder i UÇK, deltog i Rambouillet-forhandlingerne som medlem af den Kosóva Albanske delegation - hvor Kosóva Albanerne blev enige om at der skulle nedsættes en koalitionsRegering. Udpeget som Premierminister for denne Regering. Har haft talrige drøftelser med Amerikanerne. Madeleine Albright synes at acceptere ham og nærmest at bygge på ham (mens hun har udvist noget større skepsis over for Ibrahim Rugova).

Medlem af UNMIKs Overgangsråd. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Vllasi, Azem - . Advokat; Kommunist i Tito-tiden og formand for Kosóva's Kommunistparti fra engang i '80-erne og frem til han blev afsat af Serberne efter uroen i '89. Fængslet et års tid i Sremska Mitrovica i Vojvodina, men frikendt i foråret '90 - ca. samtidig med at Adem Demaçi blev benådet. Flyttede en tid til Split[535)]. Har været fremme ved forskellige lejligheder - i '98 som forsvarer for den Engelske nødhjælps-arbejder Sally Becker (*The Angel of Mostar*) der var anholdt af de Serbiske myndigheder og sigtet for at være taget illegalt til Kosóva og for at have forsøgt at smugle en Kosóva-familie til Albanien.

Flygtede fra Kosóva under krigen, men skal nu være vendt tilbage til sin advokatvirksomhed i Prishtina.

---

534) Jf. *Krudttønden i baghaven*, s. 180, hvor attentatet på oberst Ahmet Krasniqi, FARK, 21.9.1998 omtales kort.

535) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse".* Branner & Korch, Kbhvn. 1992, s. 202 og 211

Albanien

Berisha, Sali - født 15.10.1944[536)] i Tropoja i Nordalbanien. Hans familie var bønder. Uddannet som læge fra Tirana's Universitet i '67 - specialisering i kardiologi og videnskabelig ansættelse på Universitetet. Studieophold i Paris og København. Medlem af Det Kommunistiske Parti fra '71 og ca. til det Kommunistiske styres kollaps omkring '90 / '91. Professor i kardiologi ved Universitetet i '89. Begyndte ca. samtidig at ytre sig offentligt for en liberalisering af det politiske liv. Det er blevet hævdet at Berisha var læge for Enver Hoxha. Dette benægter Berisha - han siger at han kun har mødt Enver Hoxha et par gange (jf. s. 359). Se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 148 ff.

Præsident fra '92. Indsatte i stort omfang loyale personer på betydelige poster: Ingen kunne have forudset at nepotismen ville udvikle sig til sådanne dimensioner som under Berisha, siger Miranda Vickers & James Pettifer[537)] . Hvert ministerium og hver institution blev fyldt med folk Nordfra - dvs. dét område af Albanien som Berisha selv kom fra.

Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 151-152 hvor Berisha's *enten-eller* og hans valg af en *bi-polær strategi* bliver drøftet.

Berisha mødte efterhånden en del opposition - ikke mindst efter Pyramidespillenes kollaps. Han blev tvunget fra bestillingen ' 97 efter at der havde været meget uro, nærmest borgerkrigslignende tilstande, og efter at der var blevet holdt Parlamenstvalg under beskyttelse af NATO-tropper, bl.a. Danske.

I '97 blev hærens depoter plyndret - og hæren selv var ude af stand til at stille noget op. Én af Berisha's allierede, Dr. Bujar Bukoshi havde formentlig en finger med i spillet.

Anses for at være en forholdsvis diktatorisk leder af Det Demokratiske Parti. Måtte i sommeren '99 mere eller mindre helhjertet acceptere at partiets flertal ønskede at opgive boykotten af arbejdet i det Albanske Parlament.

Næstformanden i partiet - Genc Pollo - stillede op som modkandidat som partiformand, men trak sit kandidatur tilbage ganske få dage før partikongressen der skulle holdes 30.9.99 Pollo hævdede at Berisha og hans folk havde manipuleret så meget med tingene at der ikke var tale om noget fair valg.

Berisha har gode relationer til Bujar Bukoshi - og med Dr. Ibrahim Rugova. Har klart indsét at UÇK og Hashim Thaçi står *meget* stærkt i Kosóva Albanernes bevidsthed.

---

536) I *"Krudttønden i baghaven"*, s. 149, opgiver jeg fødselsåret til 1942, men det er galt (ifølge Det Demokratiske Parti).

537) Miranda Vickers & James Pettifer: *"Albania. From Anarcht to a Balkan Identity"*, Hurst & Co., London 1997, s. 244.

Gjinushi, Skender - født 24.12.1949 i Vlora. Matematiker. Længere ophold i Frankrig hvor han tog Ph.D.-grad, senere Albansk Dr.-grad. Professor fra '86. Undervisningsminister '87-'91 - dvs. i den sidste del af den Kommunistiske periode. Én af initiativtagerne til Det Socialdemokratiske Parti som han er den reelle og temmelig stærke leder af. Partiet indgår i PM Majko's koalitionsRegering. Formand for Parlamentet. Tidligere Præsident Berisha er jævnligt "efter" Gjinushi (og Præsident Meidani) som beskyldes for at holde hånden over dém der dræbte Azem Hajdari. Gjinushi har af og til indtaget temmelig "hårde" standpunkter over for Demokraterne (fx i forbindelse med deres boykot af Parlamentsarbejdet).

Hajdari, Azem - født 11.3.1963 i Tropoja i det nordlige Albanien (ligesom Sali Berisha). Dræbt ved attentat 12.9.1998. Fremtrædende i studenterbevægelsen mod den sidste Regering under Hoxha-styret. Uddannet som jurist. Bl.a. på studieophold i USA. Stærkt interesseret i militære spørgsmål. Aktiv i Den Uafhængige Fagbevægelse og involveret i magtkampe her. Se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 161 ff.

Hajdari's død var benzin på bålet i sensommeren '98 og var medvirkende til at udviklingen eskalerede kraftigt. Regeringen - med Socialisterne i spidsen - har beskyldt Demokraterne (under ledelse af Dr. Berisha) for at have pustet til ilden, og nogle i oppositionen er blevet sigtet for kupforsøg eller tilsvarende. "Udlandet" har advaret mod denne udvikling og har forsøgt at presse både Demokrater og Socialister til at samarbejde, eller i det mindste at indføre tilstande hvor man kunne tale med hinanden.

Attentatet er ikke opklaret (pr. september '99), men Demokraterne har offentligt beskyldt navngivne personer - med tilknytning til den nuværende Præsident Meidani m.fl. - for at stå bag attentatet, for at forsinke opklaringsarbejdet og for at have likvideret ubehagelige vidner. I sensommeren '99 har der været en række skud- og attentatepisoder i Tropoja-området som formentlig har tilknytning til drabet på Hajdari.

Hoxha, Enver - [Hoxha udtales *Hod-ja*] født 1908, død 1985 efter at have været svækket i nogle år. Hoxha var apotekersøn, stammede fra Gjirokastra i det sydlige Albanien og kom på det Franske gymnasium i Korça (grundlagt 1917). Han fik stipendium til et studieophold i Montpellier i Frankrig (1930), men stipendiet bortfaldt efter 1 år - hvad grunden så kan have været til dét. Han stiftede bekendtskab med Albanske Kommunister i Paris. Efter et par år flyttede han til Belgien hvor han arbejdede for den albanske legation, dvs. for Kong Zog's diplomati. I '36 vendte han tilbage til Korça og fik arbejde som lærer på det Franske gymnasium.

Leder af befrielseshæren under 2' Verdenskrig. Leder af Kommunistpartiet fra ca. '45 til sin død i '85; men begyndte "pensionering" omkring '83. PM frem til '54 hvor han blev afløst af Mehmet Shehu.

Der kan læses nærmere om Hoxha's politik i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 120 ff. - se i øvrigt sammesteds om Mehmet Shehu og dennes endeligt, s. 141-143.

Miranda Vickers citérer et officielt Kommuniké om Hoxha's død 11.4.85: *"Comrade Enver Hoxha suffered since 1948 from the illness of diabetes, which as the years passed caused extended damage to blood vessells, heart, kidneys and some other organs. In 1973, as a result of these*

damages, he suffered disorders of heart beating. In later years the grave heart insufficiency developed. A year before he suffered ischemic insult of brain with transitional nemiparesis"[538].

Dr. Sali Berisha - der i en senere periode blev Præsident i Albanien - siger selv at han kun har truffet Enver Hoxha et par gange, men det er mere sandsynligt at han som rygter vil vide har fungeret som læge for Hoxha, eftersom han formentlig var dén læge i Albanien der var bedst funderet i hjertesygdomme.

Hoxha's fødehjem i Gjirokastra er museum for 2' Verdenskrig. En bombe eksploderede i huset i december '97 og anrettede en del ødelæggelse.

Kadare, Ismail - født 1936 i Gjirokastra. Meget fremtrædende skønlitterær forfatter. Studieophold i Moskva omkring '60. Hoppede i Hoxha-styrets sidste tid af til Paris for at hellige sig sit forfatterskab. Flere anså ham ellers for at være en god kandidat til Præsidentembedet[539]. Kadare er fortsat bosiddende i Paris.

Leka - se **Zogu, Leka**

Majko, Pandeli - født 15.11.1967 i Tirana, uddannet som ingeniør - også juridiske studier. Deltog i studenteraktionerne mod det Kommunistiske styre i december '90. Var blandt dé 300 der dannede Det Demokratiske Parti, men han forlod dette parti og sluttede sig til Socialisterne i løbet af '91. Politiske aktiviteter i de følgende år - sekretær for Public Relations i Socialistpartiet fra '96. Deltog i forhandlingerne med Præsident Berisha i '97 for at udvirke en kompromisløsning. Valgt til Parlamentet hvor han var leder af den socialistiske gruppe (samtidig forestod Fatos Nano Regeringsledelsen). Afløste Nano som Regeringschef (PM) i september '98. Har i stigende grad taget afstand fra Nano.

Meidani, Rexhep - født 17.8.1944 i Tirana. Fysiker. Dr.-grad. Professor i anvendt fysik på Tirana's Universitet fra '87. Længere studieophold i Frankrig, kortere studieophold i en række Europæiske lande og i USA. Har undervist på Prishtina Universitet i perioden '77-'80 (samtidig med arbejde i Albanien). Engageret i Menneskerettighedsbevægelsen fra '94. Medlem af Socialistpartiet fra '96, Generalsekretær fra august '96.

Præsident fra '97 efter Dr. Sali Berisha - hvor han udtrådte af partiet (for at signalere uafhængighed). Udtaler sig jævnligt og griber fra tid til anden ind i den politiske beslutningsproces og fremtræder ikke blot som en "kransekagefigur", men som en politisk faktor. Har ikke altid været helt enig med PM Majko (ansættelser og afskedigelser af ministre m.fl.).

---

538) jf. Miranda Vickers: *"The Albanians. A Modern History"*. I.B. Tauris. London 1995, s. 208.

539) Der står en smule mere om Kadare i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 150 f.

Insisterede under Kosóva-krigen på at Kosóva ikke blev delt. Har efter krigen stærkt opfordret PM Majko til at få *udrettet noget* med hensyn til den nødvendige omstilling af det Albanske samfund. Tidligere Præsident Berisha er jævnligt "efter" Præsident Meidani (og Parlamentsformand Skender Gjinushi) som beskyldes for at holde hånden over dem der dræbte Azem Hajdari.

Meta, Ilir - født 24.3.1969 i Skrapar. Økonom. Næstformand i Socialistpartiet. Vice-PM . I "konkurrence" med PM Majko, som han dog synes at have en "forståelse" med. Nogle mener at de to har delt magten i partiet. Arbejder i Regeringen med integrationen med resten af Europa.

Milo, Paskal - født 22.2.1949 i Himare. Historiker. Ansættelse som journalist på *Zeri i Popullit* '71-'75, museumsarbejde i Fier og derefter universitetsansat. Professor, Dr. Medlem af Socialdemokratiet (Skender Gjinushi's parti). UM i Fatos Nano's og Pandeli Majko's Regeringer.

Nano, Fatos - født 16.9.1952 i Tirana. Økonom. Ansættelser på Metalkombinatet i Elbasan og i Priskë, Tirana. Forsknings- og undervisningsvirksomhed. Regeringsmedlem '91-'92, PM i overgangsregeringen i 3 måneder. Formand for Socialistpartiet (tidligere Kommunistpartiet). Fængslet '94-'97. PM '97-'98. Trådte tilbage i forbindelse med uroen i september '98. Er siden kommet stærkt på kant med nuværende PM Pandeli Majko.

Pollo, Genc - født april 1963 i Tirana. Historisk uddannelse fra Tirana's Universitet i '86, derefter videnskabelig ansættelse. Studieophold i Wien fra '88 til '90. Politisk aktiv fra omkring '90, medstifter af Det Demokratiske Parti - forskellige politiske opgaver, tæt allieret med Dr. Sali Berisha.

Generalsekretær for Det Demokratiske Parti fra april '97, senere samme år valgt som næstformand. Alliancen med Berisha synes at være begyndt at smuldre, hvad der i '99 kom til udtryk i at Pollo er stillet op som modkandidat til valget af partiformand. Formentlig er det Pollo's opfattelse at Berisha - uanset hans politiske talenter, eller måske snarere på grund af deres særlige karakter - kan være en væsentlig forhindring for at Demokraterne får reel politisk indflydelse, evt. at de kan genvinde Regeringsmagten.

"Sidste nyt": Genc Pollo trak sit kandidatur tilbage ganske få dage før partikongressen der skulle holdes 30.9.99 Pollo hævdede at Berisha og hans folk havde manipuleret så meget med tingene at der ikke var tale om noget fair valg. Pollo vil efter eget udsagn ikke deltage i andre partiaktiviteter.

Zogu, Ahmet - oprindelig **Zogolli, Ahmet** - født 1894, død i Frankrig 1961. Klanleder. Kom fra Mati-området nordøst for Tirana. Havde betydelig militær støtte "hjemmefra". Deltog i de politiske manøvrer gennem alle årene siden 1' Verdenskrig, blev indenrigsminister i '20 - og skaffede sig med udgangspunkt i denne position større og større indflydelse. Han var af dén opfattelse at man måtte komme overens med Jugoslavien om Kosóva-problemet og fratog Parlamentsmedlemmerne fra Kosóva deres pladser i det albanske Parlament.

Dette var med til at forøge den politiske spænding og førte til opløsning af Parlamentet, væbnet opstand (som mislykkedes) og stigende koncentration af den politiske magt på Ahmet Zogu - som

kunne gribe posten som PM i '22. Han blev ganske vist væltet "for en kort bemærkning" i '24, men vendte tilbage - støttet på Serbiske tropper og sikkert også på folk fra det Nordlige Albanien - og erobrede magten som han beholdt til '39.

Ifølge Peter Dalhoff-Nielsen's *"Apartheid i Europa. Undertrykkelse og frihedskamp i Kosovo"*, s. 44, *"arresterede og snigmyrdede* [Ahmet Zogu] *Kosovo-albanske ledere"*. Peter Dalhoff skriver også at Ahmet Zogu kom til magten *"i spidsen for en hær af albanske lejesoldater, Russere fra den landflygtige general Wrangels tropper og jugoslaviske officerer. Den jugoslaviske stat og Anglo-Persian Petroleum betalte regningen og forventede naturligvis at indkassere dividenderne".*

I '25 blev Zogu Præsident, nogle år efter udråbte han sig som Konge. Han manøvrerede flittigt for at bevare sin autonomi - men blev "kuppet" af Mussolini, sat fra bestillingen i Påsken '39 hvor han flygtede til England med sin gemalinde - Geraldine Apponyi, der var af Ungarsk-Amerikansk afstamning - og sin søn, Leka. Senere boede familien bl.a. hos Kong Faruk i Egypten (som havde Albanske aner) - og til sidst i Frankrig.

Ahmet Zogu kan der læses mere om i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 100-106 og 118-119.

Zogu, Leka - født i '39, søn af Ahmet Zogu. Leka har boet forskellige steder, i Egypten (hvor han blev uddannet - foruden på Sandhurst), i Spanien som han måtte forlade i '79 og i Sydafrika siden da. Han har gjort et par mislykkede forsøg på at blive Konge i Albanien. I september '81 var der en lille gruppe emigranter der forsøgte et slags commando-raid. Måske håbede man på at befolkningen ville rejse sig og vælte Kommunisterne, i stedet blev man selv nedkæmpet.

Leka forsøgte senest at blive Konge i forbindelse med valget i '97 (se *"Krudttønden i baghaven"* s. 155 f.).

Leka har fået nogle problemer i Johannesburg, Sydafrika, idet politiet sigter ham og hans fire bodyguards for ulovlig våbenbesiddelse. Ransagning skete i februar '99 umiddelbart efter at Regeringen ophævede dén diplomatiske immunitet som det tidligere styre havde givet ham fra engang i '60-erne. Det siges at man har beslaglagt 70 stk våben, temmelig store mængder sprængstof og ammunition samt 200 pas (måske hænger det dog sammen med at Leka har kunnet udstede royale pas?). Leka ventes for retten i slutningen af september '99 og er sammen med sine "drenge" løsladt mod kaution.

Makedonien

Dimitrov, Aleksandar - . UM.

Makedonerne er interesseret i et langsigtet samarbejde med Serberne om produktions- og handelsmæssige anliggender, men er i nogen henseender knyttet til den Vestlige sfære - dette er måske medvirkende til at man af og til indtager "mærkelige" standpunkter: Hindrede fra tid til anden flygtninge i at komme til landet. Lægger hindringer i vejen for FN og for dé flygtninge man har modtaget. Makedonien har anerkendt Taiwan - og regner med at blive belønnet af rette

vedkommende. Makedonerne er ihærdige modstandere af grænseændringer og af idéer om dannelsen af et Stor-Albanien.

Georgievski, Ljubco - . PM.

Gligorov, Kiro - født 1917. Præsident. - Fremtrædende politiker i Jugoslavien. Finansminister fra '62 til '69. Medlem af Jugoslavien's Præsidentskab fra '71 til '74.

I sommeren '91 fremsatte Gligorov - sammen med Alija Izetbegovic (fra Bosnien-Hercegovina) - et kompromisforslag om at Jugoslavien skulle være et *løst* statsforbund hvor *visse* overordnede sager blev afgjort i fællesskab, men hvor de enkelte stater skulle have fuld selvstændighed. Forslaget faldt (som bekendt).

Præsident for Makedonien siden '91 og frem til slutningen af '99 (der er valg i oktober '99).

Gligorov har i september '99 sagt at de etniske uoverensstemmelser først vil ophøre når grænserne kun bliver af formel art og når trafikken uhindret kan passere disse blot formelle grænser. Han mener i øvrigt at befolkningsflertallet i Makedonien med tiden vil blive Albansk.

Jugoslavien: Montenegro

Bulatovic, Momir - . Præsident for Montenegro frem til december '97 hvor han blev slået af Milo Djukanovic. Arrangerede demonstrationer mod den nye Præsident. PM for den Jugoslaviske Regering. I september '99 sigtet i Montenegro for at stå bag kupforsøg mod Præsidenten og Regeringen dér.

Djilas, Milovan (egtl.: Gjilas, Milovan) - født 1910 eller '11 i Podbišce i Montenegro og altså ikke Serber, død '95. Særdeles fremtrædende i den Kommunistiske befrielsesbevægelse under 2' Verdenskrig og siden medlem af den jugoslaviske ledelse. Han kom imidlertid uoverens med Tito omkring '54 - og var i perioder enten fængslet eller i husarrest (havde det været i Albanien var han givetvis blevet henrettet for spionage eller lignende).

Djilas har skrevet flere betydningsfulde bøger, både analytiske bøger og erindringsbøger. Fx. *Den nye klasse, Samtaler med Stalin*[540)] og *Det ufuldkomne samfund.*

Forfatteren Gunnar Nissen opfatter Djilas som en sammensat person - meget selvoptaget og intolerant, meget modig (eller måske dumdristig), muligvis for kvik til at skifte standpunkt - omend ikke af opportunistiske grunde, for han opnåede at blive fængslet - og helt pålidelig som sandhedsvidne er han vist heller ikke. Noget af dét han har skrevet er holdbart, noget ikke, mener Nissen, som især er glad, nærmest begejstret for den *skønlitterære* Djilas.

---

540) Jf. *"Krudttønden i baghaven"*, s. 122-124.

At Djilas spillede en meget vigtig og konstruktiv rolle under Befrielseskampen og under etableringen af Jugoslavien er der efter min mening ingen tvivl om - og hans værker *Den nye klasse* og *Samtaler med Stalin* har haft stor betydning i Vesteuropa som *eye-openers*, selv om de måske ikke har haft grundlaget *helt* i orden[541)].

Djukanovic, Milo - født ca. 1962. "Fundet" af Miloševic som han "skiltes fra" så sent som i '96 / '97, forholdet mellem dem nu må siges at være temmelig køligt, muligvis fjendtligt. Præsident for Montenegro siden december '97. Anses for at være Vestligt orienteret. Har stået bag en genforhandling med Serbien i sommeren '99 om vilkårene for samarbejdet i Jugoslavien. På god fod med den Serbiske oppositionsleder Zoran Djindjic. Meget uenig i Præsident Miloševic' politik over for Kosóva - og foretrækker demokratisering.

Vujanovic, Filip - PM.

Jugoslavien: Serbien

Abazi, Cerim - Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for Egypterne i Kosóva

Arkan = Zeljko Raznatovic født ca. 1950 (muligvis i '52), søn af officer i det Jugoslaviske Flyvevåben. Kastede sig ud i kriminalitet - fx bankrøverier i udlandet (Belgien, Tyskland, Sverige). Har været fængslet i Belgien, men undveg. Eftersøgt af flere lande - således af Italien der mistænker Arkan for at have begået drab. På ét eller andet tidspunkt er Arkan gået i samarbejde med den Jugoslaviske Efterretningstjeneste - eller med dele af den.

Driver forskellige virksomheder - typisk inden for restaurationsvirksomhed - og er ejer af det Serbiske fodboldhold *Røde Stjerne* (Beograd), til at "begynde" med var han leder af holdets fanklub - hvad der gav mulighed for at bruge fanklubben politisk og for at rekruttere medlemmer af *Tigrene*, en gruppe paramilitære som deltog i krigen i Bosnien og formentlig også i Kosóva. De paramilitære beskyldes for at have begået mange overgreb på civilbefolkningen.

Har været Serbisk Parlamentsmedlem for Kosóva - dvs. for de nationalistisk orienterede Serbere dér. Brugte mulighederne for at gøre handler på det *sorte marked*. i Kosóva.

Blev i '95 gift med sangerinden Ceca og optrådte i en "hjemmelavet" Serbisk gallauniform.

Eftersøgt af Krigsforbryderdomstolen i Haag. Der gik i sommeren '99 rygter om at han har forhandlet overgivelsesbetingelser med domstolen.

---

541) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992.

Artemije Radosavljevic, biskop over Raska-Prizren, bosat i Prizren, leder af Den Serbisk-Ortodokse Kirke i Kosóva. Har gennem lang tid talt for en Serbisk-Albansk dialog. Samarbejder med Momcilo Trajkovic og er - ligesom han - medlem af UNMIKs Overgangsråd - fra midten af september '99 har de dog boykottet møderne. Har efter nederlaget i Kosóva opfordret Præsident Miloševic til at træde tilbage.

Curuvija, Slavko - dræbt 12.4. '99 i Beograd. Chefredaktør på *Dnevni Telegraf.* Avisen måtte opgive at udkomme i Serbien på grund af myndighedernes indgreb - siden forsøgtes den udgivet i Montenegro. Slavko Curuvija blev idømt en del bøder fra efteråret '98 og frem.

Cuse, Sokolj - Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for Det Albanske Reformparti i Kosóva.

Djindjic, Zoran - født 1.8.1952 i Bosnien. Studier på Universitetet i Beograd, derefter i Konstanz (Tyskland). Dr. på afhandling om kritiske samfundsteorier. Aktiv i studenterbevægelsen i Beograd, fængslet et års tid. Filosofilærer i Beograd. Leder af Det Demokratiske Parti (DS).

Fremtrædende i oppositionen mod Miloševic og samarbejdede en tid med Vuk Draškovic - således i demonstrationerne i '96/97. Valgt til borgmester i Beograd i '96, men udmanøvreret af Slobodan Miloševic - og Vuk Draškovic som han var kommet uoverens med.

Det Demokratiske Parti har boykottet de seneste valg i Serbien i '96 og er derfor ikke repræsenteret i det Serbiske Parlament.

Leder af paraplyorganisationen *Alliance for Change - Alliancen for Forandring*, hvor han bl.a. samarbejder med Vuk Obradovic.

Rejste til Montenegro under det meste af krigen i '99 for at undgå at blive indkaldt til militærtjeneste, blev bagefter forhørt af militærmyndighederne, men en sag mod ham blev opgivet (muligvis fordi man fulgte Djindjic's påstand om at han ikke havde fået tilsendt indkaldelsespapirer? Papirerne var muligvis sendt efter hans afrejse til Montenegro?). Står på god fod med Præsidenten i Montenegro - Milo Djukanovic.

Støttede allerede fra begyndelsen af maj '99 at der blev rejst sag mod Miloševic for krigsforbrydelser. Deltog i juli '99 i møder i Kosóva med den Græsk Ortodokse Kirke og med FNs Mission i Kosóva.

Fremtrædende i demonstrationerne i sommeren '99. Har arrangeret nye demonstrationer i september '99 (som boykottes af Vuk Draškovic).

Draškovic, Vuk - født 1946 i Banat, Serbien. Juridisk uddannelse fra Beograd's Universitet (eksamen '68). Journalist og forfatter. Ansat på det Jugoslaviske nyhedsbureau *Tanjug* gennem en del år og var bl.a. korrespondent i Lusaka (Zambia). Fyret for at have "misinformeret" (formentlig var der tale om en ideologisk uoverensstemmelse). Har talt for genindførelse af et Jugoslavisk Kongedømme. Udgav i '82 en roman - *Kniven* - som handler om at Bosniske Muslimer begik overgreb på Serbere under 2' Verdenskrig. Vuk Draškovic mener at de *Bosniske*

muslimer i stor udstrækning nedstammer fra frafaldne Serbere (dvs. måske i modsætning til Albanerne som hævder at nedstamme fra de Illyriske stammer der beboede Balkan *før* Slavernes indvandring).

Særdeles aktiv i demonstrationerne i '93 hvor han - og hans kone Danica - blev slået af politiet. Fængslet. Meget fremtrædende i *Sajedno*-demonstrationerne i '96 og '97 (som var arrangeret i samarbejde med Djindjic). *Sajedno* var en "løs" oppositionsbevægelse. *Sajedno* betyder ca. *Sammen!* Bevægelsen faldt fra hinanden igen.

Frontfigur i *Bevægelsen til Serbiens Fornyelse.*

Draškovic er "idépolitiker" og folketaler, men anses ikke for at være nogen stor strateg. Bedømmes af mange som en "vendekåbe" på grund af deltagelse i Miloševic' forbundsregering fra slutningen af '98 og frem - til han distancerede sig fra Miloševic og blev fyret.

Draškovic er stærkt kritisk mod Djindjic som han beskylder for at gå Vestmagternes ærinde. Draškovic boykotter dé demonstrationer som Djindjic arrangerede i september '99.

Jašari, Faik - . Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for etniske Albanere.

Jovanovic, Zivadin - . Jugoslaviens UM.

Koka, Ljuan - . Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for Romani'erne i Kosóva.

Kureys, Zeynelabidin - . Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for Tyrkerne i Kosóva.

Kutlešic, Vladan - . Professor, Dr. Vice-PM i Jugoslavien. Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne.

Marjanovic, Mirko - . Serbiens PM.

Marjanovic, Svetozar - . General leder af den Serbiske delegation ved militærforhandlingerne i Kumanovo, sommeren '99.

Markovic, Mirjana [Mira] - født i ca. 1941 i Pozarevac. Dannede fra skoletiden par med Slobodan Miloševic og blev senere gift med ham; efter forskellige udsagn at dømme er de meget knyttet til hinanden. Onklen Draza Markovic var fremtrædende Serbisk politiker. Faderen Moma Markovic deltog i Befrielseshæren som politisk kommissær. Moderen - Vera Miletic med dæknavnet Mira - havde været Kommunistisk partisekretær i Beograd, blev pågrebet af Tyskerne

- og har *muligvis* under tortur oplyst navnene på nogle af Kommunisterne, hvad Mirjana Markovic har bestridt. Døde under uopklarede omstændigheder - måske blev hun dræbt af Tyskerne (men det ville være paradoksalt), mere sandsynligt er at hun blev likvideret af Kommunisterne.

Mira Markovic er uddannet som sociolog og har gennem en del år undervist i Marxisme ved Beograd's Universitet. Har grundlagt partiet Jugoslovenska Levica (JUL) = Det Forenede Venstre, der samarbejder med Præsident Miloševic' parti.

Der tales om at Miloševic-parrets børn - Marko og Marija - har opnået forskellige direkte og indirekte begunstigelser. Datteren er blevet leder af en radiostation, sønnen er fremtrædende med forskellige former for investering i forlystelser og restaurantvirksomhed - en forlystelsespark blev indviet kort efter afslutningen af Kosóva-krigen. Sønnen skulle efter sigende have placeret en del af sin formue i Grækenland.

Markovic, Radomir - . General, chef for Sikkerhedstjenesten fra slutningen af '98. Efterfulgte Jovica Stanisic. Er på god fod med Mira Markovic (muligvis beslægtet med hende?).

Markovic, Ratkov - . Stammer som Præsident Miloševic og hans kone, Mira Markovic, fra Pozarevac (muligvis beslægtet med Mira M?). Jurist. Professor og ekspert i forfatningsspørgsmål. Medlem af Præsident Miloševic' parti. Serbisk Vice-PM. Formand for den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne.

Mihailovic, Vojislav - . Overborgmester i Beograd. Tilhører Vuk Draškovic' bevægelse. Ønsker at Miloševic fratræder eller væltes, men vil (september '99) ikke demonstrere mod ham. Det giver bagslag at demonstrationerne er så små, siger han. Satser på valget senere på året '99. Vojislav Mihalovic var i Kbhvn. i slutningen af september '99 for at tale sín og Draškovic' sag blandt herboende Serbere.

Miloševic, Slobodan [542] - født 20.8.1941 i Pozarevac. Familien stammede fra Montenegro. Faderen Svetozar Miloševic var uddannet som Ortodoks præst, men arbejdede som lærer; han vendte tilbage til Montenegro efter 2' Verdenskrig og begik selvmord i '62. En onkel til Slobodan Miloševic havde begået selvmord allerede i '48.

Slobodan Miloševic og hans storebror blev opdraget af moderen, Stanislava - Kommunistisk aktivist og lærer. Også hun begik selvmord, men en del år senere - i '72. Nogle har sagt at hun følte sig "svigtet" af sine sønner.

Slobodan Miloševic var i skoletiden meget arbejdsom og var også overordentlig korrekt påklædt, han interesserede sig ikke for sport. Dannede fra skoletiden par med Mirjana Markovic - som var i familie med en fremtrædende Serbisk politiker: Draza Markovic. Senere blev han gift med hende - efter forskellige udsagn at dømme er de meget knyttet til hinanden.

---

542) Første del af beskrivelsen bygger særligt på Tim Judah: *"The Serbs".*

Slobodan Miloševic studerede jura og var samtidig engageret i politisk arbejde; han tog sig særligt af ideologiske opgaver og blev opfattet som en *Kommunistisk hardliner.*

Miloševic kom i studietiden i forbindelse med en anden fremtrædende politisk familie: Stambolic-familien - og bekendtskabet med den senere Serbiske Præsident Ivan Stambolic viste sig at være gavnligt for karrieren (Ivan Stambolic var i øvrigt forlover ved Slobodan Miloševic' og Mira Markovic' bryllup). I nogen tid tog Ivan Stambolic nærmest Slobodan Miloševic "på slæb" som nød godt af at være VIP'et.

I Jugoslavien har forkortelsen VIP en særlig betydning - her kan det nemlig betyde *Veza i Protekcija* = Forbindelser & Protektion.

Efter kandidateksamen i '64 - og nogle år som medarbejder i Beograd's bystyre "fulgte" Miloševic efter Ivan Stambolic til firmaet Technogas. I '73 blev Miloševic chef for firmaet. I '78 blev han direktør for Beobanka / Beogradska Banka (Serbisk bank) - en post han havde frem til '83. Han har i den forbindelse bl.a. besøgt USA.

Ivan Stambolic var i '84 blevet formand for Centralkomitéen i Serbiens Kommunistparti og fik samme år Miloševic med sig som leder af Beograd's partiafdeling. I '86 blev Ivan Stambolic Serbisk Præsident og Miloševic efterfulgte ham som Serbisk partiformand.

Miloševic var - som teknokrat - meget skeptisk over for den økonomiske politik man førte i '80-erne, ønskede en opstramning for at imødegå krisetendenserne, den høje inflation, gældsproblemerne, manglen på effektivitet i virksomhederne og den store arbejdsløshed.

Miloševic blev "kaldt til" et møde i **Kosovo Polje i april '87** for at drøfte forholdene. Egentlig havde en kreds af Serbere og Montenegrinere omkring Momir Bulatovic - nuværende PM for den jugoslaviske Regering - bedt Ivan Stambolic (på dén tid Serbisk Præsident) om at komme, men *han* frabad sig og opfordrede Miloševic til at tage afsted i stedet. At der skulle ske *noget* under mødet var klart[543)]. Én af de Serbiske arrangører - Miroslav Šolevic - havde sørget for at der var en vognfuld sten som de Serbiske demonstranter kunne bruge som kasteskyts, og der udbrød så kraftige tumulter - mellem politi og demonstranter - at Miloševic afbrød mødet, kom ud - og sagde de bekendte ord om ikke at slå på folket (jf. s. 119). Disse ord gav genlyd - især fordi de blev gentaget gang på gang i Serbisk TV. De var med til at vise at *her* var en mand som forstod at tale Serbernes sag.

Senere var Miloševic med til at arrangere en intern "oprydning" som førte til at Præsident Ivan Stambolic måtte gå af. Miloševic blev valgt som Præsident for Serbien 8.5.1989, fik indført en ny forfatning i september '90, blev genvalgt som Præsident i december '90 og igen i december '92. Juli '97 blev han valgt som Jugoslavisk Præsident.

I '90 blev Kommunistpartiet (Den Serbiske Kommunist-Liga) og Den Socialistiske Alliance af Arbejdere slået sammen til Det Serbiske Socialistparti (SPS) og Miloševic blev formand - en post han stadig har.

---

543) Det følgende bygger særligt på Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 15 ff.

Forskellige der har mødt Præsident Miloševic beskriver ham som én der ikke "slapper af", men som meget rolig og særdeles agtpågivende[544] . *Interesseret*, men kun så længe en person kan "bruges". Anses for at være en meget dreven forhandler og taktiker når de grundlæggende rammer *er* lagt. Er langt mere *teknokraten* der stræber efter at "rydde op" og effektivisere end *ideologen og strategen, der udvikler nye og grundlæggende idéer og koncepter.*

Nogle mener at Miloševic drives af magtbegærlighed og at hans mere nationalistiske synspunkter - som kommer frem fra '87 - er "påklistrede". Ivan Stambolic har som støtte til dette synspunkt sagt at der var mange fejl og mangler i Miloševic' daværende viden om forholdene i Kosóva, og at Miloševic heller ikke havde udvist nogen særlig interesse for forholdene dér. Dét er nok muligt, selv om det ikke forklarer ret meget om ham som politiker. Måske forholder det sig sådan at Miloševic *mener* noget (og evt. har *ment* noget om Kosóva før han skulle *sige* noget), men aldrig noget der ikke havde en vis form for politisk eller politisk-taktisk bæredygtighed - og at han *først udtrykker sig om et emne* når det *har* en sådan politisk funktion.

Om Miloševic som Machiavelli'st se s. 208.

Carl Bildt har beskrevet Miloševic i tiden omkring Dayton-forhandlingerne i sin *"Uppdrag Fred"*[545] som meget begavet og dreven. Han glemmer ikke vigtige "detaljer". Han er parat til at gå til stregen - men vil "flytte sig" hvis presset er stort nok og hvis der ikke er andet at gøre. Når alt kommer til alt er han den store taber - og en belastning for det Serbiske samfund, siger Bildt. Efter Bildt's opfattelse drives Miloševic ikke af en egentlig politik, men af at holde sig ved magten[546]. Det er der givetvis en hel del om, men han har formentlig en idé om at netop *han* er nødvendig for at sikre Serbien.

Carl Bildt fortæller om at Miloševic personligt kan være overordentlig charmerende og udfolde evner som imitator af nogle af de fremtrædende personer han har forhandlet med.

Præsident Miloševic er ikke en diktator i "traditionel" forstand, men én der ønsker at besidde magten fordi han ser sig selv som den *eneste* der kan sikre eller redde dét der overhovedet *kan* sikres. Han ser sig selv som dén der skal binde alle modsætningerne sammen og søger derfor altid efter det bedste kompromis der passer med hans teknokratiske forståelse af Serbiens politiske muligheder.

Det er karakteristisk at Præsident Miloševic har forsøgt at "binde enderne" sammen ved at have Vojislav Šešelj og Vuk Draškovic - meget forskellige politikere, men begge nationalister - med i henholdsvis den Serbiske og den Jugoslaviske Regering og ved at undertrykke oppositionen i militæret.

---

544) Det gælder fx den Finske Præsident Martti Ahtisaari - jf. udtalelse i *Morgenavisen Jyllands-Posten* 20.6.1999, *Indblik*, s. 2.

545) Jf. nærmere henvisning på "Litteratursiden" på http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

546) Jf. Carl Bildt: *"Uppdrag Fred"*, s. 515. Jf. nærmere henvisning på "Litteratursiden" på http://home7.inet.tele.dk/bjoerna/

Sigtet af ICTY-anklageren Louise Arbour.

Milutinovic, Milan - født 19.12.1942 i Beograd. Jurist fra Beograd's Universitet. Han har haft en række politiske opgaver og været leder af det Serbiske National Bibliotek og Ambassadør i Grækenland. Jugoslavisk UM fra august '95, Præsident for Serbien fra december '97. Sigtet af ICTY-anklageren Louise Arbour.

Obradovic, Vuk - . Tidligere General. Leder af Socialdemokratisk Parti (i opposition). Forlod militæret i '92. Samarbejder bl.a. med Zoran Djindjic i *Alliance for Change - Alliancen for Forandring*.

Ojdanic, Dragoljub - født 1.6.1941 i Ravni ved Uzice i Serbien. General-oberst. Uddannet som soldat i slutningen af '50-erne, gennemførte uddannelse på Militærakademiet i '64, fik en videregående uddannelse i Militærvidenskab i '85. Har været Kommunistisk partisekretær i et af Hærens korps. Generalmajor april '92 og chef for Uzice Korpset som var indblandet i krigen i Bosnien - Hercegovina. Gennem '93 og '94 chef for den Jugoslaviske 1' Armé's Generalstab. Chef for 1' Armé frem til '96 hvor han blev næstkommanderende i Hærens Generalstab. Fra 26.11.1998 chef for Hærens Generalstab (efter Momcilo Perisic). Sigtet af ICTY-anklageren Louise Arbour.

Pavkovic, Nebojsa - . General, chef for den Serbiske (Jugoslaviske) 3' Armé der stod i Kosóva under krigen i '99. Pavkovic blev forfremmet til denne post i december '98. Pavkovic er af og til fremkommet med "truende" udtalelser når han syntes situationen var for broget. Fx har han "truet" med at vende tilbage til Kosóva - men ikke alene. Pavkovic har angivet meget små Serbiske tabstal - og også hævdet at Serberne skulle have nedskudt over 60 fly.

Pavle - født omkring 1915. Patriark, øverste leder af Den Serbisk-Ortodokse Kirke, bosat i Beograd. Var gennem mere end 30 år biskop i Kosóva. Har ved flere lejligheder taget afstand fra Præsident Miloševic, således i '92 og under demonstrationerne i '96. Patriark Pavle har efter nederlaget i Kosóva i sommeren '99 opfordret Præsident Miloševic til at træde tilbage. Besluttede i juni '99 (midlertidigt) at flytte til Peja, da forfølgelserne af Serberne i Kosóva tog fart for at vise at Serberne burde blive (på det tidspunkt var biskop Artemije midlertidigt flyttet til Serbien). Mødtes i begyndelsen af august '99 med nogle af de fremtrædende ledere af den politiske opposition i Serbien.

Perisic, Momcilo - født ca. 1943. Tidligere Generaloberst. Chef for Hærens Generalstab i perioden fra '93 til han blev afskediget i slutningen af november '98. Han var her - efter sigende - kommet uoverens med Præsident Miloševic om *hvad* man burde gøre og ikke gøre i Kosóva. Muligvis var Persic for opgivende? Han skal have advaret mod at gå på konfrontationskurs med NATO og have ønsket en mere moderat kurs i Kosóva. Fremtrædende i sin tid i krigen med Kroatien - og en Kroatisk domstol har i '97 idømt ham 20 års fængsel *in absentia* for beskydning af byen Zadar hvor der omkom 34 civile. Perisic grundlagde i august '99 *Bevægelsen for et Demokratisk Serbien*. - Efterfulgt af General Dragoljub Ojdanic.

Rankovic, Aleksandar - født 1909, død '83. Fængslet fra '29 til '35 for politisk virksomhed. Særdeles fremtrædende i den Kommunistiske befrielsesbevægelse under 2' Verdenskrig og siden medlem af den jugoslaviske ledelse som indenrigsminister og leder af sikkerhedspolitiet (fra '46 til '66).

Rankovic var centralist, næppe egentlig demokrat - og *dybt* ansvarlig for at Albanerne i Kosóva blev forfulgt - han havde ikke tillid til Albanerne og mente ikke de var loyale over for Jugoslavien. Rankovic støttede satsningen på den tunge industri og kom - på mange måder - uoverens med dem der ønskede decentralisering (fx Edvard Kardelj). Kom også uoverens med Tito omkring '66 - og blev "gået". Det siges at én af grundene til at Tito "ofrede" Rankovic var at sidstnævnte havde ladet Tito's telefoner aflytte.

Bosatte sig i Dubrovnik (havde det været i Albanien var han givetvis blevet henrettet for spionage eller lignende). Døde i august '83 hvor han blev fulgt til graven af måske 40.-50.000[547)].

Šabovic, Guljbehar - . Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for det Serbiske styre i Kosóva.

Šainovic, Nikola - født 7.12.1948 i Bor i Serbien. Uddannet som Kemiingeniør i Ljubljana i '77 (metallurgi). Fra '78 til '82 formand for folkeforsamlingen i Bor. Først medlem af Kommunistpartiet, nu af Præsident Miloševic' parti - har bestridt en række forskellige partiposter, fx som en af viceformændene. Har været minister i Serbien for minedrift og energi og også været Økonominister. Senere PM for Serbien (februar '93), men siden februar '94 har han været Vice-PM i Jugoslavien.

Udpeget som særlig Kosóva-ansvarlig af Præsident Miloševic. Har i dén egenskab deltaget i forhandlinger om fangeudvekslinger og våbenhvile.

Ansvarlig for relationerne til OSCE-Missionen.

Anklages for at have godkendt massakren i Raçak sådan som det er blevet hævdet fra Amerikansk side på basis af telefonaflytning.

Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne.

Sigtet af ICTY-anklageren Louise Arbour.

Senadovic, Refik - . Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for Muslimerne i Kosóva.

---

547) Jf. bl.a. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992 - og Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 143 ff.

Šešelj, Vojislav - født ca. 1955. Af Serbisk afstamning, men født i en overvejende Kroatisk landsby på grænsen mellem Kroatien og Bosnien-Hercegovina. I *meget* ung alder Ph.D. i filosofi - universitetslærer i Sarajevo, fortrolig med Marxistisk litteratur. Emnet for Ph.D.-afhandlingen var Marxisme og Guerilla-krig.

Skrev omkring '84 en meget omtalt bog med titlen *Hvad skal der gøres?* Titlen var givetvis ironisk ment - for den refererede i al *uskyldighed* til ét af Vladimir Lenin's mest berømte skrifter *Hvad må der gøres?*[548)] (1902) der bl.a. handlede om at *nogen* - Partiet - måtte tage têten og lede arbejderne i deres angreb på det zaristiske Rusland. Šešelj's tanker gik i en ganske anden retning - han forestillede sig et stærkt Serbien i forening med et Kroatien, et Slovenien og et Makedonien. Muslimer og Montenegrinere skulle ikke længere opfattes som *nationaliteter* - og Albanerne i Kosóva, Makedonien og Montenegro skulle holdes nede med militær magt. En republik som Bosnien (med muslimsk flertal) skulle opløses. Der blev rejst tiltale mod Šešelj og han blev også dømt til 8 års fængsel. Han afsonede knap to år i Zenica hvor han *muligvis* blev torteret. Der er dem der mener at han mentalt har taget skade af sit fængselsophold.

Har organiseret en gruppe af paramilitære som - lige som Arkan's *Tigre* - deltog i krigen i Øst-Slavonien, Bosnien og formentlig også i Kosóva. De paramilitære beskyldes for at have begået mange overgreb på civilbefolkningen.

Leder af *Det Radikale Parti*.

Har udviklet sig videre i en ultra-nationalistisk retning. Samarbejdede i en periode med Vuk Draškovic, men skiltes fra ham. Miloševic har til en vis grad hjulpet Šešelj - som har kvitteret ved at støtte Miloševic - i det mindste frem til afslutningen af Kosóva-krigen. I '93 blev Šešelj dog "hængt ud" og måske brugt som syndebuk - og i '97 var Šešelj tæt på at blive Serbisk Præsident i konkurrence med Miloševic' kandidat.

Har i '98 og frem til Kosóva-krigens afslutning i sommeren '99 haft en vis forståelse med Præsident Miloševic, blev optaget i den Serbiske Regering[549)].

Šešelj har i begyndelsen af september '99 højlydt benægtet at der skulle være Albanske massegrave i Kosóva. Der skulle være tale om ondsindet propaganda og der har ikke været tale om massedrab på uskyldige civile. Selvfølgelig er der grave, nemlig for Albanske terrorister som er blevet dræbt under krigen. Man var jo nødt til at begrave dem, sagde han. Šešelj vendte sig ved samme lejlighed mod en eventuel deling af Kosóva og hans parti ville ikke indstille kampen: Kosóva skal tilbage til Serbien. Indtil videre må dog Kosóva-Serberne bo steder hvor det er sikkert for dem at bo.

Ikke sigtet af ICTY-anklageren Louise Arbour (måske på grund af mangel på bevismateriale på pågældende tidspunkt).

---

548) Der igen havde *sit* navn efter en roman af Nikolaj Tjernysjevskij (1828-89); Tjernysjevskij forlangte at kunsten skulle være *realistisk*.

549) Jf. Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"*, Branner og Korch, Kbhvn. 1992, s. 147, 187 og 191 - og Tim Judah: *"The Serbs"*, s. 187.

Stambolic, Ivan - . I en periode Præsident for Serbien, men skubbet til side af Slobodan Miloševic, se nærmere under denne.

Štambuk, Vladimir - . Professor, Dr. Viceformand for det Serbiske Parlament. Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne.

Stanisic, Jovica - . Gennem mange år chef for den Serbiske Sikkerhedstjeneste. Har (efter sigende) været tilbageholdende over for oppositionen i Serbien - således under demonstrationerne i '96-'97. Har påvirket de Bosniske Serbere til at "leve med" Dayton-aftalen. Afskediget i slutningen af oktober '98 af Præsident Miloševic - muligvis for at have været af "forkert" opfattelse i forbindelse med krigen mod UÇK i Kosóva i '98. Muligvis var Stanisic for stærk og egenrådig? Muligvis ønskede han en mere moderat kurs i Kosóva. Har (så vidt vides) været politisk "tavs" siden afskedigelsen. Blev erstattet af General Radomir Markovic.

Stojilkovic, Vlajko - født i Mala Krsna i Serbien. Jurist fra Beograd's Universitet. Efter uddannelsen ansat ved en byret. Nogen tid efter blev han leder af et Sekretariat i forvaltningen i Pozarevac (Præsident Miloševic' fødeby). Senere direktør for et firma i byen. Vice-formand og senere formand for Det Økonomiske Råd i Jugoslavien og formand for Det Økonomiske Råd i Serbien.

Fra april '97 Indenrigsminister og Vice-PM i Serbien. Fra marts '98 kun Indenrigsminister i Serbien.

Sigtet af ICTY-anklageren Louise Arbour.

Trajkovic, Momcilo - . Leder af *Serbian Resistance Movement* (*Srpski Pokret Otpora - SPO*) i Kosóva som er vendt mod Præsident Miloševic. I sin tid støttede han Miloševic og var også provinsguvernør i nogle år. Fra omkring '97/'98 gik han stærkt ind for en *dialog* mellem Serbere og Albanere i Kosóva.

Opfordrede de bosiddende Serbere til ikke at forlade Kosóva efter det Serbiske nederlag dér. Allieret med Kirken, jf. Artemije. Har foreslået at Kosóva blev opdelt i en Serbisk og en Albansk del - og efter forfølgelserne af Serberne foreslået at Kosóva blev opdelt i et antal "kantoner" som hver skulle være etnisk Albanske *eller* Serbiske. Medlem af UNMIKs Overgangsråd - fra midten af september '99 har han dog boykottet møderne

Vait, Ibro - . Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne. Repræsentant for Goranierne (som taler en mellemting af Makedonsk og Serbokroatisk) i Kosóva.

Zivkovic, Vojislav - . Formand for Præsident Miloševic' Socialistparti i Kosóva. Medlem af den Serbiske delegation ved Rambouillet-forhandlingerne.

Rusland

Ivanov, Igor - . UM under flere skiftende Regeringschefer. Ønsker at udbygge samarbejdet med Vesten. Temmelig negativ over for den Russiske Invasion i Kosóva i juni '99.

Jevtukovich, Valerij - . Generalmajor, chef for KFORs Russiske kontingent.

Majorskij, Boris - . Ambassadør. Medlem af Ambassadørgruppen der forsøgte at mægle under Rambouillet-forhandlingerne. De to øvrige medlemmer var Christopher Hill (USA) og Wolfgang Petritsch (Østrig).

Primakov, Jevgenij - født 1930. Tilknyttet KGB. Chef for denne og derefter for den Russiske Efterretningstjeneste i perioden '91 til '96. Diplomatisk arbejde for Præsident Gorbatjov under Golf-krigen. Fra '96 Russisk UM. I en periode i '99 Russisk premierminister.

Primakov forsøgte tidligt i Kosóva-krigen at mægle, men blev "sendt hjem" af Præsident Miloševic. Blev senere afskediget som PM.

Tjernomyrdin, Viktor - født 1938. Har arbejdet som mekaniker. Uddannet som ingeniør. Politisk aktiv i Kommunistpartiet. Direktør for gasindustrivirksomhed. Gasminister i daværende Sovjetunionen ('85 - '89) og leder af Ruslands gasindustri. Russisk Viceministerpræsident i '92 og fra december '92 Ministerpræsident (PM). Stiftede i '95 partiet *Rusland er vores hjem!*.

Udpeget af Præsident Jeltsin til at være Kosóva-forhandler - efter at daværende premierminister Primakov's forsøg slog fejl.

Lagde temmelig stærkt pres på Præsident Miloševic og fik denne til at indse at Serbien stod ganske alene. Dette var formentlig én af de vigtigste grunde til at Miloševic opgav at videreføre krigen.

Han og Martti Ahtisaari fik "konfirmeret" dét grundlag som krigen kunne stoppe på - både i den Vestlige Verden og hos Præsident Miloševic.

NATO-organisationen

Shea, Jamie - . Fremtrædende NATO-pressetalsmand. På s. 317? ff. er optrykt referat fra én af Shea's pressekonferencer. Se: Stikordsregistret.

Solana, Javier - født 1942. Spanien. Fysiker. Dr. Socialist. Parlamentsmedlem fra '77 til '95. Oprindelig NATO-modstander. Minister fra '82 til '95 - de sidste år som UM. Generalsekretær

for NATO fra '95. Fratræder sent '99 for at varetage særlige udenrigs- og sikkerhedspolitiske opgaver for EU som har ønsket at blive styrket på dette område, ikke mindst på grund af udviklingen på Balkan. Får titel af Generalsekretær for Rådet og skal lede en særlig, selvstændig enhed med deltagelse fra de 15 medlemslande. Afløses i NATO af den Engelske Forsvarsminister George Robertson fra Labour.

Clark, Wesley - . NATOs militære øverstkommanderende (SACEUR). Se: USA.

Jackson, Michael - . Commander, KFOR - se: England.

Naumann, Klaus - . General, chef for NATOs militærkomité til et stykke ind i krigen. Se: Tyskland.

Reinhardt, Klaus - . Commander, KFOR - se: Tyskland.

NATO-landene

USA

Abramowitz, Morton - . (Tidligere) Amerikansk diplomat. Universitetsuddannelse fra Stanford og Harvard og ansættelse i Udenrigsministeriet i '60. Har haft fremtrædende stillinger som Assistant Secretary of State og som Ambassdør ved nedrustningsforhandlinger i Wien, har været tilknyttet Forsvarsministeren og været Ambassadør i Thailand ogTyrkiet. Fra '91 til '97 President for *The Carnegie Endowment for International Peace* - en organisation der også tidligere har interesseret sig for Balkan-problemer (jf. s. 75).

Morton Abramowitz var indkaldt som vidne af European Affairs Sub-Committee under Senatet's Foreign Relations Committee i juni '98.

Én af "Baggrundsfigurerne" for det Amerikanske Balkan Action Council (fremtrædende her er i øvrigt Zbigniew Brzezinski, Frank Carlucci, Max Kampelman, Jeane Kirkpatrick, Helmut Sonnenfeldt og William H. Taft IV) og International Crisis Group. En anden fremtrædende rådgiver i Rambouillet var tidligere en jurist, medarbejder i US State Department Paul Williams, som i sin tid bistod den Bosniske delegation i Dayton-forhandlingerne.

Morton Abramowitz har spillet en central rolle i at etablere den "nye" forståelse mellem Amerikanerne og Kosóva Albanerne som udviklede sig gennem '98. På en måde er der en parallel mellem hvordan Vestmagterne så på den "borgerlige" og den "socialistiske" modstandsbevægelse i Jugoslavien under 2' Verdenskrig. Man endte med at acceptere Tito's bevægelse fordi den var effektiv. Her accepterer man UÇK (m.fl.) fordi det er den mest slagkraftige bevægelse på dét tidspunkt (omend med mange indre politiske modsigelser).

Rådgiver for Kosóva Albanerne i forbindelse med Rambouillet-aftalen.

Morton Abramowitz anbefalede Kosóva Albanerne at acceptere oplægget i Rambouillet, fordi tilstedeværelsen af tropper fra NATO og etableringen af en Kosóva-Regering ville kunne ændre den politiske dagsorden radikalt (hvad der selv sagt var grunden til at Serberne og Præsident Miloševic ikke ville eller kunne acceptere Rambouillet-oplægget som det forelå).

Det må formodes at Morton Abramowitz er én af dem der har fået den Amerikanske Regering til at indse at de mange hidtidige trusler om bombeangreb *måtte* effektueres hvis Serberne ikke ville acceptere et forhandlingsresultat i Rambouillet. Han sagde i begyndelsen af marts '99 at han godt kunne forstå at Kosóva Albanerne var skeptiske med hensyn til den Amerikanske troværdighed (hvad bombertruslerne angik) - men at det også gjaldt mange andre.

Albright, Madeleine - født 15.5.1937 i Tjekkoslovakiet. Hendes far var Tjekkoslovakisk Ambassadør, men emigrerede (med datteren Madeleine) til USA som følge af Kommunisternes magtovertagelse i '48. Uddannet i politisk videnskab ved Columbia University. Har arbejdet på Georgetown University bl.a. sammen med Chester Crocker (se denne). Har haft udenrigspolitiske opgaver i Præsident Carter's periode, hvor hun arbejdede under sikkerhedsrådgiveren, professor Zbigniew Brzezinski. Ambassadør i FN under Præsident Clinton fra '93 (skaffede sig status som kabinetsmedlem). UM fra januar '97. Var imod USAs deltagelse i Golf-krigen, men har i stigende grad ment at USA skal spille en fremtrædende rolle for at sikre en fornuftig verdensorden.

Berger, Samuel [Sandy] - . BA fra Cornell (1967), JD fra Harward Law School (1971). Arbejdede som advokat (Hogan & Hartson, Washington) - især med internationale handelsanliggender - og som politisk rådgiver for flere forskellige bl.a. John Lindsay, daværende borgmester i New York. Nu sikkerhedsrådgiver for Præsident Clinton. Holdt 29.9.1999 et oplæg på USIP i anledning af USIPs 15 års-dag. Talen handlede især om Kosóva, om de politiske mål og om genopbygningen.

Clark, Wesley - født 23.12.1944 i Little Rock, Arkansas. SACEUR, NATOs militære øverstkommanderende siden juli '97. Officersuddannelse fra West Point i '66. MA i filosofi, politik og økonomi fra Oxford (Rhodes stipendium '66-'68). Tjeneste i Vietnam, Panama, Kuwait og andre steder. I en periode næstkommanderende i afdeling for *Concepts, Doctrine and Developments* ('91-'92). Gennem mange år ansvarlig for uddannelse af soldater og officerer. Tjeneste i det Hvide Hus. Deltog som ledende militær sagkyndig i Dayton-forhandlingerne.

Forsøgte i oktober '98 - sammen med General Klaus Naumann (formanden for NATOs militærkomité) at lægge *militært* pres på Præsident Miloševic, dvs. parallelt med at Richard Holbrooke lagde stærkt *politisk* pres på ham - og udvirkede en våbenstilstandsaftale.

Har (efter sigende) været skeptisk ved konceptet om at holde sig til luftbombardementer i krigen mod Serbien - han mente at det ville være nødvendigt at overgå til landkrig efter at man havde forsøgt at koge Serberne møre med bombardementer. Herved uenig med Præsident Clinton og Forsvarsminister Cohen.

Wesley Clark var ansvarlig for at man hentede Apache-kamphelikoptere til Albanien, men den politiske ledelse ville ikke bruge dem til andet end til at vise Serberne at man *mente det alvorligt*.

General Wesley Clark oplyste på et møde med Præsident Clinton 3.6.99 at bombardementerne fra stor højde (3-4 km) ikke gav de ønskede resultater - og at man var ved at "løbe tør" for egnede mål. Clark ønskede derfor - på *dette* tidspunkt af alle - at man realiserede nyligt færdiggjorte planer om en landinvasion. Nogle af de militære chefer støttede Clark, mens andre (ifølge Burcharth i *Information: Hærstaben*) derimod ønskede at man fortsatte med et strategisk bombardement af civile mål i Serbien - og også Forsvarsminister Cohen var negativ med hensyn til iværksættelse af en landkrig[550)].

Clark kan ikke siges at have haft en særlig god viden om hvad der skete samtidig i Serbien og heller ikke at have haft en særlig god situationsfornemmelse, for trods hans ubestridelige politiske indsigt - og interesse - var forslaget aldeles urealistisk. Det kunne aldrig have opnået dén politiske støtte der var nødvendig i *alle* de involverede NATO-lande - hverken tidligere eller på dette tidspunkt hvor der var en *tydelig* forhandlingsåbning.

Efter den Russiske "Invasion" i Prishtina ønskede han at KFOR skulle reagere kraftigt, men KFORs chef Jackson mente at en "blød" løsning ville være at foretrække. "Invasionen" skulle nærmest "ignoreres". En modaktion ville kunne få *meget* negative konsekvenser, mente Jackson (hvad der dog næppe var helt realistisk). Jackson "overmeldte" Clark til den britiske Generalstab som fik tilsidesat Clark's ordre ved en drøftelse med den øverste militære chef i USA, Henry Stelton. Hændelsesforløbet er blevet bekræftet i begyndelsen af september i forbindelse med det Amerikanske Senat's høring af General Stelton (høringen afholdtes fordi Stelton's ansættelse som øverste militære chef skulle forlænges). Ikke alle Amerikanere var lige fornøjede over Jackson's "overmelding": *Kan De acceptere lydighedsnægtelse?* Spurgte man General Stelton. Det kunne han ikke ... man kunne ikke have et system hvor man kunne "overmelde".

Wesley Clark skal - efter ønske fra den Amerikanske Regering - fratræde som SACEUR noget før tiden og erstattes af General i det Amerikanske luftvåben Joseph Ralston. Sandsynligvis finder den Amerikanske ledelse at Wesley Clark har udvist dårlig dømmekraft i de nævnte tilfælde. Det forekommer - mildt sagt - at være en korrekt vurdering. Man angiver "tekniske grunde" til at fratrædelsen skal ske 3 måneder tidligere end oprindelig aftalt - men det forekommer som om man i fuld offentlighed ville give Wesley Clark "et hak". Hvis man havde ønsket det, kunne man givetvis have gjort noget "fikst".

Cohen, William - . Republikaner, men Forsvarsminister i Clinton's Regering. Se under Wesley Clark.

Crocker, Chester (Chet) - . Chef for the United States Institute of Peace (Chairman of Board of Directors). Tidligere på Georgetown University hvor han arbejdede sammen med Madeleine Albright. Instituttet har spillet en væsentlig rolle i omformuleringen af den Amerikanske Kosóva-politik (se s. 144).

550) Ifølge Peter Beaumont og Patrick Wintour i *The Observer* (internetudgaven), 18.7.1999.

Hill, Christoper - . Amerikansk diplomat. Kosóva-forhandler, fremtrædende i '98. Har forhandlet med Serberne og været tilstede i Kosóva. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som mægler sammen med Wolfgang Petritsch (Østrig, EU) og Boris Majorskij (Rusland).

Holbrooke, Richard - født 24.4.1941. Amerikansk diplomat. Universitetsuddannelse fra Brown og Princeton. Medlem af Det Demokratiske Parti. Tilknyttet Udenrigsministeriet over nogle omgange - først i Vietnam, så med opgaver på Balkan-området og fra august '99 Ambassadør i FN (men først efter en temmelig lang politisk godkendelsesproces hvor problemet bl.a. var Holbrooke's privatøkonomiske interesser). Fra '85 til '93 i finansforetagendet Lehman Brothers. Holbrooke spillede en fremtrædende rolle i Bosnien-konflikten og senere i Kosóva-konflikten. ViceUM fra '94.

Jf. Carl Bildt: *"Uppdrag Fred"*, hvor Holbrooke er én af de gennemgående figurer. Holbrooke har i '98 udgivet bogen *"To End a War".* Random House, New York 1998.

Forhandlede våbenhvile med Præsident Miloševic i efteråret '98 (parallelt med at Generalerne Wesley Clark og Klaus Naumann søgte at lægge militært pres på Miloševic) og forsøgte umiddelbart før NATOs angreb i marts '99 en sidste forhandling med Miloševic.

Emne som UM på et senere tidspunkt - står i et vist konkurrenceforhold til Madeleine Albright.

Jackson, Jesse - født 1942. Har studeret sociologi og teologi. Baptist (som Martin Luther King). Præst fra '68. Borgerrettighedsforkæmper. Søgte nominering som Demokratisk Præsidentkandidat i '84 og '88. i spidsen for *Rainbow / Push*-bevægelsen. Anses for at stå på god fod med Præsident Clinton. Involveret i mange humanitære aktioner og har haft andel i frigivelsen af tilfangetagne Amerikanere forskellige steder.

Rejste til Serbien i slutningen af april '99 (sammen med repræsentanter for andre trossamfund) for at udvirke en frigivelse af 3 amerikanske soldater der var blevet pågrebet i grænseområdet til Makedonien. Rejsen skete angiveligt på egne vegne. Inden afrejsen talte Jackson med Præsidentens sikkerhedsrådgiver - Sandy Berger - som ikke var meget begejstret over initiativet og som understregede at der *ikke* kunne være nogen sammenhæng mellem en evt. frigivelse og et bombestop. Dette måtte og skulle Pastor Jackson fremføre i Beograd. Jesse Jackson opnåede dét han ville opnå - idet Præsident Miloševic accepterede at frigive Amerikanerne.

Rossin, Larry - . Diplomat. Fra sensommeren '99 leder af State Departement's kontor i Prishtina. Deltog i Landsdowne-konferencen september '99.

Stelton, Henry - . Chairman of the Joint Chiefs of Staff, dvs. øverste militære chef i USA (kun Præsidenten rangerer militært set højere). Drøftede med General Guthrie (England) General Jackson's "overmelding" i sommeren '99 vedrørende General Wesley Clark's ordre om at sætte sig imod den Russiske "Invasion". Se nærmere under *Wesley Clark*.

Talbott, Strobe - . ViceUM siden februar '94, inden da arbejde for Udenrigsministeriet. Universitetsuddanelse fra Hotchkiss og Yale i '68, ophold på Oxford i 3 år (Rhodes stipendium).

Journalist og redaktør på *Time Magazine* i omkring 20 år. Opholdt sig i Beograd i de tidlige '70-ere. Har udgivet Krustjovs erindringer og skrevet flere bøger, bl.a. om nedrustningsforhandlingerne (SALT II): *Dødeligt Udspil. Reagan-Regeringen og atomvåbenkontrollen i hårdknude*, Fremad, Kbhvn. 1985.

Tennet, George - . Mor'en Albaner, flygtet fra Syd-Albanien ved slutningen af 2' Verdenskrig (på Engelsk u-båd) - hun genså ikke sin familie; far'en Græker emigreret før Depressionen i '30-erne.

Chef for CIA. Tennet fik The Ellis Island Medal of Honor i '97 og fortalte ved dén lejlighed om sin familiemæssige baggrund.

Walker, William - leder af OSCE-missionen i Kosóva november '98 - marts '99, se: OSCE.

England

Cook, Robin - født 1946. Jurist fra Universitetet i Edinburgh. Labour Parlamentsmedlem i mange år, for Livingston ved Edinburgh siden '83. Ordfører (skyggeminister) på forskellige områder siden '87. UM siden maj '97.

Formentlig én af de vigtigste arkitekter bag NATOs strategi på Kosóva-området og i forhold til Præsident Miloševic. I stærk overensstemmelse med PM Tony Blair i Kosóva-spørgsmålet. Medarrangør af Rambouillet-forhandlingerne.

Cook var én af de NATO-ledere der både udtalte sig med størst kraft om nødvendigheden af luftbombardementerne og med størst harme over de Serbiske nederdrægtigheder. Det var en udbredt antagelse af Cook - sammen med Forsvarsminister Robertson - mente at det kunne blive nødvendigt også at indsætte landtropper.

Henimod slutningen af april '99 sagde Cook i Washington at man ikke ville indsætte landtropper så længe der var en fjendtlig hær der opererede i området - og at det heller ikke ville være nødvendigt. Tiden ville arbejde for NATOs sag. Har ved senere lejligheder *skruet op for blusset*.

20.5.1999 skrev BBC: *"Mr Cook said: "There are no closer allies within the alliance than Britain and the United States. [...] Madeleine Albright and I have spoken every night during this conflict. We agree totally on the objectives, we are totally behind the campaign, and today we will be working out how we take that campaign forward." [...] "My visit to Washington is designed to demonstrate the solidarity of the alliance." Before leaving the UK, he told the Commons foreign affairs select committee there was no "ideological divide" within Nato on the issue, despite German Chancellor Gerhard Schröder describing the use of ground troops as "the British war theory". [...] Cook: "The issue of judgment that needs to be made is at what point in the end game would it be appropriate, would it be safe, would it be right, for troops to enter?"."*

24.5. sagde han - også ifølge BBC: *"it had been agreed during his talks in Washington that sending troops into Kosovo to remove "The Serbs" was very much a possibility. He said there was no way the ground force would be made up of merely unarmed observers".*

Jackson, Sir Michael (Mike) - født ca. 1944. Af militær familie. Meldte sig til hæren som 19-årig. Militæruddannelse - også uddannet på Universitetet i Birmingham i '67. Har lært Russisk under tjeneste i Efterretningstjenesten. Faldskærmsjæger. Bataljons- og senere Divisionschef. Tjeneste i Irland og Berlin. Tjeneste i Forsvarsministeriet. FN tjeneste i Bosnien-Hercegovina '95-'96. Generalløjtnant.

Chef for KFOR frem til efteråret '99. Forhandlede den Serbiske tilbagetrækning med det Serbiske militær - og UÇKs demilitarisering med bl.a. General Agim Çeku. Uenig med den Amerikanske General Wesley Clark om hvordan man skulle tackle den Russiske "invasion" i sommeren '99 - foretrak en "blød" løsning. "Overmeldte" til den Engelske Generalstab som fik tilsidesat Clark's ordre, se også under Wesley Clark.

Afløses af den Tyske General Reinhardt. Fra marts 2000 bliver Jackson General og chef for de britiske landstyrker (efter General Walker der skal være chef for Generalstaben).

Robertson, George - født 1946. Stammer fra Port Ellen, Skotland. Universitetuddannelse i økonomi fra Universitetet i Dundee i '68 (MA). Labour Parlamentsmedlem fra '78 til '99. ordfører i EU-anliggender og negativ over for Maastricht-aftalen, ordfører på det udenrigspolitiske og forsvarspolitiske område. Forsvarsminister fra maj '97. Fra efteråret '99 Generalsekretær for NATO (med støtte fra USA, Frankrig og Tyskland). **Lord Robertson** of Port Ellen siden august '99.

Se under Robin Cook og s. 311 om Robertson's synspunkter vedrørende indsættelse af landtropper.

Tyskland

Fischer, Joshka - . *De Grønne*. UM. Har tidligere samarbejdet med Tom Koenigs, nu UNMIKs leder af den civile administrative opbygning i Kosóva. Viser en vis ambivalens i Kosóva-spørgsmålet. På den ene side fandt han Serbernes behandling af Kosóva Albanerne aldeles utilstedelig, på den anden side var han ikke meget begejstret over at være blevet inddraget i en luftkrig (for slet ikke at tale om en landkrig som han næppe ville have kunnet acceptere) og forsøgte at fremme nye forhandlinger med Præsident Miloševic og antydede i dén sammenhæng at et bombestop kunne være hensigtsmæssigt.

Naumann, Klaus - . General. Formand for NATOs militærkomité frem til foråret '99. Forsøgte i oktober '98 - sammen med General Wesley Clark (NATOs militære øverstkommanderende) at lægge militært pres på Præsident Miloševic, dvs. parallelt med at Richard Holbrooke lagde stærkt politisk pres på ham - og udvirkede en våbenstilstandsaftale.

I maj '99 udtalte Klaus Naumann at konflikten var blevet vanskeliggjort af politiske årsager. Nødvendigheden af at NATO-landene nåede til enighed medførte at NATO hverken kunne *overraske* eller indsætte de nødvendige styrker. Naumann udtalte endvidere at man fra militær side havde ønsket at det var muligt at eskalere den militære indsats - til og med indsættelse af landtropper - hvis dé politiske mål man havde med aktionen ikke blev nået alene ved luftbombardementer.

Naumann var tydeligvis på linie med General Wesley Clark.

Klaus Naumann blev afløst af den Italienske Admiral Guido Venturoni (f. 1934), der senest har været chef for den Italienske Generalstab.

Reinhardt, Klaus - født ca. 1940. General. Chef for NATO-styrker i Central-Europa. Chef for KFOR fra oktober '99 (hvor han afløser Michael Jackson (England)). Tjeneste i Bosnien november '96 - juni '98. *Nogle* englændere skumler over at komme under Tysk kommando.

Frankrig

Kouchner, Bernhard - se: *FN, UNMIK*

Védrine, Hubert - UM. Medarrangør af Rambouillet - forhandlingerne.

Italien

Dini, Lamberto - født 1931. Økonom. Upolitisk, men Centrum-orienteret. Nationalbankdirektør. Finansminister i Berlusconi's Regering ('94). Premierminister ("Teknokrat"-Regeringen) '95-'96. UM gennem et par år - for tiden i Massimo D'Alema's centrum-venstre-Regering.

Lamberto Dini havde under Kosóva-krigen en vis forbindelse med Præsident Miloševic. Han fik således henvendelse fra denne om udflyvningen af Dr. Ibrahim Rugova.

Italienerne har ønsket at den militære aktion mod Serbien fik begrænset karakter og støttede initiativer der kunne fremme en hurtig forhandlingsløsning.

Italien lagde flyvepladser til for en meget stor del af de bombemaskiner og eskortefly der blev anvendt i krigen. Lamberto Dini kritiserede i pressen (ligesom den Græske Regering) NATOs angreb på Serbisk TV og sagde så sent som 18.5. at NATO-angrebene ikke havde haft den ønskede effekt.

Man må formode at Lamberto Dini er én af dem der har søgt at overbevise Præsident Miloševic om at det *denne* gang var alvor, hvoraf man - måske - kan få bekræftet at Miloševic tilsvarende var indstillet på at der *denne* gang skulle ske en militær konfrontation, hvad enten dette nu havde *direkte* strategiske (eller evt. taktiske) grunde eller det havde *interne politiske* grunde.

Jervolino, Rosa Russo -. Indenrigsminister. Hun har i september '99 udtalt at man vil slå hårdt ned på den Albanske Mafia som er kommet til at spille en relativt stor rolle. Udtalelsen faldt efter offentliggørelsen af en rapport fra Parlamentets Anti-Mafia Komité.

Grækenland

Papandreou, George - . Har relativt god kontakt til Præsident Miloševic, som han besøgte i Beograd *umiddelbart* efter at luftbombardementerne var ophørt. Stærkt ubehageligt berørt ved luftbombardementerne.

Grækerne insisterede på at Thessaloniki skulle være det Administrative Centrum for genopbygningen af Kosóva og det øvrige Balkan - og fik også accept fra de fleste andre Europæiske lande, formentlig for at det skulle stemme Grækerne mere samarbejdsvenlige ? - men da det gik op for alle hvor upraktisk og uøkonomisk det ville være at opbygningen af Kosóva skulle ske med et sådant fjernt administrativt centrum, måtte man udvirke et kompromis ... som skete ved at etablere et særligt mindre centrum i Prishtina.

Grækerne har et vanskeligt forhold til sine naboer:

Albanien: Flere hundrede tusinde Albanere arbejder legalt og illegalt i Grækenland. Grækerne er på den ene side tilfreds med at have en billig arbejdskraft, på den anden side stærkt bekymret over dén kriminalitet der har fulgt med.

Makedonien: Man har haft meget svært ved at acceptere eksistensen af en selvstændig Makedonsk stat - men er nu begyndt at leve med det.

Tyrkiet: Voldsom stridighed om Cypern. Tilsyneladende er der - efter jordskælvene i sensommeren '99 - en *vis* opblødning undervejs. Måske ventede man på en *passende* anledning? Grækerne har modsat sig at EU går i tættere "clinch" med Tyrkiet.

Neutrale lande

Finland

Ahtisaari, Martti - født 1937. Diplomat. UM '91. Præsident '94 - hans parti har ønsket en anden kandidat fra næste valg. Særlig Balkan-mægler (sammen med Viktor Tjernomyrdin) i Kosóva-krigen. Han og Tjernomyrdin fik "konfirmeret" dét grundlag som krigen kunne stoppe på - både i den Vestlige Verden og hos Præsident Miloševic.

Østrig

Petritsch, Wolfgang - Diplomat. Deltog i Rambouillet-forhandlingerne som mægler (EU) sammen med Christopher Hill (USA) og Boris Majorskij (Rusland). Høj Repræsentant i Bosnien fra medio '99 (efter Carl Bildt og senest Carlos Westendorp).

FN

Bildt, Carl - født 1949. Sverige. Universitetsstudier gennem nogle år og studenterpolitisk arbejde. Studieophold i USA. Journalist. Rigsdagsmedlem fra '79. Statssekretær fra '79 til '81. Formand for Moderaterne '86 (og frem til sommeren '99). PM fra '91 til '94. EUs fredsforhandler på Balkan sommeren '95. FNs Høje Repræsentant i Bosnien fra '95 til '97 (Bildt har skrevet om sit arbejde i Bosnien i *"Uppdrag Fred"*). Særlig udsending på Balkan for FNs Generalsekretær. Udgiver nyhedsbrev pr. e-mail som bl.a. fortæller om hans nuværende arbejde.

FN, krigsforbryderdomstolen

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)

Arbour, Louise - født 1947. Canada. Stammer fra Toronto. Chefanklager ved ICTY siden oktober '96. Fratrådt i efteråret '99 for at blive Canadisk Højesteretsdommer.

Ponte, Carla del - Schweiz. Chefanklager siden '94. Efterfølger Louise Arbour.

FN, UNMIK: Missionen i Kosóva

Covey, Jock - . USA. Universitetsuddannelse fra St. Lawrence. Arbejdede tidligere som assistent for Den Høje Repræsentant i Sarajevo, Bosnien. Bistod med at realisere Dayton-aftalen (som repræsentant for den Amerikanske Regering). Forskellige diplomatiske funktioner. 1' Vice-leder af UNMIK.

Dixon, Joly - født i 1945. England. Økonom fra York. Universitetsundervisning i York og Exeter. Ansat i EU fra '75 med økonomiske og monetære opgaver - de senere år på fremtrædende poster. Leder af UNMIKs afdeling for Genopbygning.

Everts, Dan - født 1941. Holland - Tilknyttet Udenrigstjenesten siden '68. Siden forskellige internationale funktioner - bl.a. med hensyn til forsyning af fødevarer. Arbejde med Afrikanske fødevareproblemer '93 - '95. Organisering af udviklingsprojekter. Fra slutningen af '97 OSCE-repræsentant i Albanien, fra sommeren '99 leder af OSCEs arbejde i Kosóva.

Frederiksen, Sven - . Danmark. Police Commissioner. Leder af UNMIKs politienheder. Har tidligere været leder af politiopgaver i FN-regi.

Koenigs, Tom - født ca. 1944 i Frankfurt, Tyskland. Uddannet som bankmand, eksamen i Erhvervsforhold (Business Administration). Har arbejdet med miljøforhold - i Hessen (sammen med nuværende UM Joshka Fischer) og fra '89 i Frankfurt. Fra '93 til '97 Økonomidirektør (Treasurer) i Frankfurt. Engagement i miljøpolitiske anliggender. Vice-leder af UNMIK med ansvar for etablering af den civile administration.

Kouchner, Bernhard - født 1939 i Avignon, Frankrig. Læge. Initiativtager til *Læger uden Grænser*. Flere politiske poster: Minister for Integration ('88), Minister for Humanitær Indsats ('88-'91) og Sundhedsminister. Har for *Læger uden Grænser* forestået eller deltaget i mange humanitære aktioner rundt omkring i Verden. Leder af UNMIK fra sommeren '99.

MacNamara, Dennis - . New Zealand. Jurist. Mangeårig ansættelse i FN. Har gennem en del år arbejdet med forhold i Malaysia, Hong Kong, Cambodia / Kampuchea. Leder af UNMIKs afdeling for humanitær indsats.

FN, KFOR

Jackson, Sir Michael (Mike) - . Chef for KFOR frem til oktober '99. Se: England.

Jevtukovich, Valerij - . Generalmajor, chef for KFORs Russiske kontingent. Se: Rusland.

Reinhardt, Klaus - . Chef for KFOR, oktober '99. Se: Tyskland.

OSCE

Ahrens, Geert-Hinrich - . Tyskland. OSCE-Ambassadør i Albanien. Tiltrådt september '99. Efterfulgte Dan Everts (Holland) der indgår i UNMIK.

Grunnet, Jørgen - . Danmark. Pressetalsmand for OSCE-missionen i Kosóva november '98 - marts '99. Journalist. I en periode chefredaktør for *Politiken*. Reserveofficer.

Walker, William - . USA. Leder af OSCEs mission i Kosóva: Kosovo Verification Mission fra november '98. Udtalte sig hurtigt kritisk om massakren i Raçak og om skyldsspørgsmålet hvad der fik Serberne til at forlange hans fratræden; man accepterede dog efter nogen tid hans forbliven. OSCE-observatørerne (1400) blev trukket ud ganske kort efter - fra 19.3.1999. På dét tidspunkt var der over 400.000 internt fordrevne i Kosóva (ifølge UNHCR).

BILAG

KOSÓVA. FAKTISKE OPLYSNINGER [551)]

Areal: Ca. 11.000 km^2.

Geografi: Bjergmassiver i Sydvest mod Albanien, i Sydøst mod Makedonien (Sharr-bjergene) og i Vest mod Montenegro: *Forbandelsens Bjerge* (Bjeshkët e Namuna) - det er fra disse limstensbjerge Robert Carver har titlen på sin bog: *"The Accursed Mountains"*. Der er også bjerge (Kopaonik) på en del af grænsen mod Serbien - fra Mitrovica mod Nord. Inde i Kosóva er der græsbevokset slette.

I bjergegnene mod Albanien - *Malësi* - bor *malësor'erne*.

Der er flere **floder** fx *Den Hvide Drin* der løber ind i Albanien, *Iber* ved Mitrovica, *Bistrice* ved Prizren.

Metohija - den Ortodokse Kirkes gamle jorder - ligger i den vestlige del af Kosóva (Rrafsh i Dukagjinit).

Uden for Kosóva:

Novi Pazar er centrum i dét der fra Osmannisk tid kaldes **Sandzak** - og som egentlig betegner et særligt administrativt område. Det fik særlig status i 1878 og blev erobret af Serberne i 1912 (ligesom Kosóva og det nuværende Makedonien). I *dette* område bor mange Muslimer, men de er ikke etniske Albanere, men lige som i Bosnien af Slávisk oprindelse. Tidligere har der også boet etniske Albanere hér, men de er blevet fordrevet (jf. s. 68).

Klima: Middelhavsklima - især i dalen langs Drin (Beli Drim).

---

551) Oplysningerne stammer fra forskellige kilder, fx Albert Dushi: *"Socialist Autonomous Province of Kosovo"* i *Socialist Thought and Practice*, 1981, nr. 5, s. 61-76.

Befolkning:

	I alt	Albanere i pct.	Serbere i pct.	Andre i pct.
1913	497.456			
1921	439.010	66	26	8
1931	552.064	60	33	7

På side 388 bringes de *officielle* befolkningstal for perioden 1948 til '81. Senere folketællinger er blevet boykottet af Kosóva Albanerne, men man kan nok antage at Kosóva Albanerne i '91 udgjorde op imod 2 mio, mens antallet af Serbere og Øvrige er faldet noget.

I '30-erne udgjorde Serberne over 30 % af befolkningen - dvs. i dén periode hvor den Serbiske kolonisering var på sit højeste.

Familiestruktur: [552)]

I Oldtiden var de fleste etniske Albanere medlemmer af en stamme eller klan (jf. Alb.: *fis* = stamme, slægt). Mange af dem var hyrdefolk som flyttede hjordene mellem forskellige græsninger.

Klanens og familiens struktur var patriarkalsk. En stærk klan- eller stammeledelse var nødvendig af flere grunde, bl.a. for at sikre græsningsområderne. Klanerne blev dog blandet og spredt ud over større områder (i hvert fald i større grad end fx i Malësi-området i Nord-Albanien), så derfor spillede den enkelte familie en større rolle i Kosóva end i Albanien. En større klan kunne være opdelt i flere afdelinger (*bajrak*'er) som hver blev ledet af en *bajraktar* (fra Tyrkisk = *Fanebærer*). *Bajraktar*'er kendes fra 1600-tallet og spillede en særlig rolle i Kosóva på grund af en relativt svag klanstruktur. *Bajraktar*-funktionen gik ofte i arv.

Mellem blodsbeslægtede familier i en klan kunne bestå et broderskab - et *vëllazëri* - der har en parallel i det Serbiske *brastvo*.

I Serbien tilhørte man i mange tilfælde en storfamilie - en *zadruga* - men zadruga'en forsvandt generelt i slutningen af 1800-tallet, senest i Kosóva.

552) Oplysningerne stammer fra flere kilder. Én af dem er Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History"*, MacMillan, London 1998, s. 15 ff.

Der var en klar forskel på mandens og kvindens funktion i familien. Manden var familiens overhovede og skulle *sikre* familien, evt. med våben. Kvinden's *raison d'être* var at føde børn og at arbejde - og hun var sikret en særlig beskyttelse *efter Kanún* (se s. 298)[553].

Religion: De fleste Kosóva Albanere er Muslimer, ligesom de fleste Kosóva-Serbere er (var) Græsk-Ortodokse. Hverken Albanerne eller Serberne er hidsige i deres religionsudøvelse.

Råstoffer: Der er kul, bly, zink, nikkel, magnesit, bauxit (se i øvrigt s. 94). I Romersk tid udnyttede man sølvforekomster omkring Novobërda (Sydøstlige hjørne - øst for Prishtina). Berømt mineområde er Trepça Nord for Mitrovica. Minerne blev efter 1' Verdenskrig Engelske, i 2' Verdenskrig erobrede Tyskerne dem og udnyttede forekomsterne under krigen.

Veje: Allerede i gammel tid gik kunne man færdes fra Shkodra i Albanien (hvor der var marked) langs *Hvide Drin* via Kukës til Prizren - og herfra videre mod Nord til Peja (Pec) eller mod Nordøst til Prishtina. På vejen til Prishtina kan man tage mod Syd til Makedonien.

En anden vej der har lang tid bag sig går fra Dubrovnik (Ragusa) til Novi Pazar (tyrkisk: Yeni Pazar = *Det Nye Marked)* og derfra ind i Kosóva.

Jernbane: Anlagt i 1870-erne. Byer i Øst-Kosóva blev forbundet med Thessaloniki.

Landbrug: Se bl.a. s. 93. Man forsøgte i Tito-tiden at opbygge store vandingssystemer - bl.a. ved floden Ibar hvor man stræbte efter at "dække" 70.000 ha.

---

553) Den Engelske forfatter Edward Lear gennemrejste Albanien, men ikke Kosóva, i midten af 1800-tallet og beskrev den Albanske kvindes rolle - se nærmere i *"Krudttønden i baghaven"*, s. 73 f.

Nationalitet	1948	1953	1961	1971	1981
Albanere	498.242	524.559	646.168	916.168	1.226.736
Serbere	171.911	189.869	227.016	228.264	209.497
Monte-negrinere	28.050	31.343	37.588	31.555	27.028
Tyrker	1.315	34.583	25.764	12.244	12.513
Muslimer	9.679	6.241	8.026	26.357	58.562
Sigøjnere	11.230	11.904	3.202	14.593	34.126
Andre	7.393	9.642	15.787	14.512	15.978
I alt	727.820	808.141	963.551	1.243.693	1.584.440

Nationalitet	% 1948	%1961	%1971	% 1981	'81 ift '48
Albanere	68,5	67,1	**73,7**	**77,4**	**2,5**
Serbere	23,6	23,6	**18,4**	**13,2**	**1,2**
Montenegrinere	3,9	3,9	2,5	1,7	1,0
Tyrker	0,2	2,7	1,0	0,8	9,5
Muslimer	1,3	0,8	2,1	3,7	6,1
Sigøjnere	1,5	0,3	1,2	2,2	3,0
Andre	1,0	1,6	1,2	1,0	2,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	2,2

Byer: Hovedstaden **Prishtina** ligger ca. 600 over havet. Omkring 1980 var der mere end 100.000 indbyggere, måske var der omkring 200.000 i slutningen af '90-erne. Et stort antal af indbyggerne er relativt unge, bl.a. fordi de vigtigste videregående uddannelsesinstitutioner ligger her. Omkring 1980 var der 36.000 full-time studerende på Universitetet og dertil 18.000 fjern-studerende.

Mitrovica. Ca. 50.000 indbyggere omkring 1980 - sikkert op mod dobbelt så mange i slutningen af '90-erne. Her bor en del Serbere, især Nord for floden Ibar - foruden Albanere Syd for Ibar. I nærheden ligger Trepça-minerne.

Andre vigtige byer - i Kosóva's historie - er fx **Gjakova, Peja, Prizren** og jernbanebyen **Ferizaj**.

NOGLE BYNAVNE PÅ ALBANSK OG SERBISK

Albansk skrivemåde	Serbisk skrivemåde
Deçan	Decani
Dragash	Dragaš
Ferizaj	Urosevac
Fushe Kosóva	Kosovo Polje
Gjakova	Dakovica
Mitrovica	(Kosovska) Mitrovica
Peja	Pec
Prishtina	Priština
Prizren	Prizren
Rahovec[554)]	Orahovac
Trepça	TrepCa
Vuçiterna	Vucitrn

554) I et tidligere tryk var der sket en ombytning af Alb. og Serb. skrivemåde.

FORSKELLIGE TYPER VIDENSKAB

	Naturvidenskab	**Biologi**	**Historie-videnskab og krigsviden-skab**
Objektivitet	Naturviden-skab må i sig selv være helt objektiv. De naturviden-skabelige love og konklu-sioner gælder uanset forskerens standpunkter.	Som i naturviden-skab.	På ét plan tilstræ-bes objektiviteten (fx ved brugen af kildekritik og ved at undvige bias). På et andet plan påvirker historie-videnskaben dén virkelighed der iagttages og be-skrives (især hvis der er tale om en aktuel virkelighed).

Gentagelse (rekurrens)	Alle naturvidenskabelige eksperimenter skal - i princippet - kunne gentages og give samme resultat - også når det er helt andre forskere der gennemfører dem.	Som i naturvidenskab - dvs. sådan da, for der sker en artsudvikling, ellers var menneskene heller ikke kommet op på deres ubeskriveligt høje niveau.	På et vist plan kan historiske (sociologiske) *eksperimenter* gentages og skal kunne give samme resultat - men principielt kan der ikke ske egentlige gentagelser - for *anden gang* man gør noget er der nogen der har en bevidsthed om hvad der skete *første gang*, og dette kan meget vel influere på hvad der vil ske *anden gang*. Men også på det materielle plan sker der en udvikling som gør en gentagelse absurd. Bortset fra det er der visse etiske problemer med selve begrebet historiske eksperimenter. Man kan derimod godt forestille sig sociologiske eksperimenter - væsentligst på grund af skalaforskellen, næppe på grund af nogen etisk forskel. Etikken *"er"* der altid.

Hermeneutikken	Naturvidenskaben omskriver ikke sig selv. Udsagn fremsættes uden *principiel* konsekvens for de naturvidenskabelige love, dvs. lovene gælder uanset at udsagnene fremsættes eller ikke.	Måske som i naturvidenskaben - og dog: Biologiens genstand gennemløber en udvikling ...	Videnskaben omskriver sig selv. Videnskaben beskriver en virkelighed der indeholder videnskaben selv. Der er tale en særlig form for vekselvirkning som rejser metodiske problemer - eller udfordringer.
Udviklingsorientering	Naturvidenskab omhandler (også) naturens udvikling (fx inden for astronomien), men ikke bevidstheden om udviklingen.	Her er det svært ... I visse dele af Biologien konstruerer man ny *natur* - fx Grisen med de 80 ribben osv.	Bevidstheden er et særdeles vigtigt moment i udviklingen af historien - og virkeligheden.
History has to be changed - but not backwards			

HENVISNINGER OG LINKS

Der henvises til web-siden:

http://bjoerna.dk/albansk-historie/fra-kosovo-til-kosova.htm

hvor der er en række henvisninger til litteratur, film m.v. Denne side vil blive holdt a jour [skete frem til 2007/2008].

På web-siden er der også anmeldelser af relevant litteratur. Pr. september '99 fx af:

Henning Mørk: *"Balkan under tyrkisk herredømme 1350 - 1800"*.

Noel Malcolm: *"Kosovo. A Short History".*

Robert Carver: *"The Accursed Mountains. Journeys in Albania".*

Tim Judah: *"The Serbs. History, Myth & the Deconstruction of Yugoslavia".*

Gunnar Nissen: *"Jugoslaviens Storhed og Fald. Fra Solidaritet til Skilsmisse"* (1992). Særligt om bogens afsnit om Kosóva og om dens beskrivelser af Josip Tito og Milovan Djilas

Militærteori:

Carl von Clausewitz: *"Om Krig"*, Rhodos, Kbhvn. 1986 (dvs. nogle år før Murens fald) - oversat og udgivet af Nils Berg, oberst, chef for Hærens Officersskole 1973-78, herefter pensioneret. *"Om Krig"* foreligger uforkortet i 3 bind, hvoraf bd. 3 er et kommentarbind. Heri følgende:

Introduktion ved Nils Berg. Værket præsenteres, der redegøres for oversættelsesprincipperne - og værket sættes ind i en teoretisk sammenhæng. Berg drøfter bl.a. senere teoretikere som Amerikaneren Quincy Wright (1920'erne og frem) og den polskfødte Julian Lider.

Artikel om Clausewitz af nuværende Brigadegeneral Michael H. Clemmesen. Clemmesen var i mange år ivrig debattør og skrev jævnligt i *Information* og senere *Weekend-Avisen*, deltog i forskelligt reformarbejde, tjeneste som militærattaché i Baltikum, chef for Baltic Defence College 1998 og skal i 1999 tiltræde som chef for Forsvarsakademiet. Clemmesen har hovedfagsuddannelse som historiker.

Videnskabsteoretisk drøftelse ved Professor, Dr. Johannes Witt-Hansen (mangeårig professor i filosofi, udgiver af Karl Marx: *Kapitalen* m.v. Død 1988).

Staten, samfundet og krigen hos Clausewitz ved den nu afdøde konfliktforsker, magister Anders Boserup.

Krigsfilosofi og militærteorier ved daværende oberstløjtnant K.V. Nielsen, strategilærer ved Forsvarsakademiet.

Politik og krige i Europa 1648-1815 ved oberst Mogens Rosenløv, stabstjeneste, Forsvarsattaché i Bonn, chef for Forsvarsakademiet fra 1966 til pensionering i '79. Rosenløv var i mange år redaktør af Militært Tidsskrift og formand for Det Krigsvidenskabelige Selskab.

Værket indeholder også korte beskrivelser af relevante personer og steder - og en række kort.

Clausewitz er - så vidt jeg kan se (på enkelte steder har jeg sammenlignet med en Engelsk oversættelse) - oversat ganske habilt, men det skjuler ikke at teksten af og til er tung læsning for en nutidig Dansker, nærmest for abstrakt.

Clausewitz havde kun selv gennemskrevet den allerførste del og havde planer om at hele værket skulle gennemarbejdes.

Ét af de mest centrale stykker er *ottende bog* om *krigsplanen* hvor de forskellige analyser forsøges bundet sammen i en syntese. I denne ottende bog finder man også afsnittene om forholdet mellem politik og krig (foreliggende udgave bd. 2, s. 711-798).

Engelsk udgave: *"On War"*. Translation by Col. J.J. Graham, revised by F.N. Maude. Introduction by Louise Willmot, Wordswoth Classics of World Literature, Hertfordshire 1997.

Mao Zedong (Mao Tse-tung): *"Guerilla-krig og politisk strategi"*. Antologi med indledende oversigt ved Ole Hyldtoft, Jørgen Paludans Forlag, Kbhvn. 1966. Artiklerne er fra perioden 1927 og frem til '58. De fleste af teksterne, hvis ikke alle, vil kunne findes i *Selected Works* - eller i den svenske *Valda Verk*. I øvrigt findes en *Udvalgte Værker* i 5 bind på Dansk, men dén har jeg ikke haft i hånden.

STIKORDSREGISTER

Sidetallene refererer til den oprindelige papirudgave. I denne PDF er der i flere tilfælde sket nogle ryk på 1-2 sider. Søg derefter efter opslagsordene på elektronisk vis.

Tekniske noter: Registret omfatter personer (og andet) som indgår i selve teksten. Personer der kun er nævnt i *4' Del - Personerne* - er kun i visse tilfælde med i Stikordsregistret. Af tekniske grunde kan forskellige diakritiske tegn (i person- og stednavne) desværre ikke anføres i registret; i registret står der derfor ikke *Miloševic*, men *Milosevic*.

Ord som *Kosóva* og *Serbien* der står på hver eller hver anden side er ikke medtaget. Det er derimod *Albanien* og *NATO*. Et ord som *bombninger* er ikke medtaget, derimod *landkrig*.

Notationerne for visse begreber er medtaget i *rigeligt* omfang, således med hensyn til ordet *ære* - og ordsammensætninger hvor *ære* indgår (dog er jeg styret uden om *milit**ære*** i dén sammenhæng) - samt ordet *familie*. Det kan give mere eller mindre fornøjelige eller overraskende oplevelser. Derfor lader jeg dem stå lidt endnu.

Teknisk huskeseddel: Når man skal opbygge et register ved hjælp af søge- og makromodulerne i et tekstbehandlingsprograms er den *usynlige* forskel på [ære] og [ære] - dét der gør at man kan komme uden om det - i sammenhængen - helt forkerte [militære]. Og tilsvarende kan man benytte forskellen på [besa] og [besa] til at undgå at få ordsammensætninger med som [besat]. *Men*: [ære] betyder (umiddelbart) at et afsnit der begynder med [ære] ikke bliver "fanget". Man kan indstille sit søgemodul til at hæfte sig ved forskellen på store og små begyndelsesbogstaver.

Og noget *helt* andet som ikke har med dét at gøre: Hvis man har en stor samling fil'er (fx nyhedsfil'er) og leder efter noget som kan defineres ved at to eller flere kriterier er opfyldt kan man foretage en manøvre hvor man benytter kriterierne efter tur. Først ledes efter fil'er hvor kriterium nr. 1 er opfyldt. Disse fil'er *kopieres* til en særligt buffer-fil-mappe. Original'erne bliver stående på dét sted hvor man oprindelig har lagt dem - - - til senere manøvrer.

I den særlige buffer-fil-mappe ledes efter fil'er hvor kriterium nr. 2 er opfyldt. Disse fil'er flyttes (eller kopieres) til en ny buffer-fil-mappe ... og så fremdeles. "Flytter" man vil man - til sidst! - have en samling buffer-fil-mapper hvor (1) Kriterium 1 - og *kun* dét - er opfyldt, (2) Kriterium 1 & 2 er opfyldt - men ikke Kriterium 3, (3) Kriterium 1 & 2 & 3 er opfyldt osv.

Abazi, Cerim 156, 363
Accelerator 293
Afghanistan 254, 269, 271, 286
Afgørende slag 293
Afvandring fra landbruget 19, 95, 96, 114
Agani, Fehmi 143, 156, 182, 346
Ahtisaari, Martti 28, 179, 180, 182, 186, 188, 190, 199, 228, 265, 272, 274, 363-369, 372, 373, 378, 381, 382

Ajeti, Idriz 155, 346
Albanien 9, 16, 33, 34, 41, 47, 49, 50, 52, 64, 66, 68, 69, 71-73, 75, 77, 78, 80-90, 99, 102, 103, 107, 109, 110, 115, 126, 128, 136, 137, 150, 154, 163, 168, 174, 175, 177, 179, 183-185, 190, 194, 195, 201, 210, 245, 258, 270, 272, 276, 280, 283, 284, 295-298, 308, 347, 348, 353, 355-359, 361, 362, 370, 376, 383-387
Albright, Madeleine 24, 45, 144, 146, 185, 196-198, 201, 211, 311, 312, 353, 356, 374, 377
Alexander Heinrich II 63
Ali Pasha af Tepelena 65, 66
Allen, Dave 259
Amerika, USA 14-16, 21, 23-25, 27-30, 32, 37, 39, 40, 78, 79, 129, 135, 136, 138-140, 144-150, 153-159, 161-163, 169, 173-175, 178-180, 185, 186, 189, 190, 199, 200, 210, 211, 218, 225, 230, 238, 251, 252, 254, 256, 259, 265-271, 275, 276, 278-283, 285-290, 294-296, 301, 302, 305, 308, 311, 312, 314, 330, 335, 340, 343, 349, 353, 355, 356, 358, 359, 361, 367, 370, 373-379, 382-384, 393
Amsterdam-traktaten 284
Analyser, analysemetoder 9, 12, 35, 92, 110, 113, 117, 193, 203, 207, 215, 216, 218, 219, 223, 226, 231, 253, 266, 274, 275, 279, 287, 290, 304, 308, 316, 362, 394
Angreb og Forsvar 295
Apache 174, 177, 295, 296, 312, 376
Arabiske lande 255, 267, 269, 271, 281
Arbejdsløsheden - se: Beskæftigelsen 19
Arbejdsmoral 105, 114
Arbour, Louise 12, 141, 143, 151, 186, 187, 344, 351, 369, 371, 372, 383
Arkan 24, 26, 363, 371
Aron, Raymon 214, 215
Arsenije III 63
Arsenije IV 64
Artemije af Raska 314, 364, 369, 372
Asiatisk Plads 134, 309
Aspen Institute 281, 285
Asymmetri - se: Symmetri 171
Autonomi 19-21, 60, 63, 66, 69, 71, 72, 74, 98, 100, 103, 108, 113, 116, 119-121, 124, 145, 155, 157, 180, 181, 198, 211, 270, 276, 284, 300, 307, 361

BAC 39, 144, 162
Bajram Curri 85
Bakali, Mahmut 85, 92-95, 97, 99, 104, 108, 120, 346
Balic, Numan 315
Balli Kombëtar 85
Balsha, Balsha-fyrsterne 52, 53
Batakovic, Dusan T. 61, 79, 125
Bauxit 387
Bechmann, Helge 338
Bellum justum 208
Beograd 27, 55, 64, 87, 101, 119, 122, 124, 138, 160, 164, 165, 177-179
Berg, Niels 304, 393
Berger, Sandy 375, 377
Berisha, Imer 87
Berisha, Sali 143, 175, 179, 183-185, 297, 347, 352, 357-360

Berlin 379
Berliner-kongressen 67-69
Berlinmurens fald 110, 120, 126, 254, 255, 296, 330, 393
Berlins opdeling efter 2 VK 185, 189
Besa, se også: Blodhævn 71, 74, 145, 299
Beskæftigelsen 19, 20, 101, 104, 105, 112, 113, 116, 367
Bi-polaritet 34, 254, 255, 265, 296, 297, 317, 357
Bildt, Carl 187, 354, 368, 377, 382
Biler 112
Bismarck, Otto von 215
Bjøl, Erling 65, 77, 213-215
Blair, Tony 183, 378
Blodhævn 296-299, 306, 339
Bly 83, 94, 387
Bogdani, Pjetër 62, 353
Bohr, Niels 219
Boksning 224-229
Boletin, Isa 71, 73-77
Borgia, Cesare 207-209
Boserup, Anders 328, 330, 331, 394
Bosnien 22, 53, 59, 68, 72, 93, 95, 106, 145, 148, 167, 186, 196, 234, 269, 271, 280, 283, 284, 300, 316, 341, 347, 362-364, 369, 371, 377, 379, 380, 382, 383, 385
Bostrup, Ole 338
Brahe, Tycho 253
Brankovic, Djurad 56, 57
Brankovic, Vuk 53
Bravo Minus 189
Bresjnev-doktrinen 286
Brioni 91
Broer 27, 173, 300, 326
Brunkul 94
Brutus 260, 261
Brüel, Marie von 213
Buja, Ramë 155, 313, 347
Bujani 85, 86
Bukoshi, Adnan 155
Bukoshi, Bujar 178, 183-185, 197, 246, 302, 313, 347, 353, 356, 357
Bulgarien, Bulgarerne 51, 52, 68, 75, 77, 78, 83, 84, 86, 88
Burcharth, Martin 190, 191, 202, 280, 376
Burrnija 299
Bushati-familien, Mustafa Pasha B. 65, 66
Byzans, Byzantinske Rige 50-52
Bülow-Hansen, Tage 338

Canada, Canadierne 302, 344, 383
Carnegie Endownment 75, 374
Çeku, Agim 28, 250, 334, 348, 355, 379
Cetnik'er 87, 239
Chiang Kai-shek 237
Chirac, Jacques 173

Clark, Wesley 41, 144, 173, 190, 191, 203, 218, 295, 296, 312, 374-380
Clausewitz, Carl von 9, 14, 18, 29, 170-172, 213-226, 230-236, 241, 243, 244, 255, 293-295, 302, 304, 305, 309, 310, 315, 327, 328, 331, 333, 334, 393, 394
Clemmesen, Michael H. 393
Clinton, Bill 143, 144, 179, 184, 190, 191, 218, 280, 342, 374-377
Cook, Robin 183, 197, 311, 312, 378, 379
Corley, John 203
Cox, Archibald 342
Curri, Bajram 71, 72, 74, 76, 77, 81, 82, 85, 348
Curuvija, Slavko 176, 364
Cuse, Sokolj 156, 364
Cæsar, Julius 261

Dalhoff-Nielsen, Peter 86, 361
Dam, Poul 99
Damon, Theron J. 73
Datomærkning 302
Dayton 22, 187, 313, 368, 372, 375, 383
Decanski 52
Decentralisering 19, 72, 91, 100, 117, 245, 370
Degn, Helle 309
Deling af Kosóva 22, 124, 145, 185, 188, 193, 194, 201, 211, 284, 300, 301, 372
Demaçi, Adem 24, 147, 156, 159, 210, 238, 348, 349, 351, 355, 356
Demografiske forhold 169, 171, 193, 197, 261, 262, 273
Desku, Cen 149
Destabilisering 27, 73, 74, 82, 89, 110, 145, 174, 188, 271, 280, 301, 343, 352
Determinisme, indeterminisme 207, 221, 338
Devshirme-systemet 58
Diaspora 144, 145, 270
Dimitrov. Aleksandar 153, 361
Dizdarevic, Nijaz 109
Djilas, Milovan 89, 104, 362, 363, 393
Dolkestødslegender 301, 308
Dolus bonus 208
Domstolen i Haag, se: ICTY 151
Doolaard, A. den 299
Dorothea Maria, Hertuginde 63
Draga, Ferat 79
Draga, Nexhip 74
Dragash 389
Draskovic, Vuk 177, 209, 364-366, 369, 371
Drenica 87, 145, 355, 356
Dubrovnik = Ragusa 58, 370, 387
Dukagjin, Lek 298
Durrës 50, 77, 189
Dusan 52
Dushi, Albert 96, 99, 100, 385

Eide, Espen Barth 29, 148, 167, 307
Eksempler 303

Elektronik 112
Ellemann-Jensen, Uffe 136, 291, 292
Embargo - se: Sanktioner 142
Enggaard, Michael 229
England, Englænderne 14, 63, 81, 156, 157, 183, 186, 267, 302, 311, 361, 374, 378, 380, 383, 384, 387
Enkelttilfælde 303
EU 164, 175, 194, 263, 374, 382, 383
Exodus 75, 270
Eyal, Jonathan 193

Falklandsøerne 234
Familie 18, 20, 34, 54, 87, 100, 180, 181, 183, 195, 213, 269, 298, 299, 308, 341, 348, 351, 354, 357, 361, 366, 367, 378, 379, 386, 387
FARK 245, 246, 302, 347, 356
Fascisme 38, 87
Fase 1 . . . . . 142, 167, 172, 228, 305, 306
Fase 2 . . . . . 142, 167, 172, 228, 306
Ferizaj 67, 389
Fillippi 260
Fischer, Astrid 195
Fischer, Joshka 183, 187, 380, 383
Fledelius, Karsten 12, 121
FN 15, 22, 27, 30, 31, 40, 130-134, 140, 144, 153, 163, 167, 174, 177, 180, 182, 192, 196, 198-201, 269, 281, 297, 305, 306, 308, 314, 346, 361, 364, 374, 377, 379, 382-384
Folkeforbundet 80, 82, 352
Folkekrig 235, 304, 305
Folkeret - se: International Ret 302
Folketællinger 67, 123, 386
Frankrig, Franskmændene 62, 78, 82, 149, 156, 157, 173, 185, 189, 200, 213, 214, 267, 281, 294, 302, 352, 358-361, 375, 379, 380, 383
Frashëri, Abdyl og Samy Bey 69, 70, 299
Frederik den Store 223
Fødselstallet, udviklingen i fødselstallet 19, 114, 273

G8 (og G7) 143, 144, 168, 180, 181, 187, 191, 196, 197, 199, 302
Gandhi, Mohandas 122, 313
Gegerne 51
Generalisering 302
Geografien ... Terrænet 303
Gjakova 15, 69-71, 76, 78, 84, 298, 348, 389
Gjeçov, Shtjefën 298
Gjilan 73, 87
Gneisenau, Neidhardt von 213
Golfen (1991) 126, 234, 238, 269, 280, 373, 374
Gorbatjov, Mihail 286, 373
Goterne, Vest-Goterne 50
Gradacac, Hussein 66
Graham, J.J. 226, 394

Grækenland 25, 49-51, 63, 75, 87, 168, 173, 178, 179, 190, 191, 194, 272, 314, 337, 340, 364, 366, 369, 378, 381, 382, 387
Grønne, De 143, 182, 380
Guerilla, guerilla-krig 21, 23, 67, 77, 80, 150, 167, 217, 230, 237, 238, 241, 242, 245-247, 304, 305, 332, 335, 356
Gusinje 68, 70
Gæstearbejdere 20, 96, 110, 122, 347
Habsburg, Habsburgerne 62, 267, 273
Hajrizi, Mehmet 155, 314, 349, 353
Haliti, Xhavit 155, 313, 314, 349
Harder, Thomas 297
Hasani, Sinan 11, 91, 94, 99, 101-105, 107, 108, 110-116, 350
Haxhiu, Baton 146, 313, 350, 355
Hegel, Friedrich 331
Heisenberg, Werner 219
Hellig Liga 62
Hibbert, Sir Reginald 85, 86
Hill, Christopher 159, 373, 377, 382
Historie, historieopfattelse 47, 48, 54, 137, 215, 219-223, 231, 232, 243, 273, 302, 305, 328, 335, 337, 339, 340, 342, 390, 392
Hitler, Adolf 83, 258
Holberg, Ludvig 337
Holbrooke, Richard 140, 141, 146, 149, 165, 376, 377, 380
Holm, Søren 338
Holstein, Georg Christian von 63
Hoxha, Enver 86, 89, 90, 102, 103, 109, 110, 237, 297, 301, 308, 357-359
Hoxha, Fadil 88, 89, 350
Huder 58
Huntington, Samuel P. 9, 10, 14, 16, 29, 31, 32, 105, 114, 251-280, 286-288
Hunyadi, János 56, 57
Hussein, Saddam 269, 282
Hyldtoft, Ole 242, 394
Hyseni, Hyadet 155, 350, 353
Hyseni, Skender 155, 350

Ibrahim 72
ICG 144
ICTY 151, 186, 192, 305, 344, 364
Illyrerne 49-51, 61, 283, 365
IMF 263
Indeterminisme, se: Determinisme 338
Indien 254
Indonesien 254
Industri, industrigrene, industripolitik 67, 90, 94, 96, 99, 104-106, 112, 114, 116, 273
International Ret 30, 31, 48, 126, 170, 302, 305, 306
Italien 25, 50, 63, 78, 82-84, 157, 168, 173, 181, 191, 194, 205, 209, 281, 289, 297, 302, 312, 352, 354, 363, 380, 381
Ivanov, Igor 160, 185, 196, 199, 373

Jackson, Jesse 27, 178, 377

Janjeva 59
Japan, Japanerne 237, 256, 281, 302
Jasari, Faik 156, 365
Jashari, Kaqusha 120, 351, 352
Jedi-ridderne 189
Jelavich, Barbara 58, 61
Jeltsin, Boris 33, 168, 192, 200, 373

Jernbane 67, 72, 387, 389
Jessen, Franz von 72
Judah, Tim 75-78, 100, 118, 124, 353, 366, 370, 371, 393
Jugoslaviske model, den 91
Julius Cæsar (Shakespeare) 260

Kaçak'erne 80, 241
Kampmann, Ole 16
Kánon 298, 306
Kanún 297, 298, 306, 387
Karadzic, Radovan 186
Karadzic, Vuk 54
Kardelj, Edvard 103, 104, 370
Kastrati, Jakup 149
Katalysator 120, 147, 293, 306, 307, 355
Katolske Kirke, Katolocisme 62, 63, 73, 258, 337
Kaukasus 266
Këlmendi-klanen 64
KFOR 34, 181, 186, 196, 198, 199, 241, 296, 308, 312, 348, 354, 373, 374, 376, 379, 380, 384
Khrustjov, Nikita 87
Kierkegaard, Søren Aabye 34
Kina, Kineserne . . . 153, 154, 182, 183, 237, 238, 242, 244, 246, 252, 255, 256, 263-265, 268, 286, 306, 343
Kinesiske Ambassade, bombningen af Den 143, 179, 180, 182, 218, 228, 265
Kissinger, Henry 223, 281, 286-290, 340
KLA, se: UÇK 334
Klan 60, 62-65, 70, 71, 73, 74, 81, 195, 198, 297, 298, 360, 386
Kobilic, Milos 54
Koka, Ljuan 156, 365
Kominform 293
Konspirationsteori 308
Kontaktgruppen 157, 158
Kopernikanske forklaring, den 253
Korfu 77
Korn 94
Kosovo Komitéen 79, 80, 82, 241, 348, 352
Kosumi, Bajram 155, 351, 353
Krasniqi, Jakup 155, 176, 313, 316, 351, 352
Kritisk masse eller kritisk mængde 310
Kroatien 22, 49, 65, 93, 106, 122, 123, 167, 254, 273, 283, 370, 371
Krydderier 58

Kryeziu, Riza Bey m.fl. 71, 74
Kukës 189, 387
Kul 94
Kultur, kulturforskelle, kulturpolitik 20, 31-35, 42, 61, 62, 67, 91, 97, 109, 113, 122, 127, 231, 251, 254, 256, 259, 262, 267-269, 272, 276, 280, 281, 285, 299, 301, 337
Kumanovo 75
Kuomintang 237, 242, 244, 246
Kurderne 272, 282
Kureys, Zeynelabidin 156, 365
Kutlesic, Vladan 156, 365
Kvashnin, Anatolij 199

Landbrug 18, 50, 60, 81, 88, 90, 93-96, 102, 104, 105, 112, 114, 387
Landkrig 25, 29, 143, 144, 169, 171, 182, 190, 191, 280, 296, 310, 311, 314, 335, 376, 380
Landsdowne-erklæringen 13, 40, 145, 147, 195, 248, 312, 316, 346, 347, 349-356, 378
Latifundiet 50
Lazar 53, 54
LBD 313, 314, 349-351, 353
LDK 138-140, 194, 195, 210, 246, 313, 314, 346, 347, 349, 350, 352-356
Lear, Edward 387
Ledelse, militær 29, 30, 62, 173, 189, 198, 249
Ledelse, politisk 19, 30, 33, 92, 101, 115, 120, 145, 148, 161, 171, 173, 183, 184, 211, 243, 266, 289, 294, 311, 333, 334, 347, 349, 351, 376
Lee, Michael 86
Legalitet (Albansk organisation) 85
Lek Dukagjin 298
Lenin, Vladimir Iljitch, Leninister 109, 115, 215, 241, 257, 258, 371
Lewinsky, Monica 343
Lewis, Bernhard 267
Lider, Julian 393
Lignit 94
Lindhardt, Jan 205-208, 233
Lipscomb, Agnes 16
Ludvig XIV 62
Luther, Lutheranisme 337, 338
Læreplaner 122, 123

Maastricht-traktaten 284, 379
Machiavelli, Niccolò 14, 18, 29, 30, 36, 52, 204-211, 214, 215, 222, 233, 243, 294, 339, 368
Magnesium, magnesit 94, 387
Magnusson, Kjell 12, 123-125, 138, 144-148, 155-157, 160, 162-164
Majko, Pandeli 33, 358-360
Majorskij, Boris 159, 373, 377, 382
Makedonien, Makedonerne 51, 52, 55, 59, 62, 64, 68, 75, 83, 87, 93, 95, 106, 114, 149, 150, 153, 154, 163, 168, 173-175, 182, 184, 189, 190, 196, 198, 201, 210,

265, 272, 284, 300, 309, 347, 350, 352, 354, 361, 362, 371, 373, 377, 382, 385, 387
Malcolm, Noel 14, 22, 50, 53, 54, 58-60, 62-64, 66, 68, 69, 71, 72, 74, 76, 78-80, 83, 84, 87, 118, 298, 352, 367, 393
Maloki, Kristo 299
Manchuriet 242
Mao Zedong 14, 229, 235, 237-248, 304
Marica-floden 52
Markedssocialisme 91
Markovic, Ratkov 156, 366
Martinovic, Djordje 100
Marx, Karl - Marxisme, Marxisme-Leninisme 11, 109, 257, 258, 366, 371, 394
Maude, F.N. 226, 394
McNamara, Robert 281
Medici, Lorenzo 205
Mehmet (Erobreren) 57
Mehmet Ali Pasha 69
Meidani, Rexhep 33, 109, 182, 358-360
Memorandum (1986) 117, 118
Menneskerettigheder 130, 133, 158, 170, 186, 270, 272, 288, 306, 333, 351, 359
Menzies, John 145
Metternich, Klemens von 223
Milosevic, Slobodan 10-12, 18, 20, 22, 23, 25-29, 31, 35, 37, 38, 41, 61, 118, 119, 121, 125, 129, 134-136, 140, 141, 143, 144, 149, 150, 156, 158, 160, 161, 164, 165, 167-172, 174, 176-181, 183, 186-193, 196-198, 200, 206, 208-212, 216, 217, 221, 227, 261, 263, 271, 272, 280, 284, 301, 305, 307, 311, 315, 318-321, 326, 329, 334, 338, 340, 341, 344, 345, 353, 354, 363-373, 375-378, 380-382, 395
Milutinovic, Milan 178, 369
Minedrift 53, 58, 59, 83, 94, 112, 119, 300, 331, 370, 387, 389
Misforhold - se: Symmetri / Asymmetri 172, 332
Mitrovica 59, 67, 68, 71-73, 120, 260, 313, 353, 356, 385, 387, 389
Mladic, Ratko 186
Monroe-doktrinen 252
Montenegro, Montenegrinerne 52, 55, 67-70, 73-75, 77, 84, 89, 93, 95, 106, 115, 119, 128, 150, 151, 163, 176, 227, 228, 300, 317, 323, 324, 332, 348, 350, 353, 362-364, 366, 367, 371, 385, 388
Montesquieu, Charles de 344
Moracic, Dragoljub 84, 88
Moral 314
Moral, moralske forhold 38, 39, 76, 114, 172, 186, 206, 207, 210, 235, 242, 243, 247, 257, 259, 288-290, 303, 305, 314, 327, 332, 333, 343, 354
Moral, se: Arbejdsmoral 105
Morina, Rhaman 120, 352
Moskva 89, 359
Mukje 85
Murad 54, 336
Muslim, Muslimerne . . . 59, 61, 62, 156, 256-258, 264, 266-272, 276, 278, 283, 315, 365, 371, 385, 387, 388
Mussolini, Benito 78, 206, 207, 361

Møller, Per Stig 204
Mørk, Henning 58, 393

Napoleon Bonaparte 213, 216, 217, 222, 223, 231
NATO 9, 18, 21, 23-29, 31, 34, 35, 37-40, 128, 132-134, 137, 142, 143, 148, 149, 153-155, 157, 158, 160, 164, 165, 167-169, 171-180, 182, 185-194, 196-198, 200, 202, 203, 210, 213, 217, 218, 227, 228, 234, 238, 241, 243, 257, 272, 281, 289, 291, 300, 304-311, 315, 326, 327, 329, 330, 332-334, 346, 349, 357, 370, 374-381
Naturressourcer 94, 310
Naumann, Klaus 173, 312, 315, 374, 376, 377, 380
Ndere 299
Nedergaard-Hansen, Leif 337
Neersø, Peter 275
Nehru, Jawaharlal 254
Nielsen, Brian 224, 225, 228, 229
Nikkel 94, 387
Nimani, Xhavid 108, 120
Nissen, Gunnar 17, 55, 76, 97, 101, 102, 104, 105, 114, 116, 117, 120, 241, 275, 293, 299, 356, 362, 363, 370, 371, 393
Nixon, Richard 286, 342, 343
Noli, Fan 81
Novi Pazar 52, 67, 385, 387
Novobrdali, Bejto 15, 98
Nyholm, Per 12, 37, 54

Obiliç 94
Obilic, Milos 54, 336
Obrenoviv, Milos 66
Occam's Rageknivv 253
Octavian, Augustus 261
Ohrid 51, 59
Olie 30, 179, 186, 255, 280
Olieembargo, se: Sanktioner 142
Operation Hestesko 26, 142, 147, 166, 168, 169, 227, 315, 333
Orahoviça 87
Ortodokse Kirke, Den 15, 59-61, 118, 173, 256-258, 265, 266, 269, 271, 272, 364, 385
OSCE 15, 23, 141, 149, 151, 165, 309, 378, 384
Osmannerne, Osmanniske Rige 33, 52-63, 65-75, 118, 121, 208, 266, 267, 273, 282, 316, 348, 352, 385
Overgangsrådet 40, 248, 314, 334, 347, 349, 353-356, 364, 372
Overraskelsesmomentet 315

Papandreou, George 272, 381
Paradigme, paradigmeskifte 21, 33, 254, 316
Pasvanoglu, Osman Pasha 65
Patriark 63
Patriark, Patriarkat 64, 369
Patriarkalsk familiestruktur 18, 88, 93, 95, 114, 386

Paven 62, 207
Pavkovic, Nebojsa 187, 189, 369
PBD 316, 351, 352, 355
Peja 53, 59, 70, 71, 140, 241, 360, 369, 387, 389
Peja, Bedri 84
Petersen, Niels Helveg 14, 126-137, 160
Petritsch, Wolfgang 141, 159, 160, 164, 373, 377, 382
Pettifer, James 85, 86, 357
Piccolomini, Eneo 63
Piccolomini, Octavius 63
Pihl, Mogens 338
Plekhanov, Georgij 337
PM = Premier- eller statsminister 317
Polaritet 224, 229, 230, 297, 328
Polaritet - se: Bi-polaritet 297
Polluzha, Shaban 87
Pressekonference 317
Primakov, Jevgenij 168, 373
Princip, Gavrilo 76, 293
Prishtina 45, 47, 53, 54, 59, 63, 83, 94, 96, 101, 109, 119, 199, 316, 346, 347, 349-352, 355, 356, 359, 376, 378, 381, 387, 389
Prishtina, Hasan 74, 77, 79-82, 348, 352
Prizren, Prizren-bevægelsen 59, 66, 68-70, 109, 314, 321, 322, 325, 347, 364, 385, 387, 389
Produktivitet 104, 106
Protection Corps 334
Prøjsen, Prøjserne 213, 223, 234

Qosja, Rexhep 146, 155, 197, 201, 313, 314, 347, 352, 353

Raçak 24, 40, 141, 150, 151, 155, 158, 166, 167, 370, 384
Ragusa = Dubrovnik 58, 387
Rambouillet 12, 24-26, 37, 38, 141, 146, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 167, 169, 174, 182, 183, 186, 290, 315, 346, 347, 349-351, 353, 355, 356, 363-366, 370-373, 375, 377, 378, 380, 382
Rankovic, Aleksandar 11, 19, 89-91, 100, 115, 273, 348, 370
Ranta, Helena 152
Religion, religiøse forhold 61, 67, 157, 253, 257-259, 261, 266, 274, 294, 303, 337, 340, 387
Robertson, George 192, 311, 312, 374, 378, 379
Rolbiecki, J.J. 303
Romerne, Vest-Romerne, Øst-Romerne 49, 50, 52, 63, 73, 261, 387
Rosenløv, Mogens 223, 294, 394
Rossa, Karl 16, 63
Rugova, Ibrahim 20-22, 27, 40, 61, 124, 125, 138-143, 145, 149, 156, 170, 176, 178, 181-185, 194, 195, 197, 198, 201, 210, 212, 246, 307, 313, 314, 346-348, 353, 354, 356, 357, 381
Rumænien, Rumænerne 51
Runes, Dagobert 303

Rusland 25, 27, 33, 65, 67, 71, 72, 81, 89, 110, 141, 142, 154, 157-160, 164, 168, 169, 176, 177, 179-182, 185, 186, 190, 192-194, 196-200, 213, 223, 234, 237, 245, 265-267, 271, 286-288, 290, 302, 316, 330, 340, 371, 373, 376-379, 382, 384
Ryan, Dick 225
Råstoffer, se også under specifikke råstoffer 94, 95, 99, 104, 112, 387

Sabovic, Guljbehar 156, 370
Sainovic, Nikola 156, 370
Sandfeld, Kristian 49
Sandzak 67, 68, 385
Sanktioner 142, 179, 186, 264
Sanktioner, økonomiske 128, 129, 132, 134
Saudi-Arabien 281
Scharnhorst, Gerhard von 213
Schultzer, Bent 219
Seferi, Idriz 73
Senadovic, Refik 156, 371
Seselj, Vojislav 24, 26, 92, 161, 171, 193, 243, 369, 371
Shaipi, Sezair 315
Shakespeare, William 260, 261
Shala, Blerim 155, 314, 355
Shea, Jamie 300, 301, 317-326, 374
Siew, Vincent 153
Sigismund 55
Sikkerhedsrådet, Sikkerhedsrådsvedtagelser 12, 31, 130, 132-134, 140, 144, 154, 163, 180, 198, 199, 306, 375
Silke 94
Skaarup, Peter 309
Skanderbeg, Gjergj Kastrioti 47, 56, 84, 109, 270, 298
Skanderbeg-divisionen 84
Skendzic, Vajo 95
Skibsbygning 112
Skind 58
Sláverne 49-51, 68, 118, 283, 385
Slovenien, Slovenerne 22, 93, 103, 106, 120, 122, 123, 254, 273, 371
Sobieski, Johan 62
Solana, Javier 174, 180, 374
Solsortesletten, Slagene på Solsortesletten 48, 53, 76, 120, 121, 293, 301
Sovjetunionen 83, 89, 213, 244, 254, 255, 271, 286, 296, 373
Spejle 58
Spektakulære, det 326
Spiral, spiraludvikling, kompleks spiral 10, 111, 116, 219
Sprog, sproglige forhold 49, 51, 52, 67, 96-98, 113, 138, 157, 166, 205, 211, 214, 241, 283, 285, 352
St. Stefano-traktaten 67-69
Stalin, Josef 83, 89, 90, 102, 215, 293, 362, 363
Stambuk, Vladimir 156, 372
Starr, Kenneth 342-344
Stone, Oliver 343

Stor- Albanien 145, 146, 175, 283, 284, 362
Stor-Serbien 61, 209, 282, 284
Strategi, strategiske overvejelser . . . 10, 21, 30-32, 40-42, 56, 57, 79, 121, 122, 125, 135, 136, 145, 147, 167, 168, 170, 172, 176, 182, 188, 191, 200, 211, 215, 217, 221, 222, 224, 228-230, 233, 237-239, 241, 242, 244-249, 251, 261, 263, 265, 268, 269, 271, 276, 279, 280, 285, 287, 295, 302, 305, 307, 313-317, 327-334, 339, 342, 343, 347, 357, 376, 378, 381, 394
Studenter, studenterforhold, studenterdemonstrationer . . . 20, 47, 76, 101, 102, 107, 350, 356, 358, 359, 364, 382
Sukarno, Achmed 255
Sukker 58
Suroi, Redzai 103
Surroi, Veton 146, 156, 314, 350, 351, 353, 355
Sutcliffe, Shane 229
Suverænitet 37, 38, 69-71, 136, 157, 163, 179, 180, 185, 192, 269, 275, 306, 309, 330, 331
Syberg, Karen 206
Syla, Azem 147, 155, 206, 313, 316, 351, 355, 356
Symmetri 172, 216, 217, 224, 229-231, 238, 310, 331, 333
Symmetri, asymmetri 171
Syntese, begrebslig syntese 226

Tahiri, Edita 155, 313, 314, 354, 356
Taiwan 153, 154, 182, 183, 237, 265, 288, 309, 362
Taktik, taktiske overvejelser 155, 159, 164, 221, 223, 233, 295, 302, 305, 327, 332, 334, 343, 368
Talbott, Strobe 129, 185, 190, 281, 282, 284, 285, 287, 378
Teknologi 59, 93, 96, 217, 218, 220, 226, 234, 238, 259, 296, 314, 330, 332
Tekstiler 58, 112
Tepperberg, Christoph 16, 63
Thaçi, Hashim 45, 143, 145, 155, 159, 175, 183-185, 194, 195, 197, 198, 201, 206, 313, 314, 316, 334, 347, 349-357
Thessaloniki 77, 189, 352, 381, 387
Tiden 333
Tirana 81, 103, 319, 357, 359, 360
Tito, Josip Broz 18, 19, 65, 83, 86, 87, 89-92, 94, 98-100, 102, 104, 237, 255, 274, 275, 346, 348, 356, 362, 370, 375, 387, 393
Tjekkoslovakiet 110, 286, 374
Tjernomyrdin, Viktor 28, 177, 190, 200, 373, 382
TMK 315, 334
Toskerne 51
Trads, David 291
Trajkovic, Momcilo 314, 364, 372
Transitional Council 334
Trediveårskrigen 258
Trepça 59, 83, 87, 94, 119, 300, 387, 389
Tripp, Linda 343
Troværdighed 25, 129, 131, 148, 161, 289, 375
Tyrkiet, Tyrkerne 53, 54, 73, 78, 80, 156, 272, 280, 298, 315, 335, 365, 382, 386

Tyskland, Tyskerne 19, 55, 61-63, 69, 77, 83-85, 87, 110, 143, 156, 157, 168, 173, 182, 183, 187, 189, 191, 194, 213, 270, 281, 289, 302, 347, 363, 364, 366, 374, 379, 380, 383, 384, 387

UÇK 10, 21, 23, 24, 26, 28, 136, 138-142, 145-152, 155, 156, 161, 170, 173, 175, 176, 178, 180-184, 189, 192, 194, 195, 197, 198, 201, 210-212, 218, 227, 234, 237-239, 241-243, 245, 246, 248-250, 285, 305, 307, 313, 314, 316, 318, 321, 325, 332, 334, 347-349, 351, 353-357, 372, 375, 379
Uddannelse, uddannelsesniveau m.v. 19, 58, 94-96, 105, 107, 113, 157, 230, 234, 245, 264
Uld 58, 94
UM = Udenrigsminister 334
Ungtyrkerne 71-74, 352
Universitet, Prishtina's 94, 96, 99, 105, 109, 356, 359
UNMIK 314, 334, 347, 349, 353-356, 364, 372, 380, 383, 384
USIP 144-146, 297, 312, 375
Ustasa-bevægelsen 109, 239
Vait, Ibro 156, 373
Vance, Cyrus 281
Venezia 56, 60
Verdensbanken 263
Versailles 80, 81, 284, 293
Via Egnatia 50
Vickers, Miranda 79, 82, 85-87, 90, 103, 110, 118, 346, 357-359
Vietnam, Vietnameserne, Vietnam-krigen, Vietcong 230, 234, 238, 252, 286, 294, 343, 375, 377
Vin 94
Vllasi, Azem 120, 348, 351, 352, 356
Vlora 77, 358
Vojvodina 64, 93, 98, 106, 107, 119, 120, 122, 228, 356
Vuçiterna 59, 68, 389
Vukmanovic-Tempo, Svetozar 87
Våbenarterne 334
Våbenproduktion 112

Walker, William 141, 149-151, 378, 384
Westfalske Fred, Den 223, 258, 283, 284
Wien 17, 62, 63, 77, 223, 352, 360, 374
Wilkes, John 49, 50
Williams, Paul 162, 375
Willmot, Louise 226, 394
Wissing, Lars 206
Witt-Hansen, Johannes 215, 216, 218, 235, 236, 302, 394
Wivel, Peter 206
Wright, Quincy 393
Wæver, Ole 29, 148, 167, 307

Xoxe, Koçi 88

Zavarzin, Viktor 200

Zeka, Haxhi 71
Zink 83, 94, 387
Zivkovic, Vojislav 156, 373
Zogu, Ahmet (Kong Zog) 81, 82, 85, 86, 204, 206, 207, 300, 348, 352, 358, 360, 361

Ære 99, 104, 172, 229, 297-299, 302, 305, 314, 335, 336

Øberg, Jan 32, 112
Ørnehær - UÇK 238
Østblokken, Østbloklande 89, 127, 282
Østrig, Østrigerne 61-65, 68, 72, 75-78, 159, 213, 293, 373, 377, 382